~~Germany~~
NETHERLANDS

119

Mars 37

2239

STELSEL EN TOEPASSING

DER

ONTEIGENINGSWET,

ONTWIKKELD DOOR

MR. W. THORBECKE.

ARNHEM,
P. GOUDA QUINT.
1880.

Prijs *f* 3.75. — In linnen stempelband *f* 4.50.

ART. 147 DER GRONDWET.

Niemand kan van zijn eigendom worden ontzet, dan ten algemeenen nutte en tegen voorafgaande schadeloosstelling.

De wet verklaart vooraf dat het algemeen nut de onteigening vordert.

Eene algemeene wet regelt de uitzondering op het vereischte van zoodanige verklaring ten behoeve van vestingbouw en den aanleg, het herstel of onderhoud van dijken, bij besmetting en andere dringende omstandigheden.

De bovengenoemde vereischten van voorafgaande verklaring door eene wet, en van voorafgaande schadeloosstelling kunnen niet worden ingeroepen, wanneer oorlog, brand of watersnood eene onverwijlde inbezitneming vorderen. Het regt van den onteigende op schadeloosstelling wordt hierdoor echter niet verkort.

W E T

van den 28 Augustus 1851,

REGELENDE DE

ONTEIGENING TEN ALGEMEENEN NUTTE.

WIJ WILLEM III, BIJ DE GRATIE GODS, KONING DER NEDERLANDEN, PRINS VAN ORANJE NASSAU, GROOTHERTOG VAN LUXEMBURG ENZ. ENZ. ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten;

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het noodzakelijk is, de onteigening ten algemeenen nutte, in overeenstemming met art. 147 der Grondwet, bij de wet te regelen;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

ALGEMEENE BEPALINGEN.

Art. 1.

Onteigening ten algemeenen nutte kan in het publiek belang van den Staat, van eene of meer provincien, van eene of meer gemeenten, en van een of meer waterschappen plaats hebben.

Art. 2.

In dat publiek belang kan ook ten name van bijzondere

personen of vereenigingen, aan wie de uitvoering van het werk, dat onteigening vordert, is toegestaan, worden onteigend.

Art. 3.

Als eigenaars van het goed waarvan sprake is, worden zij beschouwd, die als zoodanig in de registers van het kadaster voorkomen, en bij gemeenen eigendom, uit die registers blijkbaar, ook de mede-eigenaars.

Desniettegenstaande kan ieder, die beweert eigenaar of mede-eigenaar te zijn, en niet in het geding van onteigening is geroepen, aan den regter verzoeken, daarin te mogen tusschenkomen, zoolang de eindconclusien door partijen niet genomen zijn. Hetzelfde regt hebben derde belanghebbenden, waaronder verstaan worden huurders, en zij die zakelijke regten op het goed hebben.

Bij tegenspraak der hoedanigheid van eigenaar, mede-eigenaar of derde belanghebbende, wordt de onteigening met de overigen voortgezet, en zal hij, die beweert eenig regt op de zaak te hebben, dit alleen op de schadevergoeding kunnen uitoefenen, die in dat geval wordt geconsigneerd.

Art. 4.

De bepalingen van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering zijn op het geding tot onteigening toepasselijk, voor zooveel daarvan bij deze wet niet is afgeweken.

TITEL I.

Over onteigening in gewone gevallen.

HOOFDSTUK I.

Over hetgeen aan de verklaring van het algemeen nut vooraf behoort te gaan.

Art. 5.

Geene verklaring van algemeen nut wordt voorgesteld, dan nadat de belanghebbenden in staat zijn gesteld, hunne bezwaren daartegen te doen hooren.

Art. 6.

Te dien einde doet, nadat eenig werk van algemeen nut is ontworpen, het betrokken Departement van algemeen be-

stuur aan het bestuur van iedere gemeente, binnen welke vermoedelijk ten behoeve van dat werk eigendommen zullen te onteigenen zijn, een uitgewerkt plan met uitvoerige kaarten en grondteekeningen van dat gedeelte, hetwelk onder die gemeente gelegen is, toekomen.

De vermoedelijk te onteigenen eigendommen worden, met hunne kadastrale nommers en de namen hunner in de registers van het kadaster aangeduide eigenaars, duidelijk aangewezen.

Art. 7.

Ten minste gedurende dertig dagen worden die plannen, kaarten en grondteekeningen op de secretariën der gemeenten, ter inzage van een ieder, nedergelegd.

Van die nederlegging wordt door de hoofden der gemeentebesturen èn in de Staatscourant èn in een der dagbladen hunner provincie en gemeente, of, bij het ontbreken daarvan, in dat eener naburige plaats kennis gegeven. Zij wordt daarenboven door hen op de gebruikelijke wijze aan de ingezetenen bekend gemaakt.

De kosten worden door den Staat vergoed, die ze verhaalt op hen ten wier name het werk wordt ontworpen.

Art. 8.

De belanghebbenden moeten binnen dertig dagen na de aan het slot van het vorig artikel vermelde bekendmaking hunne bezwaren, mondeling of schriftelijk, aan het collegie van burgemeester en wethouders der gemeente, binnen welke de aangewezen goederen gelegen zijn, opgeven. Dit brengt die bezwaren, waarvan het in het eerste geval procesverbaal, door belanghebbenden te onderteekenen, opmaakt, ten spoedigste ter kennis van het bij het werk betrokken Departement van algemeen bestuur en voegt er zijn advies over de ingebragte bezwaren bij.

Art. 9.

Wanneer tot het maken van het plan, gravingen, opmetingen, of het stellen van teekenen op iemands grond noodig geacht worden, moeten de bruikers dier goederen dit gedoogen, mits hun dit tweemaal vier en twintig uren te voren door het hoofd van het gemeentebestuur schriftelijk zij aangezegd.

De schade, daardoor veroorzaakt, wordt door den kantonregter begroot, en door den Staat vergoed. Deze verhaalt die kosten op hen, ten wier name het werk wordt ontworpen.

HOOFDSTUK II.

Over de eindaanwijzing der te onteigenen perceelen.

Art. 10.

Het voorstel van wet tot verklaring van het algemeen nut, wijst den aard en de strekking, zoomede de hoofdpunten ter bepaling der algemeene rigting van het werk aan, en, bij kanalen en wegen, zooveel mogelijk de gemeenten, door welke zij zullen loopen.

Nadat die verklaring wet is geworden, benoemen Gedeputeerde Staten eene of meer commissien uit hun midden, die, bijgestaan door eenen, van wege het algemeen bestuur aan te wijzen ingenieur en het hoofd van het betrokken gemeentebestuur, zich in alle gemeenten vervoegen binnen welke, volgens het plan, één of meer perceelen te onteigenen zijn, ten einde de bezwaren der belanghebbenden tegen dat plan aan te hooren.

Die commissien moeten hare werkzaamheden, met inbegrip van de inzending van het procesverbaal, in art. 13 vermeld, binnen zes weken, van den dag harer benoeming af, volbragt hebben.

Art. 11.

Uiterlijk veertien dagen, vóór dat de commissie zich naar eenige gemeente begeeft, wordt,' door de zorg van het hoofd van het gemeentebestuur, tijd en plaats, op welke de commissie bijeen zal komen, op de gebruikelijke wijze aan de ingezetenen bekend gemaakt. Een en ander wordt tevens in de Staatscourant, benevens in een of meer dagbladen der provincie, door Gedeputeerde Staten daartoe aan te wijzen, aangekondigd. De kosten komen ten laste van hen, ten wier name het werk wordt uitgevoerd.

De belanghebbenden worden daarbij tevens opgeroepen.

Art. 12.

Zoo spoedig mogelijk, en ten minste veertien dagen vóór de zamenkomst der commissie binnen eenige gemeente, moeten de uitgewerkte plans van het werk met de kaarten en grondteekeningen, voor zoo verre deze stukken die gemeente betreffen, op de secretarie dier gemeente ter inzage van een ieder nedergelegd worden. Het tweede lid van art. 6 is hier toepasselijk. De bekendmaking geschiedt op de wijze en ten koste als in het vorig artikel vermeld.

De stukken blijven ter inzage van een ieder liggen, tot dat

de commissie hare werkzaamheden binnen die gemeente heeft volbragt.

Een uitgewerkt plan van het geheele werk is, van het tijdstip in art. 11 aangewezen, tot dat de commissie hare werkzaamheden heeft volbragt, ter inzage van een ieder, hetzij ter secretarie van eene der gemeenten, door welke het werk loopt, hetzij ter griffie van de provincie.

Art. 13.

Van de mondeling bij haar ingekomen klagten maakt de commissie procesverbaal, door de klagers te onderteekenen, op, en zendt dit, met de haar schriftelijk medegedeelde bezwaren, benevens hare meening daaromtrent, aan het bij het werk betrokken Departement van algemeen bestuur.

Van dat procesverbaal en dat advies moet een afschrift op de secretarien der gemeenten, binnen welke de commissie hare zittingen gehouden heeft, voor ieder, die dit verlangt, ter lezing liggen. Ieder kan er ten zijnen koste een afschrift van nemen.

Art. 14.

Nadat de stukken bij het Departement zijn onderzocht, geschiedt de eindelijke aanwijzing der perceelen, welke onteigend moeten worden, door aanhaling van de plans of kaarten, waarop die perceelen naauwkeurig zijn aangewezen, en vermelding van hunne kadastrale nommers en de namen der in de registers van het kadaster aangeduide eigenaars. Die aanwijzing geschiedt door Ons binnen acht maanden, nadat de commissien haren arbeid hebben volbragt.

Wanneer Ons besluit niet binnen dien tijd genomen is, vervalt de wet, waarbij het algemeen nut verklaard is. Geene nieuwe wet mag daaromtrent voorgesteld worden, dan nadat op nieuw de formaliteiten, bij artt. 5 en volgende voorgeschreven, plaats hebben gehad.

Indien andere perceelen, dan welke bij het eerste plan vermeld zijn, moeten worden onteigend, worden de bepalingen der vier voorgaande artikelen ten aanzien dier perceelen toegepast.

Art. 15.

Ons besluit wordt in de Staatscourant en in een of meer daarbij aan te wijzen dagbladen openbaar gemaakt. Het wordt daarenboven door de hoofden der gemeentebesturen, binnen welke perceelen te onteigenen zijn, op de gebruikelijke wijze aan de ingezetenen bekend gemaakt.

Art. 16.

Perceelen, die onteigend moeten worden ten gevolge van veranderingen in de door de aanwijzing, in art. 14 genoemd, vastgestelde rigting, worden mede door Ons op de wijze en binnen den tijd, bij dat artikel bepaald, aangewezen.

Ons besluit deelt de redenen mede, welke de verandering hebben doen noodig keuren. Het wordt op de wijze, bij art. 15 vermeld, ter algemeene kennis gebragt.

Het heeft geenerlei kracht, zoo de formaliteiten, bij artt. 10, 11, 12 en 13 voorgeschreven, daaraan niet zijn voorafgegaan.

HOOFDSTUK III.

Van het geding tot onteigening.

Art. 17.

Zoodra Ons besluit het te onteigenen goed heeft aangewezen, moet de onteigenende partij den eigendom, vrij van alle lasten en regten, daarop rustende, bij minnelijke overeenkomst pogen te verkrijgen.

Zij kan er echter erfdienstbaarheden op gevestigd laten.

Wanneer het eigendommen betreft, welker vervreemding volgens de wet niet zonder magtiging van regterlijke of administratieve magt kan plaats hebben, is die magtiging ook in dit geval noodig. De eigendom mag voor geenen lageren prijs worden afgestaan, dan waarop die vóór de magtiging geschat zal wezen, door drie deskundigen, door de bevoegde arrondissementsregtbank te benoemen.

De acte van overdragt wordt op de wijze, bij de wet bepaald, in de openbare registers ten koste der verkrijgers overgeschreven.

Art. 18.

Ingeval de onteigenende partij geene overeenkomst heeft kunnen treffen, doet zij de eigenaars, in Ons besluit aangewezen, voor de arrondissementsregtbank, onder wier regtsgebied die goederen gelegen zijn, dagvaarden, ten einde de onteigening dier perceelen te hooren uitspreken, en het bedrag der schadeloosstelling te hooren vaststellen.

Indien de, aan denzelfden eigenaar toebehoorende goederen, die onteigend moeten worden, in verschillende arrondissementen zijn gelegen, wordt de dagvaarding gedaan voor de regtbank, onder welker ressort de hoofdplaats der bebouwing behoort, en, bij gebreke van zulk eene hoofdplaats, voor

eene der regtbanken, binnen welker ressort een of ander gedeelte der goederen gelegen is, ter keuze van de onteigenende partij.

Art. 19.

In het geding ter onteigening treden, wanneer de uitvoering van het werk aan bijzondere personen of vereenigingen is toegestaan, deze als eischende partij op. Waar dit het geval niet is, wordt het geding op naam van Onzen Commissaris in de provincie gevoerd, of, indien de onteigening alleen binnen eene enkele gemeente gevorderd wordt, op naam van het hoofd van het gemeentebestuur.

In het publiek belang van een waterschap kan het geding ook op naam van het bestuur van dat waterschap worden gevoerd.

Art. 20.

Wanneer de eigenaar buiten het Koningrijk woont, of zijne woonplaats onbekend is, wordt het geding gevoerd tegen den gevolmagtigde of bewindvoerder, indien een zoodanige binnen het Koningrijk bekend is, en, zoo ook deze onbekend is, tegen een derde, binnen het ressort der regtbank wonende, en door deze op verzoek en ten koste der onteigenende partij, te dien einde te benoemen. De alzoo benoemde kan, bij het ophouden zijner betrekking, het loon van den bewindvoerder eens afwezige, en daarenboven de gemaakte onkosten in rekening brengen.

Desniettemin is de eigenaar geregtigd ten dage, in art. 23 genoemd, op de dagvaarding, aan den gevolmagtigde, bewindvoerder of door den regter benoemde gedaan, te verschijnen, in welk geval de dagvaarding als aan hem geschied wordt beschouwd en het geding tegen hem wordt gevoerd.

Art. 21.

De onteigening van al de binnen het regtsgebied derzelfde arrondissementsregtbank voor het werk noodige en niet bij minnelijke overeenkomst verkregene eigendommen moet te gelijker tijd gevraagd worden, op straffe van veroordeeling van den eischer in al de kosten van de gedingen, over later aangevraagde onteigeningen gevoerd.

Deze bepaling is niet van toepassing op perceelen, krachtens art. 16 ter onteigening aangewezen.

Art. 22.

De dagvaarding moet, op straffe van nietigheid, de som, welke als schadeloosstelling aangeboden wordt, vermelden.

Art. 23.

Ten minste drie dagen vóór de verschijning legt de onteigenende partij, tot staving van haren eisch, ter griffie van de regtbank over:

1°. Ons besluit, waarbij de te onteigenen perceelen worden aangewezen;

2°. een door het hoofd van het gemeentebestuur afgegeven bewijs, dat de commissie tot aanhooring van de bezwaren der belanghebbenden zitting gehouden heeft in de gemeente, binnen welker kring het goed, welks onteigening gevorderd wordt, gelegen is; alsmede de Staatscourant, waarin die zitting ten minste veertien dagen te voren is bekend gemaakt;

3°. een mede door het hoofd van het gemeentebestuur afgegeven bewijs, dat de uitgewerkte plans met de daarbij behoorende kaarten en grondteekeningen overeenkomstig art. 12 op de secretarie der gemeente gelegen hebben; en, zoo het plan, in het laatste lid van dat artikel genoemd, ter griffie van de provincie was nedergelegd, een daarvan door den griffier der Staten afgegeven bewijs.

Art. 24.

De regtbank behandelt zaken, aangaande onteigening ten algemeenen nutte, vóór elke andere.

Ten dage dienende concludeert de aanlegger tevens tot benoeming van één of meer deskundigen, ter opneming der schade door de onteigening aan de eigenaars en derde belanghebbenden te veroorzaken.

Op denzelfden dag, of uiterlijk acht dagen daarna, geven de verweerders de gronden hunner tegenspraak bij conclusie op.

Partijen kunnen in dezelfde teregtzitting hare conclusien bij pleidooi breeder ontwikkelen.

Alle gronden van verdediging, zoo exceptien als die, welke de hoofdzaak aangaan, worden, op verbeurte van het regt om de overige in te brengen, te gelijker tijd voorgesteld.

Oproeping tot vrijwaring wordt niet toegelaten.

Indien van twee of meer gedaagden de een verschijnt, de ander niet, wordt met den verschijnenden onmiddellijk voortgeprocedeerd, en de uitspraak geschiedt tusschen al de partijen bij een en hetzelfde vonnis, hetwelk als een vonnis op tegenspraak gewezen wordt beschouwd, en waartegen geen verzet wordt toegelaten.

Het openbaar ministerie neemt zijne conclusie in dezelfde teregtzitting, of uiterlijk binnen vijf dagen daarna.

Uiterlijk acht dagen na de teregtzitting doet de regtbank uitspraak.

Art. 25.

De regtbank kan aan de onteigenende partij haren eisch niet toewijzen:

1°. wanneer de wet ontbreekt, waarbij het algemeen nut van het werk verklaard is;

2°. wanneer Ons besluit, waarbij de aanwijzing ter onteigening der in de dagvaarding vermelde goederen is geschied, niet wordt overgelegd;

3°. wanneer het blijken mogt, dat de commissie tot aanhooring van de bezwaren der belanghebbenden bij de rigting van het werk in de gemeenten, binnen welker kring het goed, welks onteigening gevorderd wordt, gelegen is, geene zitting gehouden heeft, of wel dat de zitting niet vooraf in de Staatscourant bekend is gemaakt;

4°. wanneer de uitgewerkte plans met de daarbij behoorende kaarten en grondteekeningen niet overeenkomstig art. 12 op de secretariën der gemeenten ter inzage gelegen hebben.

Art. 26.

Tegen de uitspraak des regters, houdende nietigverklaring van de dagvaarding of ontzegging van den eisch om eenige andere reden, wordt hooger beroep toegelaten.

Art. 27.

Buiten de gevallen, in het voorgaande artikel genoemd, benoemt de regtbank een of meer deskundigen in oneffen getale.

Zij benoemt voorts een harer leden, om, vergezeld van den griffier, als commissaris bij het onderzoek der deskundigen tegenwoordig te zijn, en wijst het dagblad aan, waarin de aankondiging door het openbaar ministerie, in het volgend artikel vermeld, moet geschieden.

Art. 28.

Het vonnis der regtbank wordt door de onteigenende partij aan de wederpartij beteekend ten minste acht dagen vóór dien, waarop het onderzoek is bepaald, met oproeping om daarbij tegenwoordig te zijn. Bij afwezigheid der wederpartij gaat het onderzoek door.

Binnen acht dagen, nadat het vonnis is gewezen, wordt

het door de meest gereede partij aan de deskundigen beteekend.

De regtercommissaris bepaalt, met inachtneming van den meest mogelijken spoed, tijd en plaats van het onderzoek der deskundigen, en geeft daarvan onmiddellijk kennis aan het openbaar ministerie. Dit doet daarvan aankondiging in het dagblad, in het vonnis aangewezen. De griffier roept de deskundigen op.

Derde belanghebbenden kunnen bij dat onderzoek tegenwoordig zijn, ten einde ook hunne schade te doen begrooten.

Art. 29.

De deskundigen leggen op de plaats des onderzoeks in handen van den regtercommissaris den eed af.

Zij kunnen, op de gronden in art. 1950 van het Burgerlijk Wetboek vermeld, door partijen gewraakt worden.

De regtercommissaris beslist over de redenen van wraking, die niet dan vóór de eedsaflegging mogen worden voorgesteld. Van zijne beslissing valt noch hooger beroep, noch cassatie.

In de plaats der deskundigen, die niet opgekomen zijn, of weigeren aan hunne verpligtingen te voldoen, als ook in de plaats van die, tegen welke hij de wraking heeft aangenomen, benoemt hij anderen. Indien ten gevolge hiervan het onderzoek moet worden uitgesteld, bepaalt de regtercommissaris daarvoor eenen naderen tijd, waarvan noch beteekening door partijen, noch aankondiging door het openbaar ministerie geschiedt.

De regtercommissaris brengt de bepaling dezer wet omtrent de begrooting der schadeloosstelling, voor zooveel ter zake vereischt wordt, onder de aandacht der deskundigen.

Art. 30.

Partijen kunnen aan den regtercommissaris en de deskundigen al die stukken mededeelen en al de gronden opgeven, welke volgens haar oordeel tot eene juiste bepaling der schade kunnen leiden.

Art. 31.

Ook ambtshalve kan de regtercommissaris ten allen tijde die personen voor zich en voor de deskundigen doen verschijnen, wier inlichtingen hij tot betere beoordeeling der zaak nuttig mogt achten.

Indien deze personen schadeloosstelling vorderen, wordt die door den regtercommissaris begroot en daarvan melding gemaakt in het procesverbaal.

Art. 32.

De formaliteiten, bij het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering voorgeschreven omtrent het getuigenverhoor en het berigt van deskundigen, zijn ten deze niet toepasselijk.

Art. 33.

Wanneer de deskundigen of de personen, wier verschijning de regtercommissaris gelast heeft, op den bepaalden tijd, schoon behoorlijk geroepen, niet opkomen, of, zonder wettige redenen, weigeren den eed te doen, of de van hen gevraagde inlichtingen te geven, worden zij door den regtercommissaris veroordeeld tot vergoeding der te vergeefs gedane onkosten en tot eene boete van niet meer dan vijf en twintig gulden; alles onverminderd hunne gehoudenheid jegens de partijen tot vergoeding van kosten, schaden en interessen.

Hij kan hen echter op hun verzet bij ongezegeld verzoekschrift, om billijke redenen, van de tegen hen uitgesprokene veroordeeling vrijstellen.

Art. 34.

De griffier maakt een procesverbaal op, door den regtercommissaris en hem te onderteekenen, van het bij het onderzoek gebeurde.

Hij neemt daarin de verklaringen op der personen, bij het onderzoek gehoord, welke verklaringen hun worden voorgelezen en door hen onderteekend. De deskundigen doen hun advies in het procesverbaal opnemen of voegen het er onderteekend bij. In het eerste geval teekenen zij mede het procesverbaal.

Ingeval een deskundige of ander gehoord persoon niet kan teekenen of weigert dit te doen, wordt daarvan melding gemaakt in het procesverbaal, met opgave der redenen.

De deskundigen verklaren de gronden, waarop hunne bepaling der schadeloosstelling rust.

Zij begrooten ook de schadeloosstellingen aan derde belanghebbenden te betalen, voor zooverre die bij deze wet niet zijn geregeld.

In het procesverbaal wordt de dag vermeld, waarop de nederlegging ter griffie, in het volgende artikel voorgeschreven, zal plaats hebben.

Art. 35.

Een en ander wordt gedurende veertien dagen ter inzage der partijen als ook der derde belanghebbenden op de griffie nedergelegd, waarvan door den griffier in een dagblad, door den regtercommissaris aan te wijzen, kennis wordt gegeven.

Art. 36.

Gedurende die veertien dagen kunnen partijen en derde belanghebbenden hunne bezwaren, na die aan de wederpartij te hebben beteekend, schriftelijk aan den regtercommissaris indienen.

Art. 37.

Na afloop dier veertien dagen brengt de regtercommissaris, in de eerstvolgende voor de behandeling van burgerlijke zaken bestemde teregtzitting, zijn rapport uit, zonder dat er eenige verdere oproeping van partijen vereischt wordt.

Op dezelfde teregtzitting kunnen derde belanghebbenden conclusien nemen, en, zoowel als partijen, hunne conclusien nader bij pleidooi doen ontwikkelen. Het openbaar ministerie neemt zijne conclusien in dezelfde teregtzitting of uiterlijk binnen acht dagen daarna.

Uiterlijk veertien dagen na die teregtzitting doet de regtbank, indien zij geen gebruik heeft gemaakt van de bevoegdheid, in art. 235 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering toegekend, uitspraak over de onteigening en over de schadeloosstelling, aan de eigenaars en derde belanghebbenden uit te keeren.

Art. 38.

Gebouwen, van welke een gedeelte onteigend wordt, moeten, op de vordering des eigenaars bij zijne conclusie, in art. 24 genoemd, door de onteigenende partij geheel worden overgenomen.

Ditzelfde zal met erven moeten geschieden, wanneer deze door de onteigening tot een vierde hunner uitgestrektheid verminderen of kleiner dan tien vierkante Nederlandsche roeden worden.

Deze overneming kan echter niet gevorderd worden, wanneer het overgebleven stuk gronds onmiddellijk aan een ander erf van denzelfden eigenaar grenst.

Art. 39.

Bij de berekening der schadevergoeding wordt niet gelet op nieuwe getimmerten of op veranderingen, gemaakt na de nederlegging ter inzage, in art. 7 of in art. 12 bepaald, naar gelang het goed volgens het plan in eerstgemeld, of volgens dat in laatstgemeld artikel genoemd, ter onteigening is aangewezen.

Art. 40.

Alleen de werkelijke waarde der goederen, niet de denk-

beeldige, welke zij uitsluitend voor den persoon des eigenaars hebben, komt in aanmerking.

Art 41.

Bij de berekening der schadeloosstelling wordt acht gegeven op de mindere waarde, welke voor de niet onteigende goederen het noodzakelijk gevolg van de onteigening is.

Art. 42.

Bij onteigening van een verhuurd goed wordt door de onteigenende partij aan den huurder, wiens huurtijd nog één of meer jaren moet duren, tot schadeloosstelling eene som betaald, gelijkstaande aan den huurprijs van twee jaren.

Indien nogtans de te velde staande vruchten, of de onkosten welke de huurder aantoont gedurende de laatste twee jaren aan het goed te hebben besteed, meer beloopen dan de tweejarige huurprijs, wordt de waarde dier vruchten of het bedrag dier onkosten als schadeloosstelling betaald.

Indien de huurder minder dan een jaar huur had, wordt hem de huurprijs van een vol jaar, of de waarde der te velde staande vruchten, zoo die meer beloopt, vergoed.

Indien de verhuring of hare verlenging na een der termijnen, in art. 39 volgens de daarbij vermelde onderscheiding aangewezen, heeft plaats gehad, wordt door de onteigenende partij aan den huurder geene schadeloosstelling betaald, maar heeft deze eene vordering tot schadevergoeding tegen den verhuurder, ten ware anders mogt zijn overeengekomen.

Art. 43.

De hypotheekhouder heeft geen regt op eenige afzonderlijke schadevergoeding. Hij oefent zijn regt alleen uit op de som, die aan den van zijn erf onteigende is toegekend, en zulks onverschillig of zijne schuldvordering al dan niet opeischbaar zij.

Hij heeft geen regt, de betaling zijner geheele schuldvordering te eischen, wanneer slechts een gedeelte van het verhypothekeerde goed onteigend wordt.

Wanneer de hypotheek tot zekerheid eener voorwaardelijke schuld of eener schuld van onbepaalde grootte is gesteld, kan de schuldeischer vorderen, dat die som tot het beloop der in de acte opgegevene waarde in een van de grootboeken der nationale werkelijke schuld, ter zijner keuze, worde ingeschreven; in het eerste geval, tot dat de onzekerheid omtrent het bestaan der schuld hebbe opgehouden.

Wanneer de hypotheek tot zekerheid van altijddurende

renten is gesteld, wordt het twintigvoudig bedrag der jaarlijksche rente uit de schadeloosstelling voldaan.

Art. 44.

Wanneer ten gevolge der onteigening een regt van erfdienstbaarheid verloren wordt, zal de vergoeding uit de aan den onteigende toegekende som worden gevonden, en daarop bij de bepaling dier som worden gerekend. Bij de berekening wordt vooral de meerdere of mindere noodzakelijkheid dier erfdienstbaarheid, en de mogelijkheid haar door eene andere te doen vervangen, in het oog gehouden.

Art. 45.

Hij, die op het onteigende goed een regt van vruchtgebruik had, heeft slechts aanspraak op de interessen van de aan den onteigende als schadeloosstelling toegekende som, welke op zijn verlangen in een der grootboeken der nationale werkelijke schuld, ter zijner keuze, wordt ingeschreven.

Hetzelfde geldt voor hen, die een regt van gebruik of bewoning op het onteigende goed hebben, doch alleen tot een bedrag, berekend naar gelang van hun genot, door de deskundigen te bepalen.

Bij onteigening van fideicommissaire goederen, doet de bezwaarde erfgenaam de schadeloosstelling in een der grootboeken inschrijven.

Art. 46.

Zij, die door de onteigening een regt van grondrenten of tienden verliezen, hebben uit de som, tot schadeloosstelling aan den schuldpligtige toegewezen, regt op den afkoopprijs, bij de vestiging bepaald, en, bij gebreke van zoodanige bepaling, op het twintigvoudig bedrag der jaarlijksche of gemiddelde opbrengst, volgens de regels in artt. 799 en 800 van het Burgerlijk Wetboek gesteld.

Art 47.

Bij verlies ten gevolge van onteigening van eenen in tijdelijke erfpacht bezeten grond, wordt de vergoeding, aan den erfpachter verschuldigd, door de deskundigen begroot, die daarbij letten op den tijd, dien het regt waarschijnlijk nog zou hebben geduurd.

Op gelijke wijze bepalen zij, wat uit de schadeloosstelling aan hem, die een regt van opstal verliest, zal worden betaald.

Bij onteigening van erven, aan het regt van beklemming onderworpen of in eeuwigdurende erfpacht bezeten, worden zoowel de eigenaar als de beklemde meijer, of de erfpachter

in het geding geroepen, en de aan elk hunner verschuldigde schadeloosstelling afzonderlijk begroot.

Art. 48.

Bij onteigening ingeval van bepoldering en droogmaking van verdronken landen, wordt aan de onteigenden, overeenkomstig de bepaling van art. 649 van het Burgerlijk Wetboek, slechts de waarde betaald, waarop die gronden als verdronken land zullen worden geschat.

Art. 49.

Wanneer de onteigening niet den geheelen grond, waarop de in de vorige artikelen genoemde regten rusten, maar slechts een gedeelte treft, wordt de schadeloosstelling in evenredigheid van het niet onteigende tot het onteigende gedeelte, naar de bovenstaande regels, berekend.

Art. 50.

Wanneer de bij het vonnis bepaalde schadevergoeding meer bedraagt dan het gedane aanbod, wordt de onteigenende partij, en in de overige gevallen de verweerder, in de kosten veroordeeld.

Art. 51.

Wanneer het vonnis bij verstek is gewezen, kan men daartegen binnen acht dagen na de beteekening, op de wijze, in het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering voorgeschreven, in verzet komen.

Art. 52.

Tegen het vonnis wordt geen hooger beroep toegelaten.

De voorziening in cassatie moet binnen drie dagen na de uitspraak plaats hebben.

Zij geschiedt door eene verklaring ter griffie der regtbank, die het vonnis heeft gewezen.

Art. 53.

Deze verklaring wordt binnen acht dagen, met eene ontwikkeling van de gronden der cassatie, aan de tegenpartij beteekend, en gaat vergezeld van dagvaarding tegen de eerstvolgende voor de behandeling van burgerlijke zaken bestemde, teregtzitting na den in het volgend lid bepaalden termijn.

De tegenpartij heeft veertien dagen om, des verkiezende, te antwoorden.

In de genoemde teregtzitting nemen de partijen hare conclusien, des verkiezende bij pleidooi, mits in dezelfde teregtzitting, nader te ontwikkelen.

Het openbaar ministerie neemt zijne conclusien in diezelfde teregtzitting, of uiterlijk binnen vijf dagen daarna.

Uiterlijk acht dagen na de teregtzitting spreekt de Hooge Raad zijn arrest uit.

Art. 54.

Binnen acht dagen nadat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan, doet het openbaar ministerie het bij uittreksel in een dagblad der provincie, bij het vonnis aangewezen, plaatsen.

Hetzelfde heeft, met inachtneming van denzelfden termijn, op last van het openbaar ministerie bij den Hoogen Raad plaats, wanneer de voorziening in cassatie tegen het vonnis, waarbij de onteigening werd uitgesproken, verworpen is, of wanneer de Hooge Raad, het vonnis des eersten regters vernietigende, de onteigening uitspreekt, in welk geval zijn arrest het dagblad aanwijst.

HOOFDSTUK IV.

Over de betaling van de schadeloosstelling.

Art. 55.

Het vonnis van onteigening vervalt, wanneer niet binnen zes maanden, nadat het in kracht van gewijsde is gegaan, de schadeloosstelling betaald, of, in de gevallen waarin dit volgens deze wet kan geschieden, geconsigneerd is. De onteigenende partij is alsdan gehouden tot vergoeding der schade, welke de wederpartij daardoor mogt hebben geleden. Onder die schade zijn echter niet begrepen de proceskosten, waarin de onteigende mogt zijn veroordeeld, noch ook het verlies der voordeelen, die de onteigende uit de onteigening zou hebben getrokken.

Onder de schadeloosstelling zijn begrepen de wettelijke interessen daarvan, te rekenen van den achtsten dag nadat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan.

Art. 56.

Wanneer zij, tegen wie de onteigening is uitgesproken, de bepaalde schadeloosstelling weigeren aan te nemen, kan de onteigenende partij zich in het bezit doen stellen van het onteigende goed, mits de schadeloosstelling aangeboden en geconsigneerd zij, op de wijze in de tweede afdeeling van den vierden titel van het derde boek van het Burgerlijk Wetboek bepaald.

Art. 57.

In het geval van het voorgaand artikel wordt de onteigenende partij, op bevelschrift van den voorzitter der arrondissementsregtbank, des noods door middel van den sterken arm, in het bezit der onteigende goederen gesteld.

Bij haar verzoekschrift aan dien voorzitter, moet zij een afschrift van het vonnis overleggen, waarbij de onteigening uitgesproken is, en eene verklaring van den griffier der arrondissementsregtbank, of, zoo er voorziening in cassatie heeft plaats gehad, van den griffier bij den Hoogen Raad, dat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan.

Ook de acte, waaruit van het aanbod van gereede betaling en van de daarop gevolgde consignatie, of wel alleen van de consignatie in het geval van het volgend artikel, blijkt, moet worden overgelegd.

Art. 58.

Wanneer onder de onteigenende partij beslag op de schadeloosstelling gelegd, of wanneer er rangregeling gevraagd mogt worden, doet zij terstond zonder eenig aanbod de gelden consigneren en zich op de hierboven bepaalde wijze in het bezit stellen.

Art. 59.

Het vonnis van onteigening wordt, tegen overlegging van een duplicaat der quitantie van betaalde schadeloosstelling, of van een afschrift der beschikking van den voorzitter der arrondissementsregtbank, waarbij de inbezitneming wordt toegestaan, in de openbare registers, bedoeld bij art. 671 van het Burgerlijk Wetboek, overgeschreven.

Door die overschrijving gaat de eigendom op de onteigenende partij over, vrij van alle lasten en regten daarop rustende. Alleen erfdienstbaarheden kunnen op het onteigende goed gevestigd blijven, doch niet dan met goedvinden der onteigenende partij.

Art. 60.

Dijk- en soortgelijke lasten en alle belastingen, hoegenaamd, waarmede het ontëigende goed is bezwaard of die daarvan worden betaald, gaan van den dag, waarop het eindvonnis van onteigening in kracht van gewijsde is gegaan, of waarop, in het geval van art. 57, de inbezitneming heeft plaats gehad, op de onteigenende partij over.

2*

Art. 61.

Indien, ten gevolge van oorzaken, welke de onteigenende bij magte was uit den weg te ruimen, met het werk, waartoe werd onteigend, niet binnen een jaar nadat het eindvonnis van onteigening in kracht van gewijsde is gegaan, aanvang is gemaakt, of de arbeid daaraan meer dan een jaar mogt zijn gestaakt, of indien uit andere omstandigheden is aan te toonen, dat het werk blijkbaar niet tot stand zal worden gebragt, kan de onteigende bij den regter het afgestane goed terugvorderen in den toestand, waarin het zich alsdan bevindt; doch onder gehoudenheid om, in evenredigheid tot de terugontvangen waarde, de schadeloosstelling terug te geven.

TITEL II.

Over de onteigening bij vestingbouw, den aanleg, het herstel of onderhoud van dijken, bij besmetting of andere dringende omstandigheden.

HOOFDSTUK I.

Over de onteigening bij vestingbouw, den aanleg, het herstel of onderhoud van dijken.

Art. 62.

Onteigening van onroerende zaken, ten behoeve van vestingbouw, den aanleg, het herstel of het onderhoud van dijken, heeft plaats uit kracht van een door Ons, den Raad van State gehoord, genomen besluit, waarbij de goederen, die onteigend moeten worden, naauwkeurig, met opnoeming hunner kadastrale nommers en van de namen der in de registers van het kadaster aangeduide eigenaars, worden aangewezen.

Dat besluit wordt in het Staatsblad geplaatst.

Art. 63.

Alvorens dit besluit te nemen worden de belanghebbenden in staat gesteld, hunne bezwaren tegen de rigting van het werk kenbaar te maken aan eene commissie, zamengesteld op de wijze bij art. 10 bepaald.

Waar het den aanleg, het herstel of het onderhoud van dijken geldt, wordt de commissie mede bijgestaan door een

lid van een der ter plaatse bestaande collegien of besturen, in artt. 1 en 2 der wet van 9 October 1841 (Staatsblad n°. 42) vermeld.

Deze commissie houdt in alle gemeenten, onder welke goederen te onteigenen zijn, ten minste éene zitting.

Art. 64.

Art. 9, het laatste lid van art. 10 en de artt. 11 tot en met 61 zijn ten deze toepasselijk, met uitzondering van n°. 1 van art. 25.

Art. 65.

Wanneer niet de grond zelf onteigend wordt, maar slechts tot het verrigten van in dezen titel vermelde werken zekere speciën uit den grond noodig geacht worden, mag dit ook op een besluit van Gedeputeerde Staten of wel der in artt. 1 en 2 der wet van 9 October 1841 (Staatsblad n°. 42) vermelde collegien en besturen, geschieden.

Het besluit, door Ons of door de zoo even genoemde collegien of besturen genomen, wijst zoo naauwkeurig mogelijk de oppervlakte aan, waarover en de diepte, tot welke de uitgraving zal plaats hebben.

Behalve de plaatsing in het Staatsblad, in art. 62 voorgeschreven, wordt het in de Staatscourant en in een dagblad der provincie opgenomen.

De schadeloosstelling bepaalt zich in dat geval tot de waarde der weggenomen speciën en de schade, door die wegneming aan den grond toegebragt, met inachtneming der bepaling van art. 41.

Art. 66.

Bij gebreke van minnelijke schikking benoemt de arrondissementsregtbank, in het geval van het voorgaande artikel, op het verzoekschrift hetzij van hem, die onteigent of van den eigenaar van den grond, een of meer deskundigen, in oneffen getale, om een berigt over de schadeloosstelling te geven.

Bij het verzoekschrift moet een exemplaar van het Staatsblad, waarin Ons besluit, of van de Staatscourant en het dagblad der provincie, waarin dat der Gedeputeerde Staten of der andere genoemde collegien of besturen is opgenomen, worden overgelegd.

De regtbank benoemt één harer leden, om als commissaris, vergezeld van den griffier, bij het onderzoek der deskundigen tegenwoordig te zijn.

Zij bepaalt tevens den dag en de plaats, waar en wanneer

dat onderzoek zal geschieden. Ten minste tweemaal vier en twintig uren te voren wordt dit aan de wederpartij beteekend en afschrift van het exploit ter griffie van de regtbank nedergelegd. Bij gebreke dier beteekening vervalt het vonnis.

Het vonnis wordt aan het gebouw der regtbank aangeplakt, en de griffier roept de deskundigen op.

Derde belanghebbenden kunnen bij het onderzoek tegenwoordig zijn, ten einde ook hunne schade te doen begrooten.

De regtercommissaris bepaalt bij het onderzoek den dag. waarop hij zijn rapport aan de regtbank zal uitbrengen. Deze dag wordt aan de wederpartij beteekend, zoo zij niet is verschenen bij het onderzoek, en afschrift van het exploit ter griffie nedergelegd. Inmiddels liggen het procesverbaal van den regtercommissaris en het advies der deskundigen op de griffie ter lezing.

Op den bepaalden dag nemen, na het rapport van den regtercommissaris, partijen en derde belanghebbenden hunne conclusien, welke zij, mits op dezelfde teregtzitting, bij pleidooi breeder kunnen ontwikkelen.

De regtbank beslist, na het openbaar ministerie gehoord te hebben, terstond of op de eerstvolgende teregtzitting.

Geenerlei andere formaliteiten behoeven hier in acht te worden genomen.

Tegen het vonnis, waarbij de onteigening is uitgesproken, wordt noch verzet, noch hooger beroep, noch beroep in cassatie toegelaten.

Het 2e en 3e lid van art. 20, het laatste lid van art. 24, de artt. 29 en 33 en de vijf eerste leden van art. 34, zijn op de regtsvordering, in dit artikel omschreven, van toepassing.

Art. 67.

De wegneming der speciën heeft niet plaats dan nadat de onteigenende partij de schadeloosstelling heeft betaald of geconsigneerd.

De artt. 55 tot 58 zijn ook hier van toepassing.

Art. 68.

De artt. 65 tot en met 67 zijn niet toepasselijk ingeval de specie wordt genomen van gronden, waarop de verpligting tot levering tegen of zonder vergoeding, krachtens gewoonte of verordening, zoowel als uit andere hoofde mogt rusten. Geene nieuwe verpligting van dezen aard kan na de afkondiging dezer wet door gewoonte of verordening worden gevestigd 1).

1) Aldus luidt het artikel thans, ingevolge de wet van 1 Junij 1861, S. 54.

HOOFDSTUK II.

Over onteigening bij besmetting.

Art. 69.

Onteigening ter afwering eener gevreesde, of tot het stuiten van den voortgang eener aanwezige, besmetting heeft plaats uit kracht van een besluit, door Ons genomen, verklarende dat daarvoor genoegzame reden bestaat. Wanneer echter het gevaar slechts voor eene provincie in het bijzonder te duchten is, kan die verklaring ook bij besluit van Gedeputeerde Staten geschieden.

In zeer dringende gevallen kunnen de gemeentebesturen hiertoe overgaan, mits van hun besluit binnen twee maal vier en twintig uren aan Gedeputeerde Staten kennis gevende.

In het besluit, zoo van Ons, als van Gedeputeerde Staten of van het gemeentebestuur, worden de goederen, die onteigend moeten worden, met opnoeming van de namen der eigenaars, aangewezen, en wordt daarin wijders melding gemaakt van de schriftelijke verklaring van eenen deskundige, waaruit van de noodzakelijkheid dier onteigening blijkt.

Het besluit wordt op de gebruikelijke wijze ter openbare kennis gebragt, en in een of meer daarbij aan te wijzen dagbladen geplaatst.

Indien het besluit de onteigening betreft van besmette of van besmetting verdachte voorwerpen, kunnen die voorwerpen onmiddellijk of later door of van wege het bestuur, met de onteigening belast, worden in beslag genomen.

Gedeputeerde Staten kunnen de toepassing van hun besluit aan de gemeentebesturen opdragen.

Art. 70.

Bij gebreke van minnelijke schikking dient, in het geval van het voorgaand artikel, het bestuur, met de onteigening belast, een verzoekschrift aan den kantonregter in, strekkende dat de onteigening door hem worde uitgesproken en de schadeloosstelling bepaald.

Bij het verzoekschrift moet het besluit, volgens het voorgaand artikel genomen, worden overgelegd.

De kantonregter benoemt daarop onmiddellijk een of meer deskundigen, in oneffen getale, welke, na beëedigd te zijn, hun oordeel omtrent de hoegrootheid der schadeloosstelling uitbrengen.

Art. 71.

De kantonregter is met zijnen griffier bij het onderzoek der

deskundigen tegenwoordig. Hij laat terstond van hunne meening en de gronden, daarvoor door hen aangevoerd, door zijnen griffier procesverbaal opmaken, en bepaalt onmiddellijk daarna of uiterlijk drie maal vier en twintig uren later, de verschuldigde schadevergoeding.

De eigenaar wordt, indien hij binnen de gemeente woont, waar het onderzoek moet plaats hebben, door den kantonregter, zooveel noodig schriftelijk, uitgenoodigd, bij het onderzoek der deskundigen tegenwoordig te zijn; desgelijks, indien het de onteigening van een besmet voorwerp geldt, de personen bij welke het gevonden is.

Derde belanghebbenden kunnen bij het onderzoek tegenwoordig zijn, ten einde ook hunne schade te doen begrooten.

De artikelen 29 en 33 zijn ook hier toepasselijk, behoudens dat hetgeen dáár van den regtercommissaris gezegd is, op den kantonregter toepasselijk wordt.

Geenerlei andere formaliteiten behoeven hier in acht te worden genomen.

De termijnen worden naar gelang der omstandigheden, door den kantonregter des noods van uur tot uur, bepaald.

Tegen het vonnis des kantonregters, waarbij de onteigening is uitgesproken, wordt noch verzet, noch hooger beroep, noch beroep in cassatie toegelaten.

Art. 72.

De overgang van den eigendom, voor zooverre het roerende goederen betreft, heeft niet plaats, dan nadat van wege het bestuur, met de onteigening belast, de schadeloosstelling is betaald of geconsigneerd; het laatste, wanneer binnen de gemeente, waar het onteigende goed zich bevindt, de gelegenheid ontbreekt de betaling te doen, of de onteigende weigeren mogt op het hem gedane aanbod de schadevergoeding te ontvangen, of wel, wanneer er beslag op die penningen mogt zijn gelegd. Art. 55 is ook hier van toepassing.

Bij onroerende goederen gelden de bepalingen van het vierde hoofdstuk van den eersten titel, behoudens dat hetgeen dáár van den president der regtbank gezegd is, op den kantonregter toepasselijk wordt, en de overlegging van de verklaringen des griffiers, in art. 57 voorgeschreven, vervalt.

De schadeloosstelling wordt door het bestuur, met de onteigening belast, voorgeschoten en komt ten laste van den Staat. In die provincien echter, waar provinciale belastingen tot het te keer gaan der besmetting worden geheven, komen de kosten ten laste der provincie.

TITEL III.

Over onteigening bij oorlog, brand of watersnood.

Art. 73.

Wanneer in geval van oorlog, brand of watersnood, oogenblikkelijke inbezitneming volstrekt noodzakelijk geacht wordt, kan deze op last van de hoogste burgerlijke of militaire overheid, ter plaatse aanwezig, geschieden.

In geval van watersnood kan die last ook door de betrokken collegien en besturen, in artt. 1 en 2 der wet van den 9 October 1841 (Staatsblad n°. 42) vermeld, of door de hoofden dier collegien en besturen, gelijk door hunne daartoe gemagtigde leden, worden gegeven.

Door oorlog wordt hier niet enkel openbaar verklaarde oorlog, maar ook het geval verstaan, waarin vestingen of versterkte plaatsen in staat van oorlog of van beleg zijn gesteld.

Door watersnood wordt niet enkel het geval verstaan dat dijken zijn doorgebroken of overstroomingen hebben plaats gehad, maar ook dat van dringend of dreigend gevaar voor doorbraak of overstrooming.

De eigendom gaat onmiddellijk op dengene over, in wiens naam de inbezitneming is geschied, vrij van alle lasten en regten daarop rustende. Alle in art. 60 genoemde lasten of belastingen, waarmede het onteigende goed is bezwaard, gaan van den dag der inbezitneming op hem over.

Art 74.

Zoodra mogelijk na de onteigening, moet degene, die haar bevolen heeft, aan de onteigenden geregtelijk eene schadevergoeding doen aanbieden, of, in de gevallen in art. 58 genoemd, consigneren.

Indien dit aanbod of die consignatie niet binnen drie maanden is geschied, alsmede wanneer met het aangebodene of geconsigneerde geen genoegen wordt genomen, kan de schadevergoeding in regten door de onteigenden worden gevorderd.

In het eerste geval kan de Staat, de provincie, de gemeente of het waterschap de bedoelde schadeloosstelling van hen, die de onteigening gelast hebben, persoonlijk terugvorderen, ten ware het verzuim buiten hunne schuld mogt hebben plaats gehad.

Art. 75.

De wettelijke interessen der verschuldigde schadevergoeding moeten van den dag der inbezitneming aan de onteigenden worden betaald.

Art. 76.

Wanneer hij, in wiens naam de onteigening gelast is, den eigendom van het goed niet langer voor het beoogde doel noodig acht, en er nog geene drie jaren sedert de onteigening verloopen zijn, is de onteigende, bij voorkeur boven alle anderen, tegen betaling van den prijs, door deskundigen te begrooten, tot de verkrijging daarvan geregtigd.

SLOTBEPALINGEN.

Art. 77.

Op de gevallen, waarin volgens Art. 187 der Grondwet moet worden voorzien, is deze wet niet toepasselijk.

Art. 78.

De wet van 29 Mei 1841 (Staatsblad nº. 19) is ingetrokken.

Zij blijft intusschen toepasselijk op regtsvorderingen tot onteigening vóór de afkondiging dezer wet aangevangen.

Het zal desniettemin aan de onteigenende partij vrijstaan, van hare volgens de vorige wet aangevangen regtsvordering, zoolang nog geen vonnis in de zaak is gewezen, afstand te doen en eene nieuwe volgens deze wet in te stellen. In dat geval moet zij alle kosten, door de wederpartij tot op het doen van dien afstand gemaakt, betalen.

Zij kan tot die betaling genoodzaakt worden op het enkel bevelschrift van den voorzitter der arrondissementsregtbank, gesteld aan den voet van den door de wederpartij opgemaakten staat van kosten.

Dit bevelschrift is uitvoerbaar bij voorraad.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst, en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Collegien en Ambtenaren, wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te 's Gravenhage, den 28 Augustus 1851.

WILLEM.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

THORBECKE.

Uitgegeven den 6 September 1851.

De Staatsraad, Directeur van het Kabinet des Konings,

A. G. A. VAN RAPPARD.

MEMORIE VAN TOELICHTING.

De veranderde bepalingen der Grondwet omtrent onteigening ten algemeenen nutte, zoowel als de menigvuldige klagten tegen de op dat punt bestaande wet van 29 Mei 1841, (Staatsblad n°. 19), aangeheven, schijnen eene nieuwe regeling van dit onderwerp noodig te maken. In vele dier klagten heerscht misschien overdrijving; vele der tegen de wet aangevoerde bezwaren mogen misschien minder aan hare bepalingen, dan aan de wijze waarop men die toepast, te wijten zijn, het neemt niet weg, dat zij dringend verbetering eischt. Zij is te onbepaald en te weinig uitgewerkt om niet een ruim veld voor twijfelingen en uitvlugten over te laten. Groot tijdverlies en buitensporige onkosten zijn daarvan de gevolgen.

De hoofdpunten, op welke het bij eene wet over de onteigening ten algemeenen nutte aankomt, zijn:

1°. in het belang van den eigendom te zorgen, dat niemand daarvan ontzet worde, zonder dat het algemeen belang zulk een offer vordert;

2°. waarborgen te stellen, dat de aanwijzing der perceelen, die onteigend zullen moeten worden, op de regtvaardigste wijze gebeure;

3°. te bepalen, hoe men tot de onteigening geraakt;

4°. den kortsten weg aan te wijzen, om de in billijkheid verschuldigde schadeloosstelling te leeren kennen;

5°. de gevolgen der behoorlijk volbragte onteigening te regelen.

I. In de eerste plaats komt het in het belang van den ei-

gendom er op aan te zorgen, dat niemand daarvan ontzet worde, zoo niet het algemeen belang dat offer eischt.

§ 1. Onteigening ten algemeenen nutte is een noodzakelijk doch uiterst hulpmiddel. Het regt van den eigenaar moet wijken voor een hooger, dat van den Staat. De wetgever moet echter waken, dat alleen noodzakelijkheid tot de uitoefening van dat regt aanleiding geve, en den bijzonderen eigendom tegen willekeurige aanranding beschermen. Art. 147 der Grondwet heeft dit pogen te doen. Het heeft daarom onderzoek en beslissing omtrent het algemeene nut aan de wetgevende magt opgedragen. Geen werk, waartoe onteigening noodig kan wezen, mag plaats hebben, dan nadat de wet verklaard heeft, dat het algemeen nut aanwezig is en ontzetting van den bijzonderen eigendom door het algemeen belang gevorderd wordt.

De uitdrukking *algemeen nut* heeft iets onbepaalds: de een zal het in ruimeren, de ander in beperkteren zin verstaan. Die onbestemdheid heeft tot den hardnekkigen strijd medegewerkt met welken de eigenaars hunne gronden bij den aanleg van groote openbare werken hebben verdedigd. Waren zij, die het werk ondernamen, ook al van het algemeen nuttige overtuigd, de andere partij was dit niet. De tusschenkomst der wetgevende magt zal dien strijd beteugelen. Openbare behandeling der vraag door de vertegenwoordiging des Lands zal den twijfel aan de regtmatigheid der vordering kunnen wegnemen.

Daar nu in elk bijzonder geval de wetgevende magt beslissen zal, of het van dien aard is dat men van de bevoegdheid tot onteigening gebruik mag maken, is het minder dan vroeger noodig, de grenzen van het begrip van algemeen nut te stellen.

Geven de woorden *algemeen nut* te kennen dat het werk, waartoe de onteigening noodig geacht wordt, in het belang van den ganschen Staat moet wezen, zoodat onteigening bij werken strekkende om in de behoeften van ééne of meer provincien, van ééne of meer gemeenten, van één of meer waterschappen te voorzien, daardoor uitgesloten is? De fout door den grondwetgever alsdan begaan, zou groot, en er zou voor die deelen van den Staat slecht gezorgd zijn.

Dezelfde reden, welke het bijzonder belang van den eigenaar voor het algemeen staatsbelang doet wijken, pleit voor de toelating van het regt van onteigening ten behoeve dier onderdeelen.

De beperking ligt dan ook niet in het artikel der Grondwet: wanneer het van onteigening bij brand en overstrooming

spreekt, denkt het aan een plaatselijk of provinciaal, niet aan een algemeen Rijksbelang.

Ten algemeenen nutte duidt niets anders aan, dan dat onteigening alleen door het *publiek* belang van den Staat, de provincie, het waterschap of de gemeente moet bevolen worden. Waar deze *loco privati* optreden, staan zij met particulieren gelijk, en mogen zij hun voordeel niet ten koste van andere bijzondere personen zoeken.

§ 2. Geene onteigening, tenzij het algemeen nuttige van het werk bij de wet erkend zij, dit is de regel der Grondwet.

Zij laat hierop slechts twee uitzonderingen toe.

Bij de eene houdt zij de verklaring voor onnoodig, dewijl het doel, waartoe de onteigening plaats heeft, allen twijfel aan het algemeen nuttige daarvan uitsluit; bij de tweede acht zij, uit hoofde van het dringend gevaar, voorafgaande verklaring evenzeer als voorafgaande schadeloosstelling, onmogelijk. Tot het eerste geval brengt zij vestingbouw, den aanleg, het herstel of onderhoud der dijken, besmetting en andere dringende omstandigheden; bij het tweede spreekt zij van oorlog, brand of watersnood.

1°. Waar het de verdediging des Lands tegen buitenlandsch geweld of tegen het dreigend gevaar van overstrooming geldt, waar het er op aankomt, de ingezetenen van den gevaarlijken invloed eener besmettelijke kwaal vrij te houden, is eene uitdrukkelijke verklaring van het algemeen nuttige onnoodig. Dit nut spreekt hier luid genoeg.

Wat verstaat het artikel door vestingbouw? Volgens het antwoord der Regeering op de aanmerkingen door de Afdeelingen in 1848 op het ontwerp tot herziening der Grondwet N°. V gemaakt, »zijn hier onder *vestingbouw* ook de zooge»naamde veldwerken begrepen, welke dikwijls in oorlogstijd »of bij dringend gevaar met den meesten spoed moeten daar»gesteld worden."

Wanneer men echter de verschillende deelen van art. 147 der Grondwet met elkander vergelijkt, schijnt het hoogst twijfelachtig of zoodanige veldwerken, »welke in oorlogstijd »of bij dringend gevaar met den meesten spoed moeten daar»gesteld worden," onder vestingbouw kunnen worden begrepen. Bij zoo dringenden spoed valt er niet aan het *vooraf* bepalen der schadeloosstelling, zoo als de Grondwet beveelt, te denken.

Die werken vallen eer in de laatste alinea van art. 147 en zijn onder het woord *oorlog* begrepen. Op denzelfden grond toch maakte de Regering onderscheid tusschen het *gewoon*

en *buitengewoon* onderhoud der dijken, bragt het eerste onder het 3de en het laatste onder het 4de lid van art. 147.

Onteigening bij besmetting of andere dringende omstandigheden schijnt geen gelukkige bijvoeging. Onteigening bij besmetting staat geenszins met de onteigening ten behoeve van vestingbouw, den aanleg, het herstel of onderhoud van dijken gelijk. Zij geschiedt niet, zooals bij deze het geval is, ten einde den eigendom der particulieren te verkrijgen en tot eene andere bestemming te gebruiken, maar met het doel om het onteigende te vernietigen. Men wil hier niets tot stand brengen, enkel schade afweren. Het is meer politiemaatregel dan ware onteigening.

Wat de grondwetgever zich onder *de andere dringende omstandigheden*, van welke art. 147 alinea 3 gewaagt, hebbe voorgesteld, is niet duidelijk. Bij de 4de alinea zou men de toevoeging hebben kunnen begrijpen; hier schijnt zij niet op hare plaats, en geene juiste toepassing te vinden. Indien het doel der Grondwet ware, aan de beoordeeling der uitvoerende magt onbepaald over te laten, of er zulk eene dringende omstandigheid bestaat, dat eene verklaring van het algemeene nut door de wetgevende magt onnoodig geacht mag worden, dan beteekende de waarborg, den eigenaars in de twee eerste alinea's gegeven, niet veel. Daarenboven behooren *dringende*, dat is spoedvereischende, omstandigheden in deze alinea niet te huis. Zij handelt alleen over die werken, wier algemeen nuttige aard zóó boven bedenking is, dat eene verklaring der wetgevende magt daaromtrent overtollig zou zijn. Maar na die verklaring moet nog eene aanwijzing der goederen, wier onteigening noodig schijnt, plaats hebben; moet de regter, zoo noodig, de onteigening uitspreken en moet de schadeloosstelling geregeld en betaald zijn. Bij dringenden spoed valt aan dit alles niet te denken. Bij de beraadslaging over de Fransche onteigeningswet van 1841 werd gesproken van onvoorziene toevallen, welke bij het maken van openbare werken zich kunnen voordoen en dringend onteigening vorderen 1).

Doch ook hier sluit de noodzakelijkheid van oogenblikkelijke hulp, die bij voorafgaande schadeloosstelling onmogelijk is, het denkbeeld uit, dat door *andere dringende omstandigheden* soortgelijke gevallen zouden bedoeld zijn.

2o. Bij oorlog, brand of watersnood is dadelijke handeling, zal het gevaar afgeweerd kunnen worden, eene eerste voor-

1) Moniteur van 28 April 1841, pag. 1043, en van 25 April 1841, pag. 1108.

waarde. Hier kan noch verklaring, noch regeling, noch betaling van schadeloosstelling voorafgaan.

§ 3. In den regel heeft geene onteigening plaats, tenzij de wet het algemeen nuttige van het werk, waartoe zij wordt gevraagd, verklaard hebbe. De eigenaars of anderen, die aan dat nut meenen te mogen twijfelen, hebben van de indiening van het ontwerp van wet, daartoe strekkende, af, tot op het oogenblik zijner aanneming toe, in het regt van petitie een middel hunne bezwaren daartegen aan de Staten-Generaal te doen kennen. Is dit echter genoegzaam? Is het niet in het belang van het werk en overeenkomstig met de bedoeling der Grondwet, dat men reeds vóór de aanbieding van het wetsontwerp, bestemd tot verklaring van het algemeen nut, de gelegenheid opene, dit te beoordeelen en zich daaromtrent te laten hooren? Zoo beschouwt men de zaak in Engeland. Alvorens de bill tot het toestaan van eenig werk van algemeen belang in het Parlement wordt ingebragt, moet het plan tot in de bijzonderheden aan het belanghebbend publiek worden medegedeeld. Het bestuur leert hierdoor de bezwaren tegen het werk en ook zijne voordeelen kennen, vóór dat de zaak bij de wetgevende magt is aanhangig gemaakt. Het is daardoor te beter en bij tijds in staat, voor- en nadeelen tegen elkander te wegen.

Hebben de voorstellers van het werk, de mannen, die het plan beraamden, dit van zijne gunstige zijde doen kennen, men zal het nu ook van zijne min gunstige zijde zien beschouwen. Na beide partijen gehoord te hebben, zal de beslissing juister en onpartijdiger kunnen zijn. Het strekt daarenboven om den voortgang van het werk, wanneer eenmaal het algemeen nuttige daarvan zal zijn erkend, gemakkelijker te maken. Eene publieke opinie vormt zich, en beschermt zij de onderneming, de tegenstand zal veel geringer zijn, dan wanneer men eerst door het wetsontwerp met het werk bekend wordt en de zaak meer of min gepraejudicieerd vindt. Het werk zelf zal er in meer dan één opzigt bij kunnen winnen. Reeds vooraf leert men vele der moeijelijkheden, met welke men te worstelen zal hebben, kennen, en kan men zich daarop voorbereiden, of er tegen wapenen.

Wordt de onteigening in het belang van eene of meer gemeenten gevraagd, dan is zulk een voorafgaand onderzoek een waarborg te meer, dat werkelijk het publiek belang dier gemeenten, en niet dat van enkele personen van invloed het offer vordert.

Dat zoodanige voorafgaande openbaarheid het tot stand

brengen van werken van algemeen nut, zelfs op de grootste schaal, niet belet, doet Engeland genoegzaam zien.

Tot meerdere zekerheid der ingezetenen behooren de vormen daarbij in acht te nemen, in de wet te worden voorgeschreven. Het voorloopig aangenomen plan moet aan de eigenaars welker perceelen vermoedelijk onteigend zullen moeten worden, gelijk aan allen, die er inzage van gelieven te nemen, bekend gemaakt of deze althans in de gelegenheid gesteld worden er kennis van te nemen. De daarbij opgegeven rigting van het werk is echter slechts eene eerste aanwijzing, geenszins vaste bepaling der perceelen, welke onteigend zullen worden. Deze kan eerst later geschieden.

Die openbaarheid moet, zal zij doel treffen, zoo volledig mogelijk wezen. Beter voorbereid, beter met al de voordeelen en bezwaren van het werk bekend, zal de uitspraak der bevoegde magt ook juister zijn.

II. Op welke wijze hebben de eigenaars den meesten waarborg, dat bij de aanwijzing der te onteigenen perceelen de minste willekeur, de meest mogelijke regtvaardigheid zal plaats hebben?

§ 4. Aan de wetgevende magt wordt geene andere vraag onderworpen, dan of het algemeen nut bij het voorgenomen werk aanwezig is en dus de onteigening der daartoe benoodigde eigendommen vordert.

Om die vraag te kunnen beantwoorden, moet zij den aard en de strekking van het werk kennen. Ook dient zij bij die werken, waarbij dit te pas komt, in algemeene trekken de rigting te kennen, die daaraan zal worden gegeven.

Hiervan kan in vele gevallen, zoo al niet het antwoord op de vraag, of er algemeen nut aanwezig is, dan toch de meerdere of mindere mate van dat nut afhankelijk zijn. Het schijnt daarom van belang, dat de wet niet slechts het werk noeme, waarvan zij het algemeen nut verklaart, maar tevens den aard en de strekking daarvan, alsmede de hoofdpunten ter bepaling der rigting, bij wegen en kanalen bijv. de gemeenten door welke zij zullen loopen, aanwijze.

In verdere bijzonderheden daalt echter de wet niet af.

Droeg men aan den wetgever op, de rigting van het werk in alle deelen te bepalen en ieder perceel, dat zou moeten onteigend worden, te omschrijven, men zou, bij belangrijke werken, als kanalen, wegen, spoorwegen, niet zelden twee à drie jaren met voorafgaande formaliteiten verspillen, eer het ontwerp tot verklaring van het algemeen nut bij de Kamer kon worden gebragt.

Om met juistheid te kunnen zeggen, welke eigendommen,

welke perceelen moeten worden onteigend, behoort bijv. voor eenen spoorweg in heuvelachtig terrein, vooraf te zijn uitgemaakt en vastgesteld:

welke de beste rigting is met betrekking tot de kromten en hellingen; waartoe vele opnemingen, opmetingen, uitbakeningen, waterpassingen en met juistheid voor dat doel opgemetene kaarten worden vereischt;

De hellingslijnen van den weg moeten bepaaldelijk zijn aangenomen, hetgeen met den locomotievenbouw in onmiddellijk verband staat;

de zijdelingsche glooijingslijnen der ophoogingen en ingravingen moeten bekend zijn, alhoewel deze in sommige terreinen slechts à posteriori zijn vast te stellen, nadat de ontgraving genoegzame bekendheid met den aard der grondslagen heeft gegeven;

de juiste plaats der stations en zelfs hunne inrigting moet men kennen en met de betrokkene besturen hebben gekeurd;

alle afwateringen en uitwateringen met de belanghebbende eigenaren en polderbesturen moeten zijn geregeld, om te weten welke slooten en weteringen moeten gegraven, en welke breedte van grond hiertoe moet ingenomen worden;

zoo moeten ook de uitwegen van alle landerijen om dezelfde redenen zijn vastgesteld; alle tegenstrijdige belangen gewikt en gewogen zijn; in alle gemeenten commissien hebben gezeten, partijen zijn gehoord, en volledige rapporten uitgebragt.

Eerst dan, dat is, bij zoodanige werken, na twee of drie jaren, zou een volledig ontwerp aan de Staten-Generaal kunnen worden aangeboden.

Getuigen zijn:

de aangelegde spoorweg van Amsterdam naar Arnhem, lang 18 uren, bij welken de hier bedoelde *voorafgaande* maatregelen 54 maanden hebben gevorderd;

de ontworpen Overijsselsche spoorweg, alwaar men alleen voor het deel van Kampen tot Almelo, of ongeveer 10 uren lengte, 31 maanden tot de voorafgaande regelingen noodig had;

de Aken-Maastrichtsche spoorweg, waar alle mogelijke spoed werd bijgezet en niettemin voor het maken van het project en voor de voorafgaande formaliteiten, betreffende eenen weg van 6½ uren lengte, te zamen omstreeks twee jaren vereischt werden.

Zoo kwam de Nederlandsche Rijnspoorweg-maatschappij in 1845 tot stand, en niettegenstaande er een geregeld en uitgewerkt ontwerp voor den zijtak van Utrecht naar Rotterdam bestond, waren evenwel nog 19 maanden verloopen eer het

Koninklijk besluit de onteigening kon bevelen. Alleen met conferentien en schrifturen over de plaatsing van het station te Rotterdam waren er 10 maanden verloren gegaan.

Men keert den natuurlijken loop der zaak om, wanneer men al dezen tijd en arbeid aan de *wijze van uitvoering*, alvorens de bevoegde magt tot de onderneming zelve heeft besloten, verspilt.

Met de verklaring van het algemeen nut, als voorwaarde der onteigening, is de hoofdzaak beslist; het doel is erkend, het komt nu nog maar op de bepaling der middelen aan.

Terwijl aan de eene zijde de regtvaardigheid in acht genomen behoort te worden, kan men van de andere zijde nu ook met meer spoed te werk gaan. De aanwijzing der te onteigenen perceelen is tenuitvoerlegging der wet, waarbij het algemeen nuttige van het werk verklaard is, en zal dus in den regel het best door den Koning geschieden. Alleen bij onteigening van roerende goederen, bij besmetting bijv. of bij oogenblikkelijk dringenden spoed, zoo als bij oorlog, brand of overstrooming, kunnen er redenen bestaan, de beslissing aan anderen op te dragen. Het mindere aanbelang der zaak doet in het eerste geval ook minder misbruik vreezen; en in het laatste geval is het gevaar te nabij, dan dat men gelegenheid hebbe, den gewonen loop te volgen.

Bij besmetting zullen Gedeputeerde Staten of de plaatselijke besturen; bij oorlog, brand of watersnood zal de hoogste ter plaats aanwezige burgerlijke of militaire overheid tot die aanwijzing het meest geschikt zijn, voor zooverre de Koninklijke beschikking niet tijdig genoeg kan worden ingeroepen.

Aan de beslissing des Konings behoort een naauwkeurig onderzoek vooraf te gaan.

De eigenaars of andere belanghebbenden behooren in staat gesteld te worden, hunne bezwaren tegen de voorgenomen rigting te doen kennen. Aan dat onderzoek moet de meest mogelijke bekendheid en aan de te onteigenen personen ruime gelegenheid worden geschonken, om alles, wat op het werk betrekking heeft, te zien, ten einde zij hunne bezwaren bij het hooger Bestuur kunnen indienen.

Dezelfde vormen worden bij verandering in de eenmaal vastgestelde rigting vereischt.

Men moet tegen mogelijke misbruiken waken, en zorgen dat niet, tegen de billijkheid aan, de eigendom van vermogende personen gespaard en de last op de schouders van minder aanzienlijken gelegd worde. Daartoe zal ook de bepaling medewerken, dat de redenen, die tot verandering der vroeger vastgestelde rigting hebben geleid, in het Koninklijk besluit worden vermeld.

De bestaande wet van 1841 vordert, dat het Koninklijk besluit, waarbij het algemeen nut verklaard en de te onteigenen perceelen aangewezen worden, niet dan na ingewonnen advies van den Raad van State worde genomen. Men vond daarin eenen waarborg, dat geene onteigening zou worden bevolen, dan voor werken van wezenlijk algemeen nut. Dezelfde reden leidt er toe dat advies te behouden, wanneer bij vestingbouw, den aanleg, het herstel of het onderhoud van dijken, onteigening noodig geacht wordt.

III. Het algemeen nut is erkend; de perceelen zijn ter onteigening aangewezen: hoe nu met de onteigening zelve te handelen?

§ 5. De omslagtige vormen, aan welke men bij den burgerlijken regter gebonden is, en het daardoor ontstaande verwijl, zouden eenen anderen weg verkiesselijk maken, indien hij te vinden ware.

Spoed toch is het beginsel, hetgeen dit geheele onderwerp beheerscht en beheerschen moet.

Dit is het dadelijk gevolg van de voorwaarde, het aanwezen van algemeen nut. Geen wetgever, geene regering mag gedoogen, dat worde uitgesteld hetgeen ten algemeenen nutte kan worden gedaan.

Zoodra het plan tot rijpheid is gekomen en de middelen ter uitvoering voorhanden zijn, mag de uitvoering vooral niet door bijzondere inzigten of belangen worden vertraagd.

Zou men om deze redenen de uitspraak der onteigening aan de administratieve magt laten?

Hier stoot men op andere bezwaren.

Art. 148 der Grondwet moge al niet in den weg staan, dewijl het hier niet de vraag betreft met welk regt men zich eigenaar noemt, maar de uitoefening eener staatsregtelijke bevoegdheid: er zijn andere gewigtige hinderpalen, welke het administratief gezag van deze werkzaamheden moeten doen uitsluiten.

Bij ontstentenis van administratieve regtbanken, zal in den regel dezelfde besturende magt, welke de onteigening beval, moeten onderzoeken, of deze behoort te worden uitgesproken. Zij zou geroepen worden te beoordeelen of zij zelve alle vormen had in acht genomen en zou dus partij en regter te gelijker tijd wezen. Er blijft derhalve wel niet overig, dan met dat onderzoek den burgerlijken regter te belasten op eene wijze, waardoor de zwarigheden, tot welke zijne tusschenkomst aanleiding geeft, worden verminderd. De ingezetenen zullen in zijne onpartijdigheid eenen waarborg gelooven te vinden, dien zij elders te vergeefs zouden zoeken.

Maar bij die bepaling legt dan ook de wetgever zich de zedelijke verpligting op, om al wat mogelijk is te verordenen, ten einde de uitspraak des regters spoedig te verkrijgen zij, en geene middelen tot vertraging van het werk door de te onteigenen personen met vrucht kunnen worden te baat genomen. Uit dat oogpunt moet, naar het oordeel des Gouvernements, een ontwerp van onteigeningswet in de eerste plaats worden beschouwd. Voldoet het aan dit vereischte niet, het kan, hoe juist en volledig ook in zijne overige bepalingen, niet aannemelijk worden geacht.

Het geding van onteigening heeft in de laatste jaren tot vele, nu eens meer dan min gegronde klagten aanleiding gegeven. Men zag de met onteigening bedreigde personen spitsvindigheden op spitsvindigheden stapelen, van alle mogelijke regtsmiddelen, verzet, hooger beroep, voorzieningen in cassatie, gebruik maken, met het eenig doel om de gedingen zoo lang mogelijk te rekken, ten einde de onteigenende partij door vrees daarvoor tot opofferingen te dwingen, die soms de werkelijke schade verre te boven gingen. Men lette niet op de gegrondheid der middelen, welke men voordroeg; men zag alleen op de mogelijkheid, de zaak op de lange baan te schuiven. Dit werd gemakkelijk gemaakt door den weg, welken de onteigenende partij gewoonlijk insloeg. In plaats bij den regter de onteigening van alle gronden, welke zij niet bij minnelijke overeenkomst had kunnen verkrijgen, te gelijker tijd te vragen, vorderde zij die stuk voor stuk. Met elken eigenaar moest zij eenen nieuwen strijd strijden; bij elken eigenaar had zij nieuw tijdverlies te lijden, nieuwe kosten te maken. Hoe verder men zelfs met het werk gevorderd was, hoe meer dus de eigenaar wist, dat men zijnen grond niet missen kon, hoe hardnekkiger hij zich verdedigde, hoe vernuftiger hij in het uitvinden van exceptien werd, hoe hoogere en hoogere winsten hij van de verlegenheid der onteigenende partij poogde te trekken. Men vuurde aldus niet enkel den tegenstand aan, maar riep dien op. Het voordeel, dat de eene eigenaar op die wijze won, was voor den volgenden een prikkel zich nog hardnekkiger te verdedigen, ten einde nog grootere winsten te doen. Aldus maakte men het onteigeningsgeding tot eene winstgevende speculatie. Dit was niet de schuld der wet, hoe gebrekkig ook, maar aan hen, die hare toepassing vroegen, te wijten.

Het geding tot onteigening komt eerst te pas, wanneer men de tot het werk noodige gronden niet bij minnelijke overeenkomst heeft kunnen verkrijgen. Voor die verkrijging eenen termijn te stellen schijnt onnoodig. Het belang der onteigenende partij en dat van het publiek brengt mede,

dat men met de onteigening spoed make; zoo dus de schikking niet spoedig tot stand komt, zal de onteigenende partij tot het geding besluiten; de onderhandelingen toch kunnen gedurende den loop daarvan blijven voortgaan.

Tot vermindering der bezwaren, waartoe het geding van onteigening aanleiding geeft, kan strekken, dat aan de onteigenende partij de verpligting worde opgelegd, van alle voor het werk aangewezen en door haar niet bij minnelijke schikking verkregene goederen, die onder het ressort derzelfde arrondissementsregtbank gelegen zijn, de onteigening te gelijker tijd te vragen.

Van de andere zijde zal men de bezwaren, aan het geding van onteigening verbonden, grootendeels wegnemen, indien men de tusschenkomst des regters binnen de grenzen doet blijven, waartoe zij wordt ingeroepen, indien men alles afsnijdt wat het geding over regtssubtiliteiten, voor de eindbeslissing ten deze van geenerlei of althans zeer ondergeschikt belang, zou doen loopen.

Over het algemeen nuttige van het werk komt den regter geen oordeel toe; de wetgevende, en in de uitgezonderde gevallen, de bij de wet daartoe bevoegd verklaarde magt hebben dit boven bedenking gesteld. Even weinig heeft hij de juistheid der vastgestelde rigting en de noodzakelijkheid der onteigening te onderzoeken: dit is door de administratieve magt uitgemaakt. Zijne tusschenkomst, die in het belang der bedreigde eigenaars wordt ingeroepen, moet zich uit den aard der zaak, voor zooveel de vraag naar het al of niet onteigenen van eenig goed aangaat, tot het onderzoek bepalen, of de verklaring van het algemeene nut van het werk, waartoe de onteigening van zekere gronden gevraagd wordt, werkelijk bestaat, dan of het een der bij de Grondwet van zulk eene uitdrukkelijke verklaring vrijgestelde gevallen is; of de perceelen, in de dagvaarding der onteigenende partij vermeld, werkelijk ter onteigening zijn aangewezen; of de eigenaars en andere belanghebbenden in staat geweest zijn, hunne bezwaren tegen de voorgestelde rigting bij de bevoegde magt te doen hooren. Blijkt dit alles, en zijn de termijnen van dagvaarding in acht genomen, zoo is elk eigenaar genoegzaam zeker, dat hem niet ligtvaardig noch wederregtelijk zijn goed zal worden ontnomen. Andere verdediging kan alleen de strekking hebben om hinderpalen op te werpen tegen het algemeene nut, waarbij men zijn regtmatig belang niet meer voorstaat. Ten einde de kortheid te bevorderen, kan dus, zonder benadeeling van bijzondere belangen, worden bepaald, dat de gronden van verdediging alle te gelijker tijd voorgedragen, en de termijnen bij de wet vastge-

steld, zonder eenige vrijheid tot overschrijding, betracht worden.

IV. Tot de moeijelijkste punten van dit onderwerp behoort eene goede en juiste regeling der schadeloosstelling. Twee vragen zijn het vooral, welke zich hier opdoen:

a. aan wien moet de beslissing opgedragen worden?

b. en naar welke regels is zij te nemen?

a. § 6. Met betrekking tot de vraag, aan wien de bepaling der schadeloosstelling behoort overgelaten te worden. bieden zich drie oplossingen aan.

De opdragt kan namelijk geschieden: 1°. aan eene soort van scheidsregters, door partijen te benoemen, met toevoeging van eenen door de regtbank aan te wijzen persoon. zooals in eenige Duitsche Staten geschiedt; 2°. aan den burgerlijken regter, die een berigt van deskundigen zal moeten inwinnen. De vroegere Fransche wetgeving, en die, welke nog thans bij ons en in Belgie geldt, bevelen dit; 3°. aan gezworenen, zoo als in Noord-Amerika, Engeland en Frankrijk plaats heeft.

Elk dezer drie wegen heeft zijne eigene voordeelen en bezwaren.

De zaak aan scheidsmannen te onderwerpen, strekt ongetwijfeld tot vereenvoudiging. Zij zijn vrij van de vormen, welke door den regter behooren te worden in acht genomen; iets dat den weg tot nieuwe regtsgedingen afsnijdt. Die scheidslieden zullen wel altijd deskundigen zijn, maar, in plaats, dat op hun berigt een vonnis des regters volgt, zal hun berigt beslissing zijn der zaak. Daartegen staat echter over, dat, vooral wanneer er voor de bepaling der schadeloosstelling zooveel mogelijk regels worden gesteld, men bij zulke scheidsmannen weinig waarborg heeft voor de naleving dier regels. De zaak gaat spoediger, dan wanneer de regter, na verhoor van deskundigen, uitspraak doet; doch men mist ook de zekerheid, welke het nader onderzoek des regters en zijne overweging der gronden, door de deskundigen aangevoerd, geven.

Voor de inachtneming der regels biedt het opdragen der beslissing aan den burgerlijken regter den veiligsten waarborg.

De uitspraak door gezworenen beveelt zich aan uit het oogpunt vooral ook van snelheid. Achter elkander bepalen zij de schadeloosstelling van alle onteigende gronden, terwijl men bij scheidsregters en bij den gewonen regter voor elk perceel.

als het ware, een afzonderlijk geding moet voeren. Van den anderen kant mag daartegenover worden gesteld, dat de regter bij een en hetzelfde vonnis over de vraag naar de onteigening en het bedrag der schadeloosstelling kan beslissen. Bij het groot aantal leden van zulk eene gezworenenbank kan men, vooral wanneer de wet hen bij hunne beslissing aan zekere regels bindt, gelooven dat door elkander de beslissing niet onjuist zal wezen. De elementen van zulk eene jury ontbreken echter bij ons. Uit de hoogstbelasten hen jaarlijks door Gedeputeerde Staten te doen kiezen, waarborgt hunne geschiktheid niet genoegzaam.

Voor het oogenblik schijnt het dus het best, de bepaling der schadevergoeding aan den burgerlijken regter, en wel in den regel aan de arrondissementsregtbank, bij uitzondering, in het geval van besmetting, aan den kantonregter op te dragen, die geen oordeel mag vellen, dan na een berigt van deskundigen te hebben ingewonnen. De bezwaren aan die wijze van regeling verbonden, kunnen zeer worden verminderd, wanneer men, op het voetspoor der Belgische wet van 17 April 1835, in de gewone procedure eenige veranderingen brengt, die uitzigt op eene betere en meer spoedige beslissing geven. Vooral verdient de tegenwoordigheid van een lid der regtbank bij het onderzoek der deskundigen navolging. Het strekt niet enkel tot zekerheid, dat de bij de wet gestelde vormen en regels in acht zullen worden genomen, maar ook dat de regtbank onafhankelijker van het oordeel der deskundigen zich eene meening zal kunnen vormen. Zij zal van de voorlichting van haar medelid, die de werkzaamheden der deskundigen heeft geleid, voordeel kunnen trekken, en van andere inlichtingen gebruik kunnen maken.

Tegen het vonnis des regters schijnt het niet noodig hooger beroep toe te laten. Wat toch het punt der onteigening aangaat, de vragen, tot welker beantwoording de regter geroepen wordt, zijn eenvoudig, en eischen noch lang noch diep onderzoek. En voor zooveel de begrooting der schade betreft, mag men, na het onderzoek der deskundigen en de uitspraak des regters, wel aannemen dat de schadeloosstelling op eene billijke wijze bepaald zal zijn.

Men zou dus, door het hooger beroep toe te kennen, slechts zucht tot uitstel en procedures, zonder genoegzame gronden in de hand werken, en alzoo aan het vroeger aangewezen hoofdbeginsel dezer wet te kort doen.

b. § 7. Welke regels moeten bij de bepaling der schadeloosstelling gelden?

De onteigening treft hetzij ligchamelijke, roerende of on-

roerende, hetzij onligchamelijke zaken. Naar mate van haren verschillenden aard zal ook de schadeloosstelling verschillend moeten zijn.

De waarde der onteigende zaken behoort geheel voldaan te worden, doch geenerlei *pretium affectionis* in aanmerking te komen. Dit is, als aan den persoon gebonden, voor geen waardering vatbaar.

Niet alleen echter de waarde van het onteigende goed zelf behoort in aanmerking te komen, maar ook de verminderde waarde van het overgeblevene. Zoo het overgeblevene, ten gevolge der onteigening, buiten staat is de vorige diensten te bewijzen, moet dit in rekening worden genomen. Indien dus van verschillende gebouwen, tot een bedrijf noodzakelijk, een onteigend, en de uitoefening van dit bedrijf daardoor onmogelijk wordt, behoort dit te worden vergoed.

Te regt wordt in de meeste wetgevingen aan hem, van wiens gebouw een gedeelte onteigend wordt, het regt toegekend, de onteigening ook van het overgelatene en nu voor hem misschien niet bruikbare gedeelte te vorderen. Ditzelfde moet met erven kunnen geschieden, wanneer zij door de onteigening te klein worden, om met vrucht op de oude wijze te kunnen dienen.

Bij onteigening van onligchamelijke zaken is er een groot verschil, of de onteigening een zakelijk regt, dan wel dat van huur betreft. Wanneer de grond onteigend wordt, die aan iemand verhuurd is, wordt er eene dubbele schade geleden; de verhuurder verliest zijnen grond en daarmede de bron van inkomst, welke hij in den huurprijs had; de huurder verliest zijn genot. Tweederlei schadeloosstellingen moeten dus hier worden bepaald: eene voor den verhuurder en eene voor den huurder, beide door de onteigenende partij te betalen. Voor de schadeloosstelling aan den huurder te geven, schijnt bij de wet een regel gesteld te moeten worden. Want wanneer dit niet gebeurt, zal de stuitendste ongelijkheid het gevolg van de beslissing der deskundigen zijn, daar hier veel minder dan bij de bepaling der waarde van den eigendom vaste regels zich van zelf aanbieden.

Van een geheel anderen aard is het verlies, ten gevolge der onteigening van eenig erf, van het daarop rustend zakelijk regt. Dit is, als het ware, een deel van het regt van eigendom aan den eigenaar ontzegd of door dezen aan anderen afgestaan. De schadeloosstelling moet dus slechts ééne zijn, naar gelang van de rede, waarin de waarde van het zakelijk regt tot dat van den daardoor beperkten eigenaar staat, te berekenen. Bij vruchtgebruik en bij fideicommissaire goederen wordt de zaak gemakkelijk gevonden. De als schade-

vergoeding toegewezen geldsom is in de plaats getreden van het voorwerp dier regten. Bij eeuwigdurende erfpacht, bij grondrenten en tienden komt de schadeloosstelling geheel voor den schuldpligtige; de eigenaar is volkomen tevreden gesteld, wanneer men hem uit de opbrengst van het goed zijn regt afkoopt, waaromtrent de regels, in het Burgerlijk Wetboek bij grondrenten en tienden voorkomende, zeer goed tot handleiding kunnen strekken.

De pandhouder en hypothecaire schuldeischer zullen hun regt op de geldsom, die in de plaats van het hun verbonden goed gekomen is, moeten uitoefenen, en daarvoor de noodige zekerheid kunnen eischen, door die som op een der grootboeken onzer nationale schuld te doen inschrijven, of haar te laten consigneren.

Wanneer het erf onteigend wordt, vervalt ook het regt van erfdienstbaarheid en het zal aan het oordeel der deskundigen moeten overgelaten blijven, de daarvoor verschuldigde vergoeding uit de ten behoeve van den ontzetten eigenaar bepaalde schadeloosstelling te berekenen. Zoo het werk echter van dien aard is, dat het de uitoefening der erfdienstbaarheid niet belette, is het in ieders belang haar te laten voortduren; in welk geval natuurlijk geene schadeloosstelling aan den eigenaar van het heerschend erf behoeft te worden betaald.

§ 8. Toen de grondwetgever van onteigening in geval van besmetting sprak, had hij waarschijnlijk het oog op hetgeen in de laatste jaren met het door de longziekte aangetaste rundvee plaats had. Uit vrees voor besmetting werd in enkele provincien de afmaking van het vee, dat zich met het zieke in denzelfden stal of op dezelfde weide bevond, geboden. Daar eene spoedige beslissing hier het doel, dat men zich met het afmaken voorstelt, bevordert, en daar het hier meestal voorwerpen betreft, omtrent wier waarde weinig verschil van meening zal bestaan en minder moeijelijke vragen zullen oprijzen, wordt de leiding van het onderzoek en de vaststelling der schadevergoeding het best aan den altijd nabij zijnde kantonregter opgedragen.

Bij oorlog, brand of watersnood is geene *voorafgaande* schadeloosstelling mogelijk. Het aanbod kan strekken tot vermindering van het nadeel, dat de latere betaling der schadevergoeding aan de onteigende personen veroorzaakt.

V. Welke zijn de gevolgen der behoorlijk volbragte onteigening?

§ 9. Nadat de schadeloosstelling betaald, of, waar dit mag

of moet, geconsigneerd is, komt de onteigenende partij in het bezit van het goed.

Ten einde spoed met het werk te kunnen maken, hebben sommigen gewenscht, dat bij eene nieuwe wet op de onteigening ten algemeenen nutte aan het algemeen bestuur de bevoegdheid tot voorloopige inbezitstelling gegeven wierd, gelijk artt. 65 en 70 der Fransche wet van 1841 doen. Het ontwerp, in 1845 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden, had voornamelijk die strekking. Dit is echter, zoo men oorlog, brand of watersnood uitzondert, onmogelijk, dewijl het lijnregt met de Grondwet in strijd is. Alleen in die drie gevallen gedoogt zij *onverwijlde inbezitneming;* in alle andere gevallen moet de schadeloosstelling, alvorens dat men zich in het bezit stelle, betaald zijn. Dit kan niet op eene slechts voorloopig bepaalde schadeloosstelling zien, maar bedoelt zonder twijfel de schadeloosstelling, zooals zij bij einduitspraak geregeld zal wezen.

Ten einde de inbezitneming te beletten, zou de onteigende het ontvangen der schadeloosstelling kunnen weigeren. De onteigenende partij kan hem dan het geld doen aanbieden, en na weigering van ontvangst doen consigneren. Zij heeft aan hare verpligting voldaan, en kan zich door den regter in het bezit doen stellen, waartoe weinig vormen noodig zijn.

Hetzelfde is het geval, wanneer derden op die gelden aanspraak beweren te hebben en de uitbetaling beletten. De onteigenende partij kan dan met de consignatie volstaan, en op gelijke wijze in het bezit komen. Zij toch heeft van hare zijde aan al hare verpligtingen voldaan; het beletsel komt van de tegenpartij; deze alleen moet dus daarvan de nadeelige gevolgen ondervinden.

§ 10. Zoo dikwerf de Grondwet *voorafgaande* schadeloosstelling vordert, zal er, wat het bepalen der rigting, de onteigening door den regter uit te spreken, en de bepaling der schadeloosstelling betreft, geen verschil bestaan tusschen onteigening in gewone omstandigheden en die, van welke het 3de lid van art. 147 der Grondwet spreekt. Alles kan dus zeer wel bij éene wet worden geregeld. Dit strijdt niet met de woorden van dat artikel, waar van eene *algemeene* wet voor de uitzonderingen wordt gewaagd. *Algemeene* wet is hier slechts tegenstelling tegen de wet, welke in elk *bijzonder* geval omtrent het algemeen nuttige van het werk beslist. Niets schijnt dus te beletten, het geheele onteigeningsregt bij éene en dezelfde wet te regelen.

§ 11. Bij het aangeboden wetsontwerp zijn de in deze

Memorie aangewezen beginselen gevolgd, en is het hoofddoel, de spoedige verkrijging van het te onteigenen goed, en dus het belang der werken van algemeen nut, steeds in het oog gehouden.

Voor de behandeling der gewone gevallen, in Titel I geregeld, zijn vier tijdperken, na elkander door te loopen, onderscheiden.

In het eerste tijdperk valt de algemeene bekendmaking en toetsing van het plan in zijn geheel. De belanghebbenden en het publiek worden opgeroepen om zich te doen hooren. Dit strekt tot waarborg, dat niemand kunne worden verrast, en tevens tot voorloopige instructie der zaak ten behoeve des Gouvernements en der Wetgevende Magt.

Het tweede tijdperk begint, zoodra de wet, welke het algemeen nut van het werk verklaart, aanwezig is. Het bevat de werkzaamheden der commissien, belast met het aanhooren en opnemen der bezwaren van de belanghebbenden, het onderzoek dier bezwaren bij het betrokken departement van algemeen bestuur, en eindigt met het Koninklijk besluit, waarbij de te onteigenen perceelen finaal worden aangewezen. Vóór de aanbieding van het wetsontwerp werd het plan in algemeene en hoofdtrekken blootgelegd; na de aanneming van dat ontwerp loopt het onderzoek over de juiste bepaling en aanwijzing der bijzonderheden en van elk te onteigenen stuk goed, die ter uitvoering van het werk worden vereischt.

Hierop volgt, in de derde plaats, het geding tot onteigening der panden, welke niet bij minnelijke schikking kunnen worden verkregen. Dit geding betreft de twee vragen, wat kan of moet onteigend worden, en welke schadeloosstelling daarvoor moet worden uitgekeerd.

Eindelijk behoort aan het vierde tijdperk wat, na het verkrijgen van het onteigenend vonnis, behoort te geschieden om in het bezit te geraken van het onteigende: de betaling of consignatie der schadeloosstelling en de wijze van inbezitstelling.

In de gevallen van uitzondering, waaraan Titel II en III zijn gewijd, verdwijnt, daar de Grondwet geene voorafgaande verklaring van algemeen nut bij de wet vordert, de grens tusschen de beide eerste tijdperken, of wel vervalt alles, wat voor den gewonen toestand ten regel strekt, voor zooveel de Grondwet in sommige gevallen zelfs geene voorafgaande schadeloosstelling verlangt, en eene dadelijke inbezitneming toelaat.

BEGRIP.

§ 1. Bepaling.

1. De onteigening moet, volgens onze wetgeving, geschieden na voorafgaande verklaring van het algemeen nut door de wet, en voorafgaande schadeloosstelling.

Dit zijn waarborgen tegen willekeurige beschikking en ten behoeve van den eigendom; het zijn geen kenmerken van het begrip.

De voorafgaande verklaring van het algemeen nut door de wet vloeit niet voort uit het wezen der onteigening. De onteigening zou niet minder onteigening ten algemeenen nutte zijn, wanneer die verklaring op andere wijze geschiedde of achterwege bleef.

De voorafgaande schadeloosstelling is, strikt genomen, ook niet kenmerk der onteigening. De onteigening blijft onteigening ook zonder, al dan niet voorafgaande, schadeloosstelling. Ook voor andere overheidshandelingen wordt schadeloos gesteld, zonder dat zij daarom onteigening worden. 1)

1) In de schadeloosstelling onderscheidt zich dus de onteigening niet van andere overheidsmaatregelen.

Er wordt schadeloos gesteld voor beperking van den eigendom

in art. 35 der wet van 16 September 1807, bij den aanleg van publieke werken;

in art. 2 der wet van 22 Januarij 1808, voor voet- en jaagpaden;

in artt. 3, 4 en 5 der wet van 7 Maart 1852, S. 48, voor opgravingen, opmetingen of het stellen van teekenen, het dulden van het plaatsen der noodige palen, leiden der draden, zoo boven als onder den grond, voor eene telegrafische verbinding, en van hetgeen voor de instandhouding van den telegraaf vereischt wordt, buiten onteigening;

in art. 5 der wet van 21 December 1853, S. 128, voor het verbod van bouwen nabij vestingwerken;

Integendeel, eene bepaalde handeling moet de kenmerken van onteigening dragen, opdat voorafgaande schadeloosstelling noodzakelijk zij.

In sommige gevallen laat dan ook de Grondwet onteigening toe, zonder voorafgaande verklaring van het algemeen nut en zonder voorafgaande schadeloosstelling.

2. De onteigening onderscheidt zich van andere overheidsmaatregelen, welke op de goederen der ingezetenen betrekking hebben, als belastingen en beperkingen van den eigendom, hierin, dat een bepaald stuk goed in bezit genomen wordt, om het ten algemeenen nutte te bestemmen.

Belastingen hebben betrekking op de goederen in het algemeen; de beperking van den eigendom ontneemt het goed niet aan den eigenaar, maar beperkt dezen slechts meer of min in de beschikking en het gebruik.

De bepaling van het begrip is dus: Onteigening is inbezitneming van een bepaald stuk goed ten behoeve eener onderneming in het publiek belang.

De grond, waarop de schadeloosstelling bij onteigening rust, hangt naauw zamen met dit scherp begrensd begrip.

Waarom wordt bij onteigening schadeloos gesteld, en niet bij andere overheidsmaatregelen, als krijgsdienst, belasting. beperking van den eigendom?

De grond is deze: krijgsdienst, belasting. beperking van den eigendom, kunnen geacht worden allen te treffen; — de inbezitneming van een onroerend goed doet de geheele last van een werk ten nutte van allen, nederkomen op eenige weinigen. Het is dus billijk aan hem, die alleen, en zoo buitengewoon zwaar, getroffen wordt, vergoeding te geven.

Het is duidelijk dat deze naauwe begripsbepaling niet verlaten worden kan, zonder verwarring en onbillijkheid te veroorzaken.

Breidt men de onteigening ook buiten dezen engen kring uit, zoo gaat elke wezenlijke onderscheiding tusschen onteigening en andere overheidsmaatregelen verloren, ontzinkt aan de schadeloosstelling haren grond en wordt zij onbillijk tegenover de vele anderen, die insgelijks getroffen, geen schadeloosstelling erlangen.

in art. 5 der wet van 30 December 1865, S. 173, regelende de loods- en bakendienst op sommige rivieren en stroomen;

in art. 31 der wet van 20 Julij 1870, S. 131, voor het begraven van afgemaakt of aan besmettelijke ziekte gestorven vee;

in art. 9 der wet, van 28 Augustus 1851, S. 125, regelende de onteigening ten algemeenen nutte, voor het graven, opmeten en stellen van teekenen op iemands eigendommen.

3. Al mogen nu de voorafgaande verklaring van het algemeen nut en de voorafgaande schadeloosstelling geen kenmerken van het begrip zijn, het zijn daarom niet minder noodzakelijke waarborgen, zonder welke de onteigening niet behoort te geschieden.

De onteigende moet zooveel mogelijk zeker gesteld zijn, dat over zijn goed niet willekeurig beschikt wordt, en het is billijk dat hij schadeloosstelling erlange. In onze wetgeving zijn de waarborgen voor een en ander ten volle gegeven.

Men zie echter, bijzonder het oog vestigende op de waarborgen voor den eigenaar, het eigenlijk karakter der onteigening niet voorbij. De onteigening is middel om publieke werken mogelijk te maken.

Men heeft dit niet zelden voorbijgezien. Men beschouwt de onteigening als een soort van vergrijp, een aanslag op het heilig en onschendbaar regt van den eigendom, waarbuiten men nu wel is waar niet kan, maar waarvoor dan ook, als ware het een onregt, moet worden schadeloos gesteld.

De eigendom moet onschendbaar zijn, voorzeker, een der grondbeginselen onzer maatschappij. Maar waartegen? Tegen *willekeurige* beschikking van een ieder, zoowel overheid als anderen, maar niet tegen beschikking in het algemeen belang, voor de publieke dienst. Want het algemeen nut staat, wat de heiligheid en onschendbaarheid betreft, nog op een hoogeren trap dan de eigendom. Tegenover het algemeen belang is dus de eigendom juist niet onschendbaar. En om de beschikking ten algemeenen nutte te verschaffen, daartoe is de onteigening het middel.

De onteigening is dus uitoefening van een regt. En zoo daarvoor schadeloos wordt gesteld, het geschiedt van wege de billijkheid, omdat anders de volle last van een werk ten nutte van allen, door de ontneming van een onroerend goed, op eenige weinigen nederkomen zoude.

Zoowel het karakter van den maatregel, als de grond, waarop de schadeloosstelling rust, brengen mede, dat de schadeloosstelling niet verder kan gaan dan de waarde van het ontnomen goed. Elke vergoeding, elk voordeel boven de waarde, zoude zijn zonder grond, en eene benadeeling der publieke zaak. Het is reeds moeijelijk genoeg om de middelen voor ondernemingen van algemeen nut bijeen te brengen, dat men die moeijelijkheden niet vermeerdere.

Intusschen, er werd niet zelden eenzijdig op de bijzondere belangen, bij de onteigening betrokken, gelet, en kwam daardoor de behartiging van het algemeen belang op den achtergrond.

De deskundigen door de onteigenende partij, den Staat,

benoemd, met eene ruime instructie voorzien, waardeerden hoog. Toch bleven zij in den regel oneindig beneden de schatting van de door den regter benoemde deskundigen. 1) De regter nam, bij de bepaling der schadeloosstelling, dikwijls omstandigheden buiten de waarde, ja omstandigheden buiten de onteigening in aanmerking, zoodat de onteigende veel meer dan in geval van vrijwillige verkoop ontving.

Zoodoende is de onteigening, volkomen ten onregte, in stede van een offer aan de publieke zaak, een voordeel voor den onteigende geworden. Wel verre gevreesd te worden, wordt de onteigening vurig verlangd. Ja het geval deed zich voor, dat men voor den regter vorderde om onteigend te worden. 2)

§ 2. Bepaling. Eerste vereischte: een bepaald stuk goed.

De onteigening is inbezitneming van een stuk goed ten behoeve eener onderneming in het publiek belang. Eerste vereischte is dus dat de onteigening betrekking heeft op een bepaald stuk goed.

De onteigening is het middel om publieke werken mogelijk te maken. Zij heeft dus eigenlijk alleen betrekking op onroerend goed. 3) Volgens onze vroegere wetgeving, de wet van 8 Maart 1810, en die van 29 Mei 1841, S. 19, de Grondwetten van 1815 en 1840, betrof de onteigening alleen onroerend goed. En dit is ook het geval met de meeste andere wetten. 4)

Onze grondwetgever van 1848 intusschen had de weinig heldere gedachte onteigening aan te nemen ook van roerende

1) Zie voorbeelden hiervan, Bijblad 1863—1864, Tweede Kamer, bl. 263.
Een vonnis der regtbank te 's Gravenhage van 24 Augustus 1866, W. 2025, geeft een opmerkenswaardig staaltje, hoe ver de ijver der deskundigen gaan kan.
Deskundigen hadden de gronden geschat op ƒ 44,088, en de waardevermindering dezer gronden stelden zij op ƒ 176,000, dus op ruim viermaal de waarde.

2) Nog wel eene groote gemeente, Utrecht.
Utrecht, 25 October 1867, W. 2952.
H. R. 2 December 1867, W. 2959;
Zie ook Dordrecht 27 Junij 1864, W. 2609.

3) Vergelijk: Mr. H. M. van Andel. De onteigening ten algemeenen nutte volgens de wet van 28 Augustus 1851. Leiden, 1857, bl. 38.

4) De fransche wet van 3 Mei 1841;
de belgische wet van 17 April 1835;
de pruissische wet van 11 Junij 1874; zijn alleen op onroerende goederen van toepassing.

goederen, hoewel de beschikking over roerend goed in aard en beteekenis voor den onteigende ten eenenmale verschilt van die over onroerend goed.

Deze oneigenlijke uitbreiding van het begrip, buiten het gemeene regt heeft ten gevolge dat de bepaling zoo ruim gesteld moest worden. Inderdaad behoort zij te luiden: onteigening is inbezitneming van onroerend goed ten behoeve eener onderneming in het publiek belang.

De onteigening is beperkt tot de inbezitneming van een stuk goed. De beschikking over zakelijke en andere regten is dus daaronder niet begrepen. Dit blijkt vooreerst uit de Grondwet.

Wanneer art. 147 zegt: »niemand kan van zijn eigendom worden ontzet," dan wordt hier blijkbaar het voorwerp bedoeld. Eigendom komt daar niet voor in de beteekenis van het regtsbegrip. Door ontleding van het regtsbegrip komt men evenwel eerst tot eigendom van regten. 1)

Het is ook eisch eener juiste onderscheiding. Hoe kan men de onteigening van andere overheidsmaatregelen onderscheiden, als men ook de ontneming van zakelijke en andere regten daaronder brengt? Welke reden is er om dan niet ook de beperking van den eigendom als onteigening te beschouwen?

De wet vat de onteigening niet anders op. De wet is slechts van toepassing op ontneming van vast goed. Op ontneming van regten zijn hare bepalingen, zoowel die de administratieve voorbereiding als het geding betreffen, niet aan te wenden.

Integendeel, waar zij schadevergoeding geeft aan hen, die zakelijke regten op het onteigend goed verliezen, wordt dit ten stelligste van de onteigening onderscheiden. Het geding wordt tegen deze regthebbenden niet gevoerd; hunne schadeloosstelling wordt niet onder alle omstandigheden verzekerd; met opzet is niet sprake van onteigening, maar van verlies, dezer regten.

In dezen geest beslist ook een vonnis der regtbank te Amsterdam. 2)

De Staat had bij dagvaarding de onteigening gevorderd van een bepaald perceel, aangeduid als jagthuisje te Amsterdam, doch beweerde later dat de grond en het water, waarop

1) Al had men hier te doen met het regtsbegrip, eigendom als eenheid is steeds onderscheiden van alle regten, welke daarin vervat zijn. Het Burgerlijk Wetboek houdt deze onderscheiding van eigendom en andere regten in den eigendom vervat, dan ook in, art. 584.

2) Amsterdam, 18 Maart 1872. W. 3461.

dit huisje is gebouwd, hem reeds toebehoorde en dus niet in de onteigening begrepen was.

De regtbank overwoog:

»dat, zoodra de Staat zelf meent eigenaar van den grond »te zijn, hetzij iure publico, hetzij iure privato, een ont- »eigeningsproces niet te pas komt, omdat eigendomsovergang »onnoodig is.... dat voor zoover blijken mogt, dat op dien »eigendom van den Staat derden zakelijke of andere regten »bezitten, de gewone procedure tot verkrijging van geheel »vrijen eigendom tegen de derden behoort te worden gevolgd, »vermits zoodanig geval bij de onteigeningswet niet is voor- »zien."

Het hier bedoelde geval, waarin het goed reeds aan de onteigenende partij behoort, doch er een servituut op rust, dat in het belang van het werk ontnomen moet worden, kwam reeds ter sprake bij de beraadslaging over de onteigeningswet. 1)

Hoe moet dergelijk regt, b. v. een regt van opstal, worden verkregen? Eenvoudig, naar het schijnt, door eene bijzondere wet, welke het regt ontneemt.

§ 3. Bepaling. Tweede vereischte: inbezitneming van een stuk goed.

I. De onteigening is inbezitneming van een stuk goed ten behoeve eener onderneming in het publiek belang. Tweede vereischte is dus, dat het goed in bezit wordt genomen. En daarbij wordt niet het bezit in regtskundigen zin bedoeld, maar overgang en eigendomsverkrijging van het goed.

Hieruit volgt dat overheidsmaatregelen, waarbij het goed niet in bezit genomen, maar de eigendom beperkt wordt, niet vallen onder het begrip van onteigening. 2)

Het vereischte van inbezitneming blijkt in de eerste plaats uit de woorden der Grondwet. In de eerste alinea van art. 147 wordt bepaald dat »niemand van zijn eigendom kan »worden ontzet dan ten algemeenen nutte en tegen vooraf- »gaande schadeloosstelling." En in de vierde alinea: »De »bovengenoemde vereischten van voorafgaande verklaring

1) Bijblad 1850—1851. Tweede Kamer, bl. 1175, 1180'.

2) Het begrip scherp en nauw te nemen is noodzakelijk. Anders ware het tot stand komen der groote verscheidenheid van openbare werken, welke de tegenwoordige tijd in klimmende mate eischt, niet gewaarborgd.

Wat wordt niet dikwijls als onteigening beschouwd! Het kosteloos brievenvervoer aan ondernemingen van openbaar vervoer opgelegd! Het schorsen der openbare vermakelijkheden gedurende eenigen tijd bij het overlijden van een lid van het Koninklijk Huis. Zie W. 3194.

»door eene wet en van voorafgaande schadeloosstelling kun- »nen niet worden ingeroepen, wanneer oorlog, brand of »watersnood eene onverwijlde inbezitneming vorderen."

De Grondwet beschouwt dus de onteigening als eene ontzetting van den eigendom en inbezitneming door de onteigenende partij.

De geschiedenis van de grondwettige bepaling toont hetzelfde aan. Art. 48 der Staatsregeling van 1798 luidde: »Niemand »kan van het geringst gedeelte zijner eigendommen beroofd »worden," en art. 162 der Grondwet van 1815: »Ieder inge- »zeten wordt gehandhaafd bij het vreedzaam bezit en genot »zijner eigendommen. Niemand kan van eenig gedeelte der- »zelven worden ontzet." Nu werd dit in 1848 veranderd in: »Niemand kan van zijn eigendom worden ontzet," met geen ander doel, dan om de opvatting ter zijde te stellen, alsof ook eenige vermindering van beschikking of gebruik van den eigendom als onteigening moest worden beschouwd.

Het zoude bovendien onaannemelijk zijn de beperkingen van den eigendom, dat wil zeggen alle overheidsmaatregelen, die de beschikking en het gebruik van den eigendom beperken, als onteigening te beschouwen.

Men zoude dan toch, daar elke onderscheiding tusschen de eene en andere beperking van den eigendom willekeurig is, elke, ook de geringste, beperking van den eigendom als onteigening moeten behandelen. De geringste beperking van den eigendom ware eerst wettig na voorafgaande verklaring van het algemeen nut door de wet en voorafgaande schadeloosstelling. Geen voorschrift omtrent het bouwen in het belang der openbare veiligheid en gezondheid, omtrent inrigtingen, die gevaar, schade of hinder veroorzaken, omtrent stoomtoestellen, begraven, jagen, visschen, verkoopen van vergiften, of middelen van vervoer, zoude kunnen werken, dan na eene wet tot verklaring van het algemeen nut, en eene procedure, welke behoorlijke schadeloosstelling verzekert.

Onze wetgeving onderscheidt dan ook eigendomsbeperking van onteigening. In art. 625 B. W. wordt de eigendom bepaald als: »het regt om van eene zaak het vrij genot te »hebben, en daarover op de volstrekste wijze te beschikken, »mits men er geen gebruik van make, strijdende tegen de »wetten of de openbare verordeningen, daargesteld door zoo- »danige magt, die daartoe, volgens de Grondwet, de be- »voegdheid heeft,... alles behoudens de onteigening ten »algemeenen nutte tegen behoorlijke schadeloosstelling, inge- »volge de Grondwet."

Het Burgerlijk Wetboek erkent dus de bevoegdheid der

overheid tot beperking van den eigendom, en onderscheidt tevens deze bevoegdheid van de onteigening.

Hetzelfde vinden wij in een aantal onzer wetten, reglementen, verordeningen en keuren, waarin beperkingen van den eigendom worden opgelegd, zonder dat de formaliteiten en waarborgen der onteigening toepasselijk geacht worden.

De onteigeningswet gaat uit van dezelfde onderscheiding. Volgens haar stelsel is onteigening inbezitneming van een stuk goed, nooit beperking van den eigendom. Hare bepalingen zijn enkel op inbezitneming van goed van toepassing. In art. 9 is sprake van eene eigendomsbeperking, bij gelegenheid der administratieve voorbereiding, het graven en stellen van teekenen ten behoeve van het plan; daarvoor wordt schadevergoeding toegekend, doch de beperking wordt op geenerlei wijze als onteigening behandeld.

Elke beperking van den eigendom, in de beschikking of in het gebruik, hoe ver zij zich ook uitstrekken moge, is dus geen onteigening.

De onderwaterzetting bijvoorbeeld in het belang der verdediging; het verbod om te bouwen in de nabijheid van vestingen; de dienstbaarheid van jaagpad, hoewel de eigenaar van den grond daar niets meer behoudt dan het grasgewas der boorden; de aardhaling in het belang der waterkeering, hoewel zij den grond bijna geheel waardeloos maken kan; zijn geen onteigening en worden niet als zoodanig in onze wetgeving beschouwd.

II. 1. In een aantal arresten nam de Hooge Raad aan dat geene onteigening kan worden aangenomen zonder eigendomsontzetting.

Aldus werd niet als onteigening beschouwd:

het verbod, openingen of deuren in gebouwen aan de rivier te Nijmegen te hebben, in het belang der heffing van de gemeentebelasting; 1)

turven binnen zekeren afstand van eene vaart te plaatsen; 2)

het gebod eene waterleiding zuiver te houden; 3)

pompen en dammen weg te nemen; 4)

tot het begraven van aan runderpest gestorven vee; 5)

1) H. R. 8 April 1851, W. 1349; v. d. H. G. Z. 11, 97.
2) H. R. 30 April 1861, W. 2293; v. d. H. G. Z. 18, 199.
3) H. R. 12 Februarij 1862, W. 2358; v. d. H. G. Z. 19, 85.
4) H. R. 11 Februarij 1862, W. 2355, v. d. H. G. Z. 19, 73.
5) H. R. 8 Mei 1867, W. 2917; R. 86, 3;
H. R. 29 Mei 1867, W. 2921;
H. R. 15 October 1867. W. 2961;
H. R. 14 Januarij 1868, W. 2976; R. B. 1869, bl. 9; R. 88, 6.

het verbod om nieuwe woningen te betrekken binnen zekeren termijn na de voltooijing; 1)

van pooten van boomen; 2)

om rietdaken te leggen, of hooibergen binnen zekeren afstand te hebben; 3)

het gebod om eene waterleiding te verbreeden; 4)

het plaatsen van een peilteeken aan eens anders gebouw; 5)

de bepaling dat de aangrenzende eigenaars het werpen van aarde en vuilnis uit het kanaal op hunne landen moeten gedoogen; 6)

het verbod om ingravingen te doen binnen zekeren afstand van een kanaal; 7)

Het verbod van bouwen buiten eene, door de overheid op bijzonderen aan den openbaren weg gelegen eigendom, getrokken lijn (rooilijn) is geen onteigening, omdat hier geen inbezitneming van den grond plaats heeft.

Er zou onteigening zijn, wanneer de overheid de lijn trekt om den weg of de straat te verbreeden en dus aangrenzenden eigendom in bezit neemt. Maar als het slechts een verbod van bouwen is, in het belang van de veiligheid en bruikbaarheid van den weg, zoo is het niet onteigening.

Aldus ook aangenomen door den Hoogen Raad. 8)

De Regering gaf eene soortgelijke beslissing.

In 1860 werd te Rotterdam eene verordening op het bouwen vastgesteld, waarvan art. 8 bepaalde:

»Er mag met het bouwen geen aanvang gemaakt worden, »dan nadat van wege Burgemeester en Wethouders rooijing »zal gegeven zijn.

»Wanneer op open of onbebouwden grond gebouwd wordt »mogen de gevels en zijmuren van het gebouw niet digter »geplaatst worden, dan op een afstand van minstens vijf

1) H. R. 1 October 1856, W. 1791; Kantong. Breda 8 Februarij 1865, W. 3033; Breda 26 Mei 1868, W. 3033.

2) H. R. 17 December 1861, W. 2351; v. d. H. G. Z. 18, 459; R. 69, 264.

3) H. R. 13 Junij 1871, W. 3354.

4) H. R. 11 November 1872, W. 3528; R. 102, 198.

5) H. R. 21 Maart 1873, W. 3571.

6) H. R. 9 Februarij 1877, W. 4098. In de conclusie, welke vooraf gaat aan het arrest H. R. 9 December 1878, W. 4325 betoogt Mr. Polis dat het bevel aan den eigenaar om een waterkeerende dijk op zijn grond aan te leggen, niet is onteigening.

7) H. R. 26 Januarij 1880, W. 4477.

8) H. R. 28 December 1852, W. 1401;
H. R. 3 Mei 1875, W. 3858.

»ellen van het midden van den openbaren weg en het open»baar water of beide te zamen, aan dien grond grenzende. In »zoodanig geval zal de afscheiding van het bijzonder eigen»dom van den openbaren weg door middel van een hek »plaats hebben."

Eenige ingezetenen vroegen in 1862 de vernietiging dier bepaling aan den Koning op de navolgende gronden:

»dat door de toepassing van die bepalingen open of onbe»bouwde grond, ter bebouwing overigens volkomen geschikt, »in vele gevallen ten eenenmale onbebouwbaar wordt, omdat »de na aftrek van vijf ellen van het midden van den open»baren weg ter bebouwing overblijvende grond menigmalen »zoo ondiep en gering in oppervlakte wezen zal dat het »stichten van een gebouw daarop, 'twelk tot pakhuis of »woonhuis zou kunnen dienen, volkomen onmogelijk wordt; »dat alzoo de strook grond gelegen tusschen de plek alwaar »de gevel of zijmuur van het niet mogelijke gebouw zou »mogen opgetrokken worden en het hierboven bedoelde hek, »dat het bijzonder eigendom van den openbaren weg afscheidt, »tot hoegenaamd niets meer geschikt wordt, omdat het, »midden in de stad gelegen, noch tot weiland, noch bij ge»breke aan daarbij behoorend huis tot tuin kan worden »ingerigt, zoodat het in letterlijken zin des woords volstrekt »geene waarde meer bezit; — dat dus de aangehaalde bepa»ling niet meer bevat eene beperking van eigendom door »het politieregt, maar inderdaad niets anders is dan eene »vermomde onteigening, omdat de waarde van zoodanige »strook gronds, die in geval van bebouwing zeer aanzienlijk »is, ten eenenmale voor den eigenaar verloren gaat en hij »dus alleen eigenaar blijft in naam." 1)

Den 19 November 1862, gaf de Minister van Binnenlandsche Zaken, namens den Koning, hierop de volgende beschikking.

»De Minister......

»Op het adres van ....., houdende verzoek om vernietiging »van art. 8 en art. 9 alinea 5 der verordening der gemeente »Rotterdam op het bouwen;

Overwegende, dat art. 8 der verordening alleen strekt om aan Burgemeester en Wethouders het bepalen eener rooijing bij het plaatsen van gebouwen aan de straat op te dragen. en voor die rooijng een regel te stellen;

»dat het voorschrift omtrent het opvolgen eener rooijing »bij het bouwen, als tot eene goede politie op de straten en »wegen behoorende, bevoegdelijk door den raad gegeven, en

1) Bijdragen voor administratief regt, 1862, bl. 54.

»het eigendomsregt ingevolge art. 625 Burgerlijk Wetboek »aan zoodanige bepaling ondergeschikt is;

»dat art. 9 alinea 5 niet de strekking kan hebben om den »particulieren grond, tusschen de rooijinglijn en de straat »gelegen, ook tot publieken grond te maken en alzoo te ont- »eigenen, dat toch art. 8, derde alinea bepaalt, dat de »afscheiding tusschen den vóór het gebouw gelegen particu- »lieren grond en den openbaren weg door middel van een »hek zal plaats hebben;

»geeft, namens den Koning, aan de adressanten te kennen »dat voor vernietiging der beklaagde bepalingen geen grond »gevonden wordt." 1)

2. Men heeft wel eens onderscheiden tusschen beperking van het gebruik en aantasting van het regt zelf van den eigendom. Maar wat is het verschil tusschen beide, waar is de juiste grens? Waarom is de beperking in het gebruik, bestaande in het verbod om op zijn erf te bouwen, minder eene aantasting van den eigendom, dan de verpligting om het plaatsen van een telegraafpaal, baken of peilteeken te dulden. Alleen de inbezitneming laat zich stellig onderscheiden van de beperking in beschikking, genot of gebruik.

Door het Provinciaal Geregtshof van Gelderland werd beslist, 2) dat »het zich begeven op eens anders grond en het »aanslaan van een peilteeken in eens anders gebouw tegen »den wil des eigenaars, wel verre van slechts te zijn eene »beperking van den eigendom in het gebruik, door hem zel- »ven van zijn eigendom te maken, inderdaad is het gebruik »maken, ondanks hem, van zijn eigendom door een ander, »hetwelk als een aantasten van den eigendom zelven moet »worden aangemerkt, in strijd met art. 625 B. W., en met »het beginsel van bescherming van den eigendom, in art. 147 »der Grondwet nedergelegd."

Doch de Hooge Raad vernietigde deze beslissing 3) op grond, »dat de bestreden beslissing niet kan worden geregt- »vaardigd door art. 147 der Grondwet, waarop zich het Hof »beroept; vermits daarbij uitsluitend sprake is van ontzetting »van eigendom of onteigening ten algemeenen nutte, die niet »kan geschieden zonder afneming en overgang van den eigen- »dom en verandering van eigenaar, waarvan echter in deze »geene rede is."

1) Bijdragen voor administratief regt, 1863, bl. 185.
2) Gelderland, 8 Mei 1872, W. 3466.
3) H. R. 21 Maart 1873, W. 3571.
Zie echter H. R. 29 Junij 1871, W. 3399.
Zie ook H. R. 9 Februarij 1877, W. 4098.

3. Evenmin is er onteigening, wanneer eene zaak, ingevolge bevel der overheid, verandering ondergaat.

Zoo rees de vraag, of de bepaling der gemeenteverordening van 's Gravenhage, welke overkluizing van eene sloot of vervanging door een riool beveelt, nadat de sloot op wettige wijze schadelijk verklaard was voor de openbare gezondheid, als onteigening te beschouwen is.

De kantonregter te 's Gravenhage nam geene onteigening aan, 1) op grond »dat toch van onteigening, op welke wijze »dan ook, het gevolg moet zijn, dat er plaats grijpt eigen»domsovergang van den onteigende op hem, die onteigent, en »dat van zoodanigen eigendomsovergang in casu geen sprake »is of kan zijn, daar de sloot blijft het eigendom van den be»klaagde, doch in hare uitwendige gesteldheid verandering »wordt gebragt, zonder dat de gemeente op eenigerlei wijze »op dat alzoo in vorm veranderd eigendom van den be»klaagde eenig regt van eigenaresse verkrijgt of vermag uit te »oefenen."

De Hooge Raad verwierp het beroep in cassatie tegen dit vonnis: 2)

»O. nu dat het bevel tot vervanging der bedoelde sloot »door een riool binnen een bepaalden termijn, in casu aan »den requirant en anderen door Burgemeester en Wethou»ders gegeven, zijn grond vindt in de artt. 365 en 366 der »meergemelde politieverordening voor de gemeente 's Gra»venhage; dat de gemeenteraad, met het oog op art. 135 »Gemeentewet, in het belang der openbare gezondheid, was »bevoegd zoodanige bepalingen in het leven te roepen, en »dat, vermits de eigenaar der sloot, door het opleggen der »verpligting om die sloot tot een riool in te rigten, van den »eigendom zelf dier sloot niet wordt ontzet, maar zijn regt »van genot en beschikking daardoor slechts aan zoodanige »beperking wordt onderworpen, waardoor zijn gebruik zal »ophouden voor het algemeen schadelijk te zijn, de voor»melde politiebepalingen geenszins met de als geschonden »voorgestelde artikelen (art. 147 Grondwet) in strijd zijn te »achten, maar alleen eene door de bevoegde magt daarge»stelde of bij art. 625 B. W. erkende beperking van de uit»oefening van het regt van eigendom."

Al zou de uitvoering van het bevel der overheid ten ge-

1) Kantong. 's Gravenhage 1 Februarij 1872, W. 3426.

2) H. R. 24 September 1872, W. 3512, v. d. H. G. Z. 26, 371.

Bij arrest van 11 November 1872, W. 3528; R. 102, 198, beslist de Hooge Raad dat, al moet de eigenaar, door uitvoering van een bevel, eene andere bestemming aan zijn eigendom geven, dit geen onteigening is.

volge hebben, dat het voorwerp vernietigd werd, het bevel zoude daarom geene onteigening zijn.

De Hooge Raad besliste anders. In een eerste geval gold het de vraag of het gemeentebestuur, ingevolge eene plaatselijke verordening, toen de eigenaar na aanzegging in gebreke bleef, bevoegd was zijn pothuis te doen afbreken, dan wel of dit onteigening is. De Hooge Raad overwoog: 1)

»O. dat dit middel berust op de stelling, dat onteigening »is ondenkbaar zonder eigendomsovergang, en dat derhalve, »daar het afgebroken pothuis niet is overgegaan in den eigen»dom van den eischer, in het onderwerpelijk geval aan geene »onteigening valt te denken; dat echter onteigening is elke »ontzetting van eigendom, waardoor eene zaak ophoudt als »zoodanig voor den eigenaar te bestaan, zonder onderscheid »of het onteigende al dan niet overgaat van den onteigende »op den onteigenaar."

In een tweede geval was aan den eigenaar, van wege het gemeentebestuur, gelast zijn van dolheid verdachten hond te dooden. De Hooge Raad besliste, na overwogen te hebben dat beperking van den eigendom nooit geheele ontneming van den eigendom kan zijn: 2)

»O. dat de beoordeeling der vraag, of de, krachtens de »politieverordening, aan den eigenaar gegeven last, betref»fende zijn eigendom, in werkelijkheid ontneming van zijn »eigendom zou insluiten, niet moet worden opgevat in den »zin, of het voorwerp van eigendom door de volvoering van »den last geheel zou worden vernietigd, zoodat er niets van »zou overblijven, hetgeen niet mogelijk is, maar in dien zin, »of dat voorwerp van eigendom, met betrekking tot zijne »bruikbaarheid, in de voor het gewoon verkeer gebruikelijke »beteekenis door de uitvoering van den last zou ophouden »te bestaan;

»O. dat in den laatsten zin de hond door de uitvoering »van den gegeven last zou ophouden te bestaan; terwijl er »na de dooding voor den eigenaar geen sprake meer kon zijn »van eigendom van den hond, welk voorwerp van eigendom »voor het maatschappelijk verkeer (b. v. voor levering, krach»tens overeenkomst van koop of eenige andere overeenkomst) »had opgehouden te bestaan, maar er alleen sprake kan zijn »van de overblijfselen van den hond;

1) H. R. 2 December 1864, W. 2646; v. d. H. 39, 111; R. 78, 31. Zuid-Holland (arrest a quo) 4 April 1864, W. 2593.

Zie ook de bedenkingen tegen het arrest H. R. door Mr. G. van Oosterwijk, Gemeentewet bl. 936.

2) H. R. 8 December 1873, W. 3672. In strijd met de conclusie van den Advocaat-Generaal Mr. Polis.

»O. dat het in deze beschouwing eene onverschillige om»standigheid is, of de overblijfselen aan den eigenaar zouden »verblijven, en of zij in de magt en het bezit van het plaat»selijk bestuur zouden overgaan; vermits in beide gevallen »de strekking van den gegeven last was, dat de eigendom »van den hond aan den eigenaar zou worden ontnomen;

»O. dat de aan den eigenaar gegeven last om zijn hond »dadelijk te dooden, derhalve strekte tot onteigening van »dien hond."

De laatste beslissing acht reeds het bevel tot het dooden van een hond, onteigening. Intusschen een bevel is noch ontneming noch inbezitneming van eigendom. Het geven van het bevel zonder meer kan dus nooit als onteigening beschouwd worden.

Beide beslissingen brengen mede, dat ontneming van den eigendom op zich zelf, zonder overgang op de onteigenende partij, als onteigening aangemerkt moet worden.

Eene beslissing, welke, naar het mij voorkomt, niet best met de Grondwet is overeen te brengen. De beslissing blijft bij den onteigende staan; de Grondwet vordert daarentegen niet alleen ontzetting van eigendom ten opzigte van den onteigende, maar tevens inbezitneming door de onteigenende partij, dat is overgang van den eigendom.

Beide beslissingen zijn dan ook in strijd met het reeds aangehaald arrest van 21 Maart 1873, dat voor onteigening vordert »afneming en overgang van den eigendom en verandering van eigenaar." 1)

Geen beter betoog van hetgeen ten opzigte der reeds behandelde vereischten van onteigening werd voorgedragen, dan de inhoud eener redevoering van den Minister van Binnenlandsche Zaken, bij gelegenheid der beraadslaging over de wet, tot regeling der gemeenschap door middel van electromagnetische telegrafen, op 5 Maart 1852 in de Eerste Kamer gehouden. 2)

»De geachte spreker uit de hoofdstad (de heer Borski) heeft in art. 4 eene afwijking gezien van art. 147 der Grondwet; want, zeide hij, in hetgeen volgens art. 4 kan geschieden, is inderdaad onteigening gelegen, zonder inachtneming van art. 147, zonder inachtneming der wet tot regeling der ont-

1) H. R. 2 December 1864, W. 2646; v. d. H. 39, 111; R. 78, 31.
H. R. 8 Mei 1867, W. 2917, R. 86, 3.
H. R. 11 November 1872, W. 3528; R. 102, 198.
H. R. 24 September 1872, W. 3512.

2) Bijblad 1851—1852. Eerste Kamer bl. 146[a].
Zie ook Tweede Kamer bl. 793, 794, 796.

eigening. Dit bezwaar is nader ontwikkeld door de sprekers uit Zwolle en uit de residentie (de heeren van Roijen en de Brauw). De spreker uit Zwolle heeft gevraagd: valt het leggen en spannen van draden, het stellen van palen, het toegankelijk maken van het terrein, waarin of waarover de draden loopen, in de termen van art. 147 der Grondwet? Dit is, dunkt mij, de vraag gesteld in hare juiste bewoordingen. Zoo daarop een bevestigend antwoord kan worden gegeven, dan moet art. 4 verdwijnen, maar dan moeten wij ook de hoop laten varen dit werk, dergelijke werken tot stand te brengen. Wanneer de Grondwet ons belet zoo ver te gaan, dan moeten wij, ik stem dit toe, liever afzien van de bevordering van die algemeene belangen, van het aanleggen dier telegrafische lijnen, die wij, zonder schennis van de Grondwet, niet zouden kunnen maken. Eene andere vraag is het, of het dan niet noodig ware de Grondwet zoo spoedig mogelijk te herzien; maar zoolang de Grondwet bestaat, zou de bevordering van die algemeene belangen niet boven de Grondwet mogen worden gesteld.

De vraag is dus: vallen de daden, in art. 4 omschreven, in de termen van art. 147 van de Grondwet? Zijn het daden, die, zonder onteigening, niet kunnen worden verrigt? De geachte spreker heeft als eene vraag voorgedragen, hetgeen bij hem een twijfel, misschien tot dusver eene overtuiging is. Hij heeft die vraag ontwikkeld tot eene tweede vraag: wanneer een gedeelte van het eigendomsregt wordt weggenomen, is er dan ook onteigening? Hij heeft het spannen van draden als eene wegneming van een gedeelte van het eigendomsregt beschouwd en dit betoogd met aanhaling van art. 626 van het Burgerlijk Wetboek. Ook de toegankelijkheid van den grond beschouwde hij als een gedeelte van het eigendomsregt. Dit is, mijns inziens, juist, en ik verschil hierin van den geachten spreker uit Friesland, die gisteren het woord voerde. Naar mijne gedachte hangt de toegankelijkheid af van den eigenaar, en ik veroorloof mij zelfs te twijfelen, of die geachte spreker, wanneer iemand tegen zijn wil zijn grond betrad, zich niet bevoegd zou achten om hem daarvan door zijne dienstboden en des noods met inroeping van de hulp der politie te doen verwijderen. De vraag is dus: wanneer de beschikking over den eigendom, het gebruik of genot van den eigendom wordt beperkt, of eenig regt in den eigendom vervat, wordt verminderd, is dan in die beperking of vermindering onteigening gelegen? Op die vraag antwoorde ik: neen. In de eerste plaats, op grond van art. 147 der Grondwet en op grond van de wet tot regeling der onteigening, die beide het begrip van ont-

eigening tot volkomen klaarheid hebben gebragt. Ik zou haast durven zeggen: zoo er iets helder en duidelijk is in ons regt, dan is dit het regt van onteigening na de aanneming dier wet. In die wet, even als in art. 147 van de Grondwet, wordt door onteigening verstaan ontzetting van hetgeen het voorwerp van den eigendom is, overgang van den eigendom van den een op den ander. Dit is het doorgaande begrip, waarvan, zooveel ik weet, in geen enkel punt wordt afgeweken. Voor zakelijke regten, wanneer men daarvan ontzet wordt, ontvangt men schadeloosstelling volgens de wet; maar onteigening daarvan wordt niet genoemd. In de tweede plaats antwoorde ik neen, op grond van het Burgerlijk Wetboek. Art. 625 van het Burgerlijk Wetboek zegt: »Eigendom is het regt om van eene zaak het vrij genot te hebben en daarover op de volstrekste wijze te beschikken, mits men er geen gebruik van make, strijdende tegen de wetten of de openbare verordeningen, daargesteld door zoodanige magt, die daartoe, volgens de Grondwet, de bevoegdheid heeft." Dat genot dus, dat gebruik, die beschikking kan door de magt, welke daartoe de bevoegdheid heeft, worden beperkt, worden verminderd, gelijk de wetgever in ontelbare gevallen het zich heeft veroorloofd. Derhalve, vermindering van het gebruik of genot valt, op grond van de Grondwet, van de wet regelende de onteigening en van het Burgerlijk Wetboek, niet in de termen van onteigening, waarvan art. 147 der Grondwet gewaagt.

Wat is dan, heeft de geachte spreker uit Zwolle gezegd, hetgeen hier in art. 4 wordt voorgesteld? Dienstbaarheid, servitude d'utilité publique. Maar hij zegt: dienstbaarheid, servitude d'utilité publique is eene schepping van het vernuft. De geachte spreker weet, meer dan iemand, de waarde van zoodanige scheppingen te erkennen. Zoo de servitude d'utilité publique eene schepping van het vernuft mag worden genoemd, ik geloof gerust te mogen verklaren, dat dit vernuft geen valsch vernuft is. Het is eene dienstbaarheid, in het algemeen belang op iemands erf gelegd, en onze wetgeving, gelijk de wetgeving van alle natien, van alle tijden, bevat menig voorbeeld van dergelijke dienstbaarheden.

De geachte spreker, liever dan dezen last eene dienstbaarheid te noemen, heeft daaraan den naam van regt van opstal gegeven. Hij achtte dit meer in overeenstemming met het Burgerlijk Wetboek, en zeide: zoo dit waar is, dan is de vraag deze: indien het regt van opstal op een erf wordt gelegd, kan dit geschieden zonder onteigening, of is het leggen van het regt van opstal eene onteigening? Mij dunkt, in deze vraag, helder en duidelijk voorgesteld, ligt reeds het antwoord.

Het regt van opstal neemt den eigendom niet weg. De eigendom, als regtsbegrip beschouwd, is eene eenheid, een geheel van regten, dat vele deelen bevat, maar het blijft eene eenheid, hoevele deelen daarvan mogen worden afgenomen. Spreken wij echter van onteigening dan hebben wij niet te doen met het regtsbegrip, maar met het voorwerp zelf van den eigendom. Dat voorwerp gaat bij onteigening van den een op den ander over, hetgeen bij het regt van opstal volstrekt het geval niet is. De eigendom blijft bij den eigenaar van den grond, schoon een ander het regt van opstal hebbe.....

Het punt, waar het op aankomt, het betoog tegen mij gerigt is dit: het ontwerp van wet, dat wij nu behandelen, wil in art. 4 geven het bezit in regtskundigen zin, en bezit in regtskundigen zin kan alleen het gevolg zijn van onteigening, zoodat men, zonder den weg te volgen, dien art. 147 der Grondwet aanwijst en nader aangewezen door de wet op de onteigening, niet kan komen tot hetgeen in éénen sprong door art. 4 wordt gegeven. Dit is, naar ik meen, het betoog van den geachten spreker in zijne volle kracht. Hij zegt, de ondernemer moet palen zetten en onderscheidene andere daden van bezit plegen; het ontwerp wil het bezit geven zonder onteigening en dit kan niet. Nu zij het mij geoorloofd, voorbeelden te herinneren van dergelijke daden van bezit, zoo als hij die heeft gelieven te noemen, in onze wetten aanwezig, zonder dat er onteigening wordt gevorderd, zonder dat, naar ik meen, òf uit art. 147 der Grondwet òf uit de onteigeningwet, die dan toch het onderwerp van art. 147 heeft georganiseerd, eenig bewijs kan worden getrokken, dat in zoodanige gevallen onteigening noodig zou zijn. De geachte spreker heeft willen betoogen dat bij art. 4 iets ongehoords, eene nieuwigheid wordt ingevoerd, die volstrekt niet mag worden toegestaan. Doch welke lasten, welke dienstbaarheden zijn er, behalve dezen nieuwen last, reeds op de gronden gelegd? Ik zal den geachten spreker in het voorbijgaan de lasten of verpligtingen ten behoeve van vestingen, en die ten behoeve der mijnen herinneren. Ik herinner hem art. 720 van het Burgerlijk Wetboek, luidende: »De regten en verpligtingen ten openbaren of gemeentelijken nutte daargesteld, ten onderwerp hebbende de voet en jaagpaden langs bevaarbare of vlotbare rivieren, het maken of het herstellen van wegen, dijken en andere openbare of gemeentelijke werken, zijn bij bijzondere wetten en verordeningen geregeld." De burgerlijke wet dus neemt niet alleen de mogelijkheid, het bestaan van zoodanige verpligtingen aan, die, vooral de voet en jaagpaden, on-

eindig drukkender zijn dan de dienstbaarheden, welke hier ooit zouden kunnen noodig wezen; de wet heeft zelfs de regeling daarvan aan bijzondere wetten overgelaten zonder van onteigening te gewagen. De voet en jaagpaden noem ik te liever, omdat die dienstbaarheden de meeste overeenkomst hebben met diegene, welke mij noodig toeschijnen om de groote gemeenschap, daar wij nu van handelen, uit te voeren. Zij strekken om de gemeenschap langs de bevaarbare wateren en vlotbare rivieren te verzekeren, om deze aan ieder zooveel mogelijk dienstbaar te maken. Ziehier andere voorbeelden. Onze wetgeving verpligt, wanneer een weg zal worden gemaakt of hersteld, op de naburige erven, waarlangs die weg loopt, toe te laten, dat men een overgang, dat men er gelegenheid hebbe om de werktuigen en bouwstoffen te plaatsen. Men moet, volgens onze wetten, op zijn erf den modder ontvangen, die bij het schoonmaken van slooten langs de publieke wegen op de particuliere akkers wordt geworpen. Men ontvangt op de naastgelegen landerijen het van de wegen afloopende water. Ik herinner ten laatste, en met dit voorbeeld zal ik besluiten, art. 65 van de wet regelende de onteigening ten algemeenen nutte, de aardhaling, of het halen van specien uit den grond voor het herstel van dijken. Die specien worden uit den grond van een derde genomen, zonder onteigening van den grond, tegen schadeloosstelling. En dit geschiedt op een besluit van Gedeputeerde Staten of van eenig dijkscollegie, en de schadeloosstelling bepaalt zich in dat geval tot de waarde der weggenomene specie, en tot de schade daardoor aan den grond toegebragt. Deze dienstbaarheid gaat oneindig verder dan de last, die ooit uit de bepaling van dit wetsontwerp zal kunnen voortvloeijen. Daar is de grens niet bepaald; de aardhaling kan zóó ver gaan, dat de waarde van den grond voor den eigenaar nagenoeg of geheel verloren wordt. Ieder zal evenwel toestemmen, dat dergelijke dienstbaarheid in het algemeen belang noodzakelijk is, ten behoeve van de verdediging van ons land tegen het water. Evenzoo moet volgens ons dijkregt iemand gedoogen, dat er des noods kribben of waterkeeringen op zijn grond worden aangelegd; een last niet te vergelijken met hetgeen ik thans voorstel.

Ten slotte van dit betoog mag ik den geachten spreker uit de residentie niet alleen, maar ook de twee andere sprekers wel de verandering te binnen brengen, die onze Grondwet in 1848 heeft ondergaan. In de vorige Grondwet stond: »Ieder ingezeten wordt gehandhaafd bij het vreedzaam bezit en genot zijner eigendommen. Niemand kan van eenig gedeelte derzelve worden ontzet, dan ten algemeenen nutte." En wat

lees ik nu in de Grondwet? »Niemand kan van zijn eigendom worden ontzet dan ten algemeenen nutte." Zoo vroeger in die algemeene spreekwijze: »niemand kan van eenig gedeelte van zijn eigendom worden ontzet," eenige grond van bezwaar kon worden gevonden tegen het voorstel van art. 4, die grond is nu geheel en al vervallen. Dat gedeelte van het artikel der vorige Grondwet is veranderd juist ten gevolge van die bedenking, die nu een punt van twist tusschen de geachte sprekers en mij uitmaakt. Ik ben er bij geweest en men zal mij dus wel eenig vertrouwen schenken. Er werd gezegd, dat die spreekwijze in de Grondwet niet mogt voorkomen, omdat zij zoodanige beperking van eigendom, zoodanige vermindering van het regt van beschikking, gebruik en genot, zou uitsluiten als altoos aan den wetgever moet vrijstaan. Bleef de uitdrukking, dan zou men welligt zeggen, dat bij iedere beperking van het genot van den eigendom onteigening noodig was. Daarom is kort, krachtig en juist geschreven: »niemand kan van zijn eigendom worden ontzet," en niets meer."

§ 4. Bepaling. Derde vereischte. De inbezitneming moet geschieden ten behoeve eener onderneming in het publiek belang.

I. Onteigening is inbezitneming van een stuk goed ten behoeve eener onderneming in het publiek belang.

Dit wil zeggen dat niet iedere inbezitneming of ontzetting van eigendom onteigening is, maar slechts die, welke geschiedt om daarmede eene onderneming in het publiek belang tot stand te brengen.

De overheidsmaatregelen, welke den eigendom ontnemen met een ander doel, zijn dus geen onteigening, b. v. de maatregelen van dien aard tot afwering van schade.

Onteigening is inbezitneming van goed om publieke werken of andere werken in het algemeen belang tot stand te brengen. De politiemaatregel dient enkel om schade voor het algemeen te weren. De aard van den maatregel verschilt in hooge mate. Bij onteigening geldt het een goed, dat de overheid in bezit neemt om er het nut zelf van te trekken. Bij den politiemaatregel eene zaak, welke men, als schadelijk voor het algemeen, niet bevoegd is te bezitten.

Gelijk de behoefte, waarop de politiemaatregel rust, eene andere is dan bij de onteigening, zoo heeft ook de politiemaatregel een anderen kring en andere regels dan de onteigening.

Ook hier weder is het niet de vraag of schadeloosstelling behoort gegeven te worden, maar of een bepaalde maatregel al dan niet onteigening is. Ook zonder dat men den maatregel als onteigening beschouwt, kan schadeloosstelling te pas komen. Zoo bepalen art. 2 der wet van 7 October 1865, S. 121 en art. 35 der wet van 20 Julij 1870, S. 131, dat de regter in het algemeen belang de vernietiging en het onschadelijk maken kan bevelen van de aldaar genoemde voorwerpen, tegen schadeloosstelling, hoewel dat bevel aldaar niet als onteigening wordt beschouwd.

De meening, welke den politiemaatregel als onteigening beschouwt, rust op de stelling dat elke ontneming of inbezitneming van eigendom onteigening zoude zijn. Deze stelling is, naar het schijnt, onaannemelijk.

Ware het juist, dan moest ook de regterlijke verbeurdverklaring geschieden niet dan na voorafgaande verklaring van het algemeen nut door de wet en voorafgaande schadeloosstelling. Want de regterlijke verbeurdverklaring is ontneming en inbezitneming van eigendom, en er is niet bepaald dat zij niet moet plaats hebben onder de voorwaarden, welke voor de onteigening in het algemeen voorgeschreven zijn. Dit nu ware ongerijmd, en, zooveel ik weet, wordt het door niemand beweerd. Maar hieruit, dat de regterlijke verbeurdverklaring geen onteigening is, volgt, dat niet elke eigendomsontzetting als onteigening aangemerkt kan worden. 1)

Even weinig kan men het regterlijk bevel tot vernietiging of onschadelijk making in het algemeen belang, bij vrijspraak of ontslag van regtsvervolging, 2) als onteigening aanmerken.

1) De bepaling wordt niet als onteigening beschouwd, welke men in art. 5 der wet van 15 September 1866 S. 150; art. 8 der wet van 19 April 1867 S. 30; art. 27 der wet van 20 Julij 1870 S. 131, aantreft, volgens welke geen schadevergoeding wordt gegeven voor onteigend vee, waarmede men in overtreding is. Zie de discussie daarover, Bijblad 1865—1866. Tweede Kamer bl. 827; Bijblad 1866—1867, 2e zitting, Tweede Kamer bl. 785.

2) Dergelijk voorschrift bevatten art. 47 der wet op de jagt en visscherij van 13 Junij 1857, S. 87; art. 22 der wet van 29 Junij 1854, S. 102; art. 2 der wet van 17 October 1865, S. 121; art. 13 der wet van 19 April 1867, S. 30; art. 35 der wet van 20 Julij 1870, S. 131; art. 34 der wet van 7 April 1869, S. 57.

„Vernietiging of onschadelijkmaking wordt gelijkerwijze bevolen bij vrijspraak of ontslag van regtsvervolging, wanneer het algemeen belang dit raadzaam maakt, tegen schadeloosstelling, bij het vonnis door den regter te bepalen."

Art. 2 der wet van 28 Junij 1876, S. 150.

Art. 6 en 9 der wet van 5 Junij 1875, S. 110.

Het is geen straf, want het kan ook gegeven worden bij vrijspraak of ontslag van regtsvervolging; het is een voorschrift in het algemeen belang.

Bij de beraadslaging over de wet op den veetyphus van 17 October 1865. S. 121, vroeg men of dit geen onteigening was. Maar de Regering antwoordde, onder verwijzing naar andere wetten, dat er geen genoegzame reden bestond om onteigening aan te nemen, omdat hier vervolging tot straf plaats had. 1)

Ook hieruit blijkt dat niet elke eigendomsontzetting onteigening is.

Met dit regterlijk bevel tot vernietiging in het algemeen belang is de politiemaatregel tot afwering van schade in het wezen geheel gelijk. 2)

Waarom zal nu de regterlijke verbeurdverklaring of vernietiging niet, de politiemaatregel wel onteigening zijn? Burgemeester en Wethouders die, ingevolge verordening of besluit, een dollen of verdachten hond doen dooden, vleesch, visch of andere eetwaren voor de gezondheid schadelijk doen vernietigen, een bouwvallig huis doen afbreken, het buiten de rooilijn gebouwde doen wegnemen, handelen in het wezen niet anders dan de regter die de vernietiging in het algemeen belang van schadelijke zaken beveelt, van jagttuig, vee, maten en gewigten en de voorwerpen, bedoeld in art. 22 der wet van 29 Junij 1854.

De grond waarom geen dezer gevallen onder het begrip van onteigening kan worden gebragt is dezelfde. De regterlijke verbeurdverklaring, het regterlijk bevel tot vernietiging, de politiemaatregel tot vernietiging van eigendom is geen onteigening, hoewel ontzetting van eigendom, omdat zij niet geschiedt om eene onderneming in het algemeen belang tot stand te brengen, maar om schade te weren.

De bepaling der derde alinea van art. 147 der Grondwet neemt onder de gevallen van onteigening, inbezitneming bij besmetting op. Dit is ongetwijfeld een maatregel tot wering van schade. Maar hieruit kan niet anders volgen dan alleen dat deze bepaalde maatregel tot afwering van schade met onteigening gelijk is gesteld. Er volgt niet uit, hetgeen tot ongerijmdheden leiden zoude, dat nu ook elke eigendomsontzetting als onteigening aangemerkt worden moet.

Het is eene onjuiste bepaling 3) en daarom niet tot andere

1) Bijblad 1865—1866, Tweede Kamer bl. 82[3], 82[4], 71.

2) Namelijk ten aanzien van die beteekenis van beide handelingen, welke hier in aanmerking komt.

3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 288. Zie hiervoor bl. 30.

gevallen uit te breiden. Men aarzelde dan ook, ondanks de bepaling der Grondwet, onteigening aan te nemen ingeval van besmetting. 1) En twistte bij de beraadslaging over de wet van 15 September 1866. S. 150, of de afmaking en vernietiging van besmet vee, politiemaatregel dan wel onteigening was. 2)

Intusschen men was gebonden aan de Grondwet, maar men nam het irrationeel voorschrift zoo beperkt mogelijk, zoodat de wet vernietiging niet als onteigening aanmerkt, zoodra de regter ze beveelt. En evenmin als onteigening wordt aangemerkt het bevel tot vernietiging, door den regter in het algemeen belang gegeven, zelfs bij vrijspraak of ontslag van regtsvervolging; 3) geen schadeloosstelling voor onteigend vee aan den eigenaar wordt gegeven, wanneer hij daarmede in overtreding was; 4) de vernietiging en begraving van aan besmettelijke ziekte gestorven vee niet als onteigening wordt beschouwd; 5) en dit evenmin het geval is met het voorschrift dat de honden, losloopende in gemeenten, waar het vastleggen wegens den veetyphus of andere besmettelijke veeziekten geboden is, worden gedood van wege de politie. 6)

De onderscheiding tusschen de onteigening en andere eigendomsontzetting werd herhaaldelijk door de Regering in het licht gesteld. In de memorie van toelichting op de onteigeningswet zegt zij het volgende: 7)

1) Zie de discussie over de onteigeningswet in de Eerste Kamer, Bijblad 1850—1851, Eerste Kamer bl. 198, 208. Over de wet op den veetyphus, Bijblad 1865—1866, Tweede Kamer bl. 46[4], Eerste Kamer bl. 26, 28, 30[1], 30[2].

„De heer van Nispen blijft op vernietiging door de politiemagt zonder onteigening aanhouden, maar herinnert zich den band niet waaraan de Grondwet ons, voor de gevallen van besmetting, legt, en waarmede wij bij het maken der wet van onteigening verlegen waren. De bepaling der Grondwet is niet naar mijn wensch; maar zij is zoo."

Zie ook de discussie aangehaald in de volgende noot.

2) Bijblad 1865—1866, Tweede Kamer, bl. 808 en volgende.

3) Art. 2 der wet van 17 October 1865, S. 121.
Art. 13 der wet van 19 April 1867, S. 30.
Art. 35 der wet van 20 Julij 1870, S. 131.

4) Art. 5 der wet van 15 September 1866, S. 150.
Art. 8 der wet van 19 April 1867, S. 30.
Art. 27 der wet van 20 Julij 1870, S. 131.

5) Art. 4 der wet van 15 September 1866, S. 150.
Art. 6 der wet van 19 April 1867, S. 30.
Art. 31 der wet van 20 Julij 1870, S. 131.

6) Art. 5 der wet van 19 April 1867, S. 30.
Art. 30 der wet van 20 Julij 1870, S. 131.

7) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 288. Zie hiervoor bl. 30.

»Onteigening bij besmetting of andere dringende omstan»digheden schijnt geen gelukkige bijvoeging. Onteigening »bij besmetting staat geenszins met de onteigening ten be»hoeve van vestingbouw, den aanleg, het herstel of onder»houd van dijken gelijk. Zij geschiedt niet, zooals bij deze het »geval is, ten einde den eigendom der particulieren te ver»krijgen en tot eene andere bestemming te gebruiken, maar »met het doel om het onteigende te vernietigen. Men wil »hier niets tot stand brengen, enkel schade afweren. Het »is meer politiemaatregel dan ware onteigening."

In het verslag der Eerste Kamer werd gezegd: 1)

»Met het oog op de 3de alinea van art. 147, werd door »sommige leden het gevoelen geuit dat de bepalingen over »onteigening bij besmetting, welke in hoofdstuk II van den »2den titel voorkomen, niet met de bedoeling der Grondwet »schijnen te strooken.

»Zij konden zich niet voorstellen dat de Grondwet, van »onteigening ten algemeenen nutte bij besmetting als drin»gende omstandigheid gewagende, daarbij eene onteigening »van roerende goederen had bedoeld. Eene onteigening van »goed, om daarvan ten algemeenen nutte gebruik te maken, »kwam hun voor in den aard der zaak te liggen: geene ont»eigening, waarvan de vernietiging van het onteigende voor»werp het gevolg zou zijn. De reden, waarom ook van be»smetting als dringende omstandigheid bij het artikel melding »was gemaakt, lag huns inziens daarin, dat bij die gelegen»heid zeer ligt onmiddellijke behoefte aan een gebouw of weide »tot berging of afzondering van vee kan ontstaan: zoodat de »Grondwet ook ten aanzien van dit onderwerp alleen ontei»gening van onroerend goed zoude bedoeld hebben. Zij waren »voorts van gedachte, dat de in geval van besmetting bij »dit ontwerp voorgestelde bepalingen, eigenlijk het onder»werp van een algemeenen maatregel van politie behooren »uit te maken."

Bij de discussie wees de heer van Eijsinga er op, 2) dat in dit stelsel politiemaatregelen tot vernietiging van hetgeen voor de gezondheid schadelijk is, tot afmaking van dolle honden, bepalingen betreffende wegneming van voorwerpen in onze belastingwetten, ja de regterlijke verbeurdverklaring als onteigening moesten worden aangemerkt. De Minister antwoordde: 3)

»Er kunnen, zegt de geachte spreker, gevaarlijke gevolgen

1) Bijblad 1850—1851, Eerste Kamer bl. 186.
2) Bijblad 1850—1851, Eerste Kamer bl. 198.
3) Bijblad 1850—1851, Eerste Kamer bl. 208.

»uit voortspruiten. Ik vrees het niet. De geachte spreker »heeft politieverordeningen aangehaald, ten gevolge waarvan »men zich van onderscheidene voorwerpen meester maakt. »Er zijn politieverordeningen tegen dolle honden, tegen het »verkoopen van zieke aardappelen, of andere bedorven eet- »waren. Ik geloof niet dat men ligtelijk met eenigen grond »zal kunnen beweren dat het vernielen van zoodanige voor- »werpen onder het bereik valt, of behoort te vallen van deze »wet. Men verbiedt, dat eetwaren van zekere hoedanigheid »ter markt worden gebragt en stelt daarop, wanneer ze »evenwel ter markt worden gebragt en geveild, de straf dat »ze zullen worden vernietigd. Er wordt straf bedreigd tegen »het laten losloopen van honden; er wordt gezegd: gij zult »gedurende een zekeren tijd geen hond laten losloopen; zoo »gij dat doet, zal de hond worden aangehouden en doodge- »slagen. Ik geloof niet, dat iemand eenigen schijn zal kun- »nen vinden om te beweren, dat hier schadevergoeding voor »onteigening moet worden verleend. Nog minder zou ik mee- »nen, dat bijvoorbeeld verbeurdverklaring van de werktui- »gen, waarvan men zich bediend heeft om valsche munt te »slaan, eene verbeurdverklaring die de regter uitspreekt ten »gevolge van eene wet, eenigzins kan worden gelijkgesteld »met de gevallen waarop deze wet doelt.”

En op 4 October 1865 zeide de Minister van Binnenlandsche Zaken: 1)

»De heer van Nierop wenscht eene herziening van de »onteigeningswet op dit punt. Die zou ik ook wel wenschen »zoo het kon. Onteigening bij besmetting, gelijk zij in de »Grondwet geschreven is, is dat wel een zuiver denkbeeld? »Ik voor mij geloof het niet en zou het niet ligt in de Grond- »wet hebben durven schrijven. Hoe gaat het met bedorven »eetwaren die men ter markt brengt of met bedorven genees- »middelen, te koop aangeboden? Welnu, hetgeen besmetting »kan aanbrengen, moet worden vernietigd, in zoover vernie- »tiging het eenige middel is, en daarvoor kan schadevergoe- »ding worden gegeven; maar dat onteigening te pas kome »bij roerend goed dat men onteigent, niet om het in bezit te »nemen en te gebruiken, maar om het te vernietigen, dat »schijnt mij niet juist gedacht.

»Daarover rees ook reeds bij de behandeling van de ont- »eigeningswet twijfel. Doch hoe men de zaak keerdde of »wendde, de Grondwet bond en men heeft de wet gemaakt »zoo goed en zoo kwaad men dit bij de bepaling der Grond- »wet kon. Toen is ook, ik herinner het mij duidelijk, ge-

1) Bijblad 1865—1866, Tweede Kamer bl. 46*.

»vraagd: zal de politiemagt van de overheid hierdoor niet »worden verkort? Dat, zeide men, zou niet wenschelijk »zijn. 1) Daarop werd van Regeringswege geantwoord: neen, »de politiemagt, welke de overheid tot wering van ziekte bij »besmetting moet kunnen uitoefenen, blijft in haar geheel. »Maar onteigening en schadeloosstelling zijn onvermijdelijk; »het gevolg van de Grondwet. Doch ook niets meer of niets »minder dan betaling van hetgeen men iemand ontneemt, »omdat het, in zijn bezit en in circulatie blijvende de be»smetting zou kunnen verspreiden."

Deze naauwere begripsbepaling van onteigening is gemeenregtelijk. Zoowel de fransche wet van 1841, als onze wet van 29 Mei 1841 had ze aangenomen. 2) In de motieven voor de nieuwe pruissische onteigeningswet 3) vindt men dezelfde onderscheiding gemaakt. Ook onze tegenwoordige wet heeft geen ander beginsel. Alle deze wetten beschouwen de onteigening als inbezitneming voor publieke werken. Men vergelijke de artikelen, 2, 6, 10, 12, 19, 25, 61 der onteigeningswet.

In onze overige wetgeving en bestuur is het een vast beginsel geworden.

Art. 180 der gemeentewet, dat de bevoegdheid van Burgemeester en Wethouders erkent, om weg te doen nemen wat in strijd met de verordening gemaakt of ondernomen wordt, zonder dat de inachtneming van eene der voor de onteigening bepaalde voorwaarden bevolen wordt, rust op hetzelfde begrip.

Volgens dat artikel kan, gelijk de Minister van Binnenlandsche Zaken in zijne missive van 31 Maart 1853 n°. 184 4) schreef, de uitvoering der verordening, waarbij het dooden van honden die in strijd met de verordening losloopen is bevolen, ten koste der overtreders, zonder schadeloosstelling plaats hebben; dit is geene onteigening ten algemeenen nutte. Bij verordening mag worden bepaald, dat levensmiddelen schadelijk voor de gezondheid en in strijd met de verordening te koop aangeboden, onbruikbaar gemaakt worden of vernietigd. 5)

1) Vergelijk Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 496, § 8, bl. 503 op art. 69, bl. 731, § 8, bl. 738 op art. 69.

2) Art. 1 der wet van 29 Mei 1841, S. 19.

3) Wet van 11 Junij 1874. De „Motive" van het ontwerp komen onder N°. 6 voor, in de voor het „Haus der Abgeordneten, Session 1871—1872" gedrukte stukken. Zie ook Mr. J. Heemskerk Az. „De praktijk der Grondwet." Bijdragen voor administratief regt 1879, bl. 258.

4) De gemeentewet, uitgave van Mr. G. van Oosterwijk, bl. 626. 627.

5) Minister van Binnenlandsche zaken, 20 November 1856, N°. 131, Mr . G. v. Oosterwijk 688.

In art. 30 der wet van 20 Julij 1870 S. 131, wordt aan de politie de bevoegdheid gegeven om honden die in strijd met een verbod losloopen, te doen dooden.

In art. 31 derzelfde wet wordt de bevoegdheid gegeven tot vernietiging en verbranding der overblijfselen van aan eene besmettelijke ziekte gestorven vee. Omtrent het opruimen en onschadelijk maken van mestvaalten enz., zie art. 6 der wet van 4 December 1872. S. 134.

De bestuurders der spoorwegdienst kunnen, ingevolge art. 41 der wet van 9 April 1875, S. 67, doen wegnemen, hetgeen binnen den verboden afstand van den spoorweg is geplaatst of opgerigt.

Dolle of verdachte honden kunnen zonder onteigening worden afgemaakt, ingevolge artt. 1 en volgende der wet van 5 Junij 1875, S. 110. 1)

In alle deze gevallen van eigendomsontzetting is geen sprake van onteigening.

In het algemeen is de regtspraak met het hier verdedigd stelsel niet in strijd.

In onderscheidene arresten wordt beslist, dat het begraven van aan besmettelijke ziekte gestorven vee geen onteigening is; 2) dat het sloopen van oude gebouwen bij verordening kan worden bevolen; 3) dat een gemeentebestuur bevoegd is de wegruiming van boomen op een gemeenteweg te bevelen; 4) dat bij verordening mag bevolen worden om alles wat vroeger in strijd met de verordening gemaakt was, binnen 14 dagen in zijn vroegeren toestand terug te brengen; 5)

Bij eene verordening van Raalte wordt voorgeschreven, waarmede de gebouwen moeten worden gedekt, de plaats aangewezen, waar geen hooibergen mogen zijn, een tijd bepaald binnen welke het bestaande in overeenstemming met de verordening moet zijn gebragt, en straf bedreigd tegen hetgeen daarna in strijd met de verordening bestaat.

1) De voorwerpen, welke met deze honden in aanraking zijn geweest, worden daarentegen, volgens art. 5, blijkbaar ingevolge het voorschrift der Grondwet, onteigend.

2) H. R. 8 Mei 1867, W. 2917, R. 86, § 3;
H. R. 29 Mei 1867, W. 2921;
H. R. 15 October 1867, W. 2961;
H. R. 14 Januarij 1868, W. 2976, R. d. 88, § 6, R. B. 1869, bl. 9;
Amsterdam 27 Februarij 1867. R. B. 1868, bl. 95.

3) H. R. 20 Junij 1848, W. 961.

4) H. R. 18 December 1855, Regtz. 30, 372.

5) H. R. 11 Februarij 1863, v. d. H. G. Z. 20, 46.

Naar aanleiding dezer verordening overwoog de Hooge Raad: 1)

»Overwegende dat ook de bevoegdheid bij art. 180 der »Gemeentewet verleend tot het, des noods ten koste der »overtreders, doen wegnemen, beletten of verrigten van het»geen in strijd met de verordeningen wordt daargesteld, »ondernomen of nagelaten, niet is eene onteigening, maar »een middel om de uitvoering eener verordening te verzeke»ren, en daarbij ook niet de rede is van ontneming van den »eigendom eener zaak, maar van het doen ophouden der »daaromtrent bestaande overtreding." 2)

Er zijn echter ook uitspraken van eene andere strekking. De regtbank te Dordrecht besliste dat onteigening plaats heeft in het volgend geval: 3) Het gemeentebestuur had, krachtens verordening, en op een rapport van den directeur der gemeentewerken omtrent de bouwvalligheid en gevaarlijkheid voor het gebruik van den openbaren weg, van de uitbouwsels van zekere huizen, die uitbouwsels doen afbreken, na aanzegging om dit te doen, krachtens art. 180 der gemeentewet. Nu overwoog de regtbank: »dat de gedaagde »zich ter regtvaardiging der handelwijze van Burgemeester »en Wethouders beroept op de bepaling van het hiervoren »bedoelde art. 9 der verordening op het bouwen, waarin »de eigenaar van een bouwvallig gebouw, na bekomen ken»nisgeving van Burgemeester en Wethouders, wordt verpligt »het bouwvallige te sloopen, herstellen of vernieuwen;

»O. dat, daargelaten de vraag, of door gemeld artikel, in »verband met art. 180 der gemeentewet, aan Burgemees»ter en Wethouders de bevoegdheid wordt gegeven om ter »hunner keuze het bouwvallige te doen sloopen of herstellen »of vernieuwen, en zoo ja, of dien ten gevolge genoemde »verordening is in strijd met de wet, het sloopen van een »huis geheel of gedeeltelijk, moet worden aangemerkt als »ontzetting van eigendom, waardoor die zaak ophoudt als »zoodanig voor den eigenaar te bestaan, zoodat die slooping »inderdaad is onteigening."

1) H. R. 13 Junij 1871, W. 3354.

2) Insgelijks beslist een arrest van het Provinciaal Geregtshof van Zuid-Holland van 27 Mei 1861, W. 2279, dat eene verordening, welke aan het gemeentebestuur de magt toekent te beslissen, dat gebouwen bouwvallig zijn en gesloopt zullen worden, en om die beslissing uit te voeren, geene onteigening, in strijd met de Grondwet, voorschrijft.

Zie ook W. 2318, 2323.

3) Dordrecht, 24 Junij 1872, W. 3477.

Dit vonnis werd in hooger beroep bevestigd. Ook het Hof van Zuid-Holland achtte het voorschrift dat bouwvallige gebouwen, krachtens art. 180 gemeentewet, zullen worden gesloopt, bij niet voldoening aan den last tot afbraak, eene onteigening. 1)

Deze beslissingen komen mij niet juist voor. De ontneming van den eigendom had hier niet plaats om de zaak voor de publieke dienst te bestemmen, maar om gevaar, en wel het zeer dreigend gevaar dat een bouwvallig huis doet ontstaan, te weren.

De Hooge Raad nam echter bovendien aan dat het bevel tot het dooden van een dollen of van dolheid verdachten hond, als onteigening aangemerkt moet worden. 2)

Nadat overwogen was dat onteigening is ontneming van eigendom, en dat hier eigendom ontnomen werd, gaat het arrest voort:

»Overwegende dat zulk een last (tot onteigening), buiten »de gevallen van verbeurdverklaring bij veroordeeling we- »gens misdrijf, volgens art. 147 der Grondwet en de wet »van den 28 Augustus 1851, S. 125, regelende de onteige- »ning ten algemeenen nutte, niet kan gegeven worden dan »in de gevallen en onder de voorwaarden bij deze of eenige »andere wet bepaald, gelijk ook voor de onteigening van »voorwerpen van eigendom bij de wet van den 20 Julij 1870, »S. 131 tot regeling van het veeartsenijkundig staatstoezigt »en de veeartsenijkundige politie, en bij de wet van den 4 »December 1872, S. 134, houdende voorziening tegen be- »smettelijke ziekten, gemaakt zijn, bij de eerstgemelde wet »bijzonder ook voor afmaking van vee, waaromtrent art. »24 dier wet de uitdrukkelijke bepaling bevat, dat geene »afmaking daarvan plaats heeft zonder voorafgaande ontei- »gening;

»Overwegende dat de gegeven last tot het dooden van den »hond, waarvan, blijkens de voorafgaande overwegingen, de

1) Zuid-Holland 7 April 1873. W. 3581. De cassatie werd verworpen bij arrest H. R. 6 Maart 1874, W. 3698.

Dit arrest liet zich evenwel met de hier behandelde vraag niet in.

Men vergelijke ook:

H. R. 2 December 1864, W. 2646; v. d. H. 29, 111; R. 78. 31; Zuid-Holland 4 April 1864, W. 2593.

De in deze uitspraken gehuldigde leer werd in het reeds aangehaald arrest van den Hoogen Raad van 21 Maart 1873, W. 3571 verlaten; waarin afneming en overgang van den eigendom en verandering van eigenaar als vereischte wordt gesteld voor de onteigening.

2) H. R. 8 December 1873, W. 3672.

De voorafgaande overwegingen werden reeds op bl. 57 medegedeeld.

»strekking was om dien hond te onteigenen, niet kon worden »gewettigd door art. 145 der politieverordening, omdat die »bepaling niet steunt op eenige wet, die daartoe de bevoegd- »heid verleent en niet voldoet aan de voorschriften, gegeven »bij de wet op de onteigening van den 28 Augustus 1851, »en bepaaldelijk niet aan hoofdstuk II, de artt. 69—72 dier »wet over onteigening bij besmetting."

Bij dit arrest wordt de verbeurdverklaring bij veroordeeling wegens misdrijf uitgezonderd. Hieruit blijkt reeds dat ontneming van eigendom alleen niet voldoende is, om onteigening aan te nemen. Ook het regterlijk bevel tot vernietiging buiten veroordeeling is geen onteigening, en de grond, waarop deze uitzonderingen rusten, is ook beslissend, om de vernietiging van een dollen hond niet als onteigening aan te merken.

Het arrest beroept zich verder op de bepalingen omtrent onteigening bij vernietiging van zaken tot afwering van besmetting. Doch waarom zijn die maatregelen in de wetten van 20 Julij 1870, en 4 December 1872 als onteigening beschouwd? Enkel en alleen op grond van het grondwettig voorschrift dienaangaande. Doch dat voorschrift is als contra rationem iuris, niet tot andere gevallen uit te breiden. Zoodat dezelfde wet van 20 Julij 1870, S. 131, op welke het arrest zich beroept, in art. 30 bepaalt dat honden, die in strijd met het uitgevaardigd gebod, losloopen, van wege de politie gedood worden.

Het stelsel in de beslissing gehuldigd, medebrengend dat elke ontneming van eigendom onteigening is, schijnt echter onjuist, en dit is de hoofdgrond, omdat het ongelijksoortige zaken onder één begrip brengt.

De ontneming van eigendom, welke geschiedt om het goed voor de publieke dienst te bestemmen, is van geheel anderen aard, voorziet in eene andere behoefte en eischt andere regels, dan die, welke strekt tot afwering van schade voor het algemeen.

Het bevel tot het dooden van een dollen of verdachten hond is geen bevel tot onteigening, want de zaak wordt niet inbezit genomen om ze in het algemeen belang te gebruiken; het bevel strekt enkel om schade af te weren.

Dit arrest was dan ook de eerste aanleiding tot het tot stand komen van de wet van 5 Junij 1875, S. 110. 1) Bij

1) Bijblad 1874—1875. Tweede Kamer, bl. 1351, 1354, 1360, 1361, 1386. Een amendement van den heer van Eck, steunende op de stelling dat afmaking van een verdachten hond onteigening is, kwam niet eens, als niet genoegzaam ondersteund, in beraadslaging.

deze wet wordt de afmaking van dolle of verdachte honden als politiemaatregel bevolen.

II. De onteigening moet geschieden voor eene onderneming in het algemeen belang. Het ligt reeds in de uitdrukking: onteigening ten algemeenen nutte.

1. Wat is ten algemeenen nutte? Eene bepaling is niet te geven, afdoende voor alle gevallen. Hoe men algemeen nut ook omschrijve, de vraag of het bepaalde werk, waarvoor de onteigening geschiedt, ten algemeenen nutte is, keert bij ieder geval terug.

Intusschen kunnen de volgende regels worden gesteld.

Vooreerst, in het bijzonder belang kan niet worden onteigend, evenmin van bijzondere personen, als van publieke ligchamen, waar zij met bijzondere personen gelijkstaan. Er kan dus niet onteigend worden om aan het domein van staat of gemeente op eene bepaalde plaats eene betere afronding te geven.

In de tweede plaats: Een werk of onderneming kan in het algemeen van publiek belang zijn, maar door de wijze waarop het ontworpen of geconcedeerd is, het karakter van algemeen belang weder verliezen.

Zoo oordeelde de Tweede Kamer dat de ontworpen spoorweg van Leijden naar Woerden niet was ten algemeenen nutte, omdat in de concessie de mededingende lijn 's Gravenhage-Gouda uitgesloten was. 1)

In de derde plaats. Verfraaijing, bouwkundige regeling is geen grond van algemeen nut. Hiervoor zijn geene regels, welke uit het publiek belang voortvloeijen, te stellen; alles hangt van individueel inzigt af. 2)

De Regering stelde dit beginsel op den voorgrond bij de verdediging van een wetsontwerp tot onteigening ten behoeve van den aanleg van straten ter regelmatige uitbreiding van Rotterdam. De Minister van Binnenlandsche Zaken zeide bij die gelegenheid: 3)

»Waarop was mijne bedenking vooral gegrond? Op de »wijze waarop toen het wetsontwerp werd voorgedragen. »Daarbij stond uitbreiding van de stad op den voorgrond. »Het was hoofdzakelijk om uitbreiding, bouwkundige rege»ling en verfraaijing te doen. Daartoe eigendommen van par»ticulieren in handen der gemeenteoverheid, krachtens de

1) Bijblad 1861—1862, Tweede Kamer, bl. 687. Voorloopig Verslag, Bijlagen bl. 182.

2) Bijblad 1858—1859, Bijlagen, bl. 529.

3) Bijblad 1861—1862, Tweede Kamer, bl. 690'.

»wet, te doen overgaan, dat scheen mij, ik erken het, niet »zonder bezwaar. Ik was ten allen tijde streng ten aanzien »der toepassing van het regt van onteigening en zal het zijn »in het vervolg, niet alleen bij voordragten van wet, maar »bij mijne adviezen tot het nemen van de Koninklijke be»sluiten die ter uitvoering dier wetten zullen moeten strek»ken. Ik zal den Koning niet adviseren, bij die besluiten »andere of meer perceelen aan te wijzen dan volstrekt noodig »is om het doel van het werk te bereiken.

»Later zijn andere stukken ingekomen. Ik werd vreemd »aan het onderzoek, en verloor de zaak zelve uit het gezigt. »Thans heb ik mij met de nagekomen inlichtingen bekend »gemaakt, en nu schijnt het mij toe dat men vroeger onge»lijk heeft gehad uitbreiding der stad als hoofddoel voor te »stellen. Schoon ik niet kan zeggen dat die latere stukken »mij toeschijnen door helderheid bijzonder uit te munten, is »de grond der zaak mij klaar geworden: men moet zorgen »voor de verbetering van den gezondheidstoestand en daartoe »moeten de terreinen, welke in de twee aangewezen distric»ten, oostelijk en westelijk, van de polderstad zijn begrepen, »van aard worden veranderd. Die terreinen moeten in hunnen »ganschen omvang rijzen. Dat is niet te weeg brengen dan »ten gevolge van onteigening.

»De heer Mackay ziet een bezwaar hierin, dat men ontei»gening vraagt niet alleen om straten aan te leggen, maar »om huizen te bouwen. Inderdaad vraagt het wetsvoorstel »onteigening, zoowel aan de oost als aan de westzijde, tot »het aanleggen van straten »»en het aanbouwen van huizen »»langs die straten.""

»Zal het gemeentebestuur van Rotterdam die huizen zelf »bouwen? Dit schijnt op dit oogenblik wel de gedachte; maar »het ligt niet in het ontwerp van wet, en is daarvan niet »een noodzakelijk gevolg. Het gemeentebestuur van Rotter»dam zal volkomen vrij zijn om later, wanneer het terrein »zal zijn verbeterd en naar behooren opgehoogd, de huizen »door particulieren te laten bouwen. Mij zou dit een allezins »wenschelijk besluit schijnen. In elk geval, voor de verbe»tering, voor de geschiktheid van het terrein, waarop huizen »moeten worden gezet, behoort, ter voldoening aan de eischen »van algemeene gezondheid, te worden gezorgd. Dit is het »regtstreeksch en hoofddoel der onteigening, een doel anders »niet te bereiken. 1)

1) Reeds in het Voorloopig Verslag had de Tweede Kamer zich er tegen verzet, dat de onteigening zoude geschieden om huizen te bouwen.
Bijblad 1861—1862, Bijlagen, bl. 131.

Eene soortgelijke onteigening had reeds vroeger plaats gehad voor dergelijk werk te Arnhem. Ook daar scheen, uit de woorden der wet, de onteigening ten doel te hebben, enkel uitbreiding der stad Arnhem. 1)

Intusschen ook die onteigening had, gelijk uit de verdediging door de Regering bleek, ten doel, de verbetering van den algemeenen gezondheidstoestand en van de gemeenschap. 2)

In de vierde plaats: Er mag niet meer onteigend worden, dan voor het publieke werk of de onderneming volstrekt noodig is. Immers de onteigening van dat meerdere wordt door het werk niet gevorderd, en aan den anderen kant hangt het algemeen nut der onteigening alleen hiervan af, of de onteigening door een werk van algemeen nut geeischt wordt.

De praktijk wel eens gevolgd in Frankrijk en België, kan bij ons niet ingevoerd worden. 3) Van den regel dat meer onteigend mag worden, dan door het werk volstrekt wordt vereischt, wijkt men aldaar af, bij aanleg van eene openbare straat of plaats. Aan den concessionaris wordt dan toegestaan om zich, bij wege van onteigening, ook de eigendommen te verschaffen, welke aan de aan te leggen straat gelegen zullen zijn. Die terreinen kunnen zij met groot voordeel voor den bouw van huizen verkoopen.

Dit zoude bij ons niet mogelijk zijn. Blijkens art. 76 der wet is de eigenaar geregtigd tot hetgeen niet noodig is voor het werk. En het moet ook niet mogelijk zijn. Onteigening van meer dan het publieke werk eischt, zoude juist daarom niet ten algemeenen nutte zijn. 4)

Wat als ten algemeenen nutte beschouwd werd, leert de praktijk tot dusverre.

Er werd onteigend in het belang van het verkeer voor: den aanleg en verbreeding van straten, trottoirs, vergrooting van markten, verbetering van rooijing; aanleg en verbreeding van wegen, verbreeding van voetpaden; van spoorwegen,

1) Wet van 1 September 1854, S. 127, verklarende dat het algemeen nut de onteigening vordert van perceelen tot uitbreiding der stad Arnhem.

2) Bijblad 1853—1854, Bijlagen, bl. 716.

3) *Dalloz*, Expropriation, 47.

Delalleau, I. bl. 282.

4) Blijkens het Voorloopig Verslag en de beraadslaging over het ontwerp tot onteigening ten behoeve van de verbetering van den toestand der polderstad te Rotterdam, houdt de wetgevende magt bij ons zich zeer stellig hieraan. Bijblad 1861—1862, Bijlagen, bl. 131; Tweede Kamer, bl. 690'.

Vergelijk ook de beraadslaging over het ontwerp van wet tot onteigening ten behoeve van de verbreeding der Pompenstraat te Maastricht. Bijblad 1861—1862, Eerste Kamer, bl. 193.

stations, kanalen, hulp, voedings, afwatering, scheepvaart en verbindingkanalen, openen en inleiding van sprengen tot voeding van kanalen, verbreeding, vernieuwing, verbetering van rivieren, waterwegen, opruiming van platen in rivieren, vaarten, vaarwaters, graven en verdiepen van togten, diepen, grachten;

havens, dokken, kaden, bruggen, sluizen, aanlegplaatsen. wisselplaatsen;

in het belang der openbare gezondheid voor waterverversching, waterleiding, droogmaking, begraafplaatsen, ophooging van terrein, dempen van slooten.

Terwijl de werken en ondernemingen in het belang der landsverdediging en waterkeering reeds ingevolge de Grondwet ten algemeenen nutte zijn.

2. Het onteigend goed wordt in den regel bestemd voor de publieke dienst. Het gaat dus niet, uit handen van een eigenaar iure privato, over in handen van een ander eigenaar iure privato. Aldus wordt het goed, onteigend voor wegen, spoorwegen, rivieren, en andere dergelijke werken, bestemd voor de publieke dienst.

In den regel. Want in enkele gevallen wordt het goed niet bestemd voor de publieke dienst. Dit is het geval bij onteigening voor droogmakerijen, verveening, mijnen. Het werk is wel in het algemeen belang, maar de grond komt in handen van hem, die het in zijn belang exploiteren zal.

Bij de beraadslaging over eene wet tot verklaring van het algemeen nut eener onteigening, verklaarde de Minister van Binnenlandsche Zaken: 1)

»het is hier eene toepassing van dat regt, zoover gaande »als, naar mijn inzien, uiterlijk door de Grondwet en de wet »wordt gedoogd. Het is eene onteigening buiten den regel. »Welke is de regel bij onteigening? Deze, dat het onteigende »goed regtstreeks voor de publieke dienst bestemd worde. »Hier is dit niet het geval. Het goed krijgt niet regtstreeks »zoodanige bestemming. Het wordt gebragt in handen van »de gemeenteoverheid om de terreinen van aard te doen ver»anderen en daardoor eene noodzakelijke verbetering van den »gezondheidstoestand te weeg te brengen, eene verbetering »op andere wijze niet te bereiken."

Een ander gevolg van dit karakter der onteigening is, dat

1) Ontwerp van wet tot onteigening ten behoeve van den aanleg van straten ter regelmatige uitbreiding van Rotterdam.

Bijblad 1861—1862, Eerste Kamer, bl. 195.

voorwerp daarvan slechts kan zijn goed in dominio iuris privati. Goed toch, dat reeds voor de openbare dienst bestemd is, behoeft die bestemming niet meer te verkrijgen.

De vraag deed zich voor bij het plan om tegenover het station der Rijnspoorwegmaatschappij te Utrecht een station te bouwen voor andere Spoorwegmaatschappijen. Tegen dit plan had de Regering bedenking, omdat men het station dan zoude moeten plaatsen op het terrein, hetwelk de Rijnspoorweg aangekocht had voor zijn station, en zoodanig terrein van publieke bestemming te onteigenen was, naar het oordeel der Regering zoo al niet onmogelijk, toch eene zaak, waarover men tweemaal zal moeten denken bij een regt van onteigening, dat gewoon privaat bezit op het oog heeft. 1)

1) Bijblad 1864—1865, Tweede Kamer, bl. 521.
Vergelijk ook een ingezonden stuk in W. 3738 en Gemeentestem, n°. 1122, 1148.

DE WET.

ALGEMEENE BEPALINGEN.

Algemeene bepalingen, dit wil zeggen, aan alle onteigeningen gemeen. De Grondwet onderscheidt onteigening in gewone gevallen en in andere gevallen; de wet behandelt beide soorten in titel I, II en III.

De bepaling van art. 76 behoorde, als aan alle onteigeningen gemeen, ook hier geplaatst te zijn.

Art. 1.

„Onteigening ten algemeenen nutte kan in het publiek „belang van den Staat, van eene of meer provincien, van „eene of meer gemeenten en van een of meer waterschappen „plaats hebben."

Onder algemeen nut is dus het publiek belang zoowel van provincie, gemeente en waterschap verstaan als van den Staat. Inderdaad is publiek belang niet enkel bij den Staat in zijn geheel, maar ook bij de deelen betrokken.

Het algemeen belang van provincie, gemeente of waterschap is bovendien ook Rijksbelang.

Wat algemeen belang is, wordt niet nader omschreven. 1) Zie hierover bladz. 76.

---

1) Voor elk bijzonder geval heeft de wetgevende magt te beslissen of het algemeen belang de gevraagde onteigening vordert. Eene nadere omschrijving is dus niet noodig.

Art. 2.

„In dat publiek belang kan ook ten name van bijzondere „personen of vereenigingen, aan wie de uitvoering van het „werk, dat onteigening vordert, is toegestaan, worden ont- „eigend."

Men heeft aan deze bepaling niet altijd de hand gehouden. In sommige gevallen, waarin de uitvoering van het werk aan bijzondere personen was toegestaan, werd niettemin ten name van den Staat onteigend. Aldus handelde men in 1853 voor den spoorweg van Landen naar Hasselt, in 1856 voor den spoorweg van Luik naar Maastricht, in 1859 voor den spoorweg van Utrecht naar Zwolle. 1)

Een misverstand gaf hiertoe aanleiding. Men meende, dat hij, ten wiens name de onteigening plaats had, eigenaar van het onteigend goed werd, en dat dus, wanneer ten name van den Staat onteigend werd, de concessionarissen dan de overgangsregten niet behoefden te voldoen.

Deze meening schijnt onjuist. Onteigening voor de publieke dienst brengt het onteigend goed niet in den burgerlijken eigendom van hem, ten wiens name onteigend wordt. De reden is, dat burgerlijke eigendom niet mogelijk is ten aanzien van goederen voor de publieke dienst bestemd. Kenmerk van den burgerlijken eigendom is verbindtenis van het goed met een bepaald persoon, ter voorziening in zijne behoefte en ter zijner volstrekte beschikking. Goed ten dienste van allen bestemd, daarentegen, dient ter voorziening in de behoeften van allen, niemand kan van het genot daarvan worden uitgesloten; de beschikking daarover is geheel ontzegd.

Dit beginsel is uitgedrukt in art. 230 gemeentewet. Zoolang het publiek goed der gemeente ter openbare dienst bestemd is, is beschikking daarover niet mogelijk.

De Minister van Binnenlandsche Zaken deed het beginsel. als volgt, uitkomen:

»Wat doet het er toe of de onteigening geschiede ten »name van den Staat dan van de concessionarissen? Het »natuurlijkste schijnt mij wel dat zulks geschiede ten name »van de concessionarissen, doch in het wezen is het onver- »schillig. De bepaling heeft geene betrekking tot de terrei- »nen, die aangekocht of onteigend, later blijken voor het »werk niet noodig te zijn; zij slaat uitsluitend op die ter-

1) Vg. Eindverslag voor het ontwerp van wet tot onteigening ten behoeve van den aanleg van den spoorweg van Maastricht naar Luik. Bijblad 1860—1861, Bijlagen, bl. 507. Tweede Kamer, bl. 498.

»reinen, welke het werk behoeft. Welnu, die terreinen, voor »den weg bestemd, komen noch in burgerlijken eigendom »van den Staat, wanneer deze den weg maakt, noch in dien »van de concessionarissen, welke den weg te leggen hebben. »Het zijn, zoo als de Romeinen zeiden: loca publica, quorum »commercium non sit, quae non in pecunia populi, sed in »publico usu habentur. Terreinen, niet in den handel, be- »stemd voor de openbare dienst." 1)

In gelijken zin besliste het Provinciaal Geregtshof in Limburg. 2)

Bij dit arrest werd de regterlijke magt onbevoegd verklaard, om kennis te nemen van de vordering eener gemeente tot wegruiming van de werken, op de haar toebehoorende wegen gemaakt door eene Spoorwegmaatschappij. In de eerste plaats op grond dat, volgens art. 130 der gemeentewet, gemeentewegen geen onderwerp van privaatregt kunnen uitmaken, dan nadat door een raadsbesluit is verklaard, dat zij niet meer ter openbare dienst bestemd zijn. Ten andere op grond dat de vordering ten gevolge zoude hebben de gedeeltelijke opheffing van den spoorweg, terwijl volgens de artt. 190 der Grondwet, 134, 137 en volgende der provinciale wet, artt. 141, 179, 230 der gemeentewet, al wat de instandhouding, bruikbaarheid, verlegging en opheffing van openbare wegen betreft, tot de bevoegdheid van de administratieve autoriteiten behoort en de regterlijke magt, als behoorende de genoemde vordering niet tot de bij art. 148 der Grondwet bedoelde twistgedingen over eigendom of daaruit voortspruitende regten, onbevoegd is daarvan kennis te nemen.

De Hooge Raad vernietigde intusschen dit arrest, op grond der volgende overwegingen: 3)

»Overwegende wat betreft den eersten grond, waarop het »Hof zich onbevoegd heeft verklaard, dat uit art. 230, in »verband met art. 229 der gemeentewet volgt, dat gemeente-

1) Bijblad 1861—1862, Tweede Kamer, bl. 827.

Men vergelijke ook Bijblad 1863—1864, Eerste Kamer, beraadslaging over het ontwerp van wet tot bekrachtiging eener provinciale belasting in Drenthe, bl. 90[3], en beraadslaging over het ontwerp van wet tot vaststelling der begrooting van het Departement van Binnenlandsche Zaken voor het dienstjaar 1864, bl. 110,[11].

De heer Wintgens verdedigde het beginsel krachtig bij de beraadslaging over de wet tot onteigening ten behoeve der regelmatige uitbreiding van Rotterdam. Bijblad 1861—1862, Tweede Kamer, bl. 678.

2) Limburg, 16 September 1867, W. 3001.

3) H. R. 24 April 1868, W. 3004.

Zie ook H. R. 2 November 1868, W. 3101.

»wegen, naar de uitdrukkelijke verklaring dier artikelen, »naar het burgerlijk regt zijn het eigendom der gemeente »en aan haar behooren; en dat daaruit voortvloeit, dat de »gemeente daarop mag uitoefenen dezelfde regten als ieder »eigenaar, voor zoover zij daarin niet door de wet is beperkt; »dat zoodanige beperking voorkomt in art. 230 dier wet, »waarbij is verboden de vervreemding, bezwaring of verpan- »ding dier wegen, tenzij zij vooraf door een besluit van den »Raad zijn verklaard ter openbare dienst niet meer bestemd »te wezen; doch dat daaruit bij het beklaagde arrest ten »onregte is afgeleid, dat zoodanige wegen, zoolang zij niet »op de daarbij voorgeschreven wijze aan hunne bestemming »zijn onttrokken, niet zouden kunnen zijn een onderwerp »van privaat regt;

»O. ten aanzien van den tweeden grond, ontleend uit de »gevolgen der toe te wijzen vordering, dat daarbij door het »Hof wordt verondersteld, doch geenszins door eenige wette- »lijke bepaling wordt aangetoond, dat de onderwerpelijke »spoorweg zoude zijn een openbare weg; dat echter deze »weg is het eigendom der naamlooze maatschappij van den »spoorweg van Luik op Maastricht en alzoo eener bijzondere »maatschappij, en dat hij derhalve niet kan worden be- »schouwd als een openbare weg."

Een eersten grond om aan te nemen, dat de gemeente-wegen in burgerlijken eigendom aan de gemeente toebehooren, ontleent de Hooge Raad uit het verband der artt. 229 en 230 van de gemeentewet.

Juist dat verband schijnt voor de tegenovergestelde meening te pleiten. In art. 229 is sprake van hetgeen iure privato aan de gemeente toebehoort, in art. 230 van het publiek gemeentegoed, waaronder de wegen. In art. 229 alleen is de uitdrukking gebezigd »naar het burgerlijk regt." Art. 229 gebiedt het opmaken en bijhouden van een naauwkeurige staat van hetgeen, naar het burgerlijk regt, eigendom der gemeente is. Wanneer nu in art. 230 insgelijks privaat goed der gemeente bedoeld ware, dan zoude de bepaling in de tweede alinea, dat Gedeputeerde Staten het opmaken van een staat van die goederen kunnen bevelen, onnoodig zijn. Want het opmaken van een staat van het privaatgoed der gemeente werd reeds in het vorig artikel voorgeschreven.

En de in deze artikelen gemaakte onderscheiding staat niet op zich zelve. Het stelsel openbaart zich ook elders. Art. 205 onderscheidt beide soorten van goed op gelijke wijze. De kosten van onderhoud der gemeenteeigendommen moeten afzonderlijk op de gemeentebegrooting worden gebragt en

onderscheiden van de kosten van de zorg voor de plaatselijke wegen en werken. 1) Ook hier ware, zoo de plaatselijke wegen en werken gemeenteeigendommen waren, het afzonderlijk noemen van de kosten onnoodig. Zoo werden dan ook in het koninklijk besluit van 22 Augustus 1850, 2) houdende voorschriften voor de provinciale begrooting, ingevolge art. 108 der provinciale wet genomen, in hoofdstuk II de »heffingen voor het gebruik van openbare wegen, werken en inrigtingen," onderscheiden van de in hoofdstuk III genoemde »baten en opkomsten, spruitende uit voorwerpen, in eigendom aan de provincie toebehoorende."

De Hooge Raad noemt, in de tweede plaats, het verbod, in art. 230, van vervreemding, bezwaring of verpanding, zoolang de weg niet is verklaard niet meer voor de openbare dienst bestemd te wezen, eene beperking van den eigendom.

Eene beperking. Maar eene beperking ten behoeve van wie? Ten behoeve van de gemeente. En de gemeente zou eigenares zijn. Men zoude dus beperken ten behoeve van den eigenaar zelven. 3) Neen, het is geene beperking van den eigendom, maar een voorschrift ter verzekering dat het goed niet aan zijne bestemming onttrokken wordt. Wel verre van te beperken, verzekert het juist de vrije uitoefening van het regt aan den regthebbende, het publiek. Die bestemming is de publieke dienst. En nu is hetgeen allen dient, voor bijzondere bemagtiging niet vatbaar. Het goed, met die bestemming, kan niet in den handel zijn. En kan daarom geen onderwerp van genot of beschikking van een bijzonder persoon, onderwerp van burgerlijk regt uitmaken. 4)

Dat nu de spoorweg, gelijk andere wegen, voor de openbare dienst bestemd is, blijkt uit het groot aantal bepalingen in de wet op de dienst en het gebruik der spoorwegen, 5) welke strekken ter verzekering dat de spoorweg aan zijne bestemming beantwoorde. Men vergelijke de artt. 6, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 25, 26, 27, 28, 31, 32, der aangehaalde wet.

De Regering hield zich aan hare verklaring, bij de beraadslaging afgelegd. Reeds de onteigening voor den spoorweg van Kampen naar Zwolle geschiedde ten name van de Cen-

1) Dezelfde onderscheiding treft men aan in art. 107 der provinciale wet.

2) S. 52.

3) Dan zoude men de voorschriften, welke de wet aan den voogd geeft, ook beperkingen van den eigendom kunnen noemen.

4) Op hetzelfde beginsel rust de bepaling van de artt. 17 en 59.

5) Wet van 9 April 1875, S. 98.

Vergelijk de beraadslaging over de spoorwegbegrooting voor 1865. Bijblad 1864—1865, Tweede Kamer, bl. 356*.

traalspoorwegmaatschappij. 1) En art. 22 der concessie voor den spoorweg van Almelo naar Salzbergen, hetwelk bepaalde dat de gronden onteigend zouden worden ten name van den Staat, werd bij latere acte gewijzigd, zoodat dientengevolge de onteigening ten name van den concessionaris plaats had. 2)

Art. 3.

„Als eigenaars van het goed, waarvan sprake is, worden „zij beschouwd, die als zoodanig in de registers van het „kadaster voorkomen, en bij gemeenen eigendom, uit die „registers blijkbaar, ook de mede-eigenaars.

„Desniettegenstaande kan ieder, die beweert eigenaar of „mede-eigenaar te zijn, en niet in het geding van ontei- „gening is geroepen, aan den regter verzoeken, daarin te „mogen tusschenkomen, zoolang de eindconclusien door par- „tijen niet genomen zijn. Hetzelfde regt hebben derde be- „langhebbenden, waaronder verstaan worden huurders, en „zij, die zakelijke regten op het goed hebben.

„Bij tegenspraak der hoedanigheid van eigenaar, mede- „eigenaar of derde belanghebbende, wordt de onteigening „met de overigen voortgezet, en zal hij, die beweert eenig „regt op de zaak te hebben, dit alleen op de schadever- „goeding kunnen uitoefenen, die in dat geval wordt gecon- „signeerd."

I. Als eigenaar wordt hij beschouwd, die als zoodanig in de registers van het kadaster voorkomt.

a. De onteigening wordt dus gerigt tegen den eigenaar van vast goed, met uitsluiting zoowel van alle anderen, die zakelijke regten hebben op het goed, als van hen, die door de onteigening schade lijden. Toepassing van het beginsel, dat de onteigening is ontneming van den eigendom, in tegenoverstelling van andere regten.

b. De wet wijst den bepaalden persoon aan, tegen wien de onteigening gerigt wordt. Een regel, welke geldt zoowel voor de voorbereiding der onteigening, de plans, de oproe-

1) Bijblad 1863—1864, Bijlagen, bl. 1199.
2) Bijblad 1863—1864, Tweede Kamer, bl. 566[3].

ping, het koninklijk besluit, als voor het geding. Eene bij uitstek nuttige bepaling, welke de onteigening in alle gevallen mogelijk maakt, en van vreemde elementen ontdoet.

Immers ook dan, wanneer geen eigenaar op te sporen is, of wanneer over den eigendom geschil bestaat en derden zakelijke regten op het goed beweren, kan de onteigening worden voorbereid, en het onteigeningsgeding, tot zijn eigenlijke taak beperkt, zijn beslag ontvangen.

Op dezen regel bestaat slechts ééne uitzondering voor het geding. Wanneer een derde, tusschenkomende, bewerende eigenaar te zijn, door beide partijen erkend wordt als eigenaar. In dat geval moet, geloof ik, de onteigening tegen hem worden uitgesproken en de schadeloosstelling aan hem worden uitgekeerd.

In elk ander geval geldt de regel: als eigenaar wordt beschouwd hij, die als zoodanig in het kadaster voorkomt. Zoowel voor het geval, waarin een derde beweert eigenaar te zijn, als waarin de onteigenende partij dit beweert, of wel de onteigende partij ontkent eigenares te zijn. In alle die gevallen, waarover straks meer, geldt het motief van den regel, namelijk om de onteigening onder alle omstandigheden mogelijk te maken.

II. De regel dient om de onteigening in alle gevallen mogelijk te maken. Daarom wordt echter het regt van den eigenaar of van derde belanghebbenden niet voorbijgezien.

De eigenaar en derde belanghebbenden hebben het regt om in het geding tusschen te komen en voor hunne belangen te waken, ook bij de voorbereiding der onteigening.

Wordt hunne hoedanigheid tegengesproken, dan worden zij uit het geding geweerd, en de schadeloosstelling geconsigneerd, op welke ieder het regt, dat hij beweert te hebben, moet uitoefenen. 1)

Zoodoende wordt de onteigening mogelijk gemaakt in alle gevallen, wordt het geding tot zijn eigenaardig terrein beperkt, door elk geschil over regt daaruit te weren, en wordt aan de regten der belanghebbenden niet te kort gedaan.

1. *Tusschenkomst* in het geding.

a. Wie zijn bevoegd? Een ieder, die beweert eigenaar of medeeigenaar te zijn of derde belanghebbende.

Als derde belanghebbende worden bij uitsluiting beschouwd

1) De vordering der geconsigneerde gelden moet ingesteld worden bij denzelfden regter, die over de onteigening geoordeeld heeft.
H. R. 15 Maart 1872, W. 3451; R. B. 1872, bl. 577.

zij, die huurders zijn van het te onteigenen goed of daarop zakelijke regten hebben.

De wet gebiedt hier inachtneming en schadeloosstelling van derde belanghebbenden, evenwel niet omdat het beginsel der onteigening dit zoude medebrengen. Onteigening is slechts ontneming van den eigendom, van het goed, niet van huur of zakelijke regten. Daarom wordt het onteigeningsgeding niet tegen de derde belanghebbenden gerigt, maar worden zij alleen in de gelegenheid gesteld om voor hunne belangen te waken. In de wet is dan ook met opzet van verlies niet van onteigening der regten van derde belanghebbenden sprake.

Indien niettemin deze regten in deze wet in aanmerking komen en schadeloosstelling ontvangen, geschiedt dit, omdat het een verlies geldt door de onteigening geleden, waarvan de regeling het best in verband met de onteigening, en dus in deze wet getroffen wordt.

De wet bepaalt stellig, wie derde belanghebbenden zijn. Alleen zij, die huur of zakelijke regten op het onteigend goed hebben, ontvangen schadeloosstelling volgens deze wet, in het geding; dus niet zij, die op andere wijze door de onteigening verlies lijden; nog minder zij, die verlies lijden niet door de onteigening, maar door het werk, waarvoor onteigend wordt. Voor schade op andere wijze geleden, wordt dikwerf, buiten onteigening, schadeloos gesteld. B. v. de scheepvaart voor de veranderde inrigting, welke voor de schepen, door den bouw eener spoorwegbrug, noodzakelijk wordt; polders, voor de vermeerdering van lasten, welke het gevolg zijn van den aanleg van het werk. 1)

Teregt werd beslist, dat de waarde van den winkelstand of affaire, in het perceel uitgeoefend door derden, geene medeeigenaren of huurders van het te onteigenen goed zijnde, noch zakelijke regten daarop hebbende, niet behoeft te worden vergoed. 2)

Insgelijks dat huurders van niet onteigenden grond, die door de onteigening in waarde verminderen zal, geen regt hebben tusschen te komen of op schadevergoeding. Evenmin de president van een polderbestuur, die beweert groot belang er bij te hebben, dat eene kade op den te onteigenen grond zal worden aangelegd en onderhouden. 3)

1) Zie beraadslaging over de onteigeningswet voor den spoorweg van Heerenveen naar Leeuwarden, Bijblad 1864—1865, Tweede Kamer, bl. 648[1];
de onteigeningswet voor de verruiming der rivier de Waal bij Bommel. Bijblad 1864—1865, Eerste Kamer bl. 212, 213, 218[2].
Bijblad 1864—1865, Tweede Kamer bl. 474.
2) Amsterdam 28 Junij 1864. W. 2618.
3 Tiel 1 Februarij 1867. W. 2879.

b. Wanneer kan de tusschenkomst plaats hebben? 1) Zij kan geschieden zoolang de eindconclusien door partijen niet genomen zijn. De eindconclusien zijn de conclusien, waarvan sprake is in art. 37. Deze conclusien worden genomen op de teregtzitting, op welke de regtercommissaris, na het onderzoek van deskundigen, zijn rapport uitbrengt. De tusschenkomst kan dus plaats hebben zooveel voor als na het onderzoek van deskundigen. Kan, wanneer de derde belanghebbende na dat onderzoek tusschenkomt, dit aanleiding geven tot een nieuw onderzoek van deskundigen? Het komt mij niet zoo voor. De derde is bevoegd tot aan de eindconclusien tusschen te komen, maar dit doende, moet hij de gevolgen dragen van zijn late tusschenkomst en genoegen nemen met datgene, wat het stadium, waarin het geding zich dan bevindt, hem nog biedt. Voor een nieuw onderzoek, door den regter ambtshalve te gelasten, bestaan, naar het schijnt, ook geen termen. Volgens art. 37 heeft de regter de bevoegdheid daartoe, wanneer hij in het reeds uitgebragt rapport de vereischte inlichting niet vindt. Doch hier mist de regter de vereischte inlichting, niet door het reeds uitgebragt berigt, maar door de late tusschenkomst van den belanghebbende.

In een dergelijk geval gelastte de regtbank een nieuw onderzoek, doch veroordeelde nu den bij de eindconclusien tusschengekomen derde belanghebbende, die in het gelijk werd gesteld, in de kosten der nieuwe expertise, en wel op grond dat de late tusschenkomst in strijd zoude zijn met de bedoeling van art. 28.

Dit inderdaad onjuist motief gaf aanleiding tot cassatie. De Hooge Raad beslistte, 2) op grond der artt. 28, 3 en 37 dat de derde belanghebbende bevoegd maar niet verpligt is, tusschen te komen vóór het onderzoek van deskundigen, en dat zijne veroordeeling in de kosten, als op een onjuisten grond, dus ten onregte had plaats gehad.

De vraag bleef intusschen onbeslist, of een nieuw onderzoek wel te pas kwam.

2. *Tegenspraak en consignatie.*

1) De derde, die verlangt tusschen te komen, moet, in elken stand van het geding zich vooraf tot den regter wenden, met het verzoek daartoe, anders kan hij niet worden toegelaten tot het nemen van conclusien.

Amsterdam 24 Mei 1877, W. 4141.

Dit vonnis werd gewezen in een geval waar een derde, die erkend werd huurder te zijn, en bij het onderzoek in loco toegelaten was, bij monde van zijn procureur tot het nemen eener conclusie was opgetreden, zonder op zijn verzoek toegelaten te zijn.

2) H. R. 12 Junij 1871, W. 3336.

a. Zoodra de hoedanigheid wordt tegengesproken van hem, die verzoekt tusschen te komen, wordt hij uit het geding geweerd. Het middel om de onteigening te beperken tot haar eigenaardig terrein, en vrij te houden van elk geschil over het een of ander regt.

Uit het doel van het voorschrift volgt, dat het verzoek tot tusschenkomst, bij tegenspraak, moet worden afgewezen, zonder onderzoek der gronden van de tegenspraak. 1) Immers de afwijzing is voorgeschreven, juist om elk onderzoek van dien aard af te snijden.

b. Opdat echter het regt van den, aldus uit het geding geweerden, belanghebbende, onverkort blijve, wordt de schadeloosstelling geconsigneerd.

De consignatie der schadeloosstelling is dus het tegenwigt, tegenover het onbeslist laten van het betwist regt.

De schadeloosstelling wordt geconsigneerd, volgens het artikel, wanneer de tusschenkomst van een derde, bewerende eigenaar of derde belanghebbende te zijn, bij tegenspraak zijner hoedanigheid, afgewezen wordt.

Volgt nu hieruit dat, wanneer de hoedanigheid van eigenaar of derde belanghebbende, beweerd wordt niet door een derde, maar door een der partijen, bij tegenspraak, de schadeloosstelling niet geconsigneerd wordt?

De volgende gevallen kunnen zich voordoen:

α. De onteigenende partij spreekt de hoedanigheid der onteigende partij tegen, bewerende zelve eigenares te zijn.

Dit verhindert niet, dat de gedaagde, die als eigenaar voorkomt in de registers van het kadaster, als zoodanig beschouwd wordt in het geding. Maar de vraag is alleen, moet nu de schadeloosstelling worden geconsigneerd?

Het Provinciaal geregtshof in Noord Brabant nam aan dat de onteigenende partij, door de dagvaarding, de hoedanigheid van den gedaagde erkend had. 2) Dit is blijkbaar onjuist. Want de dagvaarding van dengene, die in het kadaster als eigenaar voorkomt, geschiedt door de onteigenende partij niet vrijwillig, maar krachtens gebiedend voorschrift, artt. 3, 14, 21 der wet.

De regtbank te 's Hertogenbosch en de Hooge Raad be-

1) Amsterdam, 11 April 1864, W. 2596.
De wet gebiedt consignatie, zoodra een derde belanghebbende een regt *beweert.* Weinig hiermede in overeenstemming schijnt eene beslissing, te vinden in het arrest H. R. 30 April 1866, W. 2790.

2) Noord-Brabant, 17 Januarij 1871, W. 3299, 3302.

slisten anders. De onteigenende partij, die eene vordering tot onteigening instelt, kan niet beweren zelve eigenares te zijn, want door hare vordering geeft zij te kennen, den eigendom niet te hebben. 1)

β. De onteigende partij ontkent eigenares te zijn. Dit geval deed zich voor bij de regtbank te 's Hertogenbosch. Twee perceelen heide, stonden ten name van verkeerde eigenaars geboekt in de registers van het kadaster. Perceel *a* stond ten name van den eigenaar van perceel *b*. Perceel *b* stond ten name van den eigenaar van perceel *a*. De eigenaar van *b* werd dus gedagvaard voor de onteigening van perceel *a*. Hij beweerde niet eigenaar te zijn.

Ook hier weder stel ik op den voorgrond, dat hij niettemin als eigenaar in het geding beschouwd moest blijven; de vraag is enkel, moest de schadeloosstelling worden geconsigneerd? De vraag was van geen praktisch belang, want hij, die ontkent eigenaar te zijn, weigert ook later de schadeloosstelling, in welk geval deze toch wordt geconsigneerd. De regtbank gelastte consignatie. 2)

γ. De eigendom is in geschil tusschen onderscheidene gedaagden.

In een geding tot onteigening ten behoeve van den spoorweg van Amsterdam naar Zaandam, beweerden beide gedaagden, eigenaar te zijn van twee der te onteigenen perceelen. De regtbank te Haarlem gelastte de consignatie der schadeloosstelling, op grond dat het tusschen de gedaagden bestaand geschil over den eigendom in dit geding niet kon beslecht worden. 3) Eene juiste beslissing, naar ik geloof.

De wet geeft de bevoegdheid om tusschen te komen aan derden, die niet in het geding zijn, en de consignatie der schadeloosstelling wordt bevolen bij tegenspraak der hoedanigheid van deze intervenienten.

Waarom is hier alleen sprake van hen, die niet in het geding zijn? Omdat het artikel de bevoegdheid tot tusschenkomst geeft, en deze natuurlijk niet behoeft gegeven te worden aan hen, die reeds partij zijn.

Maar dit kan de bevoegdheid van partijen niet uitsluiten, om hunne beweerde regten te doen gelden. Van hunne bevoegdheid daartoe is hier geen sprake, juist omdat zij reeds

1) 's Hertogenbosch; 19 November 1869, W. 3297.
H. R. 15 Maart 1872, W. 3451.
Gelijksoortige beslissing geeft Amsterdam, 18 Maart 1872, W. 3461.
2) 's Hertogenbosch, 24 Mei 1867, W, 2906, 2908; R. B. 1868, bl. 548.
3) Haarlem, 30 Julij 1872. W. 3497.

in het geding zijn en dus reeds de gelegenheid hebben voor hun regt op te komen.

Neemt men aan dat art. 3 alleen voor niet partijen geldt, dan zoude, waar over het regt van eene der partijen geschil ontstaat, dat geschil niet buiten het geding kunnen worden gehouden, hetgeen toch vierkant in strijd zoude zijn met het stelsel der wet.

Dat, waar een der partijen een regt beweert, hetwelk betwist wordt, hij niet uit het geding geweerd kan worden, is duidelijk. Doch daarom moet het geschil niet minder onbetwist blijven in het geding.

En wanneer nu het geschil onbeslist blijft, daar moet, als tegenwigt, de schadeloosstelling geconsigneerd worden, opdat een ieders regt in zijn geheel blijve.

Waar een derde beweert eigenaar te zijn, wordt de schadeloosstelling, bij betwisting, geconsigneerd.

Waarom zoude nu niet geconsigneerd worden, waar een der gedaagden beweert eigenaar te zijn. Par est ratio.

δ. Hetzelfde moet, geloof ik, worden aangenomen, wanneer eene der partijen beweert eenig regt op het goed te hebben, b. v. de eene partij op het goed van de andere.

In een geval, waar de Staat, als onteigenende partij, beweerde tiendregt op het te onteigenen goed te hebben, werd consignatie van een deel der schadeloosstelling afgewezen. De Hooge Raad verwierp het beroep in cassatie van deze beslissing, op grond van de overweging:

»dat het hier alleen aankomt op art. 3 der aangehaalde »wet; dat echter dit artikel de consignatie der schadevergoeding »alleen toekent voor het geval, dat, ten gevolge van tegen»spraak der hoedanigheid van eigenaar, medeeigenaar of derde »belanghebbende, zij, wier hoedanigheid wordt betwist, bui»ten het geding van onteigening zijn gesteld en dit tusschen »de overigen wordt vervolgd, in welk geval, ter bewaring »hunner nader te bewijzen regten op de toegekende schade»vergoeding, deze wordt geconsigneerd, doch dat van dit »geval in deze geen sprake is." 1)

En bij een later arrest werd aangenomen, dat art. 3 veronderstelt: »1°. dat hij die het zakelijk regt beweert te hebben, niet zelf is in het geding." 2)

Het is zoo, art. 3 gaat uit van de onderstelling dat de derde, die wil tusschenkomen, niet is in het geding. Doch wat is hiervan de reden?

1) H. R. 30 April 1866, W. 2790.
2) H. R. 15 Maart 1872, W. 3451.

Het kan, gelijk reeds werd opgemerkt, de bevoegdheid van partijen niet uitsluiten, voor hun regt op te komen. En daar dit regt, bij geschil, onbeslist moet blijven, is consignatie noodzakelijk.

c. Het doel der bepaling, dat de intervenient, bij tegenspraak zijner hoedanigheid, buiten het proces wordt gesteld, is geen ander dan elk geschil over eigendom of andere regten, geschillen vreemd aan de onteigening, uit het geding te houden.

De wet tracht dan ook niets meer dan dit doel te verzekeren. En laat, hoewel zij de intervenienten, over wier hoedanigheid geschil bestaat, uit het geding weert, toe, dat de schadeloosstelling voor dien intervenient niettemin bepaald worde, en de regthebbenden gelegenheid hebben om op die bepaling invloed uit te oefenen.

Een huurder b. v. komt op; zijne bewering wordt tegengesproken, hij wordt uit het geding gesteld, niettemin wordt eene schadeloosstelling voor dat beweerd regt bepaald, en de beweerde regthebbende toegelaten om bij het onderzoek der deskundigen tegenwoordig te zijn, het procesverbaal en berigt der deskundigen ter griffie in te zien, zijne bezwaren te doen kennen tegen hun berigt, en op de teregtzitting voor zijne belangen te waken, artt. 28, 34, 35, 36, 37.

De wet bevat dus deze eigenaardigheid, dat derden, hoewel geen partij, toch bevoegd zijn voor hunne belangen in het geding op te komen.

d. Opdat het regt van een derde in aanmerking kome, behoort hij echter zelf op te komen. Op een regt, dat de regthebbende zelf niet doet gelden, kan door den regter, noch op het verzoek van anderen, noch ambtshalve acht worden geslagen.

Het is een algemeen beginsel, dat een regt van een bijzonder persoon, hetwelk hij niet doet gelden, in regten niet in aanmerking komen kan. En in de onteigeningswet vindt men geene bepaling, welke eene afwijking van dit beginsel inhoudt.

De onteigening wordt zoo publiek behandeld, dat het niet opkomen voor zijn regt geacht moet worden verzuim te zijn. De opneming van het terrein, de bekendmakingen en oproepingen van het publiek en van de belanghebbenden, de zitting van de commissie uit Gedeputeerde Staten de nederlegging ter inzage van haar procesverbaal en advies, de wet, het Koninklijk besluit, de bekendmaking van dit alles, de oproeping in het geding, de volledige openbaarheid, hebben

de zaak zoo in coram populi gebragt, dat het niet opkomen gelijk staat met verwaarloozing van zijn regt.

Uit geenerlei bepaling der wet blijkt, dat zij ook regten beschermd wil hebben, zeer tegen hun karakter, welke de belanghebbende zelf niet waarneemt. De wet heeft voor de regten van derden niet anders willen waken, dan door ze in *de gelegenheid te stellen*, daarvoor als partij, en zelfs ondanks afwijzing van tusschenkomst, op te komen. 1)

De Hooge Raad heeft een ander gevoelen aangenomen, bij arresten van 30 Augustus 1864 2) en 18 April 1865. 3)

Het laatstgenoemd arrest bevat dienaangaande de volgende overwegingen:

»Overwegende dat als tweede middel van cassatie is aan»gevoerd: schending en verkeerde toepassing van de artt. 3, »4, 18, 36, 37 en 42—48 der wet van 28 Augustus 1851, S. »125, omdat het beklaagde vonnis den eischer in cassatie »heeft verklaard niet ontvankelijk in zijne vordering tot scha»deloosstelling ten behoeve van derde belanghebbenden;

»O. dat dit middel is gerigt tegen dat gedeelte van het »beklaagde vonnis, waarbij de eischer in cassatie is verklaard »niet ontvankelijk in zijne vordering tot schadeloosstelling »ten behoeve van derde belanghebbenden; dat volgens eene »der daaraan voorafgaande overwegingen, de eischer in cas»satie bij conclusie heeft gevraagd schadeloosstelling voor de »daarin genoemde personen, als derde belanghebbenden, van »welke zich twee bij het onderzoek in loco hebben aange»meld, terwijl zij later, zelfs op de ten dage dienende door »den voorzitter gedane vraag, of zij derde belanghebbenden »conclusien verlangden te nemen, het stilzwijgen hebben be»waard; dat uit eene latere overweging blijkt, dat die vor»dering voor derde belanghebbenden door den eischer in »cassatie is gegrond op art. 44 der wet op de onteigening, »waarbij wordt bepaald, dat, wanneer ten gevolge der ont»eigening een regt van erfdienstbaarheid verloren wordt, de »vergoeding uit de aan den onteigende toegekende som zal »worden gevonden, en daarop bij de bepaling dier som zal »worden gerekend; en dat daarmede niets anders kan zijn

1) 's Hertogenbosch 13 Junij 1879, W. 4446. De tiendheffer, die bij de onteigening niet opkomt, moet de kosten der latere procedure dragen, waarbij hij zijne schadeloosstelling vordert. Ook voor hem geldt: ius vigilantibus scriptum.

2) H. R. 30 Augustus 1864, W. 2619.

3) H. R. 18 April 1865, W. 2683.

In strijd met de conclusie van den Procureur-Generaal.

Zie ook 's Hertogenbosch 20 Junij 1864, W. 2605.

Groningen, 19 Julij 1865, R. B. 1867, bl. 655.

»bedoeld, dan dat in casu door anderen buiten de onteige- »ning is beweerd, dat zij ten behoeve hunner achterliggende »landen hebben een regt van erfdienstbaarheid van weg op »het te onteigenen perceel;

»O. dat de genoemde niet ontvankelijk verklaring bij het »beklaagde vonnis is uitgesproken naar aanleiding hoofdza- »kelijk van twee gronden, en wel: 1°. dat wel bij de wet »op de onteigening aan derde belanghebbenden is veroorloofd »tusschen te komen, hunne bezwaren in te dienen, conclu- »sien te nemen en die bij pleidooi te doen ontwikkelen; doch »dat, bij niet verschijning van hen in den gerigte, de ge- »daagde eigenaar ten eenenmale mist de bevoegdheid voor »hen op te treden; en dit te minder, daar art. 4 der wet »op de onteigening uitdrukkelijk voorschrijft, dat de bepa- »lingen van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering op »het geding tot onteigening toepasselijk zijn, voor zooveel »daarvan bij die wet niet is afgeweken, en de door den ge- »daagde begane afwijking in de wet op de onteigening niet »is veroorloofd;

»O. dat de wet van den 28 Augustus 1851, S. 125, alleen »beveelt de oproeping van den te onteigenen eigenaar, niet »van de overige belanghebbenden; dat zij wel bij art. 3 ver »oorlooft de tusschenkomst dier belanghebbenden in het ge- »ding van onteigening, doch haar niet vordert; dat, ingeval »van hunne tusschenkomst, aan hen zelve bij de art. 36 en »37 is opgedragen het indienen van bezwaren, het nemen »van conclusien, en het nader bij pleidooi doen ontwikkelen »dier conclusien; maar dat niettemin geen artikel dier wet »hen bij niet tusschenkomst verklaart vervallen van hun »grondwettig regt op schadevergoeding, hetwelk zij echter na »afloop van het geding tot onteigening niet meer zouden kun- »nen doen gelden, maar hun alsdan alleen doet verliezen de »gelegenheid, zich over het bedrag der vergoeding te doen »hooren;

»O. dat integendeel de kennelijke strekking van het geding »tot onteigening is de toekenning van schadevergoeding voor »alle bekende belanghebbenden en gelijktijdige afdoening van »alles in één geding; dat dan ook art. 37, derde zinsnede, in »het algemeen en zonder eenige beperking beveelt uitspraak »over de onteigening en over de schadeloosstelling aan de »eigenaars en derde belanghebbenden uit te keeren; en art. »44 eveneens, zoodra slechts, hoe dan ook, den regter blijkt, »dat door de onteigening een regt van erfdienstbaarheid ver- »loren gaat, hem beveelt bij de bepaling der som voor scha- »devergoeding daarop te rekenen, en dat deze uitlegging is »te aannemelijker, naardien de wet op de onteigening, blij-

»kens de geschiedenis harer daarstelling, berust op het be-»ginsel, dat de regter moet acht geven op de belangen van »de niet in het geding geroepenen;

»O. dat daaruit volgt, dat de regtbank, door de niet ont-»vankelijk verklaring van den eischer in cassatie in zijne »vordering tot schadeloosstelling ten behoeve van derde be-»langhebbenden, en alzoo voor zoover hij heeft geconcludeerd: »»dat de regtbank, bij het vaststellen der schadeloosstelling »»zoodanig zal acht geven op de regten, welke derde belang-»»hebbenden in deze zouden kunnen doen gelden, als zij in »»goede justitie zal vermeenen te behooren," inderdaad heeft »verzuimd in deze te onderzoeken, wat er zij van de regten »van derde belanghebbenden, en daardoor heeft geschonden »art. 37, derde zinsnede, der wet op de onteigening." 1)

In dit arrest wordt op den voorgrond gesteld, dat geen artikel der wet den derde belanghebbende, die niet tusschenkomt, vervallen verklaart van zijn grondwettig regt op schadevergoeding.

Deze opvatting schijnt mij in strijd te zijn met het begrip van onteigening, gelijk het ook door de wet is aangenomen. Onteigening is, volgens dit begrip, ontneming van een stuk goed, niet van een regt. De huurder of zij, die zakelijke regten op het goed hebben, kunnen dus niet uit de Grondwet, welke voorafgaande schadeloosstelling voor de inbezitneming van een stuk goed beveelt, op voorafgaande schadeloosstelling aanspraak maken. Het is dan ook niet de vraag of een grondwettig regt verloren wordt, maar of, in strijd met den regel, ius vigilantibus scriptum, op een regt gelet moet worden, welks waarneming de belanghebbende verwaarloost. Eene bepaling van die strekking behelst de wet niet.

Hoe kan bovendien langs dezen weg de voorafgaande schadeloosstelling bereikt worden? Welligt zoude de schadeloosstelling aan den belanghebbende verzekerd worden, wanneer consignatie voorgeschreven was. Maar hier is geen consignatie voorgeschreven. Want uit art. 3 kan het gebod van consignatie gelezen worden, waar geschil bestaat over een door een intervenient, of door eene der partijen beweerd regt; zeker niet, waar slechts sprake is van een regt van iemand, die niet opkomt. Zoodat de schadeloosstelling zal moeten worden uitgekeerd aan dengene, die ze voor den niet opkomende vroeg. Aldus besliste ook de Hooge Raad.

De schadeloosstelling komt dus niet in handen van den beweerden regthebbende, en er is geenerlei zekerheid, dat hij ze later ontvangen zal. Die regthebbende zal, in stede

1) Zie ook Zutphen 13 December 1877, W. 4233.

der voorafgaande schadeloosstelling, niet anders hebben dan eene personele vordering tegen dengene, die de schadeloosstelling ontving.

En hieraan knoop ik de opmerking vast, dat de wet dan toch zeer zeker geen absolute schadeloosstelling van derde belanghebbenden bedoelt, ook wanneer zij niet opkomen.

Indien toch de wet dit bedoelde, dan zoude zij de oproeping van derde belanghebbenden hebben voorgeschreven, gelijk in de fransche en belgische wet geschiedt, en in het algemeen de middelen hebben verschaft aan den regter, om zich de bekendheid met die onbekende regten te verschaffen, opdat hij voor de schadeloosstelling kunne waken.

De wet heeft dit echter niet gedaan. Zoodat de regter, die volgens den Hoogen Raad, in het algemeen moet onderzoeken, wat er zij van de regten van derde belanghebbenden, de middelen niet bezit om die taak te vervullen. Alles zal afhangen van de meerdere of mindere activiteit van degenen, die in het geding zijn, om de aandacht op de regten van niet opgekomen derde belanghebbenden te vestigen.

Men geraakt daarenboven in strijd met de wet. Volgens art. 42 moet de schadeloosstelling voor verlies van huur, worden toegekend aan den huurder. Volgens dit stelsel zal zij daarentegen aan de onteigende partij worden toegekend, wanneer deze ze voor den afwezig gebleven huurder vraagt.

De Hooge Raad besliste dan ook, in strijd met deze duidelijke bepaling, dat de schadeloosstelling moest worden toegekend aan de onteigende partij. 1) De Hooge Raad beriep zich op den grond, dat ook de schadeloosstelling voor de mede-eigenaars wordt toegekend aan de onteigende partij. Doch dit is eene gelijkstelling van ongelijksoortige zaken.

Is de mede-eigenaar als zoodanig in het kadaster vermeld, dan wordt hij ook gedagvaard, en ontvangt de schadeloosstelling. Komt hij niet voor in het kadaster, zoo kan hij tusschenkomen, en wordt, bij betwisting, de schadeloosstelling geconsigneerd. Alleen wanneer hij niet opkomt, wordt de schadeloosstelling uitgekeerd aan de onteigende partij, even goed, als wanneer de werkelijke eigenaar niet opkomt. Maar waarom? Niet om ze voor den mede-eigenaar of voor den werkelijken eigenaar in ontvangst te nemen; maar omdat de wet hem als den eigenaar beschouwt, dus voor hem zelven.

1) H. R. 30 Augustus 1864, W. 2619.
's Hertogenbosch 20 Junij 1864, W. 2605.
In de Tweede Kamer maakte men ook op deze, met art. 42 strijdige, beslissing opmerkzaam. Bijblad 1864—1865, Tweede Kamer, bl. 352, 353, 372[1].

Hier echter zou de onteigende partij de schadeloosstelling ontvangen voor den huurder, dus wel voor een ander. De grond, waarop de schadeloosstelling aan de onteigende partij wordt uitgekeerd, als de werkelijke eigenaar niet opkomt, is hier in geenen deele van toepassing.

Bij een later arrest 1) is de beslissing wel dezelfde, maar zijn de motieven zoozeer gewijzigd, dat naar het mij voorkomt, de Hooge Raad op zijn vroegere meening terug komt.

In dit arrest mist men vooreerst de stelling dat derde belanghebbenden een grondwettig regt op schadevergoeding hebben, ten tweede dat de onteigende partij bevoegd zoude zijn voor niet verschenen derde belanghebbenden op te komen, ja de regter ambtshalve hunne schadeloosstelling zoude moeten bepalen. 2)

Daarentegen wordt op den voorgrond gesteld, dat de onteigende partij in dat geding waarnam de belangen zijner pachters en ze vertegenwoordigde, eene ietwat feitelijke overweging, waarbij de vraag rijst of hier niet iets aangenomen wordt in strijd met den regel: nul ne plaide par procureur.

Beide arresten beroepen er zich op, dat de kennelijke strekking van het geding tot onteigening is, de toekenning van schadevergoeding voor alle bekende belanghebbenden.

Art. 37, waarop het arrest zich beroept, schijnt dit niet mede te brengen. Dit artikel gebiedt uitspraak te doen over de onteigening en over de schadeloosstelling aan de eigenaars en derde belanghebbenden uit te keeren. Het komt mij voor dat hier niet anders wordt voorgeschreven, dan uitspraak over alles tegelijk in één vonnis; maar dat het, waartoe het ook de plaats niet zoude zijn, niet den kring trekt van het geding van onteigening.

Insgelijks schijnt art. 44 niets anders te bepalen, dan dat de vergoeding voor eene erfdienstbaarheid wordt gevonden uit de som, die aan den onteigende toegekend wordt, en dat daarop bij de bepaling dier som wordt gerekend. Maar het artikel bepaalt geenszins, waartoe het ook hier weder de plaats niet zoude zijn, den kring van 's regters kennisneming.

Eindelijk is het ongetwijfeld juist, dat de wet, blijkens

1) H. R. 12 Maart 1877, W. 4099.

2) H. R. 12 Februarij 1877, W. 4081. Ook dit arrest sluit dergelijke beslissing in. De onteigende partij had voor de regtbank beweerd, dat een servituut van een derde buiten aanmerking blijven moest, omdat deze niet was tusschengekomen. De Hooge Raad besliste nu, dat de onteigende hierop in cassatie niet terug kon komen en beweren dat het vonnis, wegens de niet inachtneming dezer regten vernietigd worden moest. Dit sluit, naar het schijnt, ambtshalve begrooting der schadeloosstelling voor derden uit.

hare geschiedenis, op het beginsel rust, dat de regter acht moet geven op de belangen van de niet in het geding geroepenen.

Op de vraag in het voorloopig verslag op art. 37, of de regter niet buiten den eisch en het bod zoude mogen gaan, in welk geval men meende dat de regten van derden konden worden benadeeld, 1) antwoordde de Regering, dat de regter, bij onteigeningsprocessen wel ultra petita mag gaan, waar hij ook op de belangen moet acht geven van hen, die in het geding niet worden geroepen. 2)

Deze uitdrukking ziet op de bevoegdheid van hen, die niet in het geding geroepen worden, om tusschen te komen, en om, zelfs afgewezen, voor hunne belangen te waken, en op de verpligting van den regter om daarop te letten, zoodat hij in de bepaling der schadeloosstelling niet door eisch en bod gebonden moet zijn. Zij is daarmede volkomen verklaard. Maar dat men verder moet gaan en aannemen, dat de regter ook acht moet geven op de regten van hen, die niet opkomen, daarvoor is geenerlei bewijs in de geschiedenis der wet aanwezig, noch strekt daartoe eenige harer bepalingen. 3)

Eindelijk wat de opmerking betreft, dat de strekking der wet is alles in één geding te doen behandelen en elk later afzonderlijk geding af te snijden, deze is ongetwijfeld juist.

Maar dit doel, het doel namelijk om de onteigening in één geding tot stand te brengen, niet om processen, die de onteigening niet meer kunnen hinderen, te keeren, — wordt reeds ten volle bereikt door de bepalingen der wet, daarvoor is hoegenaamd niet noodig dat ook de schadeloosstelling bepaald wordt van hen die niet opkomen.

De wet toch bepaalt dat door het vonnis de regten van derden vervallen. Zoodat geen derde meer de onteigening zal kunnen ophouden, al moge hij over de al of niet geconsigneerde schadeloosstelling procederen zooveel hem goeddunkt.

Art. 4.

„De bepalingen van het wetboek van burgerlijke regts- „vordering zijn op het geding tot onteigening toepasselijk, „voor zooveel daarvan bij deze wet niet is afgeweken."

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen bl. 500.

2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen bl. 735.

3) Bij vonnis der regtbank te Amsterdam van 18 Maart 1872, W. 3461, werd, in strijd met het gevoelen van den Hoogen Raad, aangenomen „dat de derden, door niet gebruik making van de vergunning in art. 3 alinea 2 der onteigeningswet omschreven, zelve oorzaak zijn van het verlies van hun mogelijk regt op schadevergoeding."

1. Onderscheidene bepalingen van het wetboek van Burgerlijke Regtsvordering werden toegepast.

Zoo werd beslist, dat de exceptio obscuri libelli vóór alle weren moet worden voorgesteld, 1) art. 93 Regtsvordering;

dat de bepaling omtrent de veroordeeling in de kosten, art. 56 Regtsvordering, in onderscheidene gevallen toepasselijk is; 2)

dat geene nulliteit in aanmerking komt van dagvaarding, waar de gedaagde geen exceptie voorstelt, en het geen voorschrift van openbare orde geldt; 3)

dat de afstand der instantie niet geoorloofd is na het antwoord zonder toestemming der tegenpartij, art. 277 Regtsvordering; 4)

2. De stellige afwijkingen van de bepalingen van het wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, komen bij elk artikel ter sprake.

3. Behalve uit stellige voorschriften, volgt afwijking van de bepalingen van het wetboek van Burgerlijke Regtsvordering uit het stelsel der wet.

Daar het geding binnen zeer stellige naauwe grenzen beperkt is, welke de wet aanwijst, zoo is eene reconventionele vordering, vreemd aan de onteigening, niet ontvankelijk. 5) Een gevolg van het stelsel der wet om alles te weren, wat buiten de uitspraak der onteigening en bepaling der schadeloosstelling ligt.

Waar de gedaagde niet verschijnt, of het aanbod aanneemt, moet toch worden voortgeprocedeerd. Zie art. 24.

De Grondwet onderscheidt twee soorten van onteigening; de onteigening in gewone gevallen, met voorafgaande schadeloosstelling en verklaring van het algemeen nut door de wet, en onteigening in andere gevallen, waarbij geen verklaring van het algemeen nut door de wet of zelfs voorafgaande schadeloosstelling gevorderd wordt.

De wet behandelt deze soorten in titel I, II en III.

1) Utrecht, 25 October 1867, W. 2952.
2) H. R. 12 Junij 1871, W. 3336.
3) Hof Groningen 29 Augustus 1871, W. 3396, vernietigend vonnis Appingedam 28 April 1871.
4) Arnhem 1 Februarij 1875, W. 3922.
5) Goes 6 October 1865, R. B. 1867, bl. 480;
Alkmaar 28 November 1866, R. B. 1867, bl. 516.

TITEL I.

Over onteigening in gewone gevallen.

De onteigening in gewone gevallen wordt verdeeld in twee hoofdtijdperken, de voorbereiding van regeringswege en het geding voor den regter.

In het eerste, de voorbereiding van regeringswege, bedoelt de wet, de meest volledige waarborgen te schenken tegen willekeurige beschikking over den eigendom. Daarom wordt de voorbereiding in zijne beide phasen onderscheiden, de verklaring van het publiek nut aan de wetgevende magt, en de aanwijzing der te onteigenen perceelen aan de uitvoerende magt opgedragen, en in overeenstemming hiermede, aan het publiek de volle gelegenheid gegeven, gelijk aan de bijzondere belangen, om zich over het werk te doen hooren.

In het tweede hoofdtijdperk, het geding, wordt het bijzonder op spoed en beknoptheid aangelegd.

In het eerste hoofdtijdperk geldt het de meest volledige waarborgen, in het tweede spoed.

Eerste hoofdtijdperk der onteigening. De administratieve voorbereiding.

De voorbereiding van regeringswege wordt wederom in twee tijdperken onderscheiden. Onderzoek en verklaring van het algemeen nut van het werk, onderzoek en aanwijzing der te onteigenen perceelen.

In het eerste tijdperk wordt eene enquete geopend over het publiek nut van het werk. Dit onderzoek wordt besloten door de verklaring van het algemeen nut. In het tweede tijdperk geldt het de bijzondere belangen der te onteigenen eigenaars; het wordt besloten door het koninklijk besluit tot aanwijzing der te onteigenen perceelen.

Het eerste tijdperk omvat het onderzoek van het publiek nut, het tweede het onderzoek ten behoeve van bijzondere belangen.

In de fransche wet van 3 Mei 1841 en onze wet van 21 Mei 1841, S. 19, wordt slechts één onderzoek, en wel dat in het belang der te onteigenen eigenaars, voorgeschreven.

In Belgie werd eene eenigzints gewijzigde instructie vastgesteld bij koninklijk besluit van 20 April 1837.

HOOFDSTUK I.

Over hetgeen aan de verklaring van het algemeen nut vooraf behoort te gaan.

Het werk wordt volledig geinstrueerd. De Staat draagt hiervan de kosten, een ieder moet de maatregelen die voor het maken van het plan op zijn grond noodig zijn, dulden. In de eerste plaats wordt het publiek opgeroepen, om zich te doen hooren over het werk in het algemeen. Uitmuntend middel om het werk in het volle licht te plaatsen, en het publiek deelgenoot te maken van een werk van algemeen nut. 1) Daartoe wordt het uitgewerkte plan met uitvoerige kaarten en grondteekeningen aan de gemeentebesturen toegezonden, ter nederlegging op de secretarie, gedurende 30 dagen, van af de kennisgeving, ter inzage van een ieder. En worden de medegedeelde bezwaren, met advies, door Burgemeester en Wethouders aan het Departement opgezonden. Vervolgens wordt het werk gebragt bij de wetgevende magt.

Art. 5.

„Geene verklaring van algemeen nut wordt voorgesteld, „dan nadat de belanghebbenden in staat zijn gesteld, hunne „bezwaren daartegen te doen hooren."

Aankoop van gronden in der minne vóór het hier bedoeld publiek onderzoek van het algemeen nut, ware in strijd met dit artikel. Het is duidelijk dat daardoor zoude worden vooruitgeloopen op den aard, de rigting en gestalte van het werk, en dus het volkomen vrije oordeel van het publiek uit zijn geheel zoude worden gebragt.

Het juiste tijdperk tot minnelijke verkrijging is, volgens art. 17, eerst gekomen na de aanwijzing der perceelen door het koninklijk besluit.

Zie ook de artt. 10, 14, 17.

Art. 6.

„Te dien einde doet, nadat eenig werk van algemeen „nut is ontworpen, het betrokken Departement van algemeen

1) Memorie van Toelichting § 3. Zie hiervoor bl. 31.

„bestuur aan het bestuur van iedere gemeente, binnen welke „vermoedelijk ten behoeve van dat werk eigendommen zul„len te onteigenen zijn, een uitgewerkt plan met uitvoerige „kaarten en grondteekeningen 1) van dat gedeelte, hetwelk „onder die gemeente gelegen is, toekomen.

„De vermoedelijk te onteigenen eigendommen worden, „met hunne kadastrale nommers en de namen hunner in „de registers van het kadaster aangeduide eigenaars, duide„lijk aangewezen."

Het geldt hier het werk in het algemeen. Indien andere dan de hier vermelde perceelen later blijken onteigend te moeten worden, behoeven dus de formaliteiten der artt. 5—8 niet wederom vervuld te worden. Want het werk bleef hetzelfde. 2)

Ten andere staat vermelding in de dagvaarding van andere perceelen, dan in dit plan, aan de vordering tot onteigening niet in den weg. Dit eerste plan is slechts eene eerste aanwijzing, geenszins vaste bepaling, der te onteigenen perceelen. 3) Het is een voor het onderzoek gemaakt, en dus bij uitstek voor wijziging vatbaar, plan. 4) Het onderzoek heeft juist plaats om de wijzigingen, die noodig blijken, in het plan te brengen. In art. 6 is dan ook sprake van de vermoedelijk te onteigenen eigendommen. En wordt in art. 14 geene herhaalde ter visielegging voorgeschreven bij veranderingen in het eerste plan gemaakt.

Art. 7.

„Ten minste gedurende dertig dagen worden die plannen, „kaarten en grondteekeningen op de secretarien der gemeen„ten, ter inzage van een ieder, nedergelegd.

„Van die nederlegging wordt door de hoofden der ge-

1) De fransche wetten van 1810 artt. 5, 6 en 1841 artt. 4, 5, kennen slechts een plan met aanduiding der te onteigenen eigendommen. Onze wet van 1841, art. 3, spreekt bovendien enkel van eene algemeene aanduiding van den aard van het werk, te zenden aan Gedeputeerde Staten, en van een uittreksel van de plattegrond teekening ter inzage te leggen, art. 4.

2) Art. 14 laatste lid.

3) Memorie van toelichting § 3. Zie hiervoor bl. 31.

4) Maastricht 24 October 1863, W. 2581.

„meentebesturen èn in de Staatscourant èn in een der dag-„bladen hunner provincie en gemeente, of, bij het ontbreken „daarvan, in dat eener naburige plaats kennis gegeven. Zij „wordt daarenboven door hen op de gebruikelijke wijze aan „de ingezetenen bekend gemaakt.

„De kosten worden door den Staat vergoed, die ze ver-„haalt op hen ten wier name het werk wordt ontworpen.''

Verzuim van de formaliteiten voor het onderzoek omtrent het algemeen nut van het werk, kan niet in den weg staan aan het uitspreken der onteigening van bepaalde perceelen. Want de bijzondere belangen komen hier niet in aanmerking. Deze kunnen zich doen gelden bij het tweede gedeelte van het onderzoek van regeringswege, ondanks het verzuim der in dit hoofdstuk voorgeschreven formaliteiten. In elk geval wordt het verzuim gedekt door de wet, welke het algemeen nut van het werk verklaart. En om de middelen tot eene juiste beslissing daaromtrent te schenken, dient dit onderzoek. Daarom wordt de niet nakoming dezer formaliteiten ook niet opgenoemd in art. 25 als grond tot niet toewijzing van den eisch der onteigenende partij.

Mr. van Andel drukt zijne verwondering uit dat de nakoming dezer formaliteiten niet bevolen is op straffe van niet toewijzing van den eisch. 1) De grond schijnt echter duidelijk. De belanghebbenden verliezen er niets bij, daar zij de gelegenheid ten volle behouden, om voor hunne belangen op te komen, en wel bij het tweede, daarvoor bestemd, onderzoek. De ontzegging van den eisch door den regter is de controle voor de nakoming der formaliteiten in het bijzonder belang van den onteigende. De controle daarentegen voor de nakoming der formaliteiten in het belang eener goede voorbereiding van de verklaring van het algemeen nut, is de wet, welke het algemeen nut verklaart. De wetgevende magt kan, indien de instructie haar niet overtuigt van het algemeen nut van het werk, de wet tot verklaring daarvan verwerpen.

De eerste wet tot verklaring van het algemeen nut, ingevolge de onteigeningswet voorgedragen, werd ondanks de mogelijkheid van dergelijk verzuim aangenomen. Het gold de verbreeding van een weg te Groningen. Uit de aan de Kamer overgelegde bescheiden bleek niet, dat de nederlegging der stukken betreffende de onteigening door het gemeentebestuur,

1) De onteigening ten algemeenen nutte volgens de wet van 28 Augustus 1851, Leiden, 1857, bl. 56.

volgens het tweede lid van art. 7, op de gebruikelijke wijze aan de ingezetenen was bekend gemaakt. 1)

Bij het onderzoek dat aan de verklaring van het algemeen nut van den aanleg van den Oosterspoorweg vorafging, werden de stukken niet ter inzage gelegd in de gemeente Naarden, gelijk dit artikel medebrengt. De concessionaris, de Hollandsche spoorwegmaatschappij, weigerde de gewijzigde concessie te aanvaarden, indien dit verzuim eerst hersteld, de stukken ter visie in Naarden gelegd en dus de zaak aanmerkelijk vertraagd moest worden. Dientengevolge werd bij de wet, welke het algemeen nut verklaart, van de vervulling dezer formaliteit in de gemeente Naarden gedispenseerd. Eene levendige discussie, waarin het verschil in karakter van beide phasen van het onderzoek in het licht werd gesteld, ging vooraf aan de aanneming der wet. 2)

Op 11 April 1878 kwam de vraag nog eens ter sprake in de Tweede Kamer.

Bij amendement wilde men twee gemeenten in het tracé van een spoorweg opnemen. De Minister bestreed dit op grond dat in deze gemeenten geene ter visielegging had plaats gehad.

Eene miskenning, naar het schijnt, van den aard van het eerste onderzoek. Dat onderzoek loopt over het algemeen belang van het werk. En nu zoude misschien eene wijziging in de wet voor de Kamer onaannemelijk zijn, omdat zij den aard van het werk veranderde, of het algemeen nut van het werk zonder nader onderzoek daardoor onzeker was. Doch dit was niet de grond, waarop men zich tegen het amendement verzette.

Al worden wijzigingen in het werk gebragt, mits zij den aard van het werk niet veranderen, zoo neemt het niet weg, dat het onderzoek naar het algemeen nut van het werk heeft plaats gehad, en daarop alleen komt het aan. 3)

Art. 8.

„De belanghebbenden moeten binnen dertig dagen na de

1) Bijblad 1851—1852, Bijlagen, bl. 890. De Minister gaf te kennen, bij volgende onteigeningen dit artikel aan de gemeentebesturen te zullen herinneren, onder aanschrijving dat zij van de voldoening hieraan berigt geven. Bij de beraadslaging (Bijblad 1851—1852, Tweede Kamer, bl. 1314) deed de Minister naar aanleiding van een adres uitkomen, dat dit artikel niet gebiedt de oproeping van den eigenaar, maar slechts behoorlijke kennisgeving.

2) Bijblad 1870—1871, Tweede Kamer, bl. 971. Zie ook W. 3333.

3) Bijblad 1877—1878, Tweede Kamer, bl. 659.

„aan het slot van het vorig artikel vermelde bekendmaking „hunne bezwaren, mondeling of schriftelijk, aan het collegie „van burgemeester en wethouders der gemeente, binnen „welke de aangewezen goederen gelegen zijn, opgeven. Dit „brengt die bezwaren, waarvan het in het eerste geval „procesverbaal, door belanghebbenden te onderteekenen, „opmaakt, ten spoedigste ter kennis van het bij het werk „betrokken Departement van algemeen bestuur en voegt er „zijn advies over de ingebragte bezwaren bij.”

Uit het karakter van dit onderzoek, als enquete waartoe het publiek wordt opgeroepen, volgt dat een ieder bevoegd is zijne bezwaren op te geven, en dat ze door Burgemeesters en Wethouders van een ieder in het procesverbaal moeten opgenomen worden. 1)

Bijzonderheden, bezwaren welke bijzondere belangen betreffen, komen hier nog niet te pas; het is om het werk in het algemeen te doen.

In het Voorloopig verslag der Tweede Kamer werd verlangd, dat te dezer plaatse of elders in de wet de bepaling werd opgenomen, dat alle stukken betrekkelijk de voorbereidende werkzaamheden voor de onteigening tot de dagvaarding toe, vrij zijn van zegel en registratieregt. 2) De Regering achtte de verlangde vrijstelling niet voldoende geregtvaardigd.

Art. 9.

„Wanneer tot het maken van het plan, gravingen, op„metingen, of het stellen van teekenen op iemands grond „noodig geacht worden, moeten de bruikers dier goederen „dit gedoogen, mits hun dit twee maal vier en twintig „uren te voren door het hoofd van het gemeentebestuur „schriftelijk zij aangezegd.

„De schade, daardoor veroorzaakt, wordt door den kan„tonregter begroot, en door den Staat vergoed. Deze ver-

1) Memorie van toelichting § 3. Zie hiervoor bl. 31.

2) Voorloopig verslag, ad art. 8. Bijblad 1850—1851, bl. 497.
De fransche wet van 1841, art. 58, de belgische wet van 17 April 1835, art. 24, behelzen de vrijstelling.

„haalt die kosten op hen, ten wier name het werk wordt „ontworpen."

1. Voor den aanleg van spoorwegen bevat de belgische wet van 1 Mei 1834, tot aanleg van een net van spoorwegen, dergelijke bepaling. In Frankrijk acht men de voorloopige maatregelen geoorloofd, zonder uitdrukkelijke wetsbepaling, en tegen schadeloosstelling door de administratie te bepalen. 1) In de wet van 1841 kwam dergelijke bepaling slechts ten aanzien van het stellen van bakens of teekens voor.

2. In de gewisselde stukken werd nog nader uiteengezet, wat reeds uit de bepaling blijkt, dat geene onbepaalde magt tot het aangegeven doel is gegeven. Tot het doen van gravingen kan soms het wegnemen van eenig plantsoen of een boom noodig zijn, en is dan in de bevoegdheid tot het doen van gravingen begrepen. Aan meer uitgestrekte bevoegdheid is geen behoefte, dus ook niet aan het binnendringen van woningen. 2)

3. Tegen het wegruimen der hier bedoelde teekens wordt geen bijzondere straf gesteld. Volgens de Regering is daartoe alleen aanleiding, wanneer ook het misdrijf van bijzonderen aard is. Deze overtreding heeft geen bijzonder karakter, en valt dus onder het bereik der algemeene strafwet, die alles wat van algemeenen aard is of onder algemeene rubrieken van misdrijven kan worden gerangschikt, dient te omvatten.

4. De Staat wordt verpligt tot vergoeding, in het belang van hen die schade hebben geleden. De concessionaris is op dit oogenblik welligt nog niet bekend, en komt er welligt in het geheel niet. 3)

HOOFDSTUK II.

Over de eindaanwijzing der te onteigenen perceelen.

In dit tweede tijdperk van het onderzoek van regerings-

1) Dalloz. Expropriation n°. 65—70.

2) Het kantongeregt te Sneek nam, bij vonnis van 15 Augustus 1874, W. 3757, aan, dat het verzoek om de schade, bedoeld bij art. 5 der wet van 7 Maart 1852, S. 48, te begrooten, niet bij gewoon request aan den kantonregter kan worden gedaan.

3) Memorie van beantwoording, ad art. 9. Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 732.

wege geldt het bijzonder de belangen der bij de onteigening betrokken personen.

Ook hier weder worden de meest volledige waarborgen tegen willekeur gegeven. Zoodat het geding te beknopter en korter kan zijn.

De wet verklaart het algemeen nut.

Aan de belanghebbenden worden ruim de middelen verschaft om hunne bezwaren te doen gelden. Gedurende veertien dagen, waarin de stukken ter inzage liggen, worden de bezwaren in iedere gemeente opgenomen door eene hoogere, buiten plaatselijken invloed staande, overheid, de Gedeputeerde Staten. Het daarvan opgemaakt procesverbaal met advies kan ieder inzien. De aanwijzing der te onteigenen perceelen geschiedt door de Regering, welke verantwoordelijk is. Bij elke wijziging der te onteigenen perceelen, worden deze formaliteiten herhaald. Eindelijk heeft de onpartijdige regter, die de onteigening uitspreekt, de controle of de formaliteiten nagekomen zijn. Dit, gevoegd bij de ruimste openbaarheid, waardoor verrassing onmogelijk is, en ieder in staat gesteld wordt voor zijn belang op te komen, levert een stelsel van waarborgen, gelijk, naar het schijnt, niet vollediger gedacht worden kan.

Eene dergelijke regeling, doch alleen voor zooverre het onderzoek der bijzondere belangen van de te onteigenen eigenaren betreft, behelzen de belgische 1) en fransche wet, gelijk onze wet van 1841.

Art. 10.

„Het voorstel van wet tot verklaring van het algemeen „nut, wijst den aard en de strekking, zoomede de hoofd„punten ter bepaling der algemeene rigting van het werk „aan, en, bij kanalen en wegen, zooveel mogelijk de ge„meenten, door welke zij zullen loopen.

„Nadat die verklaring wet is geworden, benoemen Gede„puteerde Staten een of meer commissien uit hun midden, „die, bijgestaan door eenen van wege het algemeen bestuur „aan te wijzen ingenieur, en het hoofd van het betrokken „gemeentebestuur, zich in alle gemeenten vervoegen binnen

1) In Belgie is intusschen dergelijke enquete over het werk ingevoerd bij Koninklijk besluit van 20 April 1837.

„welke, volgens het plan, één of meer perceelen te ontei-„genen zijn, ten einde de bezwaren der belanghebbenden „tegen dat plan aan te hooren.

„Die commissien moeten hare werkzaamheden, met in-„begrip van de inzending van het procesverbaal, in art. 13 „vermeld, binnen zes weken, van den dag harer benoeming „af, volbragt hebben."

1. Volgens de fransche wet van 1810 en de onze van 1841 wordt het algemeen nut verklaard, of liever de onteigening bevolen bij koninklijk besluit. Volgens de fransche wet van 1841 wordt voor groote werken eene wet vereischt.

In de fransche en belgische wet is bepaald dat de commissie wordt voorgezeten door den sous prefet, dat de leden uit den conseil general worden aangewezen door den prefet, en dat zij vergadert in de sous prefecture. Bovendien behelst de fransche wet eenige voorschriften omtrent de voorwaarden der geldigheid harer besluiten.

Onze wet van 1841 laat de commissie, zamengesteld, met uitzondering van den burgemeester, als volgens de tegenwoordige wet, zich begeven in elke gemeente om de belanghebbenden in te lichten en te hooren.

2. Beginsel der wet is, dat de wet tot verklaring van het algemeen nut, den aard en de strekking zoomede de hoofdpunten ter bepaling der algemeene rigting van het werk aanwijst; de aanwijzing der te onteigenen perceelen wordt overgelaten aan het Koninklijk besluit.

Wanneer de wet, volgens dit artikel, den aard, de strekking en de hoofdpunten ter bepaling der algemeene rigting van het werk moet aanwijzen, dan is dit omdat hierdoor het algemeen nut van het werk beoordeeld worden kan, niet opdat de wet de bepaalde perceelen ter onteigening aanwijze.

Eene andere opvatting ware ongetwijfeld in strijd met de wet. Vooreerst blijkt dit uit eene vergelijking der artt. 10 en 14.

De wet wijst, volgens het eerste artikel aan, den aard, de strekking en de hoofdpunten ter bepaling der algemeene rigting; het Koninklijk besluit, volgens art. 14, de perceelen die voor het werk onteigend moeten worden, terwijl de laatste alinea aan de Regering de bevoegdheid geeft verandering te brengen in het eerste plan.

Ten andere blijkt de bedoeling uit de gedachtenwisseling in de memorien van toelichting en beantwoording en in het voorloopig verslag. Sommige leden der beide Kamers beweer-

den dat de Grondwet de verklaring van het algemeen nut door de wet voor ieder perceel vorderde, en wenschten daarom dat ook de wet elk perceel ter onteigening aanwijzen zoude. De Regering verdedigde en verkreeg de aanneming van het tegenovergestelde stelsel.

Het stelsel der wet houdt, geloof ik, de beste organisatie in, de beste verdeeling van taak. Aan de wetgeving wordt de verklaring van het algemeen nut opgedragen; aan de Regering, de uitvoering, de aanwijzing der perceelen, welke onteigend moeten worden. Gelijk besluit en uitvoering, wordt het onderzoek naar het algemeen nut onderscheiden van het onderzoek, welke perceelen voor het werk te onteigenen zijn.

Wilde men de aanwijzing der te onteigenen perceelen ook aan de wet opdragen, dan zoude men de taak der uitvoering opdragen aan de wetgeving. Dat is, onlogisch, zich met de uitvoering bezig houden, wanneer het besluit tot het werk nog niet genomen is; ook omdat de aanwijzing der perceelen, welke onteigend moeten worden, op dat tijdstip, eene handeling zoude zijn, die niet past op de voorafgegane instructie, welke het werk in het algemeen betrof. Zoodoende zoude de handeling voorafgaan en de instructie volgen, want de instructie voor de aanwijzing der te onteigenen perceelen behoort tot de uitvoering, welke eerst na de wet tot verklaring van het algemeen nut met vrucht ter hand genomen kan worden.

Indien nu niet tot het werk besloten wordt, dan zijn de jarenlange arbeid en de aanmerkelijke kosten, welke de voorbereiding van de aanwijzing der te onteigenen perceelen kan eischen, 1) nutteloos verspild, want de beslissing of het werk gemaakt zou worden hing niet daarvan af, maar van de vraag of het ten algemeenen nutte is.

Men loopt dan vooruit op de uitvoering. Eerst bij de uitvoering blijkt dikwijls, en kan slechts blijken welke perceelen onteigend worden moeten. Daarom is in de artt. 14 en 16 aan de Regering de bevoegdheid voorbehouden, hare eigene aanwijzing later te wijzigen. Wanneer de wet tot verklaring van het algemeen nut de perceelen ter onteigening aanwijst, dan zoude geene wijziging later mogelijk zijn zonder nieuwe wet.

1) In de memorie van toelichting worden eenige voorbeelden aangehaald, hoe veel tijd de voorafgaande maatregelen bij sommige werken vorderden; bij den spoorweg Amsterdam-Arnhem, lang 18 uren, 54 maanden; den ontworpen spoorweg Kampen-Almelo, lang 10 uren, 31 maanden; den spoorweg Aken-Maastricht, lang 6¼ uren, twee jaren; den spoorweg Utrecht-Rotterdam, 19 maanden; het station te Rotterdam, 10 maanden. Zie hiervoor bl. 33.

Het voorloopig verslag beriep zich op Engeland, waar de wet ieder perceel ter onteigening aanwijst. Doch de minister antwoordde, vooreerst, dat bij ons de tact niet gevonden wordt, waarmede het Engelsche Parlement dergelijke locale aangelegenheden behandelt; ten andere dat, in het vooruitzigt van onvermijdelijke wijzigingen, dikwijls de onteigening van het dubbele of driedubbele van hetgeen het werk vordert, in de Engelsche wet bevolen wordt. Dit laatste zoude ongetwijfeld met onze Grondwet in strijd zijn.

Wanneer de Regering de te onteigenen perceelen aanwijst, is zij verantwoordelijk voor de juiste uitvoering der wet tot verklaring van het algemeen nut. Dien waarborg mist men, wanneer deze taak vervuld wordt door de niet verantwoordelijke wetgevende magt. En andere voordeelen zouden hier niet tegenover staan, want de wetgevende magt zoude voor die aanwijzing over geene andere middelen beschikken dan de Regering. 1)

3. Uit dit beginsel en doel van het artikel volgt, wat in de wet tot verklaring van het algemeen nut behoort. Alleen die omschrijving waarvan het publiek nut van het werk afhangt.

Men heeft hiertegen wel eens in twee aan elkander overgestelde rigtingen gezondigd.

Vooreerst door de wet in te veel bijzonderheden van de onteigening zoowel als van het werk te laten treden, waardoor de verantwoordelijkheid der Regering onnoodig werd.

Toen de Regering aldus ten opzigte van de wet tot onteigening ten behoeve van een weg van Fijnaart naar Rosendaal handelde, ontmoette dit terstond sterken tegenstand bij de Tweede Kamer. 2)

Bij onderscheidene gelegenheden werd èn door de Regering èn door de Kamer aangedrongen wat in de wet opgenomen worden moest. Niet de breedte, lengte van het benoodigd terrein, 3) noch de rigting op alle pun-

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 289, 495, 730; Tweede Kamer 1171, 1175—1178, 1180[2], 1180[3], 1180[4], 1182, 1183, 1192[1]; Eerste Kamer, bl. 186, 188, 196 vlg., 206.

2) Bijblad 1858—1859, Bijlagen, bl. 132, 152, 153.

3) Ontwerp van wet tot onteigening van perceelen voor de verbreeding van den weg langs de nieuwe haven te Groningen. Bijblad 1851—1852, Bijlagen, bl. 890. Daarom ook werden in 1862 uit het artikel van het wetsontwerp tot onteigening ter verbreeding van de Pompenstraat te Maastricht, de woorden geligt: „tot eene breedte van ten minste tien ellen," op grond dat de wet tot taak heeft de verklaring van het algemeen nut, het Koninklijk besluit de aanwijzing der te onteigenen perceelen. Bijblad 1861—1862, Tweede Kamer, bl. 678.

Ontwerp van wet tot onteigening voor de verbreeding van eene straat te

ten, 1) evenmin de aanwijzing van de perceelen, 2) tenzij de gestalte van het werk niet anders aan te duiden ware. 3)

Maar datgene, waarvan het algemeen nut van het werk afhangt, de aard, strekking, de rigting in de hoofdpunten, moet de wet wel degelijk aanwijzen.

En hiertegen is ook wel eens gehandeld. Van de rigting moet de wetgevende magt meesteres zijn, want in menig opzigt hangt daarvan het algemeen nut af. Evenwel maken daarom wetten als de spoorwegwet van 1860 of die van 1876 eene nadere wet tot verklaring van het algemeen nut der onteigening niet overbodig. In deze wetten worden slechts de eindpunten bepaald van de spoorwegen en beslist dat die werken, in het algemeen, van publiek nut zijn. De wet echter tot verklaring van het algemeen nut moet de individualiteit van het werk beschrijven. Die beschrijving behelzen de bedoelde spoorwegwetten niet. Elke spoorweg binnen de gestelde eindpunten is nog niet van algemeen nut. Dit zal juist van de rigting, bij de bijzondere wet aan te wijzen, afhangen.

De Regering meende na de wet van 1860, zonder nadere wetten tot verklaring van het algemeen nut, over te kunnen gaan tot den aanleg van de spoorwegen. Een levendige strijd

Maastricht. Bijblad 1862—1863, Bijlagen, bl. 1572, Tweede Kamer, bl. 1095[5].

Wetsontwerp tot onteigening voor de verbreeding van het Tallienstraatje te Maastricht. Bijblad 1863—1864, Bijlagen, bl. 1212, Tweede Kamer, bl. 565, 566[8].

Zie ook wetten tot onteigening van:

26 December 1863 (verbreeding van de Waal), S. 193,
" " " (" Denservoetpad te Vaals), S. 195,
" " " (" hoofdstraat te Meppel), S. 196,
" " " (waterweg van Rotterdam naar zee), S. 197,
22 April 1864 (verbreeding straat Maastricht), S. 27,
20 December 1864 (" " "), S. 113.

1) Wetsontwerp tot onteigening voor den spoorweg van Maastricht naar Luik, Bijblad 1860—1861, Bijlagen, bl. 507.

2) Wetsontwerpen tot onteigening voor de verbreeding van straten te Amsterdam en Maastricht, Bijblad 1862—1863, Bijlagen, bl. 1574, Tweede Kamer, bl. 1098[5].

3) Bijblad 1862—1863, Bijlagen, bl. 1141, 1191, Tweede Kamer, bl. 774[1].

De vraag wat in de wet behoort, kwam in het breede ter sprake in de gewisselde stukken over het ontwerp van wet tot verklaring van het algemeen nut van de verlenging van den spoorweg van Arnhem naar de Pruissische grenzen.

Bijblad 1851—1852, Bijlagen, bl. 890,
Bijblad 1852—1853, Bijlagen, bl. 84.

ontstond hierover tusschen de Tweede Kamer en de Regering. 1)

De praktijk heeft zich aan de onderscheiding, door de onteigeningswet gevestigd, gehouden. De wet tot verklaring van het algemeen nut bepaalt aard en strekking, gelijk de algemeene rigting van het werk, het Koninklijk besluit wijst de perceelen aan, die onteigend moeten worden. Alleen is de titel dezer wetten thans hiermede niet in overeenstemming. Daarom veranderde de Regering den titel der tweede wet, welke na de invoering der onteigeningswet behandeld werd. Die titel luidde: »Wet omtrent de onteigening van perceelen »voor de verlenging van den spoorweg van Arnhem naar de »Pruissische grenzen." De Regering veranderde dezen titel in: »Wet verklarende het algemeen nut der verlenging." 2) Geruimen tijd bleef dit de titel, van lieverlede wisselde men beide titels af, tot dat eindelijk de onjuiste titel weder de alleenheerschappij voert.

4. De wetgevende magt behoort over de middelen te beschikken om het algemeen nut van het werk te beoordeelen.

Daarom behooren de gronden, zoo voor de voorgedragen, als voor eene andere rigting, indien die in aanmerking komt, door de Regering te worden medegedeeld aan de Kamers. 3) Ook de bezwaren, ingebragt tegen de gekozen rigting, niet om ze door de wetgevende magt te doen beslissen, maar opdat deze in kennis van zaken kunne oordeelen.

Om dezelfde reden behoort geene rigting definitief bepaald te worden vóór de wet tot verklaring van het algemeen nut, omdat dan zonder volledige instructie eene beslissing genomen zoude worden, en de wetgevende magt op het juiste tijdstip, bij de wet tot verklaring van het algemeen nut, niet vrij zoude zijn.

Daarom wijzigde de Regering het eenig artikel van het ontwerp van wet tot onteigening ten behoeve van den spoor-

1) Spoorwegbegrooting voor 1860 en 1861, Bijblad 1860—1861, Bijlagen, bl. 1032, Bijblad 1861—1862, Tweede Kamer, bl. 170.

Wetsontwerp tot onteigening van perceelen ten behoeve van den aanleg van het kanaal van Apeldoorn naar Dieren. Bijblad 1861—1862, Bijlagen, bl. 483.

2) Bijblad 1852—1853, Tweede Kamer, bl. 72.

3) Bijblad 1852—1853, Bijlagen, bl. 47, Tweede Kamer, bl. 72.

Ontwerp van wet tot onteigening ten behoeve van den spoorweg van Zutphen naar Goor; Bijblad 1862—1863, Bijlagen, bl. 513, Tweede Kamer, bl. 518'.

Ontwerp van wet tot onteigening ten behoeve van den spoorweg van Deventer naar Zwolle en Zwolle naar Meppel. Bijblad 1863—1864, Bijlagen, bl. 893, 1633.

weg van Utrecht naar Zwolle, waarin het punt van aansluiting aan den weg van Deventer naar Zwolle aangewezen, en zoo doende op de rigting van dezen laatsten weg vooruitgeloopen werd. 1)

De Regering weigerde insgelijks de beslissing over de rigting der lijn Rotterdam-Moerdijk aan de Kamer te onderwerpen vóór de wet tot verklaring van het algemeen nut. 2)

En zoo zijn, gelijk mij voorkomt ten onregte, in de spoorwegbegrooting van 1877 en 1878 de punten aangewezen, waar de bruggen zullen worden gelegd.

Dezelfde grond verzet zich tegen aankoop van gronden vóór de wet tot verklaring van het algemeen nut. De wet houdt een stelsel van zamenhangende voorschriften in, in het algemeen belang, in het belang van het werk en in dat der bijzondere, bij het werk betrokken, personen. Door ontijdigen aankoop zoude hierin gebroken worden. Aankoop vóór de wet tot verklaring van het publiek nut ontneemt aan het publiek het volkomen vrij oordeel over het werk en aan de wetgevende magt de vrijheid om de rigting te bepalen.

De kwade gevolgen van deze handelwijze deed de ervaring kennen. Vertraging, want er behoefde slechts één onwillige onder de eigenaren te zijn, van wie goederen onteigend moesten worden, dan moest de geheele voorbereiding der onteigening van regeringswege toch verrigt worden, en waren alle moeite en tijd tot dusverre aangewend, te vergeefs. Kostbaarmaking, want bij minnelijken aankoop, zonder de wettelijke voorbereiding, ontbreekt elke teugel voor de eischen der eigenaars, welke in de eventuele prijsbepaling door den onpartijdigen regter gevonden wordt, wanneer men de zaak behandelt, gelijk in de wet wordt voorgeschreven; de Regering kocht tegen elken prijs om maar alle gronden in der minne te verkrijgen. De beste rigting werd niet altijd gekozen; want men liet zich door verschillende redenen, buiten het publiek belang gelegen, b. v. de goede wil der eigenaren of de meerdere goedkoopte der gronden, in de keuze der rigting leiden. 3)

1) Ontwerp van wet tot onteigening ten behoeve van den spoorweg van Utrecht naar Zwolle. Bijblad 1861—1862, Bijlagen, bl. 1022, Tweede Kamer, bl. 1042.

2) Spoorwegbegrooting voor 1864. Bijblad 1863—1864, Bijlagen, bl. 324, Tweede Kamer, bl. 270[a].

3) Ontwerp van wet tot onteigening ten behoeve van den aanleg van een provincialen weg van Eindhoven naar St. Oedenrode, Bijblad 1860—1861, Bijlagen, bl. 1032, Tweede Kamer, bl. 650 vlg.

Staatsbegrooting voor 1861, Hoofdstuk V, Bijblad 1860—1861, Tweede Kamer, bl. 389.

5. In het oorspronkelijk ontwerp stond »in het bijzonder de gemeenten." In het verslag stelde men de vraag of men zich door dit gebod niet te veel aan banden legde, en de aanwijzing van *alle* gemeenten niet was een afdalen in te groote bijzonderheden. 1)

De Regering erkende dit en veranderde de uitdrukking in: »zooveel mogelijk de gemeenten." 2)

6. Met opzet werd geen termijn bepaald voor de indiening der wet en de benoeming der commissie. Zullen die termijnen aan het doel beantwoorden, dan moeten zij kort zijn, en daartegen bestond, bij de velerlei omstandigheden die zich kunnen voordoen, bezwaar. 3)

7. »Het plan" in het tweede lid, is niet het eerste plan, maar het plan zooals het op dat oogenblik gewijzigd is.

8. Aan de omschrijving in de wet moet de vraag getoetst worden of het werk, waarvoor de onteigening bij den regter gevraagd wordt, het bij de wet bedoelde werk is. 4)

Zie op art. 25.

9. Dat eene aan informaliteiten mank gaande zitting der commissie uit Gedeputeerde Staten vervangen kan worden door eene volgende op wettige wijze gehouden zitting, werd beslist door de regtbank te Leeuwarden. 5)

Art. 11.

„Uiterlijk veertien dagen, vóórdat de commissie zich naar „eenige gemeente begeeft, wordt, door de zorg van het hoofd „van het gemeentebestuur, tijd en plaats, op welke de com- „missie bijeen zal komen, op de gebruikelijke wijze aan de „ingezetenen bekend gemaakt. Een en ander wordt tevens „in de Staatscourant, benevens in een of meer dagbladen

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 497.
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 732.
Bijblad 1861—1862, Bijlagen, bl. 893, 897, Tweede Kamer, bl. 827.
Bijblad 1859—1860, Bijlagen, bl. 731, 733.
Bijblad 1861—1862, Bijlagen, bl. 836, 845, Tweede Kamer, bl. 823.
Bijblad 1870—1871, Tweede Kamer, bl. 971.
3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 497, 732.
4) Groningen, hof 31 Mei 1870, W. 3218.
H. R. 7 October 1870, W. 3256.
H. R. 30 Julij 1879, W. 4410.
Maastricht 24 October 1863, W. 2581.
5) Leeuwarden 8 April 1865, W. 2954.

„der provincie, door Gedeputeerde Staten daartoe aan te „wijzen, aangekondigd. De kosten komen ten laste van hen, „ten wier name het werk wordt uitgevoerd.

„De belanghebbenden worden daarbij tevens opgeroepen."

1. Deze bekendmaking van de zitting der commissie komt in de fransche wetten niet voor. Alleen zegt art. 9 der wet van 1841: »Elle (la commission) les (propriétaires) appelle toutes les fois qu'elle le juge convenable," art. 8 der wet van 1810.

2. Mr. van Andel vraagt, waarom niet hier, gelijk in art. 7, de bekendmaking wordt voorgeschreven in een dagblad der gemeente. 1) Ik zou meenen dat dit onnoodig was. daar de aanwijzing is opgedragen aan Gedeputeerde Staten. die zeker het meest geschikt dagblad zullen uitkiezen. In de periode, waarover art. 7 handelt, zijn Gedeputeerde Staten nog niet met de zaak gemoeid.

3. Met hem geloof ik dat de kosten voorgeschoten moeten worden door de gemeente. 2) Het hoofd van het gemeentebestuur moet de aankondigingen doen, en zal dus ook de kosten moeten voorschieten. In artt. 7 en 9 wordt de Staat verpligt tot de betaling der aldaar vermelde kosten, omdat het dan nog onzeker is of er een werk en concessionaris zal zijn. Bij het onderzoek der commissie, is echter reeds tot het werk besloten en zal er iemand zijn die het uitvoert. Het is ook praktijk dat de gemeentebesturen deze kosten voorschieten. 3)

Met »zij, ten wier name het werk wordt uitgevoerd," zijn de concessionarissen bedoeld, ook dan, wanneer, gelijk vroeger wel eens geschiedde, hoewel het werk geconcessioneerd was, onteigend werd ten name van den Staat. 4).

Art. 12.

„Zoo spoedig mogelijk, en ten minste veertien dagen vóór „de zamenkomst der commissie binnen eenige gemeente, „moeten de uitgewerkte plans van het werk met de kaarten

1) Bl. 65.
2) Bl. 65.
3) Mr. Boissevain. De wet op de onteigening ten algemeenen nutte. Arnhem 1853, is van meening dat de Staat de kosten voorschieten moet, bl. 51.
4) Bijblad 1861—1862, Tweede Kamer, bl. 827.

„en grondteekeningen, voor zooverre deze stukken die ge- „meente betreffen, op de secretarie dier gemeente ter inzage „van een ieder nedergelegd worden. Het tweede lid van „art. 6 is hier toepasselijk. De bekendmaking geschiedt op „de wijze en ten koste als in het vorig artikel vermeld.

„De stukken blijven ter inzage van een ieder liggen, tot „dat de commissie hare werkzaamheden binnen die gemeente „heeft volbragt.

„Een uitgewerkt plan van het geheele werk is, van het „tijdstip, in art. 11 aangewezen, tot dat de commissie hare „werkzaamheden heeft volbragt, ter inzage van een ieder, „hetzij ter secretarie van eene der gemeenten, door welke „het werk loopt, hetzij ter griffie van de provincie."

1. De fransche wetten gebieden de nederlegging gedurende acht dagen alleen van le plan des dites propriétés particulières, dat is van het plan parcellaire des terrains ou des édifices, die onteigend moeten worden, voor het gedeelte, dat die gemeente betreft.

Onze wet van 1841 schreef nederlegging voor van uittreksels van de plattegrond teekening van de voorgenomene onteigening, gedurende 14 dagen vóór de zitting.

Volgens onze wet wordt een uitgewerkt plan van het werk met kaarten en grondteekeningen, zoowel voor zoover het die gemeente betreft, als van het geheele werk, nedergelegd gedurende veertien dagen vóór, en gedurende de zitting der commissie.

Art. 3 der wet van 1841 bepaalde dat de te onteigenen eigendommen door bakens of andere uitwendige teekenen moeten worden gekenmerkt. Dit bleef in de tegenwoordige wet achterwege, omdat aan de Regering kon worden overgelaten hiervoor te zorgen, waar dit mogelijk was, nu art. 9 de bevoegdheid daartoe had gegeven; niet omdat men het niet doelmatig achtte. 1)

Over bekendmaking en kosten zie art. 11.

De Hooge Raad nam aan, dat de onteigenende partij niet onregtmatig handelt door perceelen in bezit te nemen, welke wel op de officiele kaarten en de uitgewerkte plans van een werk naar het voorschrift van art. 12 der wet zijn opgeno-

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 498, 732.

men, doch onder een verkeerd kadastraal nommer aangeduid. 1)

Art. 13.

„Van de mondeling bij haar ingekomen klagten maakt de „commissie procesverbaal, door de klagers te onderteekenen, „op, en zendt dit met de haar schriftelijk medegedeelde „bezwaren, benevens hare meening daaromtrent, aan het bij „het werk betrokken Departement van algemeen bestuur.

„Van dat procesverbaal en dat advies moet een afschrift „op de secretarien der gemeenten, binnen welke de com„missie hare zittingen gehouden heeft, voor ieder, die dit „verlangt, ter lezing liggen. Ieder kan er ten zijnen koste „een afschrift van nemen."

Karakteristiek is deze bepaling van het tweede lid. Geen der vroegere wetten houdt ze in. De openbaarmaking van het procesverbaal en advies is een uitstekend middel van controle voor den te onteigenen eigenaar, dat zijne bezwaren opgenomen en gewaardeerd zijn. Voorschrift in het belang van de eigenaars, komt het niet voor ten aanzien van het procesverbaal bij het onderzoek betreffende het algemeen nut van het werk.

Art. 14.

„Nadat de stukken bij het Departement zijn onderzocht, „geschiedt de eindelijke aanwijzing der perceelen, welke „onteigend moeten worden, door aanhaling van de plans of „kaarten, waarop die perceelen naauwkeurig zijn aangewezen, „en vermelding van hunne kadastrale nommers en de namen „der in de registers van het kadaster aangeduide eigenaars. „Die aanwijzing geschiedt door Ons binnen acht maanden, „nadat de commissien haren arbeid hebben volbragt.

„Wanneer Ons besluit niet binnen dien tijd genomen is, „vervalt de wet, waarbij het algemeen nut verklaard is. „Geene nieuwe wet mag daaromtrent voorgesteld worden,

1) H. R. 1 Februarij 1867, W. 2874.

„dan nadat op nieuw de formaliteiten, bij artt. 5 en volgende „voorgeschreven, plaats hebben gehad.

„Indien andere perceelen, dan welke bij het eerste plan „vermeld zijn, moeten worden onteigend, worden de bepa„lingen der vier voorgaande artikelen ten aanzien dier per„ceelen toegepast."

1. In de fransche wetten doet de prefect de aanwijzing der te onteigenen perceelen. Hoe de perceelen moeten worden aangeduid, wordt niet bepaald.

Volgens onze wet van 1841 geschiedt de aanwijzing bij hetzelfde Koninklijk besluit, dat het werk beveelt. Het besluit wijst de perceelen bijzonderlijk aan, en kan dit niet duidelijk genoeg geschieden, zoo doet de Gouverneur het duidelijker, art. 6.

Eene bepaling omtrent het vervallen der wet tot verklaring van het algemeen nut, bevatten die wetten niet.

Volgens de fransche wetten, art. 9 der wet van 1810, art. 10 der wet van 1841, wordt reeds op het *voorstel* der commissie tot afwijking van het plan, de instructie heropend. De wet van 1841 bevat niets voor het geval van afwijking van het plan.

2. »Eindelijke aanwijzing," liever »bepaalde" aanwijzing. Deze uitdrukking zoude beter de betrekking aangeven, waarin de aanwijzing der te onteigenen perceelen in het Koninklijk besluit staat tot de vermelding der vermoedelijk te onteigenen perceelen in de voorafgaande stukken.

De wet omschrijft het werk, voor zoover de verklaring van het algemeen nut dit vereischt; het Koninklijk besluit wijst de perceelen ter onteigening aan. Het Koninklijk besluit is in de aanwijzing slechts gebonden door het kader, in de wet tot verklaring van het algemeen nut, geteekend. De Koning is vrij in de aanwijzing, mits het werk waarvoor zij geschiedt, daardoor niet in aard verandere. En de aard van het werk wordt uitgemaakt door de omschrijving in de wet.

Zie overigens over de onderscheiding van de taak der wet en die van het Koninklijk besluit, art. 10.

3. Verschil tusschen de vermelding in de vroegere stukken en aanwijzing in het Koninklijk besluit, kan nooit tegen het Koninklijk besluit worden ingeroepen, want het Koninklijk besluit alleen wijst aan, de vroegere stukken hebben slechts betrekking op het voorafgaand onderzoek. De vermelding daarin, is juist daarom, uit haren aard veranderlijk. 1)

1) Maastricht 24 October 1863, W. 2581.

Alleen kan, zoo het Koninklijk besluit andere perceelen aanwijst dan het onderzocht plan vermeldde, en het onderzoek niet is heropend, dit aan de regterlijke uitspraak der onteigening in den weg staan.

4. De aanwijzing geschiedt door aanhaling van de plans of kaarten, waarop die perceelen naauwkeurig zijn aangewezen, en vermelding van hunne kadastrale nommers en de namen der in de registers van het kadaster aangeduide eigenaars.

Alleen het kadastraal register, op het tijdstip, waarin het Koninklijk besluit genomen wordt, geldend, kan tot grondslag dienen voor de aanwijzing. Niet het kadastraal register, dat tijdens het onderzoek bestond. Eene opmerking van te meer belang, omdat het kadaster aan voortdurende wijziging onderhevig is. 1).

Bij verschil tusschen de kadastrale aanwijzing en de plans en kaarten, moet men zich aan de laatste houden. 2)

5. Termijn. De termijn van acht maanden is geen verpligte, maar een uiterste termijn. De Regering zal in den geest der wet handelen, indien zij er zoo weinig mogelijk van gebruikt. Intusschen zal bij groote werken de termijn niet wel korter kunnen zijn. 3) Hier zij herinnerd dat de snelheid en beknoptheid van het geding tot voorwaarde heeft, eene zeer juiste en doeltreffende voorbereiding.

6. Nieuwe wet. De wet tot verklaring van het algemeen nut vervalt; dit is de strafbepaling bij niet inachtneming van den termijn van acht maanden. Een waarborg voor de te onteigenen eigenaars, welke in andere onteigeningswetten ontbreekt. Wil men voor hetzelfde werk eene nieuwe wet voorstellen, zoo moeten vooraf *alle* voorgeschreven formaliteiten op nieuw hebben plaats gehad.

Wie moet de kosten dragen, waartoe de opmaking der plannen, het onderzoek in loco en de voorbereiding in het algemeen aanleiding gaven, wanneer de wet vervalt? In de Tweede Kamer werd deze vraag met den meesten aandrang

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 498, 732, Tweede Kamer, bl. 1183, 1192[2].

2) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1183—1192[2].

Leeuwarden 20 Junij 1871, W. 3450.

Bij arrest van den Hoogen Raad van 18 Januarij en 1 Februarij 1867, W. 2874, werd aangenomen, dat inbezitneming van grond op de onteigeningskaart aangewezen, doch onder een verkeerd kadastraal nummer aangeduid, niet onregtmatig is.

3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 1183, 1192[2].

gesteld. De Minister verwachtte dat de concessionaris wel bij de concessie er voor zoude zorgen, dat de kosten in dat geval niet ten zijnen laste kwamen. Intusschen houden niet alle concessien dergelijke bepaling in. De concessie voor den spoorweg Almelo-Salzbergen bevat de bepaling niet. 1) In de concessie voor den spoorweg Leijden-Woerden kwam geen andere bepaling voor dan art. 65. »Wordt het algemeen nut der onderneming met betrekking tot de onteigeningen niet door de Staten-Generaal erkend, dan wordt de concessie als niet geschied beschouwd." De reeds gemaakte kosten kwamen dus, bij de verwerping der wet tot verklaring van het algemeen nut, voor rekening van den concessionaris. 2)

7. Aanwijzing van andere perceelen dan in het eerste plan vermeld zijn. In dit geval moet het onderzoek in het belang der te onteigenen eigenaars weder geopend worden. Natuurlijk slechts voor zooverre die niet reeds heeft plaats gehad. Daarom ware juister geweest te spreken van het plan van art. 12. Want kwamen de wijzigingen reeds in dat plan voor, zoo had het bedoelde onderzoek daaromtrent ook reeds plaats.

Slechts het onderzoek in het belang der te onteigenen eigenaars, niet de formaliteiten, welke aan de wet tot verklaring van het algemeen nut voorafgaan. Er wordt geen nieuwe wet vereischt. Integendeel de aanwijzing, ook met afwijking van het plan, is uitvoering der wet.

De gestelde termijn van acht maanden loopt ook voor de aanwijzing van andere perceelen, dan in het eerste plan vermeld waren, in het Koninklijk besluit van art. 14. Met andere woorden de termijn loopt van af het einde der zitting van de eerste commissie, niet van af de zitting der tweede. ten gevolge der afwijking van het plan. te benoemen commissie. Mede daarom werd de termijn zoo lang genomen. Op eene hiertoe betrekking hebbende vraag, werd in dezen zin geantwoord door de Regering. 3). En teregt, want het geldt hier het Koninklijk besluit tot aanwijzing van art. 14 en dat besluit moet, wil men willekeur buitensluiten, binnen den gestelden termijn genomen worden.

Op grond van dit artikel werd door de regtbank te Utrecht

1) Bijblad 1863—1864, Bijlagen, bl. 1158.
2) Bijblad 1861—1862, Bijlagen, bl. 132, 480.
3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 498, 733, ad art. 16.
Mogt de termijn van acht maanden te kort zijn om het onderzoek over nog voorgenomen wijzigingen te doen plaats hebben, dan kan de Regering, zegt de memorie van beantwoording, het Koninklijk besluit inrigten overeenkomstig het eerste plan, om vervolgens, gebruik makende van de bevoegdheid in art. 16 gegeven, een nader besluit van wijziging te nemen.

een eisch tot onteigening afgewezen. 1) De beslissing was echter, geloof ik, niet juist. Want zij nam aan dat het hier de aanwijzing gold, bij het Koninklijk besluit bedoeld in art. 14. Inderdaad echter was het eene nadere aanwijzing, ten gevolge van verandering in de rigting, bij het in casu reeds genomen Koninklijk besluit vastgesteld.

Dat onder perceelen niet kadastrale perceelen maar oppervlakten gronds te verstaan zijn, zoodat het hernieuwd onderzoek moet plaats hebben, zoodra andere grond onteigend zal worden, dan het plan van art. 12 vermeldde, werd beslist door de regtbank te Leeuwarden. 2)

8. Het artikel geeft slechts het middel en de bevoegdheid aan de onteigenende partij om te onteigenen. Het legt geene verpligting daartoe op, zoodat de te onteigenen partij daarop ook geen regt beweren kan. 3)

9. Ook hier wederom geldt de opmerking, dat geen aankoop van gronden behoort plaats te hebben vóór de aanwijzing der perceelen bij Koninklijk besluit. Het tijdstip daartoe breekt, volgens art. 17, eerst aan na die aanwijzing. Aankoop vóór dien tijd doet vooruitloopen op de keuze der rigting, ontneemt aan de belanghebbenden de volle vrijheid om hunne bezwaren te doen gelden, en belemmert het vrij oordeel van het publiek over het werk.

De Minister van Binnenlandsche Zaken rigtte op 20 Januarij 1872, onder n°. 180, 3e afdeeling, Waterstaat, den volgenden brief aan Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland:

»Die aankoop is blijkbaar, zooals meermalen aangetoond »werd, met de wet in strijd.

»Waartoe schrijft zij nederlegging voor, ter inzage van een »ieder, van plans, kaarten en grondteekeningen? Opdat ieder »belanghebbende zijne bezwaren kunne indienen, niet alleen »tegen afstand van zijn goed, maar tegen het ontwerp of de »rigting in het algemeen. Hiertegen gaat men regtstreeks in, »wanneer men zich te voren van een deel der gronden, die »men noodig heeft, bij overeenkomst meester maakt, om aan »andere belanghebbenden slechts overig te laten, hunne »bezwaren in de lucht te teekenen. Het is toch blijkbaar, »dat, bij zulk eene inkrimping van het terrein, de kans om, »hoe gegronde bezwaren men ook moge hebben, met de

1) Utrecht 11 Mei 1864, W. 2617; R. B. 1865, bl. 191.
2) Leeuwarden, 8 April 1865, W. 2954.
3) Utrecht 25 October 1867, W. 2952.
H. R. 2 December 1867, W. 2959.
Dordrecht 27 Junij 1864, W. 2609.

»uitoefening van zijn regt door te dringen, al minder en »minder wordt.

»Door aankoop vóór de eindaanwijzing der te onteigenen »perceelen worden dus de waarborgen, welke de wet aan »het publiek en bijzondere belanghebbenden verzekeren wil, »verijdeld en verzwakt.

»Het staat eerst, nadat de perceelen, ten behoeve van het »werk te onteigenen, zijn aangewezen, vast, welke gronden »voor het werk noodig zijn, zoodat een vroegere aankoop »geheel of gedeeltelijk doelloos kan wezen.

»Op die aanwijzing met eene proef van schikking vooruit »te loopen, acht de wetgever ook daarom niet raadzaam, dewijl »het tijdstip eener juiste schikking eerst gekomen is, wan»neer de eigenaar zeker weet, dat hij zijn goed moet missen.

»Het is alzoo om goede redenen, dat de wet hetgeen zij »minnelijke overeenkomst noemt op het Koninklijk besluit laat »wachten; weshalve ik dan ook steeds van 1861 af, waar dit »punt ter sprake kwam, mij tegen eene miskenning van de »gedachte der wet heb verklaard, die niet goed gemaakt wordt »door het beweren, dat de letter niet woordelijk verbiedt."

Zie overigens de aanteekening op de artt. 5, 10 en 17.

Art. 15.

„Ons besluit wordt in de Staatscourant en in een of meer „daarbij aan te wijzen dagbladen openbaar gemaakt. Het „wordt daarenboven door de hoofden der gemeentebesturen, „binnen welke perceelen te onteigenen zijn, op de gebrui„kelijke wijze aan de ingezetenen bekend gemaakt."

De openbaarmaking, ook om andere redenen nuttig, is een middel van controle op de Regering, welke de uitvoering van het werk laat varen.

Over bekendmaking zie de aanteekening op art. 7.

Art. 16.

„Perceelen, die onteigend moeten worden, ten gevolge „van veranderingen in de door de aanwijzing, in art. 14 „genoemd, vastgestelde rigting, worden mede door Ons op „de wijze en binnen den tijd, bij dat artikel bepaald, aan„gewezen.

„Ons besluit deelt de redenen mede, welke de verande-

„ring hebben doen noodig keuren. Het wordt op de wijze, „bij art. 15 vermeld, ter algemeene kennis gebragt.

„Het heeft geenerlei kracht, zoo de formaliteiten, bij „artt. 10, 11, 12 en 13 voorgeschreven, daaraan niet zijn „vorafgegaan."

1. Art. 14 derde lid bepaalt wat, bij de aanwijzing in het Koninklijk besluit, in acht genomen moet worden. Dit artikel bepaalt wat geschieden moet, nadat het Koninklijk besluit, in art. 14 bedoeld, genomen is. In art. 14 is sprake van afwijking van het eerste plan, in art. 16 van afwijking van de aanwijzing gelijk die bij het Koninklijk besluit is geschied.

De termijn van acht maanden, in dit artikel bedoeld, loopt niet van af de defunctie der commissie, welke het onderzoek geleid heeft dat aan het Koninklijk besluit van eindaanwijzing voorafging; maar van af het einde der zitting der, ten gevolge der verandering in de eindaanwijzing, op nieuw benoemde commissie. Dit kan niet anders, want hier is sprake van eene verandering, die bij een groot werk jaren na de eindaanwijzing kan blijken noodig te zijn. 1)

Het reeds aangehaald vonnis der regtbank te Utrecht betwijfelt of het in art. 16 bedoeld besluit wel kan genomen worden na het verstrijken van den termijn, in art. 14 vermeld. 2) Het vonnis beroept zich op de verklaring der Regering, welke in de memorie van beantwoording voorkomt ad art. 14 tweede lid, en waarin gezegd wordt: »dat het vermogen der uitvoerende magt, om het werk te doen uitvoeren, beperkt is tot den termijn in art. 14 gesteld." 3) Doch in art. 14 wordt een termijn gesteld, waarbinnen met de uitvoering van het werk een *begin* moet worden gemaakt. Die termijn dient slechts om niet aan de willekeur der Regering over te laten, wanneer zij met de uitvoering aanvangen zal. 4)

2. Wat onder perceelen te verstaan zij, zie de aanteekening op art. 14.

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 498, 733.
2) Utrecht 11 Mei 1864, W. 2617. R. B. 1865, bl. 191.
3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 733.
4) De Minister zeide dan ook bij de beraadslaging:
„De geachte spreker keurt het doel van deze bepaling goed. Hij erkent, „dat het niet in de magt van het bestuur moet liggen, om zoodanig werk „eerst twee of drie jaren na de vaststelling der wet, zoover te brengen, „dat de te onteigenen perceelen worden aangewezen en een begin met de „uitvoering kan worden gemaakt."
Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1192².

3. Rigting is niet woordelijk te nemen. Het artikel heeft eene algemeene strekking, en ziet op onteigening van *andere* perceelen dan bij het Koninklijk besluit van eindaanwijzing waren aangewezen. Zoodat ook bedoeld is de aanwijzing van andere perceelen, voor de oprigting van een station, waartoe eerst later besloten is, of waar het de verandering geldt in gestalte van werken, als een gebouw, haven, brug, bij welke van rigting geen sprake kan zijn. 1)

Tweede hoofdtijdperk der onteigening. Het geding.

HOOFDSTUK III.

Van het geding tot onteigening.

I. MINNELIJKE OVEREENKOMST. ART. 17.

Art. 17.

„Zoodra Ons besluit het te onteigenen goed heeft aange„wezen, moet de onteigenende partij den eigendom, vrij „van alle lasten en regten, daarop rustende, bij minnelijke „overeenkomst pogen te verkrijgen.

„Zij kan er echter erfdienstbaarheden op gevestigd laten.

„Wanneer het eigendommen betreft, welker vervreemding „volgens de wet niet zonder magtiging van regterlijke of „administratieve magt kan plaats hebben, is die magtiging „ook in dit geval noodig.

„De eigendom mag voor geenen lageren prijs worden „afgestaan dan waarop die vóór de magtiging geschat zal „wezen, door drie deskundigen, door de bevoegde arron„dissementsregtbank te benoemen.

„De acte van overdragt wordt op de wijze, bij de wet „bepaald, in de openbare registers ten koste der verkrijgers „overgeschreven."

De minnelijke overeenkomst is in de fransche wet van 1841 een der middelen, waarop de onteigening geschiedt. Zij wordt openbaar en bekend gemaakt, en overgeschreven, gelijk het vonnis van onteigening. Het goed wordt, door de minnelijke

1) Leeuwarden 8 April 1865, W. 2954.

overeenkomst, van de regten, die derden er op hebben, bevrijd. De uitoefening dier regten wordt overgebragt op den prijs. Artt. 13, 19, 56.

In art. 7 onzer wet van 1841 werd wel bepaald wie de minnelijke overeenkomst sluit, niet wat er de gevolgen van zijn.

I. Tijdstip. »Zoodra Ons besluit het te onteigenen goed heeft aangewezen" zegt art. 17. Eerst na die aanwijzing is het tijdstip voor de minnelijke overeenkomst aangebroken.

Wordt vroeger aangekocht, dan kan de aankoop geleid worden door andere overwegingen dan enkel het publiek belang, b. v. de goedkoopte der gronden, de bereidwilligheid der eigenaren, en dus aan het werk nadeel worden toegebragt; dan kan aanmerkelijke verhooging van kosten het gevolg zijn, want eerst na de aanwijzing weet de eigenaar dat hij zijn goed zal moeten afstaan, en dat zijne eischen eventueel een breidel zullen ontmoeten in de tusschenkomst des regters; dan kan de aankoop nutteloos zijn, wanneer de aangekochte gronden niet ter onteigening worden aangewezen.

Bij vroegeren aankoop breekt men het stelsel voorschriften. door de wet gegeven in het algemeen belang, in het belang van het werk, en in dat der bij de onteigening betrokken personen.

De kritiek van het publiek, van de wetgevende magt, over het algemeen belang van het werk, wordt dan uit haar geheel gebragt. Insgelijks de bevoegdheid der eigenaars om voor hunne belangen op te komen.

Zie overigens de aanteekening op artt. 5, 10, 14.

II. De onteigenende partij moet bij minnelijke overeenkomst het goed vrijmaken van alle lasten en regten daarop rustende. Zij kan er echter erfdienstbaarheden op gevestigd laten.

a. Hier worden de privaatregtelijke lasten en regten bedoeld, van de publiekregtelijke is in art. 60 sprake.

Het voorschrift rust op het beginsel, »dat, wanneer een goed beschikbaar wordt gesteld tot publiek nut, in den regel geen derde daarop eenige aanspraak behoort te hebben, vooral niet eene aanspraak van burgerlijk regt. Het goed moet geheel vrij zijn, en geheel vrij blijven om te beantwoorden aan het doel, waartoe het bestemd is." 1)

Het is eene uitzondering op dit beginsel, wanneer het artikel de bevoegdheid geeft om erfdienstbaarheden op het

1) Rede van den Minister van Binnenlandsche Zaken, Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1192[a].

goed te laten. 1) De Minister verklaarde dat hij »niet dan na eenige aarzeling die uitzondering toegelaten had." Alleen een grond van utititeit leidde hem daarbij:

»Ik heb ze ten laatste toegelaten in de gedachte, dat er »erfdienstbaarheden konden zijn die op geenerlei wijze in het »gebruik van het onteigende goed hinderden en die bij uit- »stek nuttig waren voor hen die in het bezit waren van die »regten. Het artikel geeft dan ook alleen eene *bevoegdheid* »om die erfdienstbaarheden gevestigd te laten nadat bij onder- »zoek gebleken is, dat het laten rusten van die erfdienst- »baarheden geenerlei nadeel zou kunnen toebrengen aan dat »gebruik, waartoe het goed voor het vervolg zal bestemd »zijn." 2)

Daarom ook werd op de vraag in het Verslag »met welk »doel de bepaling is ingelascht, dat de onteigenende partij op »het te verkrijgen goed erfdienstbaarheden gevestigd kan »laten, daar het gemeene regt dit reeds medebrengt," 3) geantwoord: »Het tweede lid moet behouden blijven, omdat »het als uitzondering voorkomt op het eerste, waar der ont- »eigenende partij is opgelegd den vrijen eigendom te ver- »krijgen." 4)

Het voorschrift vervat in het eerste lid van dit artikel is dus toepassing van het beginsel dat de onteigening het goed voor de publieke dienst bestemt.

Eene andere reden voor de bepaling werd als volgt door den Minister van Binnenlandsche Zaken voorgedragen: 5) »Maar in de tweede plaats, de reden voor dat beding is dezelfde, »waarom bij dit ontwerp van wet is voorgeschreven, dat de »onteigening van alle perceelen gelijktijdig moet worden ge- »vraagd. Men wil vereenvoudiging, men wil spoed en deze »bepaling is gemaakt, om voor te komen dat op de eerste »procedure eene tweede zou volgen. Was deze bepaling er

1) Uit deze bepaling volgt niet dat erfdienstbaarheden *moeten* gevestigd blijven op het onteigend goed, als de onteigenende partij dit aanbiedt. De schadeloosstelling behoort te bestaan in geld, onverminderd de bevoegdheid van partijen anders overeen te komen.

Vgl. de conclusie van den Advocaat-Generaal Polis bij het arrest van den H. R. 18 April 1876, W. 3971.

2) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1192[3].

3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 498.

4) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 733. Vg. hiervoor bl. 77, 83.

Hieruit blijkt hoe Mr. G. de Bosch Kemper „De concessien volgens het Nederlandsch regt, Leijden 1866," bl. 110, ten onregte deze bepaling omtrent de erfdienstbaarheden als bewijs aanhaalt, dat op publiek goed iura in re kunnen gevestigd zijn. De bepaling toch is juist uitzondering van wege de utiliteit, op het tegenovergesteld beginsel.

5) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1192[3].

»niet, men zou, wanneer later mogt worden bevonden dat »het goed nog van een last, van een regt, dat men op het »goed had laten rusten, moest worden vrijgemaakt, eene »tweede wet noodig hebben."

b. Onderhandeling. De wet stelt geene regels hoe de onteigenende partij bij de onderhandeling te werk moet gaan. 1)

Bij spoorwegaanleg door den Staat gelden de volgende regels.

De Minister benoemt twee of meer ter goeder naam en faam bekend staande en beeedigde personen, geheel bekend met de waarde der eigendommen in de streek, waar de aankoop moet geschieden. De te onteigenen gronden worden in districten verdeeld. Een geacht persoon in de streek wordt belast met het toezigt op de werkzaamheden dezer deskundigen voor een of meer gedeelten, en met de beoordeeling hunner waarderingen. De gemagtigden raadplegen hem over de regeling en gang hunner werkzaamheden. Bij verschil van gevoelen en bezwaren wordt de zaak aan zijne beoordeeling onderworpen. De gemagtigden doen hem van tijd tot tijd rapport, minstens eens in de week. Bij de inzending der waarderingstaten aan den Minister, voegt de persoon, aan wien het toezigt is opgedragen, daarbij zijn advies.

De gemagtigden waarderen naar hun zelfstandig gevoelen, niet naar hetgeen geeischt wordt. Zij nemen de werkelijke waarde, zoo hoog als de billijkheid, zoowel voor de eigenaren als voor den Staat vordert, gelijk ook de werkelijke waardevermindering in aanmerking.

Zij vermelden verkeerde tenaamstelling bij het kadaster, het belastbaar inkomen, na aftrek van de lasten, de aard van het gebouwde, de soort en gebruik van den grond, de huurwaarde, de koopprijs bij publieke veilingen van gelijksoortige eigendommen, de vergoedingen die zouden kunnen worden verleend voor afstand van overwegen.

Bestaat tegen de waardering geen bezwaar, dan wordt het aanbod aan de eigenaars gedaan.

Ten aanzien van schadeloosstelling voor tienden, grondrenten en dergelijke lasten wordt met de regthebbenden onderhandeld, ten aanzien der huurders met de eigenaren.

Vroeger werden de gemagtigden bij vacatie betaald, doch hierin werd in 1863 verandering gebragt. De gemagtigden hebben dus geen belang meer bij vertraging. Vroeger was er geen toezigt, thans bestaat toezigt op de plaats zelve.

In de Kamer voerde men tweeerlei grief aan tegen de

1) Leeuwarden 6 Februarij 1877, W. 4139.

taxatien. Vooreerst weinig eenheid. Hierop antwoordde de Regering, dat dit in vele gevallen slechts schijnbaar was. Vooral deed zich dit voor, waar ook waardevermindering van het niet onteigend goed in aanmerking kwam. Doch voor de waardering hiervan is geen regel aan te wijzen, daar moet te veel aan het subjectief oordeel worden overgelaten. Grootere districten aan te wijzen, was ook niet aanbevelenswaardig, bij de groote verdeeldheid van den grondeigendom: de taxatie zoude dan te lang ophouden. 1)

In de tweede plaats, groot verschil tusschen de taxatien der door de Regering en die der door de regtbank benoemde deskundigen. In de Tweede Kamer werden hiervan eenige welsprekende voorbeelden medegedeeld. In de lijn Arnhem-Zutphen werd aangeboden

in Velp	f 460,	geregtelijk getaxeerd	f 1720
aan den heer Dubois	f 1939	»	- 6742
aan Baron van Hardenbroek	- 45595	»	- 79549
aan den hr. Brantsen v. Rhederoord	- 42324	»	- 60990

En dat ofschoon, gelijk de Minister verklaarde, een hoog maar redelijk bod was gedaan. 2)

c. Betaling van den koopprijs. Bij minnelijke overeenkomst kan van voorloopige inbezitstelling geen sprake zijn. Wanneer de inbezitneming geschiedt vóór de betaling van den koopprijs, dan is dit gevolg van eene bepaling in het contract. Dit is in den regel het geval bij de minnelijke aankoopen door den Staat. In die contracten wordt bedongen dat de gronden in bezit kunnen worden genomen veertien dagen na de goedkeuring der contracten door den Minister.

Gevolg hiervan is, dat de gronden vóór de betaling in bezit genomen worden. Want eerst geruimen tijd na de goedkeuring, zelfs na den termijn van veertien dagen, kan de betaling geschieden. De Minister van Binnenlandsche Zaken beschreef den loop van zaken aldus: 3)

»De akte moet geregistreerd worden, het goed over»geschreven, en soms royement geschieden bij den hypotheek»bewaarder. Hiermede zijn drie tot zes weken gemoeid. »Vervolgens komen de formaliteiten, welke onvermijdelijk »aan iedere uitbetaling uit 's Rijks kas verbonden zijn. De »verkooper moet de bescheiden inzenden, zijne declaratie »dat hem de overeengekomen som voor het verkocht perceel »verschuldigd is; het Departement zendt die declaratie aan »de Rekenkamer, benevens het mandaat dat verevend moet

1) Bijblad 1864—1865, Tweede Kamer, bl. 648[1].
2) Bijblad 1863—1864, Tweede Kamer, bl. 264, 270[2].
3) Bijblad 1862—1863, Eerste Kamer, bl. 70[1], 176, 195.

»worden, opdat de betaling kunne volgen; nadat het stuk »bij het Ministerie van Finantien geweest is, wordt betaald. »De kortste termijn van betaling is dus 8 tot 10 weken."

d. Kosten. De kosten op den verkoop worden door den kooper gedragen. Bij aankoop door den Staat geschiedde dit ook vroeger ten opzigte der zegelgelden, zoodat de Staat ze betaalde. Doch de Rekenkamer vestigde de aandacht op art. 28 der zegelwet, waar bepaald is dat de zegelregten betaald worden door de particulieren, die met den Staat handelen. Nu worden die regten door den verkooper betaald, maar het gevolg is dat de Staat ze draagt. De verkooper verhoogt zijn prijs, en daar het bedrag der regten onzeker is, doet hij dit zeer ruim, zoodat de Staat ten slotte veel meer betaalt, dan aan regt geheven wordt. 1)

e. Magtiging. Wanneer de vervreemding niet plaats hebben kan, dan met magtiging der regterlijke of administratieve magt, is die magtiging ook hier noodig. De prijs mag dan niet lager zijn dan zij voor de magtiging geschat is door drie deskundigen, door de regtbank te benoemen. 2)

In de volgende gevallen is magtiging noodig van de regterlijke magt, wanneer de eigendommen toebehooren aan:

1°. minderjarigen, a. 454, 364, B. W. of onder curatele gestelden, a. 506, 479, B. W.

2°. de gehuwde vrouw, bij weigering of verhindering van den man, a. 167, 169, B. W., bij scheiding, a. 250, B. W.

3°. afwezigen, a. 520, 537, B. W.

4°. een bezwaarden erfgenaam, a. 1032, B. W. 3)

Magtiging van de administratieve magt is noodig bij vervreemding van goed toebehoorend aan:

1°. eene gemeente, en wel van Gedeputeerde Staten, a. 194 gemeentewet, a. 143 provinciale wet;

2°. een waterschap, a. 138 provinciale wet;

3°. de armen, a. 16 armenwet.

De overige gevallen, door Mr. van Andel 4) behandeld, behooren hier niet toe.

1) Bijblad 1859—1860, Eerste Kamer, bl. 223. Tweede Kamer, bl. 908, Bijlagen, bl. 732.

2) Zie over een geval, waarin geen magtiging gevraagd was: Leeuwarden 8 April 1865, W. 2954.

3) Wie moet magtigen de regtbank of de kantonregter? na de wet van 18 April 1874, S. 68.

Zie W. 4393, 4398, 4417, 4419, 4427. Het hof te 's Gravenhage acht de wet van 1874 niet toepasselijk op onteigening.

Hof 's Gravenhage 29 October 1879, W. 4455.

4) Mr. H. M. van Andel. De onteigening ten algemeenen nutte, Leiden 1857, bl. 78.

Ten aanzien van goederen, welke tot eene onbeheerde nalatenschap behooren, en ten opzigte van uitvoerders van uiterste wilsbeschikkingen of bewindvoerders, erkent hij dit zelf.

Ook de goederen, welke tot den boedel behooren, ingeval van faillissement of verklaring van kennelijk onvermogen, moeten in het openbaar verkocht worden, ten overstaan van een bevoegden ambtenaar, volgens de plaatselijke gebruiken, a. 857 koophandel.

Ten aanzien van roerend goed wordt in artt. 809 en 853 eene uitzondering gemaakt, en onderhandsche verkoop toegestaan. Niet echter ten opzigte van onroerend goed.

Voor de vervreemding van goederen aan den Staat en de provincie toebehoorende, is geene magtiging vereischte. Dat het besluit daartoe door de vertegenwoordiging genomen wordt, is geene magtiging door eene andere magt.

De Hooge Raad nam aan, »dat moge al voor een besluit van het gemeentebestuur, tot oprigting van werken op gemeentegrond, volgens art. 194 gemeentewet, goedkeuring van Gedeputeerde Staten noodig zijn, het niet blijken van die goedkeuring geene oorzaak is van nietigheid van het besluit van het gemeentebestuur met betrekking tot dengene die overeenkomstig dat besluit met het bestuur eene overeenkomst aangaat." 1)

Onteigening is slechts van toepassing op privaatgoed; het goed iure publico aan den Staat, de provincie, de gemeente behoorend, komt hier dus niet in aanmerking.

Voorwaarde van dergelijke minnelijke schikking waarvoor magtiging gevorderd wordt, is, blijkens het artikel, dat het goed in het Koninklijk besluit ter onteigening aangewezen zij.

De deskundigen, welke het goed vooraf schatten, worden benoemd door de bevoegde regtbank. Daarmede is, dunkt mij, bedoeld de arrondissementsregtbank die magtigt. Op welken anderen grond kan men van bevoegdheid van den regter in dit geval spreken?

III. Regtsgevolg.

Door de minnelijke aankoop en overdragt gaat het goed over, vrij van de lasten en regten daarop rustende, voor zoover daaromtrent overeengekomen is en de verkooper daartoe de bevoegdheid bezat. Door de minnelijke overeenkomst wordt niet, gelijk bij de door den regter uitgesproken onteigening, het goed per se bevrijd van lasten en regten.

Uit de bepaling in art. 17, dat de onteigenende partij den

1) H. R. 2 December 1867, W. 2959.

eigendom vrij van alle lasten en regten moet trachten te verkrijgen, volgt niet dat bij verkrijging het goed ook per se bevrijd is. Het is slechts een voorschrift voor de onteigenende partij; eene uitdrukking van het algemeen beginsel dat op ten openbaren dienst bestemd goed geene aanspraak van burgerlijk regt behoort te rusten; en dus eene bepaling in het algemeen belang. 1)

Het voorschrift dient niet om de regten van derden, met wie men niet handelde, te regelen.

Ten opzigte van de door den regter uitgesproken onteigening is dit in art. 59 wel bepaald. Daar echter gaat eene geheele procedure vooraf, waarin aan derde belanghebbenden de volle gelegenheid gegeven is om voor hunne belangen te waken, en de verpligting is opgelegd om die belangen in aanmerking te nemen. Deze procedure gaat aan de minnelijke overeenkomst niet vooraf.

De arrondissementsregtbank te Arnhem nam bij vonnis van 6 September 1866 2) een ander gevoelen aan. De regtbank onderscheidt tusschen den aankoop gedaan vóór en dien na het Koninklijk besluit van aanwijzing. Alleen de laatste doet, omdat dan de voorafgegane formaliteiten ten opzigte der derde belanghebbenden zijn vervuld, het goed overgaan vrij van alle lasten en regten.

Deze beslissing is, geloof ik, niet juist. De grond waarop de bepaling van art. 59 rust, dat de regterlijke onteigening het goed vrij van lasten en regten maakt, is, dat niet alleen de administratieve voorbereiding, maar ook het geding tot onteigening en schadeloosstelling is voorafgegaan. Bij de administratieve voorbereiding geldt het de aanwijzing der perceelen, eerst bij het geding wordt aan den belanghebbende de gelegenheid geschonken voor zijn regt, ten aanzien der schadeloosstelling, op te komen. Komt in het geding geen derde op, zoo is er grond aan te nemen, dat er geen derde belanghebbende is. Dit laatste volgt echter volstrekt niet uit de niet verschijning bij de administratieve voorbereiding; de derde belanghebbende kan tegen het plan geen bezwaren hebben, hij kan zich zijn optreden voor het geding voorbehouden. Bovendien is er geene bepaling in de wet, die voorschrijft dat het regt van den derde belanghebbende, die bij de administratieve voorbereiding opkwam, bij de minnelijke overeenkomst moet worden in aanmerking genomen.

De minnelijke aankoop, zegt het vonnis, is niettemin een gedwongen afstand.

1) Aldus ook Advocaat-Generaal Smits in de conclusie voorafgaande aan het arrest van den Hoogen Raad van 13 Februarij 1874, W. 3690.

2) Arnhem 6 September 1866, W. 2861, R. B. 1867, bl. 188.

Daaruit volgt echter in geenen deele dat de afstand door een onbevoegde, of door een bevoegde maar met miskenning van regten van derde belanghebbenden, meer regt doet overgaan, dan waarover de verkooper te beschikken had. 1)

De arrondissementsregtbank te Leeuwarden besliste dat ook de verkrijging van grond bij wege van minnelijke overeenkomst onteigening is, en art. 44 in dat geval van toepassing, zoodat de schadevergoeding voor eene verloren erfdienstbaarheid moet worden gevonden uit den koopprijs van het goed. 2)

En bij een ander vonnis, nam dezelfde regtbank aan dat degene, ten wiens name het te onteigenen perceel in het kadaster gesteld is, tot de aankoop in der minne moet worden aangezocht. 3)

Beide uitspraken gaan van de stelling uit, alsof de minnelijke overeenkomst met waarborgen omringd was in het belang van derden, gelijk in de fransche wet, zoodat het regtsgevolg der onteigening daaraan gehecht kan worden. In de fransche wet wordt de openbaar en bekendmaking der minnelijke overeenkomst op dezelfde wijze voorgeschreven als ten aanzien van het vonnis van onteigening. Dit is in onze wet het geval niet. De minnelijke overeenkomst onderscheidt zich in geen opzigt aldaar van de gewone koopovereenkomst.

De onteigenende partij zal dus ook den werkelijken eigenaar moeten opsporen, en zich niet kunnen vergenoegen te onderhandelen met den kadastralen eigenaar.

In een zeer merkwaardig, afdoend, arrest van het Provinciaal Geregtshof in Friesland werd het vonnis der regtbank te Leeuwarden van 9 Januarij 1872 vernietigd en in den hier betoogden zin beslist. 4)

Hoe zal nu de eigenaar of derde belanghebbende, die een

1) Vergel. het arrest van het Provinciaal Geregtshof in Gelderland van 25 September 1867, W. 2980, R. B. 1868, bl. 38, bij welk arrest het aangehaald vonnis van Arnhem vernietigd werd.

2) Leeuwarden 9 Januarij 1872, W. 3638. Hij, wiens eigendom, hetzij bij minnelijke overeenkomst, of bij geregtelijke uitspraak door den Staat is verkregen, kan, als de Staat te veel grond heeft ingenomen, niet revindiceren; hij kan alleen schadevergoeding eischen; aldus:

Leeuwarden 20 Junij 1871, W. 3450.

3) Leeuwarden 8 April 1865, W. 2954.

4) Friesland 12 Maart 1873, W. 3638. Het beroep in cassatie van dit arrest werd verworpen bij arrest H. R. 13 Februarij 1874, W. 3690.

Zie ook Groningen, regtbank, 28 Junij 1867, vernietigd bij Groningen, hof, 24 September 1867, R. B. 1869, bl. 603.

Zie over minnelijke overeenkomsten, Weekblad Burg. Administr., n°. 831.

zakelijk regt heeft, zijn bij de minnelijke overeenkomst miskend regt doen gelden?

Hier moet men onderscheiden. Zij zullen hun regt op de zaak kunnen doen gelden, zoolang het goed niet voor de openbare dienst bestemd is. Zoodra dit echter het geval is, zullen zij hun regt niet anders kunnen uitoefenen dan in den vorm eener actie tot schadevergoeding.

Immers de zaken ter openbare dienst bestemd, zijn buiten den handel en zijn niet vatbaar voor uitoefening van eenig aan een bepaald persoon toekomend, uitsluitend burgerlijk regt, dat op dat goed beweerd wordt. Het vonnis van de arrondissementsregtbank van Arnhem van 6 September 1866 nam ditzelfde aan. Daar werd beslist dat een eisch, aldus geformuleerd, dat een door den staatsspoorweg afgesneden uitweg in vorigen toestand zou worden hersteld, nimmer kan worden toegewezen, als niets minder ten gevolge moetende hebben, dan de vernietiging van een gedeelte van den spoorweg, die ten algemeenen nutte voor de openbare dienst, welke niet verhinderd mag worden, krachtens de wet is aangelegd. 1) Dit vonnis werd echter vernietigd bij arrest van het hof in Gelderland, 2) waar enkel zonder verdere motivering wordt aangenomen dat hem, die over den verkochten grond heeft een servituut van uit en overweg, moet toegewezen worden de actio confessoria. Ook het hof in Limburg besliste bij arrest van 16 September 1867, 3) dat de vordering eener gemeente tot wegneming der op hare wegen gemaakte spoorwegwerken moet worden afgewezen, mede op grond dat de spoorwegen openbare wegen zijn. Doch de Hooge Raad vernietigde dit arrest, mede op grond dat de spoorweg is bijzonder eigendom van den concessionaris. 4)

Het ware dus allezins juist, wanneer hier een termijn ge-

1) Arnhem 6 September 1866, W. 2861, R. B. 1867, bl. 188.

2) Gelderland 25 September 1867, W. 2980, R. B. 1868, bl. 38.

Zie ook H. R. 24 April 1868, W. 2998. Geheel ten onregte deelt het Weekblad als de beslissing van het arrest mede, dat door onteigening niet van regtswege de vroeger op den onteigenden grond bestaan hebbende erfdienstbaarheden te niet gaan. Bij dat arrest was geen sprake van onteigening, maar van verkrijging in der minne.

3) Limburg 16 September 1867, W. 3001.

4) H. R. 24 April 1868, W. 3004.

Vergelijk overigens de aanteekening op art. 2, bl. 81.

Mr. H. M. van Andel. De onteigening ten algemeenen nutte, bl. 86.

Vonnis van de regtbank te Gent van 8 Augustus 1856, waarbij werd aangenomen dat de geconcessioneerde Spoorwegmaatschappij niet eigenares is van den grond, waarop de weg is gelegd; die eigendom behoort aan den Staat.

Belgique judiciaire 1856, 1370.

steld was, binnen welken de regthebbende zijn regt moet uitoefenen, en bij gebreke waarvan hij slechts in eene vordering tot schadevergoeding tegen de onteigenende partij ontvankelijk zoude zijn.

II. HET EIGENLIJK GEDING.

Karakter en overzigt.

Kenmerk van de regeling van het geding in deze wet is spoed en beknoptheid, waartoe de organisatie van de administratieve voorbereiding in het eerste tijdperk der onteigening, in staat stelde.

In het eerste hoofdtijdperk heeft de wetgever het er op aan gelegd waarborgen te geven tegen willekeurige beschikking over den eigendom. Daar is niet spoed en beknoptheid, maar scherpte en degelijkheid van onderzoek de hoofdzaak; daar heeft men den loop der zaak in de hand. Gevolg dezer regeling is dat de kring van het geding zeer naauw getrokken kon worden, en eene hoogst spoedige en eenvoudige procedure kon worden voorgeschreven, zonder wezenlijke belangen te schaden.

De organisatie der administratieve voorbereiding in onze wet van 1841 en in de fransche wet van 1810 schenkt niet zoo afdoende waarborgen als de tegenwoordige wet. In die wetten is dan ook de gewone omslagtige procedure voorgeschreven, en maken alle geschillen, welke partijen gelieven op te werpen, deel uit van het geding. De fransche wet van 1841 voerde daarentegen eene geheel nieuwe, snelle en beknopte procedure in.

De wet behandelt onteigening en schadeloosstelling in één geding. Dit hangt zamen met het geheele stelsel der wet. De formaliteiten van het eerste onderzoek behooren in elke onteigening te worden vervuld. Zij zijn niet enkel in het bijzonder belang der te onteigenen personen voorgeschreven, maar maken een stelsel van voorschriften uit in het algemeen belang. Bovendien de juiste nakoming van de voor de administratieve voorbereiding voorgeschreven formaliteiten, is de voorwaarde voor de beknopte spoedige regeling dier procedure. Zij kan dus, om beide redenen, in geene onteigening achterwege blijven. 1) De hoofdgrond waarop men de afscheiding verdedigt, dat namelijk waar partijen het alleen over de schadeloosstelling oneens zijn, de administratieve

1) Zie bl. 99, 112, 151, 152.

formaliteiten achterwege kunnen blijven, 1) vervalt dus in het stelsel der wet.

Maar al moeten èn de uitspraak der onteigening èn de vaststelling der schadeloosstelling steeds beiden plaats hebben, het neemt niet weg dat onteigening en schadeloosstelling uiteengehouden worden in het geding. In het eerste tijdperk van het geding wordt inderdaad reeds definitief over de onteigening beslist. Alle geschillen en middelen daartoe betrekkelijk worden in dat tijdperk afgedaan, en daarop kan in een volgend tijdperk van het geding niet teruggekomen worden. 2)

Eerst wanneer beslist is over de onteigening, komt de bepaling der schadeloosstelling in aanmerking.

In onze wet van 1841 en in de belgische wet van 1835, worden onteigening en schadeloosstelling insgelijks in één geding behandeld. In de fransche wet van 1841 is de mogelijkheid dat het geding loopt alleen over de schadeloosstelling opengelaten.

§ 1. DE UITSPRAAK DER ONTEIGENING.

Overzigt.

De kring, voor het geding tot het uitspreken der onteigening getrokken, is uiterst beknopt. Hoofdzaak is daarbij, controle of de voorgeschreven formaliteiten in acht zijn genomen. Geen geschillen over eigendom of andere regten, vreemd aan de eigenlijk gezegde onteigening. De procedure is bovendien spoedig en eenvoudig. Korte termijnen, alle middelen tegelijk voor te stellen, geen vrijwaring noch andere incidenten, uitspraak over alles in één vonnis. Geen hooger beroep. Cassatie van het eindvonnis.

Bij de regeling van het geding op deze wijze werd men geleid door de overweging, dat bij eene zoo degelijke administratieve voorbereiding, waar het vaststaat dat het goed ten algemeenen nutte moet worden onteigend, elke tegenspraak of bedenking slechts tot vertraging kan leiden, omdat de

1) Mr. H. M. van Andel. De onteigening ten algemeenen nutte, bl. 87. Dalloz. Expropriation pour cause d'utilité publique. N°. 226.

2) De Hooge Raad besliste bij arrest van 19 April 1870, W. 3210: dat alle bezwaren in het bij art. 24 bedoelde tijdperk van het geding tot onteigening tegelijk moeten worden voorgesteld, maar ook dat men later in den loop van het volgende tijdperk daarop niet mag terugkomen; en dat mitsdien de regter, wanneer dit niettemin is geschied, onbevoegd is bij het eindvonnis òf zoodanige bezwaren voor het eerst te beslissen òf op de deswege reeds bij interlocutoir gegeven beslissing terug te komen.

eindbeslissing nooit eene andere zijn kan, dan dat de eigenaar veroordeeld wordt zijn goed af te staan. 1)

In onze wet van 1841 was spoed noch beknoptheid kenmerk van het geding. In de belgische wet van 1835 trachtte men naar dit doel, doch bereikte het slechts in geringe mate. De fransche wet van 1841 treft te dien opzigte veel meer doel.

---

§ 1. I. Dagvaarding artt. 18—22.

Art. 18.

„Ingeval de onteigenende partij geene overeenkomst heeft „kunnen treffen, doet zij de eigenaars in Ons besluit aange„wezen, voor de arrondissementsregtbank, onder wier „regtsgebied die goederen gelegen zijn, dagvaarden, ten „einde de onteigening dier perceelen te hooren uitspreken, „en het bedrag der schadeloosstelling te hooren vaststellen.

„Indien de, aan denzelfden eigenaar toebehoorende goede„ren, die onteigend moeten worden, in verschillende arron„dissementen zijn gelegen, wordt de dagvaarding gedaan „voor de regtbank, onder welker ressort de hoofdplaats der „bebouwing behoort, en bij gebreke van zulk eene hoofd„plaats, voor eene der regtbanken, binnen welker ressort „een of ander gedeelte der goederen gelegen is, ter keuze „van de onteigenende partij."

Art. 19.

„In het geding ter onteigening treden, wanneer de uitvoe„ring van het werk aan bijzondere personen of vereenigingen „is toegestaan, deze als eischende partij op. Waar dit het „geval niet is, wordt het geding op naam van Onzen Com„missaris in de provincie gevoerd, of, indien de onteigening „alleen binnen eene enkele gemeente gevorderd wordt, op „naam van het hoofd van het gemeentebestuur.

„In het publiek belang van een waterschap kan het geding „ook op naam van het bestuur van dat waterschap worden „gevoerd."

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 730.

Art. 20.

„Wanneer de eigenaar buiten het koningrijk woont, of „zijne woonplaats onbekend is, wordt het geding gevoerd „tegen den gevolmagtigde of bewindvoerder, indien een „zoodanige binnen het koningrijk bekend is, en, zoo ook „deze onbekend is, tegen een derde, binnen het ressort der „regtbank wonende, en door deze op verzoek en ten koste „der onteigenende partij, te dien einde te benoemen. De „alzoo benoemde kan, bij het ophouden zijner betrekking, „het loon van den bewindvoerder eens afwezige, en daaren-„boven de gemaakte onkosten in rekening brengen.

„Desniettemin is de eigenaar geregtigd ten dage, in art. 23 „genoemd, op de dagvaarding, aan den gevolmagtigde, „bewindvoerder of door den regter benoemde gedaan, te „verschijnen, in welk geval de dagvaarding, als aan hem „geschied wordt beschouwd en het geding tegen hem wordt „gevoerd."

Art. 21.

„De onteigening van al de binnen het regtsgebied der-„zelfde arrondissementsregtbank voor het werk noodige en „niet bij minnelijke overeenkomst verkregene eigendommen „moet te gelijker tijd gevraagd worden, op straffe van „veroordeeling van den eischer in al de kosten van de ge-„dingen, over later aangevraagde onteigeningen gevoerd.

„Deze bepaling is niet van toepassing op perceelen, „krachtens art. 16 ter onteigening aangewezen."

Art. 22.

„De dagvaarding moet, op straffe van nietigheid, de som, „welke als schadeloosstelling aangeboden wordt, vermelden."

1. Wanneer te dagvaarden?

»Ingeval de onteigenende partij geene overeenkomst heeft »kunnen treffen." Wil dit zeggen, dat de vordering niet ontvankelijk is, wanneer de poging achterwege bleef? Mij dunkt neen. De wetgever heeft dit niet bepaald, en kan men het zonder uitdrukkelijke bepaling aannemen?

Twee redenen schijnen voor het tegendeel te pleiten. Vooreerst, de wet bevat geen voorschrift hoe de onteigenende partij de poging tot minnelijke schikking in te stellen hebbe, en wanneer het bestaan van zulk eene poging aangenomen worden kan. 1) Bij gebreke hiervan kan de onteigenende partij het voorschrift verijdelen, door een geheel onaannemelijk bod te doen, of door onmiddellijk na het bod te dagvaarden. Want de Regering verklaarde in de memorie van toelichting 2) dat de onteigenende partij bevoegd is midden in de onderhandeling te dagvaarden. 3)

Ten andere. Uit de niet regeling van dit punt blijkt, dat de wetgever het meest liet aankomen op het eigenbelang van de onteigenende partij. Eene niet ontvankelijk verklaring zoude slechts vertraging veroorzaken, daar de zaak toch steeds met onteigening afloopen moet, en dus regtstreeks inloopen tegen het stelsel der wet.

De onteigende partij zal, wanneer de schadeloosstelling niet hooger bepaald wordt dan het aanbod, op grond van art. 50 in de kosten verwezen moeten worden, ook wanneer geene poging tot minnelijke schikking voorafging. Dit is onbillijk en er mag wel in worden voorzien; hetzij door de onteigenende partij in dat geval niet ontvankelijk te verklaren, waartegen echter op grond der vertraging bezwaar bestaat, hetzij door de bepaling, dat waar geene poging tot minnelijke schikking gedaan is, aanneming van het aanbod op den regtsdag als minnelijke overeenkomst moet worden beschouwd. Zoodat geene regterlijke uitspraak te pas komt en de regten van derden ongedeerd blijven. Of wel, hetgeen het meest verkieselijk schijnt, de onteigenende partij in dat geval de kosten te doen dragen; gelijksoortige bepaling bevat reeds art. 21.

De regtbank te Maastricht nam aan dat het niet instellen eener poging tot minnelijke schikking niet in den weg staat aan de regtsvordering. 4) De Amsterdamsche regtbank nam het tegenovergestelde gevoelen aan. 5)

1) Leeuwarden 6 Februarij 1877, W. 4139.

2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 290. Zie hiervoor bl. 37.

3) Dat de onteigenende partij niet behoeft te wachten totdat de minnelijke overeenkomst gesloten en uitgevoerd is, neemt aan:
's Hertogenbosch 17 Junij 1864, W. 2598.

4) Maastricht 23 October 1863, W. 2527.

5) Amsterdam 17 October 1854, R. B. 1854, bl. 546.
In gelijken zin als de laatste uitspraak: Regtsgeleerde Adviezen. 7e Verzameling, bl. 31. Mr. H. M. van Andel. De onteigening ten algemeenen nutte, bl. 73, noot 1. v. Emden, voortzetting der Regtspraak van Leon, op art. 18 der onteigeningswet.

2. Wie moet dagvaarden?

De onteigenende partij, art. 18. En wie de onteigenende partij is, zegt art. 19, de concessionaris, òf de Commissaris des Konings, en waar de onteigening in eene gemeente of waterschap gevorderd wordt, de burgemeester of het bestuur van dat waterschap.

Volgens onze wet van 1841 was het steeds de Gouverneur, art. 9. De belgische wet van 1835 zegt in art. 18, l'administration ou le concessionaire. De fransche wet van 1841 laat de uitspraak der onteigening requireren door den procureur de la République, art. 14.

De vraag, wie als onteigenende partij te beschouwen is, rees, toen, gelijk bij den Centraalspoorweg en eenige andere spoorwegen, de spoorweg door concessionarissen werd aangelegd, en de onteigening ten name van den Staat geschiedde. 1) De Minister van Binnenlandsche Zaken meende in de zitting der Tweede Kamer van 28 Mei 1862, dat men over die vraag lang kon twisten, doch dat, indien men wilde, het eind te vinden was in de bepalingen der concessie. 2) De vraag kwam, ten aanzien van den Centraalspoorweg ter sprake voor den burgerlijken regter, doch werd niet beslist. 3)

Dat waar de Commissaris des Konings het geding voert namens den Staat, de onteigening niettemin niet ten zijnen name, maar ten name van den Staat moet worden uitgesproken, nam de Hooge Raad aan. 4)

3. Wie moet gedagvaard worden?

a. Het geding tot onteigening wordt tegen den eigenaar gevoerd. Dit hangt zamen met het begrip van onteigening, dat ten grondslag ligt aan de wet.

Volgens onze wet van 1841 werd insgelijks het geding tegen den eigenaar gevoerd, art. 9. De belgische wet van 1835, art. 2, laat de eigenaars en vruchtgebruikers roepen, de dagvaarding wordt openbaar en bekend gemaakt. Ingevolge de fransche wet van 1841, art. 14, wordt de eigenlijk gezegde onteigening, zonder oproeping der onteigende partij, gerequireerd door den procureur de la République. In Frankrijk wordt op grond dezer wet aangenomen, dat men ook een vonnis van onteigening moet verkrijgen, om de regten van derden te doen ophouden. Zoo zal de onteigening moeten uitgesproken worden ten opzigte van huurders, die niet tot minnelijke overeenkomst bereid zijn, hoewel de eigenaar het

1) Vergelijk bl. 81.
2) Bijblad 1861—1862, Tweede Kamer, bl. 827.
3) Utrecht 11 Mei 1864, W. 2617.
4) H. R. 27 Augustus 1874, W. 3755.

goed in der minne heeft afgestaan. 1) Eerst bij de vaststelling der schadeloosstelling worden de eigenaars en derde belanghebbenden door de administratie geroepen, art. 28.

b. Onze wet laat het geheele geding voeren tegen den eigenaar. En als zoodanig wordt beschouwd de eigenaar in het Koninklijk besluit aangewezen. Het Koninklijk besluit wijst den kadastralen eigenaar aan, overeenkomstig art. 3. 2)

Intusschen, de wet bepaalt stellig dat gedagvaard moet worden de eigenaar, in het Koninklijk besluit aangewezen, zoodat dit opgevolgd moet worden, ook dan wanneer in de kadastrale aanwijzing verandering gekomen is, en er dus tusschen het Koninklijk besluit en de vroegere stukken verschil bestaat; insgelijks wanneer dergelijk verschil ontstaan is door verandering in het plan; en wanneer na de aanwijzing bij het Koninklijk besluit verandering is gekomen in het kadaster. 3)

De onteigenende partij behoort onder geen ander voorwendsel af te wijken van de aanwijzing in het Koninklijk besluit, bijvoorbeeld op grond dat het Koninklijk besluit niet den waren eigenaar aanwijst. Want alleen op voorwaarde dat men zich aan het voorschrift houdt, volgens hetwelk, hij die als zoodanig in het kadaster voorkomt, als eigenaar beschouwd wordt, kunnen geschillen over eigendom uit het geding geweerd worden. 4) En aan dit voorschrift houdt men zich, wanneer de aanwijzing in het Koninklijk besluit gevolgd wordt, want dat besluit wijst den kadastralen eigenaar aan. Ik geloof daarom dat de beslissing in het vonnis der regtbank van Assen van 21 April 1858 5) niet juist is, volgens welke de bepaling, dat als eigenaars worden beschouwd zij, die in de registers van het kadaster als zoodanig voorkomen niet ten gevolge heeft, dat een overledene wordt gedagvaard. Deze beslissing is eene miskenning van het bedoelde voorschrift. Dat hij, die als zoodanig in het kadaster vermeld is, beschouwd wordt als eigenaar is een absoluut voorschrift, strekkende om onafhankelijk van alle met elkander strijdige beweringen van partijen, de voortgang der onteigening mogelijk te maken. 6)

1) Dalloz. Expropriation pour cause d'utilité publique. n°. 243.
2) Leeuwarden 8 April 1865, W. 2954.
3) Bijblad 1850—1851. Tweede Kamer, bl. 1188, 1192².
4) Vergelijk bl. 85.
5) Assen 21 April 1858, W. 2018, R. B. 1859, bl. 64.
6) Het doel van het voorschrift is bepaaldelijk om de kunstgrepen der onteigende partijen te keeren, exceptien van non kwalificatie, verkoopingen ten einde aan het geding hinderpalen in den weg te leggen, — welke kunstgrepen onder de vorige wet niet zelden te baat genomen werden.

Waartoe het verlaten van dit voorschrift der wet leidt, bleek in een gelijk geval, dat zich te Amsterdam voordeed. Ook daar stond het goed ten name van een overledene op het kadaster. De onteigenende partij dagvaardt niet dezen, maar de erfgenamen. Terstond wordt door de gedaagden eene exceptie van non kwalificatie voorgesteld, op grond dat zij geen erfgenamen waren. De regtbank kon deze exceptie niet ter zijde stellen, omdat de kadastrale eigenaar niet gedagvaard was; maar nam aan dat de onteigenende partij den kadastralen eigenaar had moeten dagvaarden, doch, nu hij dit niet gedaan had, ook de fouten zijner dagvaarding moest dragen. 1)

c. Wanneer de eigenaar buiten het koningrijk woont, of zijn woonplaats onbekend is, wordt het geding gevoerd tegen den gevolmagtigde of bewindvoerder, en zoo ook deze binnen het koningrijk onbekend is, tegen een derde door de regtbank te benoemen. Een voorschrift om de vertraging te vermijden, verbonden aan de dagvaarding van iemand, wiens woonplaats onbekend of buiten het koningrijk is. Eene uitzondering op de bepalingen van het wetboek van Burgerlijke Regtsvordering om vertraging te vermijden. 2) Dit blijkt uit het oorspronkelijk ontwerp, waar aan het hoofd van dit artikel stond: »Voor zooverre de woonplaats der eigenaars »bekend en binnen het koningrijk gelegen is, worden de »gewone termijnen van dagvaarding in burgerlijke zaken ook »hier in acht genomen." Deze alinea verviel, ten gevolge van het opnemen van een nieuw algemeen voorschrift, nu art. 4, door de Regering, naar aanleiding van de opmerking der Kamer, in het ontwerp gebragt. 3)

De derde, gevolmagtigde of bewindvoerder is lasthebber, doch de onteigening wordt tegen hem uitgesproken, de schadeloosstelling wordt aan hem uitbetaald, waarvan hij iure retentionis zijn loon en de onkosten kan afhouden. 4) Hij is niettemin lasthebber, zoodat de eigenaar geregtigd is op de dagvaarding te verschijnen op den regtsdag. Later kan hij de procedure niet overnemen. Een amendement, strekkende

1) Amsterdam 20 September 1854, R. B. 1854, bl. 546.

De onteigenende partij had, dunkt mij, niet ontvankelijk moeten worden verklaard. Hij is niet alleen bevoegd, maar moet de eigenaars, in het Koninklijk besluit aangewezen, dagvaarden.

2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 498.

3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, ontwerp art. 20, bl. 284, gewijzigd ontwerp art. 20, bl. 739.

Vergel. de artt. 4, 7°; 10, B. R.

4) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 733.

om den eigenaar die bevoegdheid te geven, werd verworpen, om de vertraging welke daaruit zoude voortvloeijen, te keeren. 1) Uit dit karakter van lasthebber volgt echter dat de derde den last, hem door den eigenaar gegeven, moet opvolgen, b. v. ten opzigte van het aanbod, en dat de eigenaar, zelfs gedurende het geding, zijne regten als zoodanig kan uitoefenen, en het goed dus in der minne afstaan aan de onteigenende partij. 2)

Het geval deed zich te 's Gravenhage voor. De Staat kocht, kort vóór het vonnis, het goed van de inmiddels opgespoorde eigenaars, en liet de akte overschrijven. De bewindvoerder stelt hierop eene vordering in tegen den Staat, tot vernietiging der overschrijving van de akte en tot schadevergoeding. De Hooge Raad besliste dat de bewindvoerder slechts wordt benoemd ad litem, om de onbekende eigenaars in het geding te vertegenwoordigen, en dat dit aan de onteigenende partij de bevoegdheid niet ontneemt om, ondanks het geding, het goed van de eigenaren te koopen. 3)

4. Hoe te dagvaarden?

1. Er moet worden gedagvaard, om de onteigening van de in het Koninklijk besluit aangewezen perceelen te hooren uitspreken, en de schadeloosstelling te hooren vaststellen. Dit is de kring van het geding tot onteigening. Iets anders kan van den regter niet worden gevraagd. Zie op art. 24.

Uit het voorschrift is echter niet af te leiden, dat de onteigening van alle, bij het Koninklijk besluit aangewezen, perceelen gevraagd worden moet. De onteigening is slechts verpligtend waar zij noodig is, en dit staat ter beoordeeling van de administratieve magt. De onteigende heeft geen regt op onteigening. 4) Het blijkt bovendien uit art. 21 dat het gebod beperkt is tot de voor het werk noodige eigendommen; en uit art. 55, van het beginsel uitgaande, dat de onteigenende partij bevoegd is al dan niet van het vonnis gebruik te maken.

De onteigening van gedeelten van perceelen kan even goed

1) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1189—1197, 1204', 1224.

2) Tegen den vertegenwoordiger als zoodanig moet de veroordeeling c. q. in de kosten worden uitgesproken. Arnhem 1 Februarij 1875, W. 3922.

3) H. R. 29 Maart 1867, W. 2888.

Bij de beraadslaging was de heer Sloet tot Oldhuis van meening, dat de eigenaar, volgens de wet, de bevoegdheid niet bezat, om, gedurende het geding, het aanbod der onteigenende partij aan te nemen.

4) Utrecht 25 October 1867, W. 2952.

H. R. 2 December 1867, W. 2959.

Dordrecht 27 Junij 1864, W. 2609.

gevraagd worden, als van geheele perceelen, of liever de uitdrukking perceelen duidt eene uitgestrektheid gronds aan, onverschillig van welke grootte, en niet enkel de perceelen, gelijk zij in de registers van het kadaster aangewezen zijn. 1)

2. De onteigenende partij moet de onteigening van alle binnen het regtsgebied derzelfde arrondissementsregtbank noodige eigendommen te gelijker tijd vragen. De aanleiding en grond voor deze bepaling werd aldus opgegeven in de memorie van toelichting. 2)

»Men lette niet op de gegrondheid der middelen, welke »men voordroeg; men zag alleen op de mogelijkheid, de zaak »op de lange baan te schuiven. Dit werd gemakkelijker ge»maakt, door den weg, dien de onteigenende partij gewoon»lijk insloeg. In plaats bij den regter de onteigening van »alle gronden, welke zij niet bij minnelijke overeenkomst »had kunnen verkrijgen, tegelijkertijd te vragen, vorderde zij »die stuk voor stuk. Met elken eigenaar moest zij eenen »nieuwen strijd strijden; bij elken eigenaar had zij nieuw »tijdverlies te lijden, nieuwe kosten te maken. Hoe verder »men zelfs met het werk gevorderd was, hoe meer dus de »eigenaar wist, dat men zijnen grond niet missen kon, hoe »hardnekkiger hij zich verdedigde, hoe vernuftiger hij in het »uitvinden van exceptien werd, hoe hoogere en hoogere »winsten hij van de verlegenheid der onteigenende partij »poogde te trekken. Men vuurde aldus niet enkel den tegen»stand aan, maar riep dien op. Het voordeel, dat de eene »eigenaar op die wijze won, was voor den volgenden een »prikkel zich nog hardnekkiger te verdedigen, ten einde »nog grootere winsten te doen. Aldus maakte men het ont»eigeningsgeding tot eene winstgevende speculatie. Dit was »niet de schuld der wet, hoe gebrekkig ook, maar aan hen, »die hare toepassing vroegen, te wijten."

Buiten deze historische aanleiding deed de Regering nog twee andere gronden gelden. Vooreerst in de memorie van beantwoording. 3)

»Zij zal aanmerkelijk tot bespoediging kunnen bijdragen. »Het onderzoek der deskundigen zal achtereenvolgens en ge»leidelijk afloopen, en vele omstandigheden, die eenige ver»traging bij elke zaak kunnen veroorzaken, zullen nu veelal »slechts één verwijl voor alle zaken te zamen te weeg brengen."

En bij de beraadslaging verdedigde de Regering de bepa-

1) Leeuwarden 8 April 1865, W. 2954.
2) Zie hiervoor bl. 36.
3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 733.

ling mede op den grond dat de onteigenende partij, met alle middelen toegerust, een aanvang behoort te maken met het werk, opdat zij in staat zij met volle kracht, ernstig en doortastend te werk te gaan, en niet, gelijk bij ons zoo dikwerf geschiedt, met onvoldoende middelen, een halven wil en in eene volkomene onzekerheid of het werk na twee, dan na twintig jaren ten einde zal komen. 1)

Deze gronden voor de bepaling schijnen wel op te wegen tegen het nadeel dat daaruit kan voortvloeijen, hierin bestaande, dat nu alle gedingen soms op de onderhandeling met één eigenaar moeten wachten, en zoodoende de aanvang van het werk vertraagd wordt. Dit bezwaar overschatte men echter niet. Vooreerst is het voorschrift beperkt tot de onteigeningen in één arrondissement, ten andere is de onteigenende partij bevoegd voor de onderhandelingen zoo kort mogelijke termijnen te stellen.

Het voorschrift is niet op te vatten als een gebod, om de eigenaars der te onteigenen perceelen collectief te dagvaarden. 2) De arrondissementsregtbank te Arnhem liet de collectieve dagvaarding toe in een geval, waar één bewindvoerder alle eigenaren vertegenwoordigde, om zoodoende hooge proceskosten, boven de waarde der perceelen, te besparen. Voorzeker een goed doel. Daarom niettemin in strijd met de wet. Dit bleek ook daaruit, dat de intrekking van den eisch ten opzigte van enkele perceelen, door de regtbank zelve, niet als vermindering van den eisch, maar als afstand der instantie werd aangemerkt. 3)

De straf op het niet opvolgen der bepaling is veroordeeling van den eischer in de kosten van de gedingen over later aangevraagde onteigeningen gevoerd; niet ontvankelijk kan de eischer dus niet verklaard worden. 4)

Ingevolge de laatste alinea van art. 21 is de bepaling niet van toepassing op perceelen, krachtens art. 16 ter onteigening aangewezen. Die aanwijzing zal in den regel eerst bij de uitvoering van het werk geschieden.

3. Art. 22 bepaalt dat de dagvaarding, op straffe van nietigheid, de som vermelden moet, welke als schadeloosstelling wordt aangeboden.

1) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1204².
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 733.
Aldus ook beslist, Utrecht 24 December 1862, W. 2444.
3) Arnhem 1 Februarij 1875, W. 3922.
4) Aldus ook beslist, Utrecht 25 October 1867, W. 2952.
H. R. 2 December 1867, W. 2959.
Zie over dit artikel ook W. 2544.

a. Deze bepaling dient *alleen* om een grondslag te verschaffen voor de veroordeeling in de kosten. Art. 50 schrijft voor dat de onteigenende partij in de kosten veroordeeld moet worden, als de schadeloosstelling meer bedraagt dan het aanbod, in de andere gevallen de verweerder.

Dit is het *eenig* doel der bepaling. Het doel is niet den regter of de partijen aan het aanbod te binden. Stelsel der wet is, dat de regter, onafhankelijk van de beweringen van partijen en de verslagen der deskundigen, de schadeloosstelling bepaalt. Bij de onteigening is het algemeen belang in hooge mate betrokken. De regter kan dus de schadeloosstelling lager bepalen dan het aanbod. 1)

Aldus overwoog de Hooge Raad: 2)

»O. dat de bestreden beslissing daarop berust: »»dat de »»eischer qq. aan zijn bij dagvaarding gedaan aanbod, zal »»het deszelfs karakter van aanbod behouden, is en blijft »»gebonden; en het geheele proces als het ware alleen loopt »»over de vraag, of dat aanbod al of niet voldoende is;" " »en dat deze beschouwing is in strijd met de bij het middel »van cassatie aangehaalde wetsartikelen;

»O. toch, dat de strekking daarvan is, bij niet aanneming »van het aanbod het geding tot onteigening te doen loopen, »niet over de vraag, of is voldoende het gedaan aanbod, »maar over het bedrag der schadeloosstelling, en wel in dier »voege, dat deze behoort te zijn volledig, maar ook niet »meer en dat de regter alleen door de daarbij in acht te »nemen voorschriften der onteigeningswet, geenszins door »het aanbod is gebonden;

»O. dat dit volgt, zoowel uit den geheelen zamenhang van »de verschillende bepalingen der onteigeningswet, als meer »in het bijzonder uit art. 18, naar hetwelk »»de onteige- »»nende partij moet dagvaarden, ten einde de onteigening »»en het bedrag der schadeloosstelling te hooren uitspreken" ", »en uit art. 37 derde zinsnede, naar hetwelk »»de regtbank »»doet uitspraak over de onteigening en over de schadeloos- »»stelling" ", en alzoo geenszins over de vraag of het aanbod »is voldoende;

»O. dat daartegen niets afdoet het voorschrift van art. 22 »der aangehaalde wet: »»de dagvaarding moet op straffe van »»nietigheid, de som, welke als schadeloosstelling aange- »»boden wordt, vermelden" ", vermits dit alleen strekt om »de voortzetting van het geding zoo mogelijk, nog te voor- »komen, als ter uitvoering van art. 50, luidende: »»wanneer

1) Anders Arnhem 1 Februarij 1875, W. 3922.
2) H. R. 31 Januarij 1877, W. 4093.

»»de bij het vonnis bepaalde schadevergoeding meer bedraagt »»dan het gedane aanbod, wordt de onteigenende partij, en »»in de overige gevallen de verweerder, in de kosten ver»»oordeeld"", en dat daaruit alzoo niet kan worden afgeleid, »dat de grondslag en de spil van het geheele geding uit»sluitend zoude zijn het al of niet voldoende van het aanbod, »welk aanbod slechts is eene eenzijdige verklaring, die, zoo »lang het niet is aangenomen, niet bindt hem die haar heeft »gedaan, en niet inhoudt de erkenning eener schuld tot het »aangeboden bedrag, maar alleen het bedrag van datgeen, »waardoor, ter voorkoming van een geding, is beproefd eene »schikking in der minne."

Art. 22 dient *alleen* om een grondslag te bekomen voor de veroordeeling in de kosten. Het doel is dus niet, om eene aanneming van het aanbod na de dagvaarding uit te lokken, althans niet in den zin, waarin sommige uitspraken dit bedoelen. Deze uitspraken nemen aan, dat het aanbod ten doel heeft aanneming door den gedaagde uit te lokken, met dit gevolg dat, bij die aanneming, ook waar de onteigenende partij zich daartegen verzet, eene minnelijke overeenkomst moet geacht worden gesloten te zijn. Dit is m. i. onjuist.

Het tijdstip voor de minnelijke overeenkomst is vóór de dagvaarding. Dit tijdstip voorbij, is de periode der geregtelijke onteigening aangebroken. Na de dagvaarding is zoodanige overeenkomst over de schadeloosstelling en over het geding, slechts mogelijk, welke geheel vrijwillig door beide partijen gesloten wordt. Aanneming door den gedaagde kan niet ten gevolge hebben dat eene minnelijke overeenkomst aangenomen wordt tegen den wil der onteigenende partij. Eene regterlijke uitspraak blijft dan nog steeds noodig. Vergelijk art. 24.

b. Moet het aanbod in de dagvaarding gelijk zijn aan dat in der minne gedaan? Zij kunnen verschillen, maar, zoo het aanbod in de dagvaarding hooger is, zal het gevolg zijn, dat de onteigenende partij geacht wordt geene poging tot minnelijke schikking te hebben gedaan. 1)

De regtbank te Leeuwarden 2) acht het niet noodig dat het aanbod bij dagvaarding gelijk zij aan dat der poging tot minnelijke overeenkomst, omdat ook na de dagvaarding, door acquiescement van den gedaagde, eene minnelijke overeenkomst tot stand komen kan. Dit berust op de onjuiste

1) Welke hiervan de gevolgen zijn, zie bl. 136.
2) Leeuwarden 6 Februarij 1877, W. 4139.
Zie art. 24.

meening, dat het aanbod in de dagvaarding ten doel hebben zoude eene minnelijke overeenkomst uit te lokken.

c. Het aanbod moet in geld bestaan. Een aanbod in werken ware geen maatstaf voor vergelijking. Zie hierover op art. 37.

Kan een aanbod in geld, onder voorwaarden, geschieden, b. v. dat de onteigenende of de onteigende partij een werk of een onderhoud op zich neme? Neen. Wat zal het gevolg zijn? Dat de onteigenende partij in den regel in de kosten wordt veroordeeld. Want het aanbod in geld, dat alleen in aanmerking kan komen, zal, ten gevolge der bijgevoegde voorwaarde, in den regel lager zijn, dan het bedrag, waarop de schadeloosstelling wordt bepaald. Nietigverklaring der dagvaarding schijnt niet noodig, want de som, die als schadeloosstelling aangeboden wordt, is vermeld in de dagvaarding. 1)

d. Derde belanghebbenden.

Volgens de fransche wet van 1841, artt. 23, 28, moet aanbod worden gedaan aan ieder derde belanghebbende. Dit hangt zamen met het stelsel der wet, volgens hetwelk zoowel de eigenaar als de derden, die aan de administratie aangewezen zijn, tot de bepaling der schadeloosstelling worden opgeroepen.

In onze wet is dit anders.

Er zijn twee categorien van derde belanghebbenden. Zij, die zakelijke regten hebben op het goed, en de huurders.

De schadeloosstelling der eersten is in den regel in het aanbod begrepen, immers zij ontvangen een deel van de schadeloosstelling van den eigenaar. 2) Alleen bij beklemregt en erfpacht zal het aanbod gesplitst moeten worden, omdat zoowel de eigenaar als de beklemde meijer en de erfpachter volgens art. 47 in het geding geroepen worden. Bij verzuim van splitsing van het aanbod, moet men, volgens den Hoogen Raad, nietigverklaring der dagvaarding vragen of tot splitsing concluderen. 3)

1) Assen 21 April 1858, W. 2018;

Assen 17 April 1869, W. 3150, 3232, R. B. 1869, bl. 714. Dit vonnis verklaart den eischer in dergelijk geval niet ontvankelijk.

Zie ook Rotterdam 20 Junij 1878, W. 4294.

2) Zoo oordeelt de H. R. 18 April 1876, W. 3971, dat de waarde der door de onteigening verloren tiendheffing, en daarmede in verband staande afkoop, is een bestanddeel van de waarde van den onteigenden grond, en begrepen onder de door de onteigenende partij aan den onteigende te betalen schadeloosstelling, en dus element van het aanbod in de dagvaarding.

3) H. R. 3 April 1877, W. 4101.

Maastricht 24 October 1863, W. 2581, beslist dat voor elk perceel niet eene afzonderlijke som aangeboden behoeft te worden.

Aan de huurders moet een afzonderlijk bod gedaan worden. Zij ontvangen toch eene zelfstandige schadeloosstelling boven die des eigenaars.

Evenmin kan ter beoordeeling wie in de kosten veroordeeld worden moet, de schadeloosstelling van den huurder gevoegd worden bij die van den eigenaar. Er is toch geene enkele reden waarom de onteigenende partij, die een voldoend aanbod aan den eigenaar deed, toch de kosten moet dragen der hoofdzaak, omdat hij enkel een onvoldoend aanbod deed aan den intervenient. Biedt de onteigenende partij te weinig aan den tusschengekomen huurder aan, zoo moet hij, alleen te diens opzigte, in de kosten verwezen worden.

De Hooge Raad oordeelt anders, zie art. 50.

4. *Termijn.* Het is de termijn van het gemeene regt. Voor de gevallen, waar deze termijn te lang zoude zijn, heeft art. 20 voorzien.

---

§ 1. II. Verdere procedure, artt. 23, 24.

1. *Stukken vóór de teregtzitting over te leggen.*

Art. 23.

„Ten minste drie dagen vóór de verschijning legt de ont„eigenende partij tot staving van haren eisch, ter griffie van „de regtbank over:

„1°. Ons besluit, waarbij de te onteigenen perceelen worden „aangewezen;

„2°. een door het hoofd van het gemeentebestuur afgegeven „bewijs, dat de commissie tot aanhooring van de bezwaren „der belanghebbenden zitting gehouden heeft in de gemeente, „binnen welker kring het goed, welks onteigening gevorderd „wordt, gelegen is; alsmede de Staatscourant, waarin die zit„ting ten minste veertien dagen te voren is bekend gemaakt;

„3°. een mede door het hoofd van het gemeentebestuur „afgegeven bewijs, dat de uitgewerkte plans met de daarbij „behoorende kaarten en grondteekeningen overeenkomstig „art. 12 op de secretarie der gemeente gelegen hebben; en, „zoo het plan, in het laatste lid van dat artikel genoemd, „ter griffie van de provincie was nedergelegd, een daarvan „door den griffier der Staten afgegeven bewijs."

De belgische en fransche wetten schrijven overlegging voor van de stukken, waaruit blijkt dat de formaliteiten nagekomen zijn; de belgische wet laat ze ter inzage nederleggen ter griffie, en dit bij de dagvaarding beteekenen aan de eigenaars en vruchtgebruikers.

Onze wet van 1841 bepaalde in art. 9, dat de vordering niet anders behoeft te worden gestaafd dan door het Koninklijk besluit en de resolutie van den gouverneur.

De tegenwoordige wet wijst stellig de stukken aan, welke tot staving van den eisch, ter griffie moeten worden nedergelegd.

De termijn van minstens drie dagen vóór de verschijning werd er later door de Regering bijgevoegd, naar aanleiding eener opmerking van het Verslag, tot bekorting van het geding, en om de dilatoire exceptie van niet mededeeling van stukken uit te sluiten. 1)

De Hooge Raad nam bij arrest van 2 April 1869 teregt aan, dat het bewijs sub 3°. in art. 23 genoemd, stellig moet opgeven welke stukken, en wel de stukken in art. 12 bedoeld, ter inzage hebben gelegen, en vermelden dat deze nederlegging ter secretarie heeft plaats gehad; een bewijs dat de plans en verdere stukken ter inzage hebben gelegen, zonder opgave der onderscheidene stukken of der plaats waar, is dus niet voldoende. 2)

In datzelfde arrest werd bovendien door den Hoogen Raad overwogen:

»dat de oeconomie der procedure tot onteigening ten alge»meenen nutte, volgens de wet van 28 Augustus 1851, ten »doel heeft bespoediging van het geding; maar dat, als zoo»vele waarborgen, dat door die bespoediging niemands reg»ten worden verkort, zijn voorgeschreven administratieve »formaliteiten, waaronder eerstgenoemde bepaling, (a. 23) »die, wel verre van te zijn een nudum praeceptum, tegen »welks niet naleving geene straf is bedreigd (hetgeen de »eischeresse in cassatie beweert), integendeel zijn een stellig »voorschrift, houdende eene voorwaarde, zonder wier ver»vulling de vordering niet kan worden toegewezen;

en verder:

»dat in de bepaling van art. 23 eerste zinsnede en n°. 3 »is vervat een geheel bijzonder van de gewone wijze van »procederen afwijkend voorschrift, waarbij voor de ontvan»kelijkheid der vordering wordt gevorderd de voorafgegane »nederlegging van het bedoeld bewijs; en dat daarin tevens

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 499.
2) H. R. 2 April 1869, W. 3104.

»ligt opgesloten, dat het verzuim daarvan later in den loop »van het geding, en alzoo ook in hooger beroep, niet kan »worden hersteld.

»O. dat hieruit volgt, dat, hoezeer art. 26 der meerge- »noemde wet in het onderwerpelijk geval toekent het middel »van hooger beroep, echter daarop niet is toepasselijk de »gewone, voor het hooger beroep geldende regel, volgens »welke het is veroorloofd het bewijs der vordering alsnog in »hooger beroep te leveren;"

De beslissing dat bij niet overlegging van het bewijs de vordering niet ontvankelijk is en dat dit verzuim ook niet in hooger beroep kan worden hersteld, steunt op dezen eenen grond, dat het voorschrift van art. 23 behoort tot de formaliteiten, zonder wier nakoming de vordering niet kan worden toegewezen.

De stelling in het algemeen, welke men in het arrest vindt, dat de administratieve formaliteiten de voorwaarde zijn der spoedige procedure en van de toewijzing der vordering, is ongetwijfeld juist. Bedenkelijk schijnt alleen dat de bepaling van art. 23 tot die administratieve formaliteiten gerekend wordt. Het schijnt eene verwarring van de nederlegging van het bewijs der nakoming van de formaliteiten, met de naleving zelve dier formaliteiten. Dat de formaliteiten nagekomen zijn, daarop komt het aan. Maar komt het in gelijke mate aan op de overlegging van het bewijs daarvan, drie dagen voor de verschijning? Men zoude het niet zeggen, ook omdat deze termijn in de wet gebragt werd, ten einde de exceptie van niet mededeeling van bewijsstukken te keeren.

Met de niet naleving der formaliteiten kan het belang der te onteigenen personen in hooge mate gemoeid zijn. Maar welk belang van dien aard is betrokken bij de niet tijdige overlegging van het bewijs, dat die formaliteiten zijn nagekomen, wanneer dat verzuim later hersteld wordt?

Art. 24.

„De regtbank behandelt zaken, aangaande onteigening „ten algemeenen nutte, vóór elke andere.

„Ten dage dienende concludeert de aanlegger tevens tot „benoeming van één of meer deskundigen, ter opneming der „schade door de onteigening aan de eigenaars en derde be- „langhebbenden te veroorzaken.

„Op denzelfden dag, of uiterlijk acht dagen daarna,

„geven de verweerders de gronden hunner tegenspraak bij „conclusie op.

„Partijen kunnen in dezelfde teregtzitting hare conclusien „bij pleidooi breeder ontwikkelen.

„Alle gronden van verdediging, zoo exceptien als die, „welke de hoofdzaak aangaan, worden, op verbeurte van „het regt om de overige in te brengen, te gelijker tijd voor„gesteld.

„Oproeping tot vrijwaring wordt niet toegelaten.

„Indien van twee of meer gedaagden de een verschijnt, „de ander niet, wordt met den verschijnenden onmiddellijk „voortgeprocedeerd, en de uitspraak geschiedt tusschen al de „partijen bij een en hetzelfde vonnis, hetwelk als een vonnis „op tegenspraak gewezen wordt beschouwd, en waartegen „geen verzet wordt toegelaten.

„Het Openbaar Ministerie neemt zijne conclusie in dezelfde „teregtzitting, of uiterlijk binnen vijf dagen daarna.

„Uiterlijk acht dagen na de teregtzitting doet de regtbank „uitspraak."

De belgische wet bevat eene soortgelijke regeling der procedure. De verweerder moet alle exceptien tegelijk voordragen. De regtbank beslist bij één vonnis, op dezelfde of eerstvolgende teregtzitting. Alleen ten opzigte van de hoofdzaak is het geding binnen minder enge grenzen beperkt, want als een der redenen tot ontzegging van den eisch behelst art. 5 »si l'action n'a pas été régulièrement intentée."

De procedure in de fransche wet verschilt ten eenenmale van onze regeling. De eigenaar wordt niet gedagvaard. De onteigening wordt uitgesproken op requisitoir van den procureur der republiek, op de overlegging der stukken, waaruit blijkt dat de formaliteiten vervuld zijn. De eigenaar en belanghebbende kunnen alleen hunne bezwaren aan den regter te kennen geven. Van eene procedure op tegenspraak is dus geen sprake.

Onze wet van 1841 paste ook hier de gewone procedure toe.

2. *Termijnen.*

a. Er worden korte termijnen gesteld. Die van dagvaarding is de gewone termijn, behalve waar de gedaagde woont buiten het Rijk of niet te vinden is. De eischer concludeert

terstond ten dienenden dage, de verweerder antwoordt op dien dag, hoogstens acht dagen later. Op dienzelfden dag pleidooi, en conclusie van het openbaar ministerie; of uiterlijk vijf dagen daarna. Eindelijk uiterlijk na acht dagen vonnis.

b. De termijnen moeten strikt in acht worden genomen. Op de vraag der Kamer of eene oproeping tot vrijwaring niet toegelaten zoude zijn, antwoordt de Regering »dat geene incidentele procedure den gang der zaak moet ophouden." 1) En in de memorie van toelichting wordt gezegd: »De termijnen, bij de wet vastgesteld moeten, zonder eenige vrijheid tot overschrijding, betracht worden." 2)

En dit is zeer goed mogelijk. De verweerder heeft vooreerst den termijn van dagvaarding, vervolgens acht dagen voor zijn antwoord, de regtbank heeft acht dagen voor de uitspraak, een termijn voldoende om de eenvoudige, weinige vragen, waarover de verdediging en beslissing loopen kan, door bewijs en toelichting rijp voor beslissing te maken.

De termijnsbepaling sluit 's regters bevoegdheid niet uit om de teregtzitting voort te zetten, ingevolge art. 31 van het Reglement op den inwendigen dienst. Want dit is geen uitstel, maar eene huishoudelijke regeling in het belang der orde. 3)

Bij het onteigeningsgeding is het bijzonder belang der te onteigenen personen, maar niet minder het algemeen belang gemoeid. De bepalingen welke den spoedigen afloop der onteigening verzekeren, zijn bovenal in het algemeen belang voorgeschreven; in die mate zelfs dat de administratieve voorbereiding met bijzondere voorzorgen voor de belangen der te onteigenen personen is omringd, opdat de procedure des te sneller en eenvoudiger zoude kunnen zijn. De bepalingen, welke den korten duur der onteigening verzekeren, zijn dus van openbare orde.

Ik kan mij daarom met de volgende overweging niet vereenigen.

Een eischer in cassatie had, in strijd met art. 53 den verweerder gedagvaard niet tegen de eerstvolgende, maar tegen eene latere teregtzitting. Nu overwoog de Hooge Raad:

»dat de verweerder erkent door de overtreding van gezegd »art. 53 volstrekt niet te zijn benadeeld, maar niettemin be»weert, dat het gebiedend voorschrift der bijzondere wet moet »worden beschouwd als te zijn van openbare orde, zoodat »daarvan nimmer mag worden afgeweken, ook niet door over-

1) Bijblad 1850—1851, bl. 731.
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 290. Zie hiervoor bl. 37, 38.
3) Bijblad 1850—1861, Bijlagen, bl. 734.

»eenkomst van partijen en die nietigheid der dagvaarding te »dier zake zelfs ambtshalve zoude moeten worden uitgesproken;

»O. dat het bevel van art. 53 tot dagvaarding ter eerst- »volgende teregtzitting, is een voorschrift der wet in het be- »lang van partijen, ter spoedige afdoening van het geding tot »onteigening; dat het dus niet kan worden beschouwd als »van openbare orde met dat gevolg, dat de regter, bij over- »treding daarvan, de nietigheid der dagvaarding ambtshalve »zoude moeten uitspreken; dat ook dan, wanneer (hetgeen »in deze het geval niet is), de gedaagde er belang bij mogt »hebben, den bij art. 53 der wet op de onteigening voorge- »schreven termijn te doen inachtnemen, hij niet zoude be- »hooren de toevlugt te nemen tot de bij de wet niet voorge- »schreven nietigheid der dagvaarding, maar den bij dagvaarding »gestelden te langen termijn zoude kunnen vervroegen, en dat »derhalve dit exceptieve middel is ongegrond." 1)

De vraag waarop het hier aankomt, of de bepalingen be- treffende de termijnen, van openbare orde zijn, wordt ontkend. Ik geloof echter dat er goede gronden zijn voor de bevestiging. De wet regelt een onderwerp van hoog algemeen belang, en deze voorschriften schenken een der middelen om dat alge- meen belang te verzekeren. Het stelsel der wet is, door eene zorgvolle behartiging der bijzondere belangen bij de voorbe- reiding, de voorwaarde te verschaffen voor eene korte proce- dure in het algemeen belang. Aan partijen wordt zóó weinig overgelaten, dat de wet zelfs aan de onteigenende partij ge- biedt alle gedingen, binnen hetzelfde arrondissement, tegelijk in te stellen, uit vrees dat zij haar eigen belang niet naar behooren behartigen zal. Dat van anticipatie slechts sprake kan zijn in het stelsel, dat de termijnen alleen als van be- lang voor partijen beschouwt, behoeft naauwelijks te worden opgemerkt.

3. *Niet verschijning van den verweerder.*

Er zijn twee gevallen dat de onteigende partij niet verschijnt, en dat zij wel verschijnt. Wat is regtens als zij niet verschijnt?

a. Wanneer van meerdere gedaagden de een verschijnt de ander niet, wordt voortgeprocedeerd en geen verzet toe- gelaten tegen het vonnis.

De belgische wet bevat in art. 3 voor niet verschijning in het algemeen, en dus ook voor dit geval, de bepaling, dat de niet verschijnende ten tweeden male zal worden gedagvaard, tegen een dag door de regtbank te bepalen.

Hetzelfde bepaalt art. 79 wetboek van Burgerlijke Regts-

1) H. R. 15 Junij 1868, W. 3017.
Zie ook W. 2544 en 2552.

vordering. In strijd hiermede bepaalt art. 24, dat zonder nadere oproeping voortgeprocedeerd wordt en uitgewezen, en dat geen verzet tegen de uitspraak toegelaten wordt. 1)

b. Wanneer er één gedaagde is, en deze niet verschijnt, bepaalt art. 51, dat men tegen het, bij verstek gewezen vonnis, binnen acht dagen na de beteekening, in verzet kan komen.

Dit is eene bepaling welke tot noodelooze vertraging aanleiding geeft. Indien, overeenkomstig de gewone procedure, bij verstek, de conclusien van den eischer moesten worden toegewezen, zonder verdere procedure, ten ware zij den regter onregtmatig en ongegrond voorkomen, zoude dergelijke bepaling, welke verzet toelaat, haar nut hebben.

De aard van het geding van onteigening laat echter dergelijke toewijzing van den eisch niet toe. Want het geding dient niet alleen om uitspraak te doen over de onteigening, en de schadeloosstelling vast te stellen voor den gedaagde, maar ook ten opzigte van derden. De wet doet door het vonnis den eigendom vrij van lasten en regten overgaan. Voorwaarde, waaronder dit gevolg alleen mogelijk kan zijn, is dat de wet aan de derden de gelegenheid schenkt met hunne regten op te komen en de schadeloosstelling voor het verlies daarvan te doen bepalen. Ook het vonnis bij verstek, waartegen de gedaagde niet in verzet komt, zoude dit gevolg hebben. Ook daar moet dus, door voortprocederen, aan de derden gelegenheid gegeven worden, om met hunne regten op te komen en de schadeloosstelling voor het verlies daarvan te doen vaststellen. In overeenstemming hiermede wordt dan ook in art. 24 bepaald, dat de eischer in alle gevallen concludeert tot benoeming van deskundigen. Er zal dus, door toewijzing der conclusien, van zelve voortgeprocedeerd worden. 2) Art. 27 schrijft ook voor alle gevallen, waarin de eisch niet wordt ontzegd, benoeming van deskundigen voor.

Er wordt dus voortgeprocedeerd, en nu is de regeling der procedure van dien aard, dat eene juiste beslissing der eenvoudige vragen en bepaling der schadeloosstelling mag worden gewacht. Zoodat de gedaagde geacht kan worden geen belang te hebben bij het zelf vertegenwoordigd zijn in het geding, evenmin als de wet dit aanneemt voor den gedaagde, die niet verschijnt, terwijl zijne medegedaagden wel verschijnen. Verzet en hernieuwde procedure acht ik dus, gelijk

1) Zwolle 16 Augustus 1877, W. 4166.

2) Aldus H. R. 21 December 1877, W. 4187.

Het bij dit arrest gecasseerd vonnis van Tiel van 16 November 1877, W. 4181, neemt zelfs minnelijke overeenkomst aan bij niet verschijning van den gedaagde, hetgeen dit vonnis als berusting beschouwt.

's Hertogenbosch 13 Maart 1867, W. 2878, 2900; R. B. 1868, 544.

in dit laatste geval, ook onnoodig, waar slechts één gedaagde gedagvaard is, die niet verschijnt.

Om die reden werd ook, dunkt mij teregt, de wijziging verworpen, 1) welke men uit de belgische wet wilde overnemen, waarbij oproeping ten tweeden male voor alle gevallen van verstek wordt voorgeschreven, en bij herhaalde niet verschijning het vonnis als op tegenspraak gewezen, niet voor verzet vatbaar beschouwd wordt. Waar toch voortgeprocedeerd wordt, heeft de gedaagde geen wezenlijk belang om in het geding vertegenwoordigd te zijn.

4. *Verschijning.*

a. De gedaagde, verschijnende, kan het aanbod aannemen. In dit geval, daargelaten wie in de kosten te veroordeelen zij, waarover men vergelijke de aanteekening op art. 50, geldt hetzelfde, wat reeds werd opgemerkt voor het geval van verstek. Er moet, daar het vonnis het goed vrij van lasten en regten doet overgaan, de gelegenheid worden gegeven aan derden, om met hunne regten op te komen, en dus worden voortgeprocedeerd.

De Hooge Raad nam een ander gevoelen aan, van oordeel dat door aanneming van het aanbod eene minnelijke overeenkomst gesloten en het geding opgeheven werd. 2)

Intusschen, hoe men de aanneming van het aanbod ook noeme, er moet, na de dagvaarding, zoolang de onteigenende partij de zaak niet beeindigen wil op andere wijze, eene regterlijke uitspraak komen. Door de regterlijke uitspraak vervallen de regten van derden. Hier geldt dus dezelfde reden, als bij niet verschijning, om voort te procederen.

In de verschillende vonnissen, welke bij aanneming van het aanbod, geene voortzetting van het geding noodig achten, wordt dan ook de onteigening uitgesproken en de schadeloosstelling bepaald. 3)

Sommige uitspraken beroepen zich op den grond, dat het aanbod in de dagvaarding wordt gedaan, om aanneming door den gedaagde uit te lokken. 4)

1) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1199—1201.
2) H. R. 30 November 1863, W. 2544.
Zie ook 's Hertogenbosch 5 Mei, 24 Mei, 23 Julij 1867, R. B. 1868, 546.
Maastricht 30 October 1863, W. 2528.
Roermond 1 Augustus 1863, W. 2533.
3) Breda 8 September 1868, W. 3058.
Maastricht 30 October 1863, W. 2528.
Zwolle 16 Augustus 1877, W. 4166.
Rotterdam 20 Junij 1878, W. 4292.
4) Leeuwarden 6 Februarij 1877, W. 4139.
Breda 8 September 1868, W. 3058.

Dit is, geloof ik, eene dwaling. Het aanbod in de dagvaarding dient alleen om een grondslag te verkrijgen voor de veroordeeling in de kosten. Om de aanneming uit te lokken, wordt het aanbod bij de poging tot minnelijke overeenkomst gedaan. Eene poging, die ook gedurende het geding kan worden voortgezet, en haar beslag erlangen.

Maar al maakte het aanbod in de dagvaarding de kans eener minnelijke schikking grooter, het neemt niet weg, dat het geding, ter verzekering van de regten van derden, moet worden voortgezet.

In een geval, waar een der gedaagden niet verscheen, en de overigen het aanbod aannamen, achtte de regtbank te Zwolle 1) voortprocederen onnoodig en eene minnelijke overeenkomst gesloten.

»O.", zegt dit vonnis, »dat de verschenen gedaagden bij »contraconclusie hebben verklaard, dat zij het gedaan aan»bod, om voor de som van *f* 58,535 de in de dagvaarding »bedoelde perceelen af te staan, aannemen;

»O. dat de gedaagden alzoo na de dagvaarding de daarbij »verlangde onteigening niet hebben betwist en met de aange»boden schadeloosstelling hebben genoegen genomen; dat er »mitsdien tusschen partijen na de dagvaarding inderdaad is »getroffen eene minnelijke overeenkomst, althans wat betreft »het quantum der uit te keeren schadeloosstelling, die alle »denkbeeld aan het nog aanwezig zijn van een geding ter »bepaling van dit quantum uitsluit; dat de wet op de ont»eigening niet heeft de strekking dat, wanneer slechts een»maal de onteigenende partij de andere heeft gedagvaard, het »regtsgeding, zooals het bij die wet is voorgeschreven, zijn »geheelen loop moet hebben en de onteigende partij door »dadelijk toe te stemmen de verdere voortzetting niet zou »mogen voorkomen, en dat alzoo in dezen stand van het »geding art. 27 der onteigeningswet, voorschrijvende het »benoemen van deskundigen tot opneming der schade, dat »op de vooronderstelling van het bestaan van een geding »ter bepaling van de hoegrootheid der schadeloosstelling be»rust, niet van toepassing is;

»O., dat ook het belang, dat derden bij eene uit te spreken »onteigening kunnen hebben, niet het motief mag zijn tot »het voortzetten van het geding en het benoemen van des»kundigen, daar toch, had de wetgever dit gewild, hij geene »enkele onteigening bij minnelijke overeenkomst, waarbij »ook de belangen van derden geignoreerd en verwaarloosd »worden, had moeten toelaten, maar in allen een geding

1) Zwolle 16 Augustus 1877, W. 4166.

»met oproeping van derde belanghebbenden had moeten »voorschrijven."

Beide gronden, waarop deze uitspraak steunt, zijn, m. i., niet juist.

Als de regtbank zegt, dat door de aanneming van het aanbod, het geding ophoudt, dan heeft hier blijkbaar eene verwarring plaats tusschen het geding en het geschil. Het geschil over de schadeloosstelling houdt op, niet het geding. Want als de onteigenende partij zich tegen royement verzet, moet er eene regterlijke uitspraak volgen.

Het is niet de vraag of een geschil bestaat, maar of de procedure, gelijk de wet ze regelt, moet worden voortgezet. En dit wordt gevorderd door de belangen van derden, die door een vonnis van onteigening vervallen. Het beroep door het vonnis gedaan op de minnelijke overeenkomsten, bij welke ook de belangen van derden verwaarloosd kunnen worden, en die de wet toch toelaat, gaat niet op. Want door de minnelijke overeenkomst, welke de wet toelaat, vervallen de regten van derden juist niet.

Bij dit vonnis wordt de onteigening uitgesproken en de schadeloosstelling bepaald ook van den niet verschenen eigenaar, op grond niet van eene zelfstandige tusschenkomst des regters, maar van eene veronderstelde overeenkomst tusschen de onteigenende en de verschenen onteigende partijen. Inderdaad wordt dus een en ander, buiten den niet verschenen gedaagde om, bepaald door de onteigenende en de onteigende partij.

Terwijl de bepaling der wet, dat de regten van derden vervallen door de uitspraak, juist op de onderstelling en de reden rust, dat het geding zóó wordt gevoerd, dat verschijning onnoodig is, 1) gaan hier, zonder geding en zonder de daarmede verbonden waarborgen, de regten van derden te niet.

Men zoude even goed aan aanneming van het aanbod op een later tijdstip, b. v. na het rapport van deskundigen, hetzelfde gevolg kunnen toekennen. De regtbank te 's Hertogenbosch besliste in dergelijk geval teregt, dat aanneming van het aanbod, na het berigt van deskundigen, niet meer te pas komt. 2)

b. De gedaagde betwist de vordering.

1) Ook blijkens de bepaling van lid 7 van art. 26, volgens welke, waar van meerdere gedaagden een niet verschijnt, moet worden voortgeprocedeerd, en het vonnis als op tegenspraak beschouwd moet worden.

2) 's Hertogenbosch 17 Junij 1864, W. 2598.

Deze betwisting kan, ten gevolge van den beperkten kring, welke door de wet aan het geding is aangewezen, slechts op bepaalde punten met vrucht geschieden. Het gebied van het geding wordt door de memorie van toelichting als volgt geschetst: 1)

»Van de andere zijde zal men de bezwaren, aan het geding »van onteigening (bij den regter) verbonden, grootendeels »wegnemen, indien men de tusschenkomst des regters bin»nen de grenzen doet blijven, waartoe zij wordt ingeroepen, »indien men alles afsnijdt wat het geding over regtssubtili»teiten, voor de eindbeslissing ten deze van geenerlei of »althans zeer ondergeschikt belang, zou doen loopen.

»Over het algemeen nuttige van het werk komt den regter »geen oordeel toe; de wetgevende, en in de uitgezonderde »gevallen, de bij de wet daartoe bevoegd verklaarde magt »hebben dit boven bedenking gesteld. Even weinig heeft hij »de juistheid der vastgestelde rigting en de noodzakelijkheid »der onteigening te onderzoeken: dit is door de administra»tieve magt uitgemaakt. Zijne tusschenkomst, die in het »belang der bedreigde eigenaars wordt ingeroepen, moet zich »uit den aard der zaak, voor zooveel de vraag naar het al »of niet onteigenen van eenig goed aangaat, tot het onder»zoek bepalen, of de verklaring van het algemeene nut van »het werk, waartoe de onteigening van zekere gronden ge»vraagd wordt, werkelijk bestaat, dan of het een der bij de »Grondwet van zulk eene uitdrukkelijke verklaring vrijge»stelde gevallen is; of de perceelen, in de dagvaarding der »onteigenende partij vermeld, werkelijk ter onteigening zijn »aangewezen; of de eigenaars en andere belanghebbenden »in staat geweest zijn, hunne bezwaren tegen de voorge»stelde rigting bij de bevoegde magt te doen hooren. Blijkt »dit alles, en zijn de termijnen van dagvaarding in acht ge»nomen, zoo is elk eigenaar genoegzaam zeker, dat hem niet »ligtvaardig noch wederregtelijk zijn goed zal worden ont»nomen. Andere verdediging kan alleen de strekking hebben »om hinderpalen op te werpen tegen het algemeene nut, »waarbij men zijn regtmatig belang niet meer voorstaat. »Ten einde de kortheid te bevorderen, kan dus, zonder be»nadeeling van bijzondere belangen, worden bepaald, dat de »gronden van verdediging alle te gelijker tijd voorgedragen, »en de termijnen bij de wet vastgesteld, zonder eenige vrij»heid tot overschrijding, betracht worden."

1. Exceptien.

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen; bl. 290. Zie hiervoor bl. 37.

Nietigheid der dagvaarding, van wege beteekening door een onbevoegden deurwaarder; niet inachtneming van den voorgeschreven termijn; de exceptio obscuri libelli. 1) Dat de nietigheid van dagvaarding (voor zooverre zij niet zamenvalt met een der gronden tot afwijzing der vordering in art. 25) niet door den regter ambtshalve moet worden uitgesproken, waar het geen voorschrift van openbare orde geldt, werd beslist door het Provinciaal geregtshof in Groningen. 2)

Onbevoegdheid des regters. Cautio iudicatum solvi.

2. Hoofdzaak.

Betwisting van eigendom of andere regten kan geene beslissing ten gevolge hebben van den regter, die de onteigening uitspreekt.

Betwisting, welke den eisch tot onteigening zal doen ontzeggen, kan slechts geschieden op een der gronden, opgenoemd in art. 25. Men vergelijke hierover de aanteekening op art. 25.

Een eisch in reconventie komt in het onteigeningsgeding niet te pas. De eischer heeft de onteigening te vragen, schadeloosstelling aan te bieden, de regter is vrij de schadeloosstelling te bepalen, eene reconventionele vordering met betrekking tot onteigening en schadeloosstelling is dus overbodig; eene dergelijke vordering vreemd aan de onteigening zoude zijn in strijd met het stelsel der wet. 3)

Vrijwaring komt niet in aanmerking, want de gedaagde is degene, die krachtens de wet als eigenaar wordt beschouwd. 4)

3. Alle middelen, zoo exceptien als die, welk de hoofdzaak aangaan, moeten tegelijk worden voorgesteld. Zij worden ook tegelijkertijd beslist. 5)

1) De exceptio obscuri libelli vóór alle weren voor te stellen, Utrecht 25 October 1867, W. 2952.

2) Groningen, hof, 29 Augustus 1871, W. 3396. De wijze van procederen bij onteigening geeft, zelfs bij onduidelijkheid van dagvaarding, nog gelegenheid met juistheid uit te maken, welk terrein zal worden onteigend.

3) Goes 6 October 1865, R. B. 1867, bl. 480.
Alkmaar 28 November 1865, R. B. 1867, bl. 511.

4) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 731.

5) H. R. 19 April 1870, W. 3210.

„O. dat, volgens de artt. 24 en 47 der wet op de onteigening, wordt „onderscheiden tusschen de interlocutoire en de einduitspraak, en naauwkeurig wordt aangewezen, wat vóór elk van beiden moet worden behan„deld en bij elk dezer uitspraken beslist; dat bij art. 24, vijfde zinsnede, „is bepaald: „„dat alle gronden van verdediging, zoo exceptien als die, „„welke de hoofdzaak aangaan, op verbeurte van het regt om de overige „„in te brengen, tegelijkertijd worden voorgesteld,"" dat daaruit volgt,

Alle incidenten zijn dus uitgesloten. »Er dient te worden gewaakt dat geene incidentele procedure den gang der zaak kunne ophouden." 1)

Het voorschrift heeft niet ten gevolge, dat exceptie en principale defensie in onlogische volgorde kunnen worden voorgedragen. Daarom besliste de regtbank te Utrecht teregt, dat men na toestemming in de benoeming van deskundigen, niet meer nietigheid van dagvaarding kan beweren. 2)

Derde belanghebbenden, zijn de personen in art. 3 aangewezen, vergelijk de aanteekening op dat artikel. Bepaaldelijk niet alle belanghebbenden. De Minister verzette zich ten stelligste er tegen, dat in stede van derde, *alle* belanghebbenden zoude worden gelezen. 3)

Derde belanghebbenden kunnen tusschenkomen. Niet alleen zij, die reeds in het geding zijn, worden hier bedoeld maar alle anderen in art. 3 genoemd, gelijk ook volgt uit de artt. 28 en 37, en door het woord eindconclusie, in art. 4, buiten twijfel wordt gesteld. 4)

---

§ 1. III. Uitspraak.

Art. 25.

„De regtbank kan aan de onteigenende partij haren eisch „niet toewijzen:

„1°. wanneer de wet ontbreekt, waarbij het algemeen nut „van het werk verklaard is;

„2°. wanneer Ons besluit, waarbij de aanwijzing ter ont„eigening der in de dagvaarding vermelde goederen is geschied, „niet wordt overgelegd;

„dat niet alleen alle bezwaren in het bij dat artikel bedoelde tijdperk van „het geding tot onteigening tegelijk moeten worden voorgesteld, maar ook „dat men later in den loop van het volgende tijdperk daarop niet mag „terugkomen; en dat mitsdien de regter, wanneer dit niettemin is ge„schied, is onbevoegd bij het eindvonnis òf zoodanige bezwaren voor het „eerst te beslissen, òf op de deswege reeds bij interlocutoir gegeven be„slissing terug te komen; dat dit medebrengt, dat, hetzij het thans her„haalde bezwaar al of niet bij de interlocutoire uitspraak is beslist, in elk „geval, art. 24, vijfde zinsnede, der aangehaalde wet in deze met juistheid „is toegepast; en dat de overige aangehaalde artikelen hierbij in geene „aanmerking kunnen komen."

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 731.
2) Utrecht 25 October 1867, W. 2952.
3) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1204[3].
4) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 733, Tweede Kamer, bl. 1204[3].

„3°. wanneer het blijken mogt, dat de commissie tot aan-„hooring van de bezwaren van belanghebbenden bij de rigting „van het werk in de gemeenten, binnen welker kring het „goed, welks onteigening gevorderd wordt, gelegen is, geene „zitting gehouden heeft, of wel dat de zitting niet vooraf in „de Staatscourant bekend is gemaakt;

„4°. wanneer de uitgewerkte plans met de daarbij behoo-„rende kaarten en grondteekeningen niet overeenkomstig art. „12 op de secretarien der gemeenten ter inzage gelegen „hebben."

Art. 26.

„Tegen de uitspraak des regters, houdende nietigverklaring „van de dagvaarding of ontzegging van den eisch om eenige „andere reden, wordt hooger beroep toegelaten."

Art. 27.

„Buiten de gevallen, in het voorgaande artikel genoemd, „benoemt de regtbank een of meer deskundigen in oneffen „getale.

„Zij benoemt voorts een harer leden, om, vergezeld van „den griffier, als commissaris bij het onderzoek der des-„kundigen tegenwoordig te zijn, en wijst het dagblad aan, „waarin de aankondiging door het openbaar ministerie, in „het volgend artikel vermeld, moet geschieden."

I. *Ontzegging van den eisch.*

a. Gronden van ontzegging.

De fransche wet zegt in het algemeen dat de onteigening uitgesproken wordt op overlegging der stukken, waaruit de nakoming der formaliteiten blijkt, art. 14. De belgische wet, art. 5, geeft drie groepen van redenen aan tot ontzegging van den eisch; wanneer de vordering niet regelmatig is ingesteld, wanneer de vormen door de wet voorgeschreven, niet inachtgenomen zijn, wanneer het plan van het werk niet van toepassing is op het goed, waarvan de onteigening gevraagd wordt.

De wet van 1841 liet dit in het algemeen aan het gemeene regt over, maar bepaalde alleen voor het geval, waarin de vordering op grond van niet nakoming der formaliteiten

tegengesproken werd, dat de vordering moest worden toegewezen, zoo de verweerder door het verzuim niet benadeeld was, art. 9.

1. De tegenwoordige wet wijst stellig de redenen aan, op grond waarvan de vordering moet worden ontzegd. Art. 25 bevat den waarborg dat de in de wet, ten behoeve der te onteigenen personen, voorgeschreven formaliteiten worden nagekomen. Het artikel is de sanctie van het stelsel der wet, dat het gebied van het geding binnen enge, stellig aangewezen, grenzen aanwijst.

2. Die redenen zijn: het ontbreken der wet; van het Koninklijk besluit, dat de goederen in de dagvaarding vermeld, ter onteigening aanwijst; de onthouding aan de belanghebbenden van de middelen om voor hunne belangen bij het onderzoek op te komen, en wel, dat de commissie niet zitting gehouden heeft in de gemeenten, waar het goed gelegen is, of de zitting niet in de Staatscourant is bekend gemaakt, en de uitgewerkte plans, kaarten en grondteekeningen niet volgens art. 12 ter secretarie hebben gelegen. Kortom, wanneer de wezenlijke waarborgen ontbreken, in het belang der bijzondere personen gesteld.

Kan verzuim van andere, dan de hier genoemde, formaliteiten, aanleiding geven tot ontzegging van den eisch? Ik geloof het niet. 1) Alle formaliteiten, welke een wezenlijken waarborg bevatten, zijn hier opgenoemd. De redenering dat het artikel alleen die formaliteiten noemt, welker verzuim de ontzegging *moet* doen uitspreken, zoodat er andere zijn, om welker verzuim de ontzegging geschieden *kan*, acht ik onjuist. 2)

Zoo het artikel in gebiedenden vorm gesteld is, het is om de hooge beteekenis, die de wet hecht aan het voorbereidend onderzoek, omdat verzuim, zonder het een of ander belang te schaden, niet geschieden kan; niet om de mogelijke ontzegging om andere redenen vrij te laten.

Andere formaliteiten toch zijn geen wezenlijke waarborgen van het belang der bijzondere personen, en daarop komt het hier aan, want dit artikel geeft aan den regter het middel van controle in het belang der bijzondere personen. Andere formaliteiten, b. v. die in de eerste phase van de administratieve voorbereiding, zijn niet voorgeschreven in het bijzonder

1) Maastricht 24 October 1863, W. 2581.
Groningen, hof, 12 April 1870, W. 3213.
Appingedam, 4 Februarij 1870, W. 3185.
Groningen, hof, 31 Mei 1870, W. 3218.
H. R. 7 October 1870, W. 3256.
2) Mr. van Andel, bl. 102.

belang. De niet nakoming daarvan kan eene reden zijn, om de wet tot verklaring van het algemeen nut te verwerpen. Ook in Frankrijk is men van meening dat de niet vervulling dezer laatste soort van formaliteiten geen reden van ontzegging is.

Wegens andere redenen, b. v. aan eenig bijzonder regt van den onteigende ontleend, kan dus evenmin de vordering ontzegd worden. Hier geldt in het bijzonder de uitdrukking in de memorie van toelichting: »zoodra het plan tot rijpheid »is gekomen en de middelen ter uitvoering voorhanden zijn, »mag de uitvoering vooral niet door bijzondere inzigten of »belangen worden vertraagd."

In strijd hiermede werd beslist dat eene onteigenende partij vooraf moet voldoen aan een vonnis, waarbij zij werd veroordeeld de gronden, waartoe de onteigening betrekking heeft, in vorigen toestand te herstellen, en werd op dien grond de eisch tot onteigening ontzegd. 1) Welk vonnis echter volkomen teregt vernietigd is in hooger beroep. 2)

Het gebiedend karakter der bepaling vindt ook zijn grond in den wensch, om het langdradig onderzoek af te snijden, of de belanghebbende door het verzuim benadeeld is.

3. De voorschriften, welker verzuim volgens art. 25, tot ontzegging van den eisch leiden, zijn voorschriften tevens van openbare orde. Eene onteigening van bepaald goed ten algemeenen nutte, zonder wet tot verklaring van het algemeen nut, zonder Koninklijk besluit tot aanwijzing, en zonder inachtneming der wezenlijke formaliteiten in het belang der bijzondere personen moet niet mogelijk zijn. Vooral niet waar eene zoo summiere procedure is ingevoerd als in deze wet. Deze procedure is niet aannemelijk dan op voorwaarde dat de formaliteiten, tot waarborg van de ingezetenen, altijd worden nagekomen. 3) Een onderzoek of door het verzuim de belanghebbende benadeeld werd, is dus niet noodig. Het verzuim op zich zelve is voldoende tot ontzegging.

Ook in het belang der kortheid van het geding is de bepaling voorgeschreven, dat het verzuim, ook zonder benadeeling, den eisch moet doen ontzeggen. De vraag of de bepaald aangewezen voorschriften nagekomen zijn, is gemakkelijk te beantwoorden. De vraag of de belanghebbende benadeeld werd, eischt een omslagtig onderzoek. 4)

1) Groningen, 28 Junij 1867.

2) Groningen, hof, 24 September 1867; R. B. 1869, bl. 603.

3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 499, 734, Tweede Kamer, bl. 1204[2].

4) Bijblad 1850—1875, Tweede Kamer, bl. 1204[2].

Eerste alinea. Kan wijziging in het werk ten gevolge hebben dat de regter de onteigening niet uitspreekt?

Ja, wanneer de onteigening gevraagd wordt voor een *ander* werk, dan waarvan het algemeen nut door de wet verklaard is. Want dan zoude de wet ontbreken die het algemeene nut verklaart van het werk, ten behoeve waarvan de onteigening gevraagd wordt.

De vraag nu of het werk al dan niet een ander is, kan slechts beoordeeld worden op grond van de wet tot verklaring van het algemeen nut. Met andere woorden, zoolang het werk, waarvoor de onteigening gevraagd wordt, past in het kader der wet tot verklaring van het algemeen nut, is er geen ander werk.

Op de plannen heeft de regter geen acht te slaan. Alleen uit de wet blijkt het algemeen nut, zij is daarom voor geen verandering vatbaar. De plannen betreffen de uitvoering, en kunnen, mits binnen het kader der wet blijvende, ten allen tijde, tot op het laatste oogenblik, worden veranderd. Zij zijn in hooge mate veranderlijk. De wet gebiedt er dan ook nergens de overlegging van.

In één woord voor de onteigening behoeft slechts vast te staan het algemeen nut; de wijze waarop het werk uitgevoerd wordt, het plan, behoeft voor de onteigening niet vast te staan. 1)

In dezen geest werd ook beslist in het volgende geval. Den 16 April 1867 werd de wet tot verklaring van het algemeen nut vastgesteld, ten behoeve van de onteigening van gronden voor een kanaal van Slochteren naar Farnsum. Dat kanaal zoude, volgens de plans en kaarten, welke ter visie werden gelegd, aanmerkelijk dieper gegraven worden, dan het later bij de uitvoering gegraven werd. Toen nu het Farnsumer Zijlvest gedagvaard werd, tot onteigening van eenige, tot dat waterschap behoorende, perceelen, beweerde het, dat zijne uitwatering door deze wijziging zoude worden belemmerd, en dat, uit hoofde van het feit dat het werk anders gemaakt werd, de wet tot verklaring van het algemeen nut van dat werk moest geacht worden te ontbreken.

De regtbank te Appingedam nam aan dat de wet tot verklaring van het algemeen nut moest geacht worden te ontbreken. 2)

1) *Welligt* zoude men in Belgie eene andere redenering kunnen volgen, want daar moet, volgens art. 1 der wet van 17 April 1835 onder anderen het plan van het werk worden nedergelegd ter griffie, en moet, volgens art. 5, wanneer het plan niet toepasselijk is op het goed, waarvan de onteigening gevraagd wordt, de vordering ontzegd worden.

2) Appingedam, 4 Februarij 1870, W. 3185.

Het hof in Groningen vernietigde deze uitspraak op de volgende overwegingen: 1)

»O. dat bij de wet van den 16 April 1867, S. 25 is ver»klaard, dat het algemeen nut de onteigening vordert, ten »name der provincie Groningen, voor den aanleg van een »kanaal van Slochteren naar Farnsum, waarbij vervolgens »de gemeenten worden genoemd, door welke het zal loopen, »doch waarbij geene diepte wordt vermeld, op welke het »kanaal zou moeten gegraven worden, hetgeen ook bij art. »10 der wet op de onteigening niet is vereischt, en dat bij »Koninklijk besluit van den 25 Augustus 1867, nº. 65, de »perceelen voor dit kanaal, thans het onderwerp van dit »geding, zijn aangewezen;

»O. dat de graving van bedoeld kanaal op eene mindere »diepte dan aanvankelijk was ontworpen, is eene daad van »het administratief gezag, waarover de regter in het geding »tot onteigening niet heeft te oordeelen;

»O. toch, dat bij onteigening ten algemeenen nutte de »tusschenkomst van den regter is bepaald tot het onderzoek, »of aan de voorschriften der wet, regelende de onteigening »is voldaan, en of alle de formaliteiten zijn in acht genomen, »welke die wet ten waarborg van de ingezetenen voorschrijft, »zoodat, wanneer hem blijkt, dat daaraan niets ontbreekt, »hij den eisch niet kan afwijzen;

»O. dat, neme men ook al aan, dat het den regter in het »onteigeningsgeschil vrijstaat in een onderzoek te treden, of »en in hoeverre de plannen, die aan het uit te voeren werk »ten grondslag liggen, worden nagekomen, of wel daarvan »wordt afgeweken; neme men bovendien aan, dat het der »onteigenende partij niet geoorloofd is van die plannen af te »wijken op de wijze, zooals in deze geschiedt, dan nog uit »deze laatste omstandigheid geenszins kan volgen, dat de wet. »verklarende het algemeen nut van het werk, in deze zou »ontbreken, of geacht zou moeten worden te ontbreken;

»1°. omdat men niet bij wijze van gevolgtrekking tot het »al of niet bestaan eener wet kan besluiten; en

»2°. omdat uit het feit van graving op mindere dan de »oorspronkelijk ontworpen diepte, hoezeer van invloed kun»nende zijn op de doelmatigheid van het werk, nog niet »volgt, dat een ander werk wordt tot stand gebragt, dan »dat, waarvan de wet van 16 April 1867, S. 25 het alge-

1) Groningen, hof, 31 Mei 1870, W. 3218.

Groningen, hof, 12 April 1870, W. 3213; R. B. 1871, bl. 730. Bij dit laatste arrest wordt uitdrukkelijk beslist dat noch uit de wet tot verklaring van algemeen nut, noch uit de plans eene verpligting voortvloeit van de onteigenende partij om het werk op eene bepaalde wijze uit te voeren.

»meen nut heeft verklaard; maar dat hoogstens kan gezegd »worden, dat het werk op eene andere wijze wordt uitge- »voerd dan aanvankelijk was ontworpen."

De Hooge Raad verwierp de cassatie tegen dit arrest, op grond der volgende overwegingen. 1)

»O. dat feitelijk vaststaat, dat het kanaal, waarvoor in »deze de onteigening is toegestaan, wordt gegraven op eene »mindere diepte dan vóór de behandeling van het ontwerp der »wet tot onteigening in het plan daarvan was aangegeven, »doch dat daaruit geenszins volgt, dat wordt tot stand gebragt »een ander werk dan waartoe de onteigening was bevolen;

»O. toch, dat bij art. 10 der algemeene wet van den 28 »Augustus 1851, S. 125, regelende de onteigening ten alge- »meenen nutte, waarop het hier voornamelijk aankomt, alleen »is bepaald, dat het voorstel van wet tot verklaring van het »algemeen nut moet aanwijzen den aard en de strekking, »zoomede de hoofdpunten ter bepaling der algemeene rigting »van het werk en, bij kanalen en wegen, zooveel mogelijk »de gemeenten, door welke zij zullen loopen; en alzoo daarbij »niet wordt gevorderd de vermelding der diepte van een aan »te leggen kanaal; en dat dan ook de diepte daarvan in het »onderwerpelijk geval niet is bepaald bij de bijzondere wet »tot onteigening van den 16 April 1867, S. 25;

»O., dat daaruit volgt, dat bij eenige, door het adminis- »tratief gezag noodzakelijk geoordeelde, afwijking van de »oorspronkelijke plannen, voor zoover deze betreft niet de »bij art. 10 der eerstgenoemde wet aangewezen punten, maar »slechts andere ondergeschikte omstandigheden, niet wordt »vervaardigd een ander werk dan waarvoor de onteigening »is toegestaan."

De regtbank te Maastricht nam aan, dat het niet volgen bij het maken van het werk van het primitief plan zooals het ter secretarie is nedergelegd geweest en gediend heeft bij de verschijning voor de commissie uit Gedeputeerde Staten, geen middel van niet ontvankelijkheid oplevert tegen de vordering tot onteigening. Dat plan, bij de artt. 10, 12 bedoeld, kan naar het doel waartoe het moet dienen, tot inlichting van belanghebbenden die bezwaren tegen het plan zelf willen inbrengen, niet anders zijn dan een voorloopig en aan verandering onderhevig plan. 2)

1) H. R. 7 October 1870, W. 3256.

Bij arrest van 30 Julij 1879, W. 4410 neemt de Hooge Raad aan, dat de beslissing over hetgeen tot het werk, waarvan de wet het algemeen nut verklaart, behoort, is facti. Men kan zich dus bij den Hoogen Raad niet voor de cassatie beroepen op de wet tot verklaring van het algemeen nut.

2) Maastricht 24 October 1863, W. 2581.

De regtbank te Utrecht paste dit artikel op grond van deze alinea en van het bepaalde in art. 14 toe, vergelijk art. 14. 1)

Alinea 2 *en* 3.

Art. 23 verlangt overlegging ter griffie van een bewijs van den burgemeester, dat de bedoelde formaliteiten hebben plaats gehad. Dit artikel bepaalt dat de eisch niet kan toegewezen worden, wanneer de formaliteiten niet hebben plaats gehad. De wet verlangt dus zekerheid omtrent het feit, zoodat het bewijs van den burgemeester, bij tegenspraak, niet voldoende is, maar tegenbewijs daartegen is vrijgelaten. Aldus ook de Regering 2): de Kamer had gevraagd, waarom beide artikelen niet te zamengesmolten werden. De Regering antwoordde, dat art. 25 ook wat deze punten betrof, niet gelijk was aan art. 23. »Het geval is denkbaar dat, tegenover het »bewijs door het hoofd van het gemeentebestuur afgegeven, »het bewijs geleverd worde dat aan de bepalingen der artt. »10 en 12 niet is voldaan."

Daarom komt mij niet juist voor, de stelling in het reeds aangehaald arrest van den Hoogen Raad van den 2 April 1869, »dat het verband tusschen beide aangehaalde bepalin»gen (artt. 23 en 25) medebrengt, dat de overlegging van het »meergenoemd bewijs is genoegzaam om het er voor te hou»den, dat is voldaan aan art. 12, doch dat bij gebreke daar»van, het tegendeel moet worden aangenomen." 3)

Immers juist uit dit artikel blijkt, dat de ontvankelijkheid der vordering niet afhangt van de overlegging der stukken vermeld in art. 23, maar van het bewijs dat de formaliteiten vervuld zijn, en dat tegenbewijs tegen de bewijzen, in art. 23 vermeld, mogelijk is.

Sommigen 4) beweren dat het toelaten van tegenbewijs tegen de verklaring van den burgemeester in strijd zou zijn met het beginsel van scheiding tusschen de regterlijke en administratieve magt. Doch waarom is het te doen? Om de vraag niet of de administratieve magt hare verpligting heeft vervuld, maar of de formaliteiten zijn nagekomen, welke de wet ten waarborg van de ingezetenen voorschrijft. 5)

b. Hooger beroep bij ontzegging, art. 26.

De bepaling is algemeen, zoodat hooger beroep is toege-

1) Utrecht, 11 Mei 1864, W. 2617, R. B. 1865, bl. 191.
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 734.
3) H. R. 2 April 1869, W. 3104.
4) Mr. van Andel, bl. 97.
Mr. de Witt Hamer, ad art. 28, aant. 4.
5) Bijblad 1850—1851 Tweede Kamer, bl. 1204².

laten, zoowel wanneer de eisch is ontzegd als wanneer hij niet ontvankelijk is verklaard. Dit volgt vooreerst uit de uitdrukking, »nietigverklaring van de dagvaarding of ontzegging »van den eisch om eenige andere reden," ten andere uit de tegenstelling, vervat in deze uitdrukking en de woorden van art. 27, »Buiten de gevallen in het vorig artikel genoemd." In art. 27 is sprake van toewijzing van den eisch. Art. 26 bedoelt dus alle gevallen, waarin de eisch niet toegewezen wordt. Aldus ook verklaard door de Regering. 1) De Hooge Raad laat insgelijks hooger beroep toe zoowel van eene niet ontvankelijk verklaring, als van eene ontzegging. 2)

Wanneer de ontzegging in hooger beroep wordt bevestigd, is hiervan ongetwijfeld cassatie toegelaten. Dit staat gelijk met de bevoegdheid van den gedaagde tot cassatie tegen het eindvonnis, want het interlocutoir van afwijzing is voor den eischer gelijk aan het eindvonnis. 3)

Procedure. In appel wordt dezelfde procedure in acht genomen als in eersten aanleg.

II. *Toewijzing*, *art.* 27.

1. »Buiten de gevallen in het voorgaande artikel genoemd," zegt art. 27, worden deskundigen benoemd. Dat is dus bij elke toewijzing van den eisch, dus ook bij verstek en aanneming van het aanbod door gedaagde, zie art. 24, bl. 153, 154.

2. De onteigende partij kan niet in hooger beroep komen van het interlocutoir, dat deskundigen benoemt, evenmin als van het eindvonnis, zie op art. 51. 4)

3. *Cassatie.* Evenmin kan zij in cassatie gaan van het interlocutoir. De cassatie staat open tegen het eindvonnis. De onteigende partij heeft dus geen belang er bij. Dat cassatie van het interlocutoir niet mogelijk is, blijkt, wanneer men op de korte termijnen let, ten gevolge waarvan de afdoening der zaak, aan de afdoening der cassatie van het inter-

1) Bijblad 1850—1851, Eerste Kamer, bl. 188, 190.

2) H. R. 15 April 1868, W. 3003.
H. R. 2 April 1869, W. 3104.
Groningen, hof, 31 Mei 1870, W. 3218.

3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 736, ad art. 54.

4) Toen in het Verslag onbegrijpelijkerwijze bij dit artikel, de wensch werd uitgedrukt, dat het hooger beroep van de nietig of nietontvankelijkverklaring zou worden toegekend ook aan den verweerder, antwoordde de Regering zeer ter snede, „dat de verweerder, die bij nietigverklaring der „dagvaarding of ontzegging van den eisch wint, geen belang heeft om zich „in hooger beroep te voorzien."
Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 499, 734.

locutoir vooraf zoude gaan, gelijk ook door den Hoogen Raad werd beslist. 1)

§ 2. BEGROOTING DER SCHADELOOSSTELLING.

Overzigt.

De fransche wet laat de vaststelling der schadeloosstelling over aan eene jury. De belgische wet bevat eene regeling der procedure, met betrekking tot de vaststelling der schadeloosstelling, welke, behoudens verschil in de bijzondere bepalingen, veel overeenkomst heeft met de regeling in onze wet.

Onze wet van 1841 hield enkel de bepaling in dat de regter drie deskundigen benoemt, om de goederen te waarderen, en dat partijen bevoegd zijn schriftelijke bescheiden, vrij van zegel en registratie, over te leggen.

Volgens onze tegenwoordige wet is de zaak aldus geregeld. De regtbank benoemt deskundigen, een regtercommissaris en wijst het dagblad aan ter aankondiging.

De regtercommissaris bepaalt ten spoedigste tijd en plaats van het onderzoek, het openbaar ministerie kondigt dit aan in het aangewezen dagblad, de griffier roept de deskundigen op. De regtercommissaris benoemt bij ontstentenis andere deskundigen, beslist over wraking, veroordeelt de onwilligen in kosten en boete, beeedigt deskundigen, brengt de bepalingen der wet, zooveel noodig, onder hunne aandacht; leidt het onderzoek in loco, ontvangt mededeeling van stukken en gronden van partijen, en vult het onderzoek aan door het hooren van ieder, wiens inlichtingen hij noodig acht, teekent het procesverbaal, ontvangt mededeeling der bezwaren van partijen daartegen, en brengt zijn rapport uit op de teregtzitting.

De deskundigen waarderen in loco, begrooten de schadeloosstelling aan eigenaars en derde belanghebbenden uit te keeren, met opgave der redenen, waarop hunne begrooting rust.

Partijen en derde belanghebbenden zijn bij het onderzoek

1) H. R. 7 Maart 1864, W. 2569; v. d. H. 28, 385; R. 76, 276.
H. R. 29 Mei 1865, W. 2697; v. d. H. 29, 444; R. 80, 142.
H. R. 6 April 1869, W. 3108.
H. R. 9 September 1872, W. 3503.
H. R. 18 April 1876, W. 3971.
H. R. 30 Julij 1879, W. 4410.
Voorloopige bepaling der schadeloosstelling in het interlocutoir maakt dit niet tot eindvonnis, waartegen cassatie openstaat.
H. R. 6 April 1869, W. 3108.

tegenwoordig. Zij kunnen alle mogelijke inlichtingen verschaffen en doen verschaffen. Zij hebben inzage van het procesverbaal, waartegen zij hunne bezwaren kunnen indienen, gedurende veertien dagen.

Van al hetgeen bij het onderzoek voorviel, wordt een procesverbaal opgemaakt door den griffier, en nedergelegd ter griffie.

Partijen en derde belanghebbenden kunnen bij conclusie en pleidooi hunne tegenredenen doen gelden. Het openbaar ministerie neemt conclusie uiterlijk binnen acht dagen. Uiterlijk veertien dagen daarna uitspraak der regtbank.

Hoofdtrekken dezer regeling zijn:

1°. de benoeming van een regtercommissaris die het onderzoek leidt en de regtbank in staat stelt geheel zelfstandig de schadeloosstelling te bepalen;

2°. een onderzoek geheel vrij van alle gemeenregtelijke vormen, licht verspreidend op alle wijzen en in alle rigtingen, voorbereid en gevoerd met het oog op het bij de zaak betrokken algemeen belang.

---

§ 2. I. Onderzoek der deskundigen.

a. *Voorbereidende maatregelen.*

Art. 27.

„Buiten de gevallen in het voorgaande artikel genoemd, „benoemt de regtbank een of meer deskundigen in oneffen „getale.

„Zij benoemt voorts een harer leden, om, vergezeld van „den griffier, als commissaris bij het onderzoek der deskun„digen tegenwoordig te zijn, en wijst het dagblad aan, „waarin de aankondiging door het openbaar ministerie, in „het volgend artikel vermeld, moet geschieden."

Partijen benoemen drie deskundigen in de belgische wet; onze wet van 1841 liet ze benoemen door den regter. De benoeming van een regtercommissaris vindt men in de belgische wet, niet in onze wet van 1841.

1. De deskundigen worden door den regter benoemd. Vooreerst van wege het publiek belang bij het geding betrokken, ten andere tot vereenvoudiging der zaak. Het denkbeeld dat partijen door de deskundigen vertegenwoordigd

worden, achtte de Regering teregt onjuist. 1) De deskundigen hebben zelfstandig te berigten. Dit denkbeeld kan dus niet leiden tot eene benoeming door partijen.

De regter is bevoegd slechts één deskundige te benoemen. Eene bepaling voor het geval, waar de onteigening van een klein stukje gronds wordt gevraagd. De Eerste Kamer vooral gevoelde zich bezwaard. De Minister verdedigde de bepaling, wijzende op de vele waarborgen voor eene juiste beslissing: de bevoegdheid van partijen om stukken en gronden mede te deelen aan den regtercommissaris en aan de deskundigen; het rapport van den regtercommissaris; het nemen van conclusien en nader ontwikkelen daarvan bij pleidooi door partijen en derde belanghebbenden; de conclusie van het openbaar ministerie; de uitspraak der regtbank. 2)

2. De benoeming van den regtercommissaris nam de Regering over uit de belgische wet. De memorie van toelichting zegt over deze bepaling:

»Vooral verdient de tegenwoordigheid van een lid der »regtbank bij het onderzoek der deskundigen navolging. Het »strekt niet enkel tot zekerheid, dat de bij de wet gestelde »vormen en regels in acht zullen worden genomen, maar »ook dat de regtbank onafhankelijker van het oordeel der »deskundigen zich eene meening zal kunnen vormen. Zij zal »van de voorlichting van haar medelid, die de werkzaam»heden der deskundigen heeft geleid, voordeel kunnen trek»ken, en van andere inlichtingen gebruik kunnen maken." 3)

3. De regtbank behoort geen bijzonderen last om op bepaalde punten te letten, aan de deskundigen te geven. Aan partijen moet worden overgelaten om de redenen aan te voeren, welke, volgens hare meening, van invloed zijn op eene juiste schadeberekening. De regtercommissaris heeft de bepalingen der wet omtrent de begrooting der schadeloosstelling, voor zooveel ter zake vereischt wordt, onder de aandacht der deskundigen te brengen. 4)

Art. 28.

„Het vonnis der regtbank wordt door de onteigenende

1) Bijblad 1850—1351, Bijlagen, bl. 734.
2) Bijblad 1850—1851, Eerste Kamer, bl. 208, 210².
3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 291.
4) Aldus beslist: Leeuwarden 8 April 1865, W. 2954.
Amersfoort 29 September 1866, W. 2897.
Maastricht 24 October 1863, W. 2581.

„partij aan de wederpartij beteekend ten minste acht dagen „vóór dien, waarop het onderzoek is bepaald, met oproeping „om daarbij tegenwoordig te zijn. Bij afwezigheid der weder-„partij gaat het onderzoek door.

„Binnen acht dagen, nadat het vonnis is gewezen, wordt „het door de meest gereede partij aan de deskundigen be-„teekend.

„De regtercommissaris bepaalt, met inachtneming van den „meest mogelijken spoed, tijd en plaats van het onderzoek „der deskundigen, en geeft daarvan onmiddellijk kennis aan „het openbaar ministerie. Dit doet daarvan aankondiging in „het dagblad, in het vonnis aangewezen. De griffier roept „de deskundigen op.

„Derde belanghebbenden kunnen bij dat onderzoek tegen-„woordig zijn, ten einde ook hunne schade te doen begrooten."

1. Geen termijn bepaald voor de aanwijzing van tijd en plaats van het onderzoek door den regtercommissaris, met geen ander doel dan om spoed te bevorderen. Een termijn toch zou, wilde men met alle mogelijke gebeurtenissen rekening houden, vrij lang moeten zijn. 1)

2. Het bevelschrift van den regtercommissaris, bepalende tijd en plaats van het onderzoek, wordt in een dagblad aangekondigd, aan te wijzen door de regtbank. Deze aankondiging geschiedt voor derden, voor zoover deze door de naauwkeurige, openbare, met alle waarborgen omringde, administratieve voorbereiding, niet reeds wakker geschud zijn. De aankondiging heeft in de fransche wet van 1841 plaats, door bekendmaking en openbaarmaking van het vonnis; in de belgische wet door aanplakking en openbaarmaking van de dagvaarding.

3. Het openbaar ministerie is belast met de aankondiging, van wege het publiek belang betrokken bij het geding. Er moet in dit geding van overheidswege dus meer worden gedaan, dan in andere burgerlijke regtsgedingen, waar de wet slechts aan de partijen de gelegenheid behoeft te geven, om haar regt te verkrijgen. 2)

4. Derde belanghebbenden. Hieronder allen te verstaan,

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 734.
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 734.

zoowel zij die nog niet tusschengekomen zijn, als wier tusschenkomst is afgewezen.

De Hooge Raad neemt teregt aan dat derde belanghebbenden volgens dit artikel alleen bevoegd zijn tusschen te komen, zoodat zij niet verpligt zijn reeds nu te interveniëren. 1) Vergelijk de aanteekening op art. 3, bl. 87.

---

b. *Onderzoek.*

Art. 29.

„De deskundigen leggen op de plaats des onderzoeks in „handen van den regtercommissaris den eed af.

„Zij kunnen, op de gronden in art. 1950 van het Burgerlijk Wetboek vermeld, door partijen gewraakt worden.

„De regtercommissaris beslist over de redenen van wraking, die niet dan vóór de eedsaflegging mogen worden „voorgesteld. Van zijne beslissing valt noch hooger beroep, „noch cassatie.

„In de plaats der deskundigen, die niet opgekomen zijn, „of weigeren aan hunne verpligtingen te voldoen, als ook „in de plaats van die, tegen welke hij de wraking heeft „aangenomen, benoemt hij anderen. Indien ten gevolge „hiervan het onderzoek moet worden uitgesteld, bepaalt de „regter commissaris daarvoor eenen naderen tijd, waarvan „noch beteekening door partijen, noch aankondiging door „het openbaar ministerie geschiedt.

„De regtercommissaris brengt de bepaling dezer wet omtrent de begrooting der schadeloosstelling, voor zooveel ter „zake vereischt wordt, onder de aandacht der deskundigen."

Art. 30.

„Partijen kunnen aan den regtercommissaris en de deskundigen al die stukken mededeelen en al de gronden opgeven, welke volgens haar oordeel tot eene juiste bepaling „der schade kunnen leiden."

1) H. R. 12 Junij 1871, W. 3336.

Art. 31.

„Ook ambtshalve kan de regtercommissaris ten allen „tijde die personen voor zich en voor de deskundigen doen „verschijnen, wier inlichtingen hij tot betere beoordeeling „der zaak nuttig mogt achten.

„Indien deze personen schadeloosstelling vorderen, wordt „die door den regtercommissaris begroot en daarvan mel- „ding gemaakt in het procesverbaal."

Art. 32.

„De formaliteiten, bij het Wetboek van Burgerlijke Regts- „vordering voorgeschreven omtrent het getuigenverhoor en „het berigt van deskundigen, zijn ten deze niet toepasselijk."

Art. 33.

„Wanneer de deskundigen of de personen, wier verschij- „ning de regtercommissaris gelast heeft, op den bepaalden „tijd, schoon behoorlijk geroepen, niet opkomen, of, zonder „wettige redenen, weigeren den eed te doen, of de van hen „gevraagde inlichtingen te geven, worden zij door den „regtercommissaris veroordeeld tot vergoeding der te ver- „geefs gedane onkosten en tot eene boete van niet meer „dan vijf en-twintig gulden; alles onverminderd hunne ge- „houdenheid jegens de partijen tot vergoeding van kosten, „schaden en interessen.

„Hij kan hen echter op hun verzet bij ongezegeld ver- „zoekschrift, om billijke redenen, van de tegen hen uitge- „sprokene veroordeeling vrijstellen."

Uit de in deze artikelen vervatte regeling blijkt, dat het onderzoek van deskundigen alle middelen omvat, waardoor men inlichting verkrijgt, en dat de vormen van het burgerlijk regt daarop niet van toepassing zijn.

Dit is een gevolg van het publiek belang, bij het geding betrokken. Het is niet, gelijk in een civiel geding, te doen om formele, door partijen in het licht gestelde waarheid, maar om de waarheid, onafhankelijk van vormen en partijen. Daarom is de instructie, gelijk die omtrent geschillen van publiek

regt voor den Raad van State, vrij van alle belemmerende vormen van het burgerlijk regt.

In dien geest besliste ook de Hooge Raad.

De regter had zijne beslissing gegrond op de concessie, het grondplan, het bestek en de voorwaarden wegens het maken van grondwerken. De onteigende rigtte hiertegen cassatie, op grond dat deze stukken niet op wettige wijze in het proces waren gebragt, noch bewijskracht tegen hem bezitten, als zijnde hij daarin geen partij.

Nu overwoog de Hooge Raad:

»dat het geding tot onteigening, in afwijking van de ge»wone procesorde, geheel steunt op een verslag van deskun»digen, die in alle gevallen moeten worden benoemd en hun »advies omtrent de bepaling der schadeloosstelling moeten »uitbrengen;

»O. dat die deskundigen in hun verslag de gronden voor »hunne bepaling der schadeloosstelling moeten opgeven, doch »daarbij niet gebonden kunnen zijn, noch aan de vormen, »door het wetboek van burgerlijke regtsvordering voorge»schreven, noch aan de gewone regelen van bewijs in bur»gerlijke zaken;

»O. dat mitsdien ook de regter, die naar zijne overtuiging »het advies der deskundigen kan volgen of daarvan kan af»wijken, daarbij niet gebonden kan zijn aan de gewone »wettelijke regelen en vormen." 1)

Het geldt bij het onderzoek alleen de schade te waarderen, niet bewijs te leveren van eenig *regt* van eigenaar of derden. Eene beslissing der regtbank te Amsterdam is hiermede niet in overeenstemming, volgens welke bewijsvoering van eigendomsregt alleen ter comparitie van den regtercommissaris geschieden kan, doch later uitgesloten is. 2)

2. *a.* Deskundigen. Gevolg van het publiek belang der onteigening is het voorschrift, dat de deskundigen ook zonder aanneming van den last, op straffe, verpligt zijn hun dienst voor de waardering te leenen. Eene afwijking van art. 229 regtsvordering.

b. De deskundigen worden beeedigd en kunnen gewraakt worden. De wraking geschiedt op de gronden in art. 1950

1) H. R. 20 Januarij 1873, W. 3560.

2) Amsterdam 18 Maart 1872, W. 3461.

De gedaagde vroeg schadevergoeding voor waardevermindering van goed, waarvan hij beweerde eigenaar te zijn; de eischer ontkende dit eigendomsregt. De regtbank zag, dunkt mij, hier voorbij, dat bewijs over het regt van eigenaars of derden nooit te pas komt; bij betwisting moet alleen de schadeloosstelling geconsigneerd worden.

burgerlijk wetboek vermeld. Zij wordt, zonder beroep of cassatie, beslist door den regtercommissaris, en niet door de regtbank; eene afwijking van artt. 214 en 225 regtsvordering.

c. De regtercommissaris moet de bepalingen der wet omtrent de schadeloosstelling onder de aandacht brengen van deskundigen. Niet de regtbank, dit laatste zoude slechts in het vonnis kunnen geschieden, en dus veel minder doeltreffend zijn. 1) Dat de regter geene speciale punten moet opgeven aan de deskundigen, waarop deze te letten hebben, werd teregt in eenige uitspraken beslist. 2) Gelijk de regter zelfstandig oordeelen moet, behooren de deskundigen zelfstandig hun berigt uit te brengen.

3. Stukken en gronden. Alle stukken en gronden kunnen worden bijgebragt. De regelen van bewijs en bewijsvoering van het burgerlijk regt, zijn hier niet van toepassing. 3)

Stukken, niet aan den regtercommissaris en de deskundigen medegedeeld, kunnen echter nog wel in het geding worden gebragt en in aanmerking genomen door den regter. 4)

Uit de letter der bepaling zou blijken dat alleen partijen bevoegd zijn de gronden en stukken mede te deelen. Dit schijnt ook te blijken uit de over dit artikel gehouden beraadslaging. 5) Intusschen zijn derde belanghebbenden tegenwoordig en zal de regtercommissaris ongetwijfeld ook van derde belanghebbenden ontvangen en vragen alle opgaven, welke inlichting geven omtrent de zaak.

4. Partijen, en de regtercommissaris ambtshalve, kunnen ten allen tijde personen doen verschijnen, die inlichtingen over de zaak kunnen geven.

De regtercommissaris leidt, gelijk uit deze voorschriften blijkt, het onderzoek van deskundigen, en vult het aan, door zich zelfstandig inlichtingen te verschaffen, bij allen die hem daartoe dienstig voorkomen. Hij bezit daartoe de meest ruime bevoegdheid om een iegelijk voor zich te doen verschijnen, die, niet gehoorzamende, daarvoor strafbaar zal zijn. 6)

1) Leeuwarden 8 April 1865, W. 2954.
2) Amersfoort 29 September 1866, W. 2897.
Maastricht 24 October 1863, W. 2581.
H. R. 9 September 1872, W. 3503.
3) H. R. 20 Januarij 1873, W. 3560.
4) H. R. 8 April 1878, W. 4259.
Anders 's Hertogenbosch 22 Mei 1867, R. B. 1868, bl. 553.
's Hertogenbosch 8 Augustus 1867, R. B. 1868, bl. 555.
5) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1201, 1202, 1204[3].
6) H. R. 29 Mei 1865, W. 2697.
De regtercommissaris had ambtshalve 12 personen, ingezetenen, land-

De personen, die op verzoek van partijen, of ambtshalve door den regtercommissaris gehoord worden, worden niet beeedigd, noch kunnen gewraakt worden.

De deskundigen worden geroepen om een advies van één stuk te geven, hun last wordt in den regel alleen door hen vervuld. Het berigt zal dus onvermijdelijk een grooten invloed op 's regters beslissing uitoefenen. Hier komt wraking en beeediging te pas.

Maar bij de inlichtingen die de regtercommissaris en deskundigen hebben in te winnen, is het zaak de grootst mogelijke ruimte aan het onderzoek te geven. Ook zij, die als getuigen gewraakt zouden kunnen worden of niet onder eede zouden mogen verklaren, kunnen nu gehoord worden.

Deze personen, hun dienst weigerende, worden, gelijk de deskundigen, en op gelijken grond, zie boven, gestraft met veroordeeling tot vergoeding der vergeefs gemaakte onkosten en *f* 25 boete.

Ten allen tijde kunnen de regtercommissaris, gelijk partijen, die personen doen verschijnen, zegt art. 31.

De Hooge Raad leidt hieruit af, dat de regtercommissaris die personen zoowel voor zich alleen mag doen verschijnen, als mede voor de deskundigen, zoodat de regtbank acht mag geven op de begrooting van personen, niet als deskundigen gehoord door den regtercommissaris, buiten tegenwoordigheid der deskundigen. 1)

---

c. *Procesverbaal.*

Art. 34.

„De griffier maakt een procesverbaal op, door den regter„commissaris en hem te onderteekenen, van het bij het on„derzoek gebeurde.

bouwers en timmerlieden, voor zich doen verschijnen, en van deze inlichtingen ontvangen, bovendien had de regtbank de schadeloosstelling gegrond op onderscheidene in het geding voorhanden gegevens, alles buiten en behalve het verslag der deskundigen. Hiervan vroeg men cassatie. De Hooge Raad verwierp de cassatie.

„O. dat bij art. 31 is toegekend de ruimste magt tot het bekomen van „allerlei, door niets beperkte, inlichtingen, mits slechts nuttig geacht tot „betere beoordeeling der zaak, en dat die inlichtingen mogen loopen over „alles, wat de regter daarvoor nuttig mogt oordeelen."

1) H. R. 29 Mei 1865, W. 2697.

„Hij neemt daarin de verklaringen op der personen, bij „het onderzoek gehoord, welke verklaringen hun worden „voorgelezen en door hen onderteekend. De deskundigen „doen hun advies in het procesverbaal opnemen of voegen „het er onderteekend bij. In het eerste geval teekenen zij „mede het procesverbaal.

„Ingeval een deskundige of ander gehoord persoon niet „kan teekenen of weigert dit te doen, wordt daarvan mel„ding gemaakt in het procesverbaal, met opgave der redenen.

„De deskundigen verklaren de gronden, waarop hunne „bepaling der schadeloosstelling rust.

„Zij begrooten ook de schadeloosstellingen aan derde „belanghebbenden te betalen, voor zooverre die bij deze wet „niet zijn geregeld.

„In het procesverbaal wordt de dag vermeld, waarop de „nederlegging ter griffie, in het volgende artikel voorge„schreven, zal plaats hebben."

Van het geheele onderzoek wordt procesverbaal opgemaakt door den griffier, onder toezigt en leiding van den regtercommissaris.

Het stelt den regtercommissaris in staat zijn rapport uit te brengen, partijen om hunne tegenredenen te doen gelden, de regtbank om zelfstandig haar oordeel te vestigen.

Het procesverbaal vermeldt alles, wat bij het onderzoek gebeurd is.

Het advies van deskundigen behoeft niet bij het opmaken of vóór het sluiten van het procesverbaal, daaraan te worden gehecht. Dit kan later geschieden, mits vóór den dag, bepaald voor de nederlegging ter griffie. 1)

Deskundigen verklaren de gronden, waarop hunne bepaling der schadeloosstelling rust. Dit is het eenig voorschrift voor de inrigting van het verslag. Wanneer het voldoende met redenen omkleed is, moet door den regter beoordeeld worden, die de bevoegdheid bezit het rapport al dan niet als inlichting ter zijde te leggen, en al dan niet een nieuw rapport uit te lokken. Over de regels, in acht te nemen bij het opmaken van een verslag, handelen onderscheidene uitspraken. 2)

1) Aldus H. R. 15 Februarij 1867, W. 2879.
2) 's Gravenhage 21 November 1865, W. 2766.

Navolging verdienen de regels, voor de waardering gesteld, in de instructie der gemagtigden voor den aankoop van gronden, ten behoeve van den aanleg der Staatsspoorwegen.

Derde belanghebbenden, wier schadeloosstelling ook begroot wordt door deskundigen, zijn allen die opgekomen zijn, onverschillig of hunne tusschenkomst al dan niet afgewezen zij. Vergelijk de aanteekening op art. 3. 1)

II. Contradictoire behandeling vóór en op de teregtzitting.

Art. 35.

„Een en ander wordt gedurende veertien dagen ter inzage „der partijen als ook der derde belanghebbenden op de „griffie nedergelegd, waarvan door den griffier in een dag„blad, door den regtercommissaris aan te wijzen, kennis „wordt gegeven."

De nederlegging geschiedt opdat de belanghebbenden hunne tegenredenen kunnen doen gelden.

De kennisgeving is het middel waaruit de nog niet opgekomen derde belanghebbende ontwaart, in welk tijdperk het geding verkeert.

De Hooge Raad nam aan dat de termijn van veertien dagen loopt van af den dag der nederlegging ter griffie, vermeld in het procesverbaal niet van dien der kennisgeving door den griffier. 2) En volkomen teregt, de termijn van veertien dagen is ook die, waarin belanghebbenden hunne bezwaren kunnen indienen, en waarna de regtercommissaris zijn rapport uitbrengt. Wanneer de termijn van den dag der kennisgeving liep, dan zoude de indiening der bezwaren, nog na het rapport, openstaan.

De bepaling, dat de dag der nederlegging in het procesverbaal vermeld zoude worden, werd in de wet opgenomen, juist uit hoofde van den wensch om het tijdstip te bepalen,

Groningen 27 December 1867, R. B. 1869, bl. 692.
Utrecht 25 October 1867, W. 2952.
H. R. 2 December 1867, W. 2959.
Groningen 2 Januarij 1874, W. 3727.

1) Bl. 91.

2) H. R. 9 September 1872, W. 3503.

zoowel waarop de veertien dagen beginnen, als waarop de teregtzitting zoude plaats hebben. 1)

2. Derde belanghebbenden. Uit de tegenstelling van partijen en derde belanghebbenden blijkt, dat de wet ook aan derde belanghebbenden die geen partij maar niet opgekomen of afgewezen zijn, de bevoegdheid geeft om inzage te nemen van het procesverbaal ter griffie. 2)

Art. 36.

„Gedurende die veertien dagen kunnen partijen en derde „belanghebbenden hunne bezwaren, na die aan de wederpartij „te hebben beteekend, schriftelijk aan den regtercommis„saris indienen.”

1. Derde belanghebbenden, zie vorig artikel.

Art. 37.

„Na afloop dier veertien dagen brengt de regtercommis„saris, in de eerstvolgende voor de behandeling van burger„lijke zaken bestemde teregtzitting, zijn rapport uit, zonder „dat er eenige verdere oproeping van partijen vereischt wordt.

„Op dezelfde teregtzitting kunnen derde belanghebbenden „conclusien nemen, en, zoowel als partijen, hunne conclu„sien nader bij pleidooi doen ontwikkelen. Het openbaar „ministerie neemt zijne conclusien in dezelfde teregtzitting „of uiterlijk binnen acht dagen daarna.

„Uiterlijk veertien dagen na die teregtzitting doet de regt„bank, indien zij geen gebruik heeft gemaakt van de be„voegdheid, in art. 235 van het Wetboek van Burgerlijke „Regtsvordering toegekend, uitspraak over de onteigening „en over de schadeloosstelling, aan de eigenaars en derde „belanghebbenden uit te keeren.”

1. Nadat partijen en derden in de gelegenheid geweest zijn tot de volledigheid van het onderzoek zooveel mogelijk mede

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 500, 735.
2) Ook aldus de Regering.
Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1180[6].

te werken, en zij het procesverbaal gedurende veertien dagen hebben kunnen inzien en bestrijden, brengt de regtercommissaris zijn rapport over het onderzoek en de beweringen van partijen en derden uit. Hierop kunnen deze weder concluderen en pleiten. Het openbaar ministerie beziet de zaak nog weder eens van een geheel onbevooroordeelde zijde. Veertien dagen uiterlijk daarna, doet de regtbank, aldus voorgelicht door deskundigen, procesverbaal, partijen, regtercommissaris, en openbaar ministerie uitspraak.

De teregtzitting, waarop het rapport wordt uitgebragt, is die volgende op de veertien dagen, waarin het procesverbaal ter inzage op de griffie was nedergelegd, deze termijn vangt aan met den dag vermeld in het procesverbaal, vergelijk art. 35.

2. Derde belanghebbenden. Onder derde belanghebbenden, die nu nog conclusien kunnen nemen en doen bepleiten, zijn allen te verstaan, die nog niet tusschengekomen of afgewezen zijn. Zij kunnen volgens art. 3, tot aan de eindconclusien tusschenkomen. Die eindconclusien zijn degene, waarvan hier sprake is. Vergelijk de aanteekening op art. 3. Deze bevoegdheid om nu nog tusschen te komen, kan niet ten gevolge hebben, dat een nieuw onderzoek van deskundigen te hunnen behoeve bevolen wordt. 1) Evenmin kan een derde belanghebbende, die reeds eens afgewezen werd, later zich weder op denzelfden grond aanmelden. 2)

3. Behoort na vernietiging en verwijzing der zaak door den Hoogen Raad het rapport van den regtercommissaris op nieuw te worden uitgebragt? De Hooge Raad besliste ontkennend; tegen het niet op nieuw uitbrengen van rapport is geen nietigheid bedreigd. 3) Intusschen schijnt het toch zeer wenschelijk, dat de regtbank zich ook bij herhaalde behandeling aan art. 37 houde. Door den regtercommissaris neemt de regtbank zelfstandig deel aan het onderzoek, en het rapport is een der middelen daartoe.

4. De regtbank kan, indien zij in het berigt van deskundigen de vereischte inlichting niet vindt, een nader onderzoek gelasten. Het komt slechts aan op de inlichting die het rapport schenkt. Daarom behoeft, wanneer de deskundigen verdeeld zijn, daarom geen nieuw onderzoek te worden bevolen.

1) Vergelijk de aanteekening op art. 3, bl. 87 en het aldaar aangehaald arrest H. R. 12 Junij 1871, W. 3336.

2) Amsterdam 28 Junij 1864, W. 2618.

De regtbank te Amsterdam verklaarde bij vonnis van 24 Mei 1877, W. 4141, een intervenient onbevoegd om conclusien te nemen, omdat hij niet een verzoek tot tusschenkomst aan den regter gerigt had.

3) H. R. 17 November 1868, W. 3063.

Dat nader onderzoek kan beperkt worden tot die punten, waaromtrent de regter nadere inlichting behoeft. 1)

De regter is bevoegd aan dezelfde deskundigen op te dragen verklaring te geven van enkele punten in het geleverd verslag. Volgens den Hoogen Raad vervallen dan alle formaliteiten van zelve, partijen behoeven niet weder opgeroepen te worden, er kan geen sprake meer zijn van wraking, en de opmaking van het aanvullingsverslag geschiedt op den vroeger afgelegden eed, — want het geldt geen nieuw onderzoek, maar aanvulling van het verslag. Wel moet het vonnis dan een regtercommissaris benoemen of wel de aanwijzing bevatten van den vroeger benoemden regtercommissaris, aan wien partijen hunne bezwaarschriften kunnen inleveren, en die zijn rapport uitbrengt, doch in casu bleek door het indienen van een bezwaarschrift van den eischer en door het ontvangen van het rapport van den regtercommissaris, dat eischer en regtbank hadden verstaan dat de regtercommissaris, hoewel niet uitdrukkelijk benoemd, weder als zoodanig was aangewezen. 2)

III. Uitspraak.

De uitspraak loopt over de twee eenige zaken, welke aan des regters oordeel onderworpen worden, de onteigening en de schadeloosstelling. De wet drukt zich hier op gelijke wijze uit, als ten aanzien van de conclusie der dagvaarding in art. 18.

Uitspraak over de onteigening. Inderdaad is hierover reeds beslist in het interlocutoir. Formeel kan de onteigening echter niet uitgesproken worden, dan met gelijktijdige vaststelling der schadeloosstelling, daar de laatste voorafgaan moet. De regter is niet bevoegd te bepalen wat onteigend zal worden. 3) De onteigening kan alleen worden uitgesproken van die gronden, welke door het Koninklijk besluit zijn aangewezen, en waarvan de onteigening gevraagd wordt.

a. *De regter is vrij van deskundigen en partijen.*

Uitspraak over de schadeloosstelling. De regter bepaalt de

1) H. R. 6 April 1869, W. 3108.
Dat de regtbank bij de hernieuwde behandeling der zaak, na cassatie, niet uit dezelfde personen behoeft te zijn zamengesteld, als bij de eerste behandeling, wordt bij dit arrest beslist.

2) H. R. 9 September 1872, W. 3503.

3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 290.
H. R. 2 December 1867, W. 2959.
Utrecht 25 October 1867, W. 2952.
Dordrecht 27 Junij 1864, W. 2609.

schadeloosstelling, niet de deskundigen. De regter heeft dus niet slaafs het advies der deskundigen te volgen, maar begroot zelfstandig. 1) In art. 34 is daarom sprake van het *advies* der deskundigen. De tusschenkomst des regters ware op dit punt overbodig, indien hij niet zelfstandig te werk moest gaan. Zelfstandigheid is voorwaarde voor de juiste vervulling van elke taak.

In dien geest luidt ook de memorie van toelichting. De instelling van een regtercommissaris wordt aldaar verdedigd o. a. op grond »dat de regtbank onafhankelijker van het oordeel der deskundigen zich eene meening zal kunnen vormen." 2)

In de belgische wet van 1835, art. 9 en in onze wet van 1841, art. 10, was dit uitdrukkelijk bepaald.

De regtbank is in de bepaling der schadeloosstelling evenzeer vrij van partijen. Zij kan de schadeloosstelling lager bepalen dan het aanbod. Zoo art. 22 bepaalt dat de dagvaarding de som, die als schadeloosstelling aangeboden wordt, moet vermelden, zoo dient dit alleen om te beoordeelen wie in de kosten moet worden veroordeeld. De Kamer merkte in het Verslag aan dat de regter, volgens het stelsel der wet, geacht moest worden vrij te zijn in de bepaling van het bedrag der schadeloosstelling, zoodat het beginsel dat de schadeloosstelling niet grooter dan de eisch en kleiner dan het aanbod mag zijn, hier niet van toepassing kan zijn. 3) De Regering antwoordde met eene wijziging in art. 50, om het vermoeden te keeren, dat men uit het oorspronkelijk opstel tegen de bedoeling kon putten, alsof de regter niet ultra petita kon gaan. 4)

De Kamer gewaagde teregt van het stelsel der wet. Stelsel der wet is overal rekening te houden met het publiek belang, dat bij het geding betrokken is. Dat belang moet onafhankelijk van de handeling van partijen behartigd worden.

Uit het voorgaande blijkt, hoe onjuist de beslissing is,

1) Aldus H. R. 8 April 1878, W. 4259.

De regter kan zich, gelijk dit arrest teregt beslist, óok door bescheiden inlichten, welke niet aan de deskundigen zijn medegedeeld.

's Hertogenbosch 17 Junij 1864, W. 2598.

H. R. 30 Junij 1864, W. 2611.

H. R. 27 Julij 1852, W. 2595.

Assen 17 April 1869, W. 3150, 3232.

De uitleg van het verslag der deskundigen behoort aan den judex facti, H. R. 12 Junij 1867, W. 2910.

Goes 6 October 1865, R. B. 1867, bl. 480.

2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 291. Zie hiervoor bl. 39.

3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 500.

4) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 735.

voorkomende in het vonnis der regtbank te Arnhem van 1 Februarij 1875, 1) waarbij werd aangenomen dat de onteigenende partij gebonden is aan het aanbod, en de regter de schadeloosstelling niet lager bepalen mag.

De Hooge Raad gaf eene andere beslissing, en nam aan dat de regter niet gebonden is door het aanbod. 2)

b. *De schadeloosstelling kan alleen in geld worden bepaald.*

De schadeloosstelling kan alleen in geld bestaan. Dit blijkt uit de uitdrukking uitkeeren in het laatste lid van art. 37 gebezigd, uit art. 22 bepalende dat de dagvaarding de som, welke als schadeloosstelling aangeboden wordt, vermeldt, uit artt. 42, 43, 44, 45, 46, in welke het woord som voor de schadeloosstelling gebruikt wordt, uit het opschrift van hoofdstuk IV »van de betaling der schadeloosstelling," en uit de artt. 55, 56, 57, 58, 59, waarin sprake is van gereede betaling, aanbod en consignatie der schadeloosstelling.

De schade kan niet vergoed worden, dan door het geven van daarmede gelijkstaande waarde, gelijk ook de artt. 40 en 41 erkennen, en de waarde heeft geen beter meter dan geld.

Er kan dus niet worden schadeloosgesteld in werken, geheel of ten deele.

Het beginsel der Grondwet van voorafgaande schadeloosstelling staat reeds aan schadeloosstelling in werken in den weg. Want de werken kunnen eerst worden gemaakt na de inbezitneming, en het onderhoud der werken is eene telkens wederkeerende verpligting, lang na de afstand van het goed. In stede eener voorafgaande schadeloosstelling ontvangt de eigenaar slechts eene persoonlijke aanspraak op de onteigenende partij. Voert deze de werken niet uit, waartoe zij veroordeeld was, dan zal de onteigende partij ten slotte niets anders hebben dan eene vordering tot schadevergoeding, nadat het goed reeds is overgegaan, misschien tegen eene insolvente Maatschappij. 3)

1) Arnhem 1 Februarij 1875, W. 3922.

2) H. R. 31 Januarij 1877, W. 4093. De beslissing werd reeds in haar geheel aangehaald op art. 22, bl. 144. Ook bij andere uitspraken werd dit aangenomen en de schadeloosstelling lager bepaald, dan het aanbod; aldus:

's Hertogenbosch 24 Mei 1867, W. 2906; 24 Mei 1867, W. 2908; 4 October 1876, W. 4120.

Zie ook H. R. 30 Junij 1864, W. 2611.

3) Wat zoude men b. v. hebben aan eene veroordeeling tot werken der Rotterdam-Munstersche Spoorwegmaatschappij, thans failliet verklaard?

Dit verhindert echter niet dat de regter overeenkomsten, reeds door partijen getroffen, erkennen kan. De voorafgaande schadeloosstelling in geld is slechts in het belang der onteigende partij. Deze kan er wel van afzien. Er is dan ook geen bezwaar dat de regter de onteigenende partij veroordeele tot het maken van werken, waaromtrent deze reeds was overeengekomen met de onteigende partij. Maar tegen haar wil kan de onteigende partij niet anders schadeloos worden gesteld dan in geld. En insgelijks kan de onteigenende partij tot niets anders tegen haar wil veroordeeld worden.

In het algemeen wordt dit ook door den Hoogen Raad aangenomen. 1)

In een opzigt laat de Hooge Raad echter oplegging en veroordeeling tot werken toe, ook buiten overeenkomst van partijen.

In het arrest van 6 April 1869 wordt overwogen:

»O. dat, naar de aangehaalde artikelen, de schadeloosstel»ling voor het onteigende behoort vooraf te gaan aan ge»noemde overschrijving, en die schadeloosstelling buiten be»williging der onteigende partij zelfs niet gedeeltelijk mag »bestaan in toekomstige, door de onteigenende partij aan te »leggen werken; en dat voorts, volgens het beklaagde vonnis, »de eischers in cassatie het aanbod der Maatschappij, dat is »(blijkens den zamenhang) dat betreffende bedoelde werken. »niet hebben aangenomen;

»O. echter, dat de regtbank bij het beklaagde vonnis het »bedrag der schadeloosstelling, door de onteigenende Maat»schappij te betalen voor de onteigende gronden en water, »en voor de waardevermindering van het overblijvende, heeft »vastgesteld op *f* 7348.50, en alzoo de schadevergoeding heeft »bepaald in eene bij de overschrijving te betalen geldsom;

»O., dat, wel is waar, de regtbank bovendien, naar aan»leiding van het door de eischers zelven te kennen gegeven »verlangen, heeft geldig verklaard het aanbod der onteigenende

1) Aldus H. R. 30 April 1866, W. 2790; R. 82, 425; v. d. H. 30, 358.
H. R. 2 December 1867, W. 2959.
H. R. 11 Maart 1867, W. 2882.
H. R. 18 Maart 1872, W. 3443.
Zie ook conclusie van den Advocaat Generaal Polis bij het arrest van 18 April 1876, W. 3971.
Assen 21 April 1858, W. 2018; R. B. 1859, bl. 64.
Tiel 1 Februarij 1867, W. 2879.
Assen 17 April 1869, W. 3232, 3150.
's Gravenhage 24 Augustus 1866, W. 2825.
Assen 27 September 1869, W. 3348.

»Maatschappij tot het maken der daarbij omschreven werken, »vereischt tot afscheiding of uitweg voor de gedeelten van »aan de onteigende partij. verblijvende perceelen, en haar »heeft veroordeeld tot het opleveren dier werken binnen drie »maanden na de meergenoemde overschrijving; dat echter »die werken niet zijn begrepen in de eigenlijk gezegde scha- »deloosstelling, maar dat zij (volgens het beklaagde vonnis) »alleen moeten strekken om de benadeeling der niet ontei- »gende landen te voorkomen; dat zij bovendien niet zullen »worden aangebragt op de niet onteigende gronden, maar op »de onteigende; en dat eindelijk de aanleg daarvan door de »onteigenende Maatschappij zelve (gevorderd met het oog op »het verband dier werken met de spoorwegbaan) niet is in »strijd met eenig der aangehaalde artikelen." 1)

En in het arrest van 18 Maart 1872 wordt aangenomen, dat door de beslissing, dat een aanbod van werken tot herstelling van gemeenschap bij eindconclusie, niet aangenomen door gedaagde, niet kan worden opgelegd, geen artikel geschonden is, daar de schadeloosstelling in geld moet bestaan buiten bewilliging der onteigende partij, en zelfs niet gedeeltelijk in aan te leggen werken, — en bovendien het hier geldt werken' niet tot beveiliging van niet onteigend goed, maar tot herstel van gemeenschap, waarvoor de onteigende even goed aanspraak heeft op schadevergoeding in geld, als voor het onteigende. 2)

In het arrest van 19 April 1870:

»O. toch, dat geheel overeenkomstig de wet, de onteige- »ning is uitgesproken tegen schadeloosstelling alleen in geld; »en wel onder den last, bovendien, ten waarborg eener be- »hoorlijke afsluiting, op den onteigenden grond op eigen kosten »aan te leggen de vrijwillig aangeboden, bepaaldelijk omschre- »ven werken; dat, hoewel de wet op de onteigening daarvan »niet uitdrukkelijk gewaagt, zij echter de oplegging bij het »eindvonnis van zoodanige vrijwillig aangeboden werken ner- »gens verbiedt; dat, door de daarstelling daarvan door de »onteigenende partij op haren eigen grond, vervalt de anders »aan de onteigende partij toe te kennen schadevergoeding »voor de ten gevolge der onteigening op haren grond nood- »zakelijk geworden werken, met name die van afsluiting." 3)

1) H. R. 6 April 1869, W. 3108; R. 91, 309; v. d. H. 33, 407.

2) H. R. 18 Maart 1872, W. 3443.

3) Bij arrest van 8 October 1866, W. 2845 wordt een vonnis vernietigd, omdat een overweg wordt toegekend aan sommige en niet aan de overige niet onteigende met eerstgenoemde perceelen aaneengedamde landen der onteigende partij.

H. R. 19 April 1870, W. 3210; R. 94, 333; v. d. H. 34, 411.

De Hooge Raad neemt dus aan, dat het geoorloofd is, boven de schadeloosstelling in geld, werken op te leggen op den onteigenden grond, tot beveiliging van den niet onteigenden grond. Die werken zijn, volgens de aangehaalde arresten, niet begrepen in de eigenlijk gezegde schadeloosstelling, maar strekken alleen om de benadeeling der niet onteigende landen te voorkomen.

Neemt de omstandigheid, dat de schade voorgekomen wordt, het karakter van schadeloosstelling weg? Mij dunkt eene opvatting niet wel te handhaven waar, gelijk bij ons, door de verpligting tot voorafgaande schadeloosstelling, alle schade steeds voorgekomen wordt.

De schade, het gemis aan uitweg of afscheiding is gevolg der onteigening, en zal eerst na de inbezitneming, door werken op den inbezitgenomen grond, worden weggenomen. Ja, die schade zal, waar ook het onderhoud ten laste der onteigenende partij behoort te komen, in de toekomst alleen dan weggenomen blijven, wanneer de onteigenende partij hare verpligting tot onderhoud voortdurend nakomt. Er is dus niet voorkomen, maar weg te nemen schade. Met gelijk regt, zoude het bouwen van een ander huis, het verschaffen eener andere steenbakkerij met toebehoorenden kleigrond, op grond toebehoorende aan de onteigenende partij kunnen beschouwd worden als voorkomen schade en dus in de plaats mogen treden der schadeloosstelling in geld. 1)

In het arrest van 19 April 1870 wordt dan ook erkend, dat door de aldaar bedoelde werken »vervalt de anders aan de onteigende partij toe te kennen schadevergoeding voor de ten gevolge der onteigening op haren grond noodzakelijk geworden werken, met name die van afsluiting."

Het effect van het stelsel, door den Hoogen Raad aangenomen, is, dat de onteigende een deel der schadeloosstelling

Zie ook H. R. 23 Januarij 1865, W. 2661; R. 79, 70; v. d. H. 29, 230.
H. R. 6 Maart 1865, W. 2674; R. 79, 284; v. d. H. G. Z. 21, 321.
H. R. 12 Februarij 1875, W. 3821.
H. R. 3 Mei 1875, W. 3855.

1) Advocaat Generaal Polis zegt in zijne conclusie voorafgaande aan het arrest van 18 Augustus 1873, W. 3627; v. d. H. 38, 420; R. 104, 319; als de onteigenende partij aanneemt werken te maken, die een anders uit het werk te vreezen nadeel voorkomen, dan is dit geen schadeloosstelling in werken, maar dan volgt daaruit dat het werk geen nadeel veroorzaken zal, want tot het werk behooren de bijwerken. Is dit wel volkomen juist? Het is waar, de bijwerken behooren tot het werk, maar tevens is waar dat zij dienen tot schadeloosstelling van den onteigende, want indien de onteigende geene schade leed door het werk, zouden ze bij het werk niet zijn opgenomen. En daarop, dat zij dienen tot schadeloosstelling, komt het ten slotte enkel aan.

vooraf ontvangt in geld en een deel in eene verpligting tot het maken en onderhouden van werken opgelegd aan de onteigenende partij. Voor dit laatste gedeelte wordt de onteigende dus, in strijd met de Grondwet, niet vooraf schadeloosgesteld.

Hoe zal het bovendien gaan, als de onteigenende partij het werk later niet maakt of niet onderhoudt? Dan zal de onteigende welligt niet eens later schadeloosgesteld worden. 1)

Uit eene vergelijking der arresten van 6 April 1869 en 18 Maart 1872 blijkt, dat de Hooge Raad onderscheidt hetgeen strekt tot beveiliging van den niet onteigenden grond en de schadevergoeding voor den onteigenden grond. Het eerste is geen schadeloosstelling, het andere wel. Waarop rust die onderscheiding? Volgens de artt. 40 en 41 maakt zoowel de waarde van het goed, als de waardevermindering van het niet onteigend goed, deel uit van de schadeloosstelling. Kan nu het eene deel der schadeloosstelling slechts in geld bestaan, dan moet dit ook worden aangenomen ten aanzien van het ander deel.

Wanneer de oplegging van dergelijke werken geen schadeloosstelling is, waarop rust dan de veroordeeling? Wij verkeeren hier in het geval van onteigening ten algemeenen nutte. En voor dat geval kent de wet slechts vergoeding in geld. Al zijn het vrijwillig aangeboden werken, op welke wetsbepaling rust de bevoegdheid om den onteigende werken op te dringen als gedeeltelijke vergoeding. De Hooge Raad zegt, het is nergens verboden; maar moest het niet toegestaan zijn?

Indien de Hooge Raad de engere opvatting ware toegedaan, dat schadevergoeding slechts verschuldigd is voor het ontnomen stuk goed, dan geloof ik dat het bestreden stelsel omtrent de op te leggen werken niet ontstaan ware, althans niet die uitbreiding had gekregen.

De Hooge Raad beschouwt echter ook de schade, veroorzaakt door het werk, als bestanddeel der schadevergoeding.

1) Deze vraag werd door een eischer in cassatie gedaan. De Hooge Raad antwoordde bij arrest van 17 November 1868, W. 3063; v. d. H. XXXIII, bl. 108, dat de mogelijke niet uitvoering van ten laste der onteigenende partij komende werken, een eventueel nadeel is, dat bij de schadeberekening niet in aanmerking komt. Doch uit deze kwalificatie als eventueel nadeel blijkt hoe weinig door de oplegging der werken, schade wordt voorkomen of vergoed aan den onteigende, en dat die oplegging van werken geene behoorlijke schadeloosstelling is.

Zie ook H. R. 18 Augustus 1873, W. 3627.

Het heeft er allen schijn van, alsof de Hooge Raad onderscheid maakt tusschen de schade door de ontneming van het goed, en die door het werk veroorzaakt, en nu oplegging van werken voor deze laatste schade geoorloofd acht.

Eenmaal van dit stelsel uitgaande, is de oplegging van werken aan de onteigenende partij zeer verklaarbaar.

Immers er komen bij den aanleg van publieke werken een aantal bijwerken voor, als voor waterlossing, gemeenschap, bijwegen, parallelwegen, afscheiding. Deze werken moeten van wege het verband met het publieke werk worden uitgevoerd door de overheid of onder haar toezigt door den concessionaris. Zij kunnen niet, door toekenning eener schadeloosstelling in geld, worden overgelaten aan de onteigenden.

Hier bestaat dus noodzakelijkheid dat de onteigenende partij met de uitvoering dezer werken belast blijve.

Maar het geheele stelsel acht ik onjuist. Schade door het werk behoort geen bestanddeel der schadeloosstelling bij onteigening te zijn. Zoodat de bijwerken, die met het publieke werk gepaard gaan, geene te vergoeden schade wegnemen, en buiten den kring der schadeloosstelling vallen.

Zoodat de vraag alleen overblijft ten aanzien der werken, welke schade wegnemen, anders door de·ontneming van het goed ontstaan. Dit is schadeloosstelling voor waardevermindering, welke, gelijk de geheele schadeloosstelling, buiten goedvinden van den onteigende, niet in werken maar slechts in geld kan worden bepaald.

Het vonnis behoeft niet te bepalen dat de overschrijving niet mag plaats hebben, dan na voldoening aan de vereischten van art. 59. 1)

---

§ 3. REGELS VOOR DE SCHADELOOSSTELLING, ARTT. 38—41.

A. SCHADELOOSSTELLING VOOR HET GOED.

I. Regels voor de schadeloosstelling in het algemeen.

Art. 38.

„Gebouwen, van welke een gedeelte onteigend wordt, „moeten, op de vordering des eigenaars bij zijne conclusie, „in art. 24 genoemd, door de onteigenende partij geheel „worden overgenomen.

„Ditzelfde zal met erven moeten geschieden, wanneer deze

1) H. R. 15 Februarij 1867, W. 2879.

„door de onteigening tot een vierde hunner uitgestrektheid „verminderen of kleiner dan tien vierkante Nederlandsche „roeden worden.

„Deze overneming kan echter niet gevorderd worden, „wanneer het overgebleven stuk gronds onmiddellijk aan een „ander erf van denzelfden eigenaar grenst."

Art. 39.

„Bij de berekening der schadevergoeding wordt niet gelet „op nieuwe getimmerten of op veranderingen, gemaakt „na de nederlegging ter inzage, in art. 7 of in art. 12 „bepaald, naar gelang het goed volgens het plan in eerst- „gemeld, of volgens dat in laatstgemeld artikel genoemd, „ter onteigening is aangewezen."

Art. 40.

„Alleen de werkelijke waarde der goederen, niet de denk- „beeldige, welke zij uitsluitend voor den persoon des eige- „naars hebben, komt in aanmerking."

Art. 41.

„Bij de berekening der schadeloosstelling wordt acht ge- „geven op de mindere waarde, welke voor de niet ontei- „gende goederen het noodzakelijk gevolg van de onteige- „ning is."

De artt. 38—41 behelzen de regels, volgens welke de schadeloosstelling moet worden berekend voor het goed. De volgende artikelen behelzen die regels ten aanzien van het verlies van regten.

De fransche wet van 1841 bevat alleen in de artt. 50 en 52 twee bepalingen, welke gelijke strekking hebben als onze artt. 38 en 39, terwijl in art. 51 dier wet wordt bepaald, dat de meerdere waarde, plus value, welke het overblijvend goed door de werken verkrijgt, in rekening komen moet.

De belgische wet bevat geen dergelijke bepaling.

Onze wet van 1841 schrijft voor, dat ter bepaling der schadeloosstelling zoude worden gelet »op omstandigheden, welke bepaaldelijk de ligging en plaatsing der goederen, of het bedrijf waartoe dezelve dienstig zijn, als anderzins, be-

treffen:" dat de waardevermindering van het overblijvend gedeelte van onteigende gronden in aanmerking komt; terwijl ook twee bepalingen van gelijke strekking als onze artt. 38 en 39 in die wet voorkomen.

Bestanddeelen der schadeloosstelling, volgens deze artikelen, zijn 1°. de volle waarde van het goed, 2°. de waardevermindering van het overblijvend goed, voor zooverre zij noodzakelijk gevolg der onteigening is. Dit is de kring der schadeloosstelling. Regels voor de bepaling der waarde van het goed, en der waardevermindering van het overblijvend goed, welke noodzakelijk gevolg der onteigening is, worden niet gesteld. Deskundigen en regter zijn te dien aanzien vrij. Maar zij moeten blijven binnen den omschreven kring der schadeloosstelling, de waarde van het goed en de waardevermindering van het overblijvend goed.

De regtspraak gaat verder. Zij neemt niet alleen de waarde van het goed en de waardevermindering.gevolg der onteigening in aanmerking, zij treedt ook buiten dien kring.

De Hooge Raad besliste bij arrest van 23 December 1864. 1)

»O. dat de toekenning van schadevergoeding voor de daar»stelling van nieuwe, in de plaats der onteigende aan te »leggen, verdedigingswerken niet is in strijd met de aange»haalde artt. 40 en 41 der onteigeningswet; dat immers bij »die wet kennelijk is aangenomen het beginsel eener volle»dige schadevergoeding voor alles wat is een regtstreeksch »en noodzakelijk gevolg der onteigening; dat derhalve daarbij »is toegekend vergoeding van alle zoodanige schade, tenzij »zij uitdrukkelijk is uitgezonderd, en dat deze uitlegging »dier wet wordt gevorderd door art. 147 der Grondwet, het»welk bij onteigening vordert voorafgaande schadeloosstelling;

»O. dat bij gevolg artt. 38 en volgende, daaronder begre»pen de aangehaalde artt. 40 en 41 der onteigeningswet, »wel bevatten regels, doch niet de éénige, die alleen en »uitsluitend den regter bij de waardering der schade moeten »leiden; en dat alzoo de beklaagde beslissing en de daarbij »toegekende schadevergoeding niet is in strijd met beide arti»kelen, als zijnde beide geheel vreemd aan het onderwer»pelijk geval." 2)

In het arrest van 27 Maart 1871, 3) wordt overwogen: »dat zoowel uit den aard der zaak als uit de slotwoorden

1) H. R. 23 December 1864, W. 2652.
2) Dergelijke beslissing bevat:
H. R. 7 Maart 1864, W. 2569; R. 76, 276; v. d. H. 28, 385.
3) H. R. 27 Maart 1871, W. 3306; v. d. H. 35, 588.

»van art. 41 dier wet volgt, dat bij de berekening der schadeloosstelling alleen mag in aanmerking komen zoodanige »schade als is het noodzakelijk gevolg der onteigening;

»dat, in overeenstemming met dit hoofdbeginsel, zoowel »bij de beide aangehaalde artt. 40 en 41 als bij art. 39 zijn »opgenomen eenige meer bepaalde voorschriften, in acht te »nemen bij de berekening der schadeloosstelling, zonder dat »echter de regter daardoor in die mate in zijne beoordeeling »zoude zijn beperkt, dat hij geene schadeloosstelling zoude »mogen toewijzen dan die regtstreeks gegrond op de artt. 40 »en 41;

»O. bovendien, dat art. 40 alleen voorschrijft de werke»lijke en verbiedt de denkbeeldige waarde, welke zij uit»sluitend voor den persoon des eigenaars hebben, bij de »berekening der schadevergoeding voor de onteigende goe»deren in aanmerking te nemen, en dat dit voorschrift bij »het beklaagde vonnis niet is miskend; dat art. 41 bepaalt »dat bij de berekening der schadeloosstelling wordt acht »gegeven op de mindere waarde, welke voor de niet ontei»gende goederen is het noodzakelijk gevolg der onteigening, »doch dat niet uitsluit bij de berekening der schadeloosstel»ling te letten op andere omstandigheden, mits slechts een »noodzakelijk gevolg der onteigening."

Een arrest van 16 Julij 1878 1) vernietigt een vonnis der regtbank te Dordrecht, waarbij was afgewezen eene vordering van *f* 4000 voor schadevergoeding wegens verplaatsing of stilstand der olieslagerij, alsmede *f* 200 voor het wegvoeren van goederen, op het onteigende terrein geborgen, op grond dat die »geheel vallen buiten het begrip van schadevergoeding in cas van onteigening."

De Hooge Raad overweegt:

»O. dat, volgens art. 147 Gw., niemand van zijn eigendom »kan worden ontzet dan ten algemeenen nutte en tegen »voorafgaande schadeloosstelling, en dat, ofschoon in dit arti»kel niet, zooals in art. 164 der Grondwet van 1815 en art. »162 der Grondwet van 1840, het vereischte van schadeloos»stelling nader omschreven door het woord »behoorlijke", dat »in 1848 voor het woord »voorafgaande" heeft plaats ge»maakt, het niettemin aan geen twijfel onderhevig kan zijn, »dat de schadeloosstelling, ook volgens de geldende Grond»wet, moet zijn behoorlijk, niet alleen wat den tijd der »betaling betreft, wat daarin nu door het woord »vooraf»gaande" is uitgedrukt, maar evenzeer wat aangaat den »omvang en de hoegrootheid der vergoeding;

1) H. R. 16 Julij 1878, W. 4278.

»O. toch, dat het niet alleen in den aard der zaak ligt, »dat dáár, waar het privaat eigendomsregt moet wijken voor »het publiek belang, de eigenaar aanspraak heeft op eene »behoorlijke en dus volledige vergoeding van alle schade, die »hij door of ten gevolge van het verlies van zijn regt lijdt, »maar dat dit ook is in overeenstemming met den woorde»lijken inhoud van het grondwettig voorschrift, dat, door »het regt op schadeloosstelling ter zake van onteigening »zonder eenige beperking te erkennen, dat ook in den meest »ruimen zin geeft;

»O. mitsdien, dat de schadeloosstelling, volgens art. 37 »der onteigeningswet door den regter aan den eigenaar toe »te kennen, niet alleen ter voldoening aan art. 40 moet om»vatten de werkelijke waarde, die het onteigend goed voor »dezen heeft en die hij alzoo regtstreeks door het feit der »onteigening verliest, maar evenzeer, welk beginsel ook aan »art. 41 ten grondslag ligt, alle verdere schade, die hij als »noodzakelijk gevolg der onteigening lijdt;

»O. dat nu in het onderwerpelijk geding onder de nood»zakelijke gevolgen der onteigening van den molen en het»geen daartoe behoort in rekening moet komen de schade, »die de eischer mogt blijken te lijden, zoowel door de ver»plaatsing en den daardoor veroorzaakten tijdelijken stilstand »van de in het onteigend goed uitgeoefende zaak, als door »het wegvoeren van op dat goed zich bevindende roerende »goederen."

Volgens dit stelsel kan de schadeloosstelling dus buiten den kring treden, geteekend door de artt. 40 en 41, en wel op grond van een algemeen en onbeperkt begrip van schadeloosstelling, gelegen buiten de genoemde artikelen.

Het komt mij daarentegen voor dat de artt. 38—41 de grens teekenen, waarbinnen de schadeloosstelling bepaald worden moet. Voor de begrooting der schadeloosstelling zelve, geeft de wet geene regels, maar zij teekent den kring van datgene wat tot de schadeloosstelling behoort.

Deze stelling rust op den grond, dat de schadeloosstelling volgens die artikelen, overeenkomstig het stelsel der wet, inderdaad volledig is. Volgens dat stelsel is onteigening ontneming van onroerend goed. En nu schijnt de schadeloosstelling voor de ontneming van dergelijk goed volledig, wanneer de volle waarde van het goed, en de waardevermindering van het overblijvende, vergoed wordt.

Eene andere opvatting zoude niet strooken met het karakter der wet. Deze wet is, in hoofdgedachte, uitdrukking en regeling bij uitstek stellig en logisch. Bij dit karakter der

wet is het niet aannemelijk dat op een zoo belangrijk punt slechts eenige op zich zelf staande regels gegeven zijn, welke, door de daarnevens gelaten vrijheid, geene stellige bepaling van het gebied der schadeloosstelling zouden behelzen. Zoodat de schadeloosstelling in veel ruimer zin zoude kunnen worden opgevat dan het begrip van onteigening, ingevolge het stelsel der wet, medebrengt.

Uit de artt. 43 en 45, volgens welke aan den hypotheekhouder en vruchtgebruiker regt gegeven wordt op de *geheele* schadeloosstelling, blijkt ook dat de wet onder de schadeloosstelling slechts begrijpt de waarde van het goed en waardevermindering van het overblijvende. Want hoe kunnen deze derde belanghebbenden ooit op meer regt hebben, dan op de, aldus uitgedrukte, waarde van het goed? 1)

De wetgever bedoelde niet anders dan den geheelen kring der schadeloosstelling te teekenen. Dit blijkt uit de volgende plaats der memorie van toelichting: 2)

b. § 7. »Welke regels moeten bij de bepaling der scha»deloosstelling gelden?

»De onteigening treft hetzij ligchamelijke, roerende of »onroerende, hetzij onligchamelijke zaken. Naar mate van »haren verschillenden aard zal ook de schadeloosstelling ver»schillend moeten zijn.

»De waarde der onteigende zaken behoort geheel voldaan »te worden, doch geenerlei pretium affectionis in aanmerking »te komen. Dit is, als aan den persoon gebonden, voor geen »waardering vatbaar.

»Niet alleen echter de waarde van het onteigend goed zelf »behoort in aanmerking te komen, maar ook de verminderde »waarde van het overgeblevene. Zoo het overgeblevene, ten »gevolge der onteigening, buiten staat is de vorige diensten »te bewijzen, moet dit in rekening worden genomen. Indien »dus van verschillende gebouwen, tot een bedrijf noodzake»lijk, één onteigend, en de uitoefening van dit bedrijf daar»door onmogelijk wordt, behoort dit te worden vergoed.

»Teregt wordt in de meeste wetgevingen aan hem, van »wiens gebouw een gedeelte onteigend wordt, het regt toe»gekend, de onteigening ook van het overgelatene en nu »voor hem misschien niet bruikbare gedeelte te vorderen. »Ditzelfde moet met erven kunnen geschieden, wanneer zij »door de onteigening te klein worden, om met vrucht op »de oude wijze te kunnen dienen.”

1) Vergelijk H. R. 10 Junij 1864, W. 2595.

2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 291. Vg. hiervoor bl. 39.

In gelijken geest drukt zich de memorie van beantwoording uit, op art. 38: 1)

»De Regering oordeelt dat in art. 12 der wet van 1841 te »ver is gegaan, en dat het hier bepaalde, te zamen beschouwd »met het voorschrift van art. 41, niet slechts voldoende is, »om den onteigende alles wat in billijkheid gevorderd kan »worden te verzekeren, maar ook overeenstemt met het »stelsel van art. 40, waarbij elk pretium affectionis buiten »berekening blijft. Wanneer, om het voorbeeld, in het Ver»slag gekozen, te gebruiken, aan den eigenaar eener buiten»plaats het daarop staande huis wordt ontnomen, maar de »stal en koetshuis met het landgoed worden gelaten, dan is »alle schade, welke, zonder inachtneming van een prijs van »affectie, wordt geleden, vergoed, zoo de waarde van het »huis betaald is en daarenboven eene som gelijkstaande met »de vermindering der waarde van stal, koetshuis en land»goed."

De Regering was dus van oordeel dat de regeling in de artt. 38—41 volledige schadeloosstelling verzekert.

De Hooge Raad daarentegen neemt aan dat de schadeloosstelling meer omvat dan uit de artt. 38—41 voortvloeit.

In de reeds aangehaalde arresten 2) wordt vooreerst een beroep gedaan op den aard der zaak, welke zoude medebrengen, dat de onteigende aanspraak heeft op eene behoorlijke en dus volledige vergoeding van alle schade, die hij door of ten gevolge van het verlies van zijn regt lijdt.

Men herinnere zich het motief waarop de aanspraak op schadevergoeding van den onteigende rust. Men lijdt door zeer verschillende overheidsmaatregelen schade, belasting, krijgsdienst, beperking van den eigendom. In de meeste dier gevallen wordt geen schadevergoeding gegeven.

Waarop rust nu de billijkheid der schadevergoeding bij onteigening? Op het feit dat daarbij de geheele last van een werk ten nutte van allen, zal drukken op een enkel persoon, door de ontneming van zijn goed; terwijl de andere overheidsmaatregelen geacht kunnen worden allen te treffen. De aanspraak rust dus op het feit der ontneming van een goed. en wordt daardoor begrensd. Uit den grond, waarop de schadevergoeding bij onteigening rust, zoude dus nooit meer

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 735.
2) H. R. 23 December 1864, W. 2652, aangehaald op bl. 190.
Zie ook H. R. 7 Maart 1864, W. 2569.
H. R. 27 Maart 1871, W. 3306; v. d. H. 35, 588.
H. R. 16 Julij 1878, W. 4278.

voortvloeijen dan dat voor de ontneming van het goed en niet voor meer schadeloos wordt gesteld. 1)

In de tweede plaats wordt dit gevoelen, dat de schadeloosstelling meer omvat dan uit de artt. 38—41 voortvloeit, aangedrongen met een beroep op art. 147 der Grondwet.

Het arrest van 23 December 1864 drukt dit aldus uit:

»dat immers bij die wet kennelijk is aangenomen het be»ginsel eener volledige schadevergoeding voor alles wat is »een regtstreeksch en noodzakelijk gevolg der onteigening; »dat derhalve daarbij is toegekend vergoeding van alle zoo»danige schade, tenzij zij uitdrukkelijk is uitgezonderd, en »dat deze uitlegging dier wet wordt gevorderd door art. 147 »der Grondwet, hetwelk bij onteigening vordert voorafgaande »schadeloosstelling."

Wordt bij deze redenering niet de juiste betrekking tusschen art. 147 der Grondwet en de artt. 38—41 der onteigeningswet uit het oog verloren?

Wat behelst art. 147 der Grondwet? »Niemand kan van »zijn eigendom worden ontzet, dan ten algemeenen nutte »en tegen voorafgaande schadeloosstelling." Wat onder de schadeloosstelling te verstaan is, wordt hier dus niet bepaald. De Grondwet, wet van beginselen, laat dit over aan de bijzondere wet.

De Grondwet stelt het beginsel, de bijzondere wet organiseert het beginsel der Grondwet.

Wanneer men nu zegt, de regeling der schadeloosstelling in de wet is niet volledig en men beroept zich daarbij op art. 147 der Grondwet. Dan luidt het antwoord: Het is juist de vraag wat art. 147 der Grondwet onder schadeloosstelling begrijpt, en de bijzondere wet is bestemd om deze oplossing te geven. De Grondwet laat de regeling aan de bijzondere wet over, en kan dus tegen die regeling niet worden ingeroepen. Wij hebben de beschrijving van den omvang der schadeloosstelling in de wet op de onteigening te zoeken.

In andere uitspraken treft men andere gronden.

De regtbank te Amsterdam gaf bij vonnis van 5 Mei 1868 2) de volgende beslissing:

»dat daarentegen als kosten, direct uit de onteigening »voortvloeijende, beschouwd kunnen worden de kosten van »inrigting van een nieuw soortgelijk perceel en de verhuis»kosten, waarbij dan nog kan vergoed worden een mogelijk »nadeel, door tijdelijken stilstand der affaire te lijden; dat »deze kosten vergoed moeten worden krachtens het beginsel

1) Vergelijk het hiervoor op bl. 46 en 47 betoogde.
2) Amsterdam 5 Mei 1868, W. 3013.

»van art. 147 der Grondwet, dat van schadeloosstelling »spreekt, en dat in art. 24 al. 2 der onteigeningswet over»genomen, in de artt. 1282 en volgende B. W. zijne nadere »omschrijving vindt."

Deze uitspraak zoekt teregt de organisatie van het grondwettig begrip elders dan in de Grondwet. Maar de aangevoerde wetsbepalingen behelzen die regeling ongetwijfeld niet.

Art. 24 der onteigeningswet regelt de schadeloosstelling niet. Men kan dat artikel, waar de schadeloosstelling niet geregeld wordt, niet inroepen tegen de artt. 38—41, waar men die regeling wel aantreft.

De nadere omschrijving van het beginsel vindt het vonnis in de artt. 1282 en volgende van het Burgerlijk Wetboek. Naar het oordeel der regtbank staat dus de onteigening gelijk met een contractbreuk en moeten de regelen van schadevergoeding bij contractbreuk van toepassing zijn bij onteigening.

Dit stelsel is zonder twijfel onjuist. Er is hier geen contract, en kan dus van niet nakoming eener overeenkomst geen sprake zijn. Maar bovendien er heeft hier geen schennis plaats van eenig ander regt. Op den bodem van dit stelsel ligt de gedachte, dat de onteigening is eene daad, in strijd met het regt, en wel met het heilig en onschendbaar regt van eigendom.

De onteigening is geen daad in strijd met het regt. Integendeel, zij is de uitoefening van een regt bij uitnemendheid, ja van eene verpligting. Het is eene der middelen, welke de overheid van anderen behoeft, om hare taak naar eisch te vervullen. Dat is een regt, waartegenover geen regt van den bijzonderen persoon kan staan. Van schennis van regt of schadevergoeding op dien grond, kan dus geen sprake zijn.

Bij een vonnis van 5 Junij 1867 neemt de regtbank te 's Hertogenbosch aan: 1)

»dat uit de bijvoeging door twee van de deskundigen, aan »het slot van hun verslag gedaan, voldoende blijkt, dat de »schadeloosstelling voor de waarde van den te onteigenen »grond, is berekend naar eene gewone verkoopswaarde, bij »vrijwilligen afstand; dat intusschen hij, die van zijn eigen»dom ontzet wordt, de belegging welke hij het meest in »zijn belang achtte, moet laten varen en zich afhankelijk »moet stellen van andere gelegenheden, in redelijkheid aan»spraak mag maken dat de waarde met eenige ruimte ver»goed worde."

1) R. B. 1868, bl. 554.

En bij vonnis van 1 Junij 1864: 1)

»O. dat geenerlei bezwaar is geopperd tegen de waardering »van het hout op het te onteigenen gedeelte ter somma van »ƒ 43; dat in de omstandigheid, dat de drie deskundigen het »niet eens hebben kunnen worden over het cijfer van de »waardevermindering, maar gemeend hebben elk te moeten »vasthouden aan zijn cijfer en aan de opneming daarvan in »het verslag, voor den regter eene voldoende reden ligt, »om tusschen de cijfers van ƒ 80, ƒ 90 en ƒ 100 het hoogste »te kiezen, daar waar het gedwongen afstand van eigendom »geldt en waar het niet in de bedoeling van den wetgever »kan liggen de betaling zoo naauw af te passen; dat toch »hij, die onteigent voor eene productieve onderneming, zij »zij dan ook tevens van openbaar nut, een voordeel betracht »en in de redelijkheid niet mag vorderen, dat de onteigende, »ten voordeele dier onderneming en van dat nut, een waar»schijnlijk nadeel onderga; dat, naar diezelfde beschouwing, »de regter zich voor de waardeberekening niet behoort te »houden aan eene bloot gemiddelde waarde, maar deze, »zonder daarom de hoogste te nemen, ruimer moet stellen, »omdat aan den onteigende het uitzigt wordt ontnomen om »gunstige gelegenheden te doen ontstaan, of van voorko»mende gunstige gelegenheden gebruik te maken, om een »goeden prijs te erlangen of zijn eigendom op voordeelige »wijze aan te wenden." 2)

Uit deze uitspraken blijkt, wat het gevolg is, wanneer de regels der onteigeningswet ter zijde gesteld worden. Men vervalt tot willekeur. Dan wordt de waarde »met eenige ruimte" vergoed; dan houdt men zich aan eene niet bloot gemiddelde waarde, maar aan eene »ruimere, zonder daarom de hoogste te nemen," — omdat hij die onteigent voor eene productieve onderneming, voordeel betracht. Zoodat de eigenaar, wiens grond voor een schoolgebouw onteigend wordt, naar dat stelsel minder behoort te ontvangen, dan de eigenaar wiens grond onteigend wordt voor een dikwijls in het geheel niet productieven spoorweg. 3)

1) 's Hertogenbosch 1 Junij 1864, W. 2609.

2) Zie ook 's Hertogenbosch 17 Junij 1864, W. 2598.

3) Amsterdam 16 Februarij 1872, W. 3466, kent schadevergoeding toe voor stilstand van de fabriek, op grond dat onteigening is een regt van exceptionelen aard, waarbij, volgens art. 147 der Grondwet op den voorgrond behoort te staan, algeheele vergoeding van de schade in dien zin, dat de toestand van den eigenaar van een te onteigenen goed zooveel mogelijk dezelfde blijve. In datzelfde vonnis wordt schadevergoeding gegeven voor de oprigting eener *geheel nieuwe* fabriek.

Dat onteigening een regt is van exceptionelen aard is volkomen waar,

§ 3. II. Waarde van het goed.

1. *Waarde van het goed op zich zelf.*

Art. 40 bepaalt dat de volle waarde vergoed moet worden, en dat de denkbeeldige waarde van het goed niet in aanmerking komt.

Geen pretium affectionis. Hetgeen alleen voor het persoonlijk gevoel of genot bestaat, treedt niet buiten den persoon. Het is niet te waarderen, en dus geene waarde. 1).

Dit is de grens; buiten deze moet de volle waarde van het goed in aanmerking komen.

Dus vooreerst de waarde van het goed op zich zelf. 2)

Voor de begrooting daarvan worden geene regels gesteld; zij worden gesteld door het te waarderen voorwerp zelf. 3)

Men zal letten op soort en hoedanigheid; land, water, zand, klei, bosch, weide, bouwgrond, gebouwd of ongebouwd. De prijzen van goed in dezelfde streek bij onderhandschen en openbaren verkoop. 4)

doch hieruit volgt alleen, dat het niet dan bij volstrekte noodzakelijkheid toegepast moet worden. Dit is van geenerlei gevolg ten aanzien van het bedrag der schadeloosstelling.

1) H. R. 27 Julij 1852, W. 2595; v. d. H. 15, 130.
H. R. 9 September 1872, W. 3503; R. 101, 334.

2) Men ontmoet somwijlen de meening, alsof art. 40 geene andere bedoeling hebben zoude, als om de denkbeeldige waarde uit te sluiten. Volkomen ten onregte. Hoofdstrekking der bepaling is voor te schrijven, dat de volle waarde van het goed bij de schadeloosstelling in aanmerking komt. Vergelijk ook de aanhaling uit de memorie van toelichting, reeds vermeld op bl. 193, Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 291.

3) De Hooge Raad 12 Junij 1867, W. 2910, ziet geen verschil tusschen werkelijke en innerlijke waarde.

4) Dordrecht 27 Junij 1864, W. 2609, neemt aan, dat prijzen van aankoop bij minnelijke onderhandsche schikkingen met particulieren, over een verschillend tijdvak, niet tot maatstaf kunnen dienen ter berekening van de waarde der goederen.

Volgens Amsterdam 5 Mei 1868, W. 3013, heeft de wetgever omtrent de waardering van het te onteigenen goed in art. 40 bepaald, dat alleen de werkelijke waarde, dat is de verkoopswaarde, welke het voor iedereen en niet alleen voor den bezitter heeft, in aanmerking komt.

En bij vonnis van 7 Februarij 1872, W. 3459, dat bij taxatie van pakhuizen niet mag gelet worden op de omstandigheid dat de pakhuizen korten tijd voor dat ze in eigendom bij den gedaagde zijn overgegaan, voor minder dan thans wordt aangeboden, in veiling zijn aangehouden, en evenmin op de bewering, dat andere pakhuizen van dezelfde grootte en ligging als de onderhavige voor veel lageren prijs verkocht zijn, maar dat hier alleen in aanmerking behoort te komen de werkelijke waarde van het te onteigenen goed; dat deze geheel afhankelijk is, zoowel van den

Tot het goed behoort al wat daarmede een geheel uitmaakt.

Dus al wat op en onder den grond is. Delfstoffen, gewassen, boomen, alles wat op een erf gebouwd is, waterleiding: in het algemeen hetgeen aard en nagelvast is.

Insgelijks de voorwerpen, welke bestemd zijn om met het goed verbonden te blijven, als, werktuigen in fabrieken. De Hooge Raad besliste dat bij onteigening tot eene fabriek moeten gerekend worden de gereedschappen, en hetgeen met de hoofdzaak moet geacht worden een geheel uit te maken. 1)

2. *Betrekkelijke waarde.*

De werkelijke waarde sluit de betrekkelijke waarde in. Ook de betrekkelijke waarde van het goed komt dus bij de begrooting der schadeloosstelling in aanmerking. 2)

De betrekkelijke waarde hangt af van de omgeving, de inrigting, de bestemming van het goed tot een bepaalde dienst of gebruik. Bij voorbeeld de ligging, bouwterrein; 3)

stand, de ligging en aard der pakhuizen, als van de deugdelijkheid van bouw en van de huurwaarde; de kapitalisatie van den huurprijs tegen den penning 20, berekend over de twee laatste jaren is evenmin een juiste maatstaf omdat de huurprijs van pakhuizen voortdurend een aanmerkelijk verschil oplevert, naar gelang van meerdere vraag of aanbod, en dus zoodanige berekening alleen over een groot aantal jaren eenigen waarborg van juistheid zou kunnen opleveren.

De Hooge Raad besliste bij arrest van 15 Junij 1877, W. 4138, dat de regter zijne begrooting van de schade gronden kan op de huurwaarde van den onteigenden grond, en wel door kapitalisatie daarvan tegen den penning 20.

En bij arrest van 14 Januarij 1878, W. 4209, dat er geen juridieke grond bestaat tegen het kapitaliseren van jaarlijks terugkeerende schadeposten tegen den penning 20.

Zie ook Roermond ..... Augustus 1863, W. 2574;
Amsterdam 28 Junij 1864, W. 2618;
's Hertogenbosch 8 Augustus 1867, R. B. 1868, 556;
Zutphen 13 December 1877, W. 4137.

In de vonnissen der regtbank te 's Hertogenbosch van 1 Junij 1864, W. 2609, 4 October 1876, W. 4120, wordt de waarde van het goed wel vooropgesteld voor de berekening der schadeloosstelling, maar wordt in de toepassing van het beginsel weder afgeweken.

1) Arnhem 3 Januarij 1856, W. 1713;
H. R. 11 Februarij 1856, W. 1721.

2) Arnhem 3 Januarij 1856, W. 1713;
H. R. 11 Februarij 1856, W. 1721;
Roermond .... Augustus 1863, W. 2574;
Amsterdam 28 Junij 1864, W. 2618.

3) Utrecht 25 October 1867, W. 2952;
's Hertogenbosch 1 Junij 1864, W. 2609;
H. R. 6 April 1869, W. 3108; v. d. H. 33, 395.

inrigting tot eene bleekerij; de bestemming met andere perceelen tot eene bepaalde onderneming van nijverheid, b. v. eene steenbakkerij met bijbehoorenden kleigrond.

Deze omstandigheden, waaraan het goed zijne betrekkelijke waarde ontleent, komen op zich zelve niet in aanmerking. Zij komen alleen in aanmerking als *elementen* van de waarde van het goed.

Er wordt dus geene schadeloosstelling gegeven voor verlies van bedrijf, van kalandisie, voor de schade veroorzaakt door de verpligte aflossing van tegen lagen interest op het onteigend goed verhypothekeerde onopzegbare kapitalen, 1) want deze zaken worden niet onteigend. Voor zooverre deze omstandigheden onafscheidelijk zijn van het goed verhoogen zij er de waarde van, en komen als zoodanig in aanmerking.

De regtbank te Amsterdam deed dit in haar vonnis van 5 Mei 1868 2) zeer juist uitkomen: niet de waarde der affaire in het perceel uitgeoefend, komt in aanmerking, maar de betrekkelijke waarde, welke het goed daaraan ontleent; niet de affaire, maar het goed wordt onteigend. De cassatie tegen dit vonnis werd door den Hoogen Raad verworpen. 3)

De Hooge Raad gaat van dezelfde stelling uit in het arrest van 11 Maart 1867, alwaar wordt overwogen »dat hun die »schadeloosstelling echter niet is toegekend voor hunne indus»trie op zich zelf, maar alleen in verband met en uitmakende »eene verhoogde waarde van de onteigende goederen." 4)

Bij de waardering van het goed behooren niet alle bestanddeelen, waaruit de waarde bestaat, afzonderlijk te worden gewaardeerd. Bij de waardering van gebouwden grond, behoeft dus niet de grond en de opstallen afzonderlijk geschat te worden. Evenmin het goed op zich zelf en de omstandigheden welke zijne betrekkelijke waarde uitmaken. Onderscheidene uitspraken gaan in dat specialiseren, naar het mij voorkomt, veel te ver. 5) Daarvoor kan geen ander grond

1) Anders Maastricht 28 Januarij 1864, W. 2569;
H. R. 7 Maart 1864, W. 2569;
Rotterdam 27 Februarij 1871, W. 3296.
2) Amsterdam 5 Mei 1868, W. 3013.
Amsterdam 19 Mei 1868, W. 3014.
Groningen 2 Januarij 1874, W. 3727.
Maastricht 2 December 1876, W. 4162.
3) H. R. 15 Junij 1868, W. 3017; v. d. H. 32, 445; R. 89, 172.
4) H. R. 11 Maart 1867, W. 2882, 2883;
Tiel, 1 Februarij 1867, W. 2879.
Zie ook Amsterdam 28 Junij 1864, W. 2618; 7 Februarij 1872, W. 3459.
5) Amsterdam 19 April 1877, W. 4137.
Tiel 1 Februarij 1867, W. 2879, 2883.

bestaan, dan om aan den onteigende eene zoo hoog mogelijke schadeloosstelling te verschaffen. Maar evenmin als dit bij den gewonen koop en verkoop geschiedt, behoort het hier te geschieden; de onteigende heeft slechts regt op de waarde van het goed.

Al hetgeen buiten de waarde en de betrekkelijke waarde van het goed ligt, komt niet in aanmerking.

Vergoeding voor het bouwen van een nieuw huis, in de plaats van het onteigende, komt dus niet te pas.

De Hooge Raad overwoog te dien aanzien: 1)

»O., dat dit middel van cassatie is gerigt tegen de beslissing, »dat noch uit art. 147 der Grondwet, noch uit art. 625 Bur»gerlijk Wetboek, noch uit eenige bepaling der onteigenings»wet is af te leiden, dat, ingeval van geheele of gedeeltelijke »onteigening van een huis, de onteigende regt zoude hebben, »om als schadeloosstelling een geheel nieuw huis van dezelfde »afmetingen of de bouwkosten voor het oprigten van een »soortgelijk huis te ontvangen; en dat deze beslissing niet is »in strijd met de wet; vermits daarbij niet is voorgeschre»ven, dat de aan de onteigende partij toegekende schadever»goeding in geld moet strekken om haar in staat te stellen »tot het daarstellen van een nieuw voorwerp soortgelijk aan »het onteigende, maar alleen om hem daardoor te geven »zooveel mogelijk volledige vergoeding der geledene schade, »zonder dat daardoor aan hem wordt verleend *meer dan dat*, »en alzoo winst."

Evenmin behoort schadeloosstelling te worden gegeven voor den aanleg van nieuwe, in de plaats der onteigende op te rigten, waterkeerende werken. De Hooge Raad kende evenwel in dit geval schadeloosstelling toe. 2) Of gaat het aan, om aan den onteigende de kosten te betalen voor den bouw eener nieuwe fabriek 3) of voor de inrigting van een nieuw perceel, gelijk de regtbank van Amsterdam noodig keurde. 4)

De regtbank te Alkmaar, weigerde, bij vonnis van 8 Februarij 1866, W. 2824, in dergelijk specialiseren te treden. Men vroeg schadevergoeding, behalve wegens de inbezitneming van een bosch, nog wegens verlies van luwte en schaduw. De regtbank achtte het laatste in het eerste begrepen.

1) H. R. 19 Januarij 1877, W. 4089;
H. R. 31 Januarij 1877, W. 4093;
Maastricht 2 December 1876, W. 4162;
Maastricht 14 December 1876, W. 4095.
2) H. R. 23 December 1864, W. 2652.
3) Amsterdam 26 Februarij 1872, W. 3466.
4) Amsterdam 5 Mei 1868, W. 3013;
Amsterdam 19 Mei 1868, W. 3014.

Hetzelfde geldt van andere nadeelen door de onteigening min of meer geleden, als, stilstand van affaire, verhuiskosten, kosten van wederbelegging, nadeel geleden door het wachten op eene gelegenheid tot wederbelegging.

Alle deze omstandigheden en nadeelen liggen buiten de waarde van het goed. Het zijn geene elementen van de waarde van het goed, en gelden dan ook niet als zoodanig bij den gewonen koop en verkoop. De Regering meende, op dezen grond, dat op de kosten van wederbelegging geen acht geslagen moest worden bij de bepaling der schadeloosstelling. In de memorie van beantwoording wordt gezegd: 1)

»De Regering zou meenen dat aan de eischen der billijk»heid voldaan wordt door betaling van *de waarde van het* »*goed*, en dat de kosten tot wederbelegging van het geld »buiten aanmerking blijven. Dit is toch bij koop en verkoop »mede het geval. Als prijs wordt gerekend *de waarde van* »*het goed*."

In onderscheidene regterlijke uitspraken wordt echter voor deze nadeelen bij onteigening schadeloosstelling toegekend. 2)

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen bl. 735.

2) 's Hertogenbosch 5 Junij 1867, R. B. 1868, bl. 554, acht de relatieve waarde bij onteigening hooger dan de verkoopwaarde bij vrijwilligen afstand.

's Hertogenbosch 8 Augustus 1867, R. B. 1868, bl. 555, neemt tot grondslag der schadeloosstelling niet de winst die gemaakt is met de fabriek, maar die gemaakt had kunnen worden.

Verhuiskosten, *stilstand van affaire:*
Amsterdam 5 Mei 1868, W. 3013:
Amsterdam 19 Mei 1868, W. 3014;
Rotterdam 27 Februarij 1871, W. 3296;
H. R. 27 Maart 1871, W. 3306; v. d. H. 35, 588, R. 97, 242;
Amsterdam 26 Februarij 1872, W. 3466, berekent de schadevergoeding voor stilstand eener fabriek gedurende 1½ jaar, op 10 % van het kapitaal als winst, na aftrek van 4 % voor onderhoud en slijtagie.
's Hertogenbosch 4 October 1876, W. 4120;
Maastricht 2 December 1876, W. 4162;
Maastricht 14 December 1876, W. 4095;
H. R. 9 Januarij 1877, W. 4077;
H. R. 31 Januarij 1877, W. 4093; v. d. H. 42, 68; R. 115, 102;
H. R. 16 Julij 1878, W. 4278.

Kosten van wederbelegging:
Hiervoor wordt geen vergoeding gegeven door:
Amsterdam 5 Mei 1868, W. 3013;
Amsterdam 19 Mei 1868, W. 3014;
's Hertogenbosch 4 October 1876, W. 4120.
Die vergoeding wordt wel toegekend door:
H. R. 9 Januarij 1877, W. 4077 tegen de conclusie van Mr. Polis.

Deze uitspraken gaan uit van de stelling dat alle schade, welke door de onteigening veroorzaakt wordt, vergoed worden moet. De stelling wordt aangedrongen op grond van art. 147 der Grondwet.

Op bladz. 195 werden reeds de redenen ontwikkeld welke, mijns inziens, tegen dit stelsel pleiten. Wij hebben ons, naar ik meen, te houden aan de bepalingen der onteigeningswet, en deze huldigen het meer beperkt stelsel, dat vergoeding der volle waarde van het goed voldoende acht.

Mr. van Andel, zonder geheel in dit stelsel te treden, is ook van oordeel dat de verhuiskosten mederekenen voor de schadeloosstelling. 1) Hij beroept zich daartoe op Dalloz en Delalleau. Tegen dit beroep kan intusschen niet sterk genoeg gewaarschuwd worden, vooral omdat zij blijkbaar ook bij menige regterlijke uitspraak gewogen heeft. Onze wet onderscheidt zich in stelsel ten eenenmale van de fransche en belgische wetten. Onze wet gaat uit van een zeer stellig, streng omschreven, begrip van onteigening, ontneming van onroerend goed, en regelt in overeenstemming daarmede de schadeloosstelling als vergoeding van de waarde van het goed. Regels, als de artt. 40 en 41 behelzen, komen in de fransche en belgische wetten niet voor.

Om de grens te doen kennen, tot welke de Hooge Raad de schadeloosstelling uitstrekt, kan het arrest van 31 Januarij 1877 dienen. 2) De onteigende had gevraagd: 1°. *f* 8500 voor den grond; 2°. *f* 22,725 voor kosten van wederopbouw van het huis; 3°. vergoeding voor de, ten gevolge der onteigening, onvoldoendheid van het overgebleven terrein voor de, ingevolge eener eventuele uitbreiding der affaire van den onteigende, noodzakelijke vergrooting der gebouwen; 4°. vergoeding voor verlies geleden in de affaire, gedreven in het perceel door eene firma, waarvan de onteigende deelgenoote was; 5°. vergoeding van de kosten van twee verhuizingen, zoowel van de verhuizing uit het onteigend gebouw, als die

H. R. 31 Januarij 1877, W. 4093, op deze overweging:

„O., dat de bestreden post voor schadevergoeding, voor kosten op den „koop van een ander geschikt huis, met het oog op het in het onteigende „uitgeoefend en in het aan te koopen te hervatten bedrijf, bij de opvat- „ting daarvan niet naar de letter, maar naar zijne ware strekking, inder- „daad is eene vergoeding voor schade, niet eventueel en alleen afhankelijk „van de willekeur der onteigende partij, maar een, onder de gegeven „omstandigheden regtstreeksch en noodzakelijk gevolg der onteigening, en „daarmede staande in een onafscheidelijk verband."

1) Mr. H. M. van Andel, bl. 136.

2) H. R. 31 Januarij 1877, W. 4093; v. d. H. 42, 68; R. 115, 102.

van de latere verhuizing naar het nieuw op te rigten gebouw; 6°. huishuur voor het betrekken van een huis gedurende den tijd verloopende totdat het nieuwe huis gereed zal zijn; 7°. kosten van wederbelegging. De Hooge Raad achtte de vordering tot vergoeding op grond eener eventuele uitbreiding der zaak, van de kosten tot wederopbouw van een nieuw huis, van de huishuur tusschentijds, van de tweede verhuizing, ongeregtvaardigd. Er werd dus schadeloosstelling toegekend, voor de waarde van het goed, daaronder de betrekkelijke waarde begrepen, en bovendien voor de schade, geleden in de affaire, gedreven in het onteigend huis door eene firma waarvan de onteigende deelgenoote was, naar evenredigheid van haar aandeel; voor verhuiskosten en voor de kosten van wederbelegging.

3. *Tijdstip.*

a. De tegenwoordige waarde.

Alleen de tegenwoordige waarde van het goed kan in aanmerking komen. 1) Niet de vroegere of toekomstige, alleen de tegenwoordige, waarde. Ook de tijd is van invloed op de schadeloosstelling. De schadeloosstelling is dus niet volledig, tenzij zij gegeven en berekend worde naar het tijdstip, waarop de schade wordt geleden.

Zoo zal alleen het tegenwoordig gebruik en de tegenwoordige bestemming grondslag der berekening van de schadeloosstelling voor het goed kunnen zijn. Men zal dus niet de mogelijkheid in aanmerking nemen, om een goed tot eenig ander, meer voordeel brengend, gebruik te bestemmen, als b. v. eene andere wijze van kultuur; 2) evenmin de toekomstige mogelijke waardevermeerdering van boomen, 3) mogelijke uitbreiding eener schuur, mogelijkheid dat de

1) H. R. 27 Julij 1852, W. 2595; v. d. H. 15, 130;
H. R. 6 April 1869, W. 3108; v. d. H. 32, 395;
Haarlem 30 Julij 1872, W. 3497.
H. R. 9 September 1872, W. 3503; R. 101, 334.
H. R. 18 Augustus 1873, W. 3627.
Arnhem 4 Januarij 1875, W. 3818;
H. R. 31 Januarij 1877, W. 4093;
H. R. 12 Februarij 1877, W. 4081;
H. R. 5 Maart 1877, W. 4087.
2) Verandering van weiland in bouwland:
Groningen, 24 Maart 1865, R. B. 1865, bl. 385.
Alkmaar 8 Februarij 1866, W. 2824.
3) H. R. 18 Augustus 1873, W. 3627;
Anders Zutphen 13 December 1877, W. 4137.

grond voor huisplaatsen zal worden gebezigd; 1) of de geschiktheid eener te onteigenen kade voor eene uitoefening der zalmzegenvisscherij in eene aan den Staat behoorende rivier. 2)

De mogelijkheid dat het goed eene geexploiteerde kolenmijn, steengroef of verveening wordt, komt niet in aanmerking. Maar de delfstoffen, die het goed in zich bevat, wel degelijk; zij behooren toch tot de tegenwoordige, werkelijke waarde van het goed. De enkele mogelijkheid om den grond met gebouwen te bezetten, blijft buiten aanmerking. Niet echter de hoogere waarde, welke het goed, ten gevolge zijner ligging, als bouwgrond bezit. Doch dit behoort tot de betrekkelijke waarde van het goed.

Art. 48 bevat eene bepaling geheel in dit stelsel. Bij onteigening ingeval van bepoldering en droogmaking van verdronken landen, wordt aan de onteigenden slechts de waarde betaald, waarop die gronden als verdronken land zullen worden geschat.

Evenmin als eene toekomstige komt eene vroegere waarde te pas. Het begrip van schadeloosstelling eischt, dat de schade berekend wordt naar het tijdstip, waarop zij wordt toegebragt.

Het tijdstip, dat voor de waardering tot grondslag genomen moet worden, is dus dat van het vonnis, waarop het goed geacht wordt ontnomen te worden.

De Hooge Raad neemt een ander tijdstip tot grondslag van de berekening der schadeloosstelling.

Te dien aanzien heeft de Hooge Raad het volgende beslist:

»O. dat integendeel behoort te worden aangenomen, dat de »nederlegging bedoeld bij de artt. 7 en 12 der onteigenings»wet, in alle opzigten moet worden beschouwd als de grond»slag van geheel het onteigeningsgeding, en de beoordeeling »van alles op dat tijdstip moet worden teruggebragt; dat dit »reeds daaruit volgt, dat het al of niet juiste van het, bij »dagvaarding gedaan, aanbod alleen kan worden beoordeeld »naar een zekeren tijdens het aanbod bekenden maatstaf, »geenszins naar de latere geheel onzekere waarde op het »oogenblik van het vonnis van onteigening; en dat bij het »aannemen van dit (den grondslag van art. 39 uitmakend) »beginsel evenmin de vertraging als de kortere of langere »duur van het onteigeningsgeding van invloed kan zijn op »het bedrag der schadevergoeding, maar evenmin de moge»lijke vermindering der waarde van het onteigende sedert

1) H. R. 18 Augustus 1873, W. 3627.
2) Dordrecht 27 Junij 1864, W. 2609.

»de nederlegging bedoeld bij de artt. 7 en 12 der onteige-»ningswet;

»O. dat daartegen niet afdoet de bewering der overbodig-»heid van art. 39 der onteigeningswet bij de aanneming »van het bij het beklaagde vonnis vooropgesteld beginsel, »vermits de wetgever, ter voorkoming van aanzienlijke schade, »eene opzettelijke waarschuwing deswege kan hebben geacht »in het belang der onteigenden." 1)

De Hooge Raad wil dus alleen acht geven op het tijdstip der nederlegging van de plannen.

De eerste daarvoor aangevoerde grond, dat de nederlegging der plannen de grondslag van geheel het geding en van de begrooting der schadeloosstelling zoude zijn, berust op eene m. i. onjuiste beoordeeling der formaliteit van de nederlegging der plannen. 2)

De tweede grond is, dat de juistheid van het bij dagvaarding gedaan aanbod niet kan worden getoetst aan de geheel onzekere waarde op het tijdstip van het vonnis. Ik kan mij niet voorstellen dat de waarde op die beide tijdstippen zoozeer uiteenloopend zoude zijn. Het geding loopt zoo spoedig af, dat de waarde tijdens het vonnis, van die tijdens de dagvaarding in den regel niet noemenswaardig verschillen zal.

Doch hierop komt het aan, dat het, bij het vonnis van onteigening, niet te doen is om de juistheid van het aanbod te bepalen, maar om zelfstandig de schadeloosstelling, welke aan den onteigende toekomt, te begrooten. 3) En nu is de onteigende niet schadeloosgesteld tenzij men hem de schade vergoede, berekend naar het oogenblik, waarop hij ze lijdt.

De Hooge Raad acht het een voordeel bij dit stelsel, dat zoodoende de duur van het geding en de mogelijke vermindering der waarde van het goed na de nederlegging der plannen van geen invloed zal zijn op de schadeloosstelling. Maar dit pleit juist tegen het stelsel, want daaruit blijkt dat de onteigende niet de schade, die hij lijdt, maar eene andere schade, vergoed zal krijgen. Men lette ook niet uitsluitend op vermindering maar ook op vermeerdering van waarde. Het geding wordt dikwijls eerst jaren na de neder-

1) H. R. 4 Junij 1877, W. 4131.
H. R. 12 Februarij 1877, W. 4081.
Amsterdam 19 April 1877, W. 4137.
Amsterdam 16 October 1878, W. 4349.
Zie ook 's Hertogenbosch 1 Junij 1864, W. 2609.

2) Eene meer uitvoerige bestrijding van dit stelsel vindt men op bl. 219.

3) Zoo besliste de Hooge Raad dan ook volkomen teregt dat de regter de schadeloosstelling lager bepalen kan dan het aanbod.
H. R. 31 Januarij 1877, W. 4093.

legging gevoerd. Onroerend goed stijgt bij ons in den regel in waarde. De onteigende zal dus, bij 's Hoogen Raad's stelsel in den regel minder ontvangen dan hij schade lijdt.

Dat art. 39 zich tegen het stelsel verzet, is, naar het mij voorkomt, aan geen twijfel onderhevig. Art. 39 dient om de misbruiken tegen te gaan, waarmede men, in de verwachting der onteigening, de waarde van het goed kunstmatig verhoogt. Het gaat dus uit van de onderstelling, dat de tegenwoordige waarde de grondslag der berekening van de schadeloosstelling is.

b. Uitzondering. Art. 39.

De wet maakt eene uitzondering op den regel dat hetgeen tot de zaak, op het tijdstip der ontneming behoort, in aanmerking komt, en wel in art. 39.

»Bij de berekening der schadevergoeding wordt niet gelet »op nieuwe getimmerten of op veranderingen, gemaakt na »de nederlegging ter inzage in art. 7 of in art. 12 bepaald, »naar gelang het goed volgens het plan in eerstgemeld, of »volgens dat in laatstgemeld artikel genoemd, ter onteige»ning is aangewezen."

De reden der bepaling is, om misbruik en speculatien te voorkomen. De eigenaar wetende dat zijn perceel onteigend zal worden, kan allerlei gebouwen, getimmerten of beplantingen daarop plaatsen, om de schadeloosstelling te vergrooten. Kortom de bepaling dient om de kunstmatige verhooging der waarde van het goed tegen te gaan.

Daartoe wordt bepaald, dat op alle handelingen, na bedoeld tijdstip, op het goed verrigt, niet zal worden gelet bij de schadeloosstelling.

Op de natuurlijke vermeerdering der waarde welke het goed, buiten de uiterlijke handelingen van den onteigende, erlangt, is de bepaling dus niet van toepassing.

Hieruit blijkt dat art. 39 niet den regel stelt, 1) maar eene uitzondering bevat op den regel. Regel is dat de waarde van het goed in aanmerking komt, op het tijdstip der ontneming. En art. 39 behelst hierop de uitzondering, dat de waardeverhooging, welke, na zeker tijdstip, aan de uiterlijke handelingen van den onteigende te danken zijn, daarbij niet in acht genomen worden.

De wet treft om misbruiken te voorkomen, *alle* handelingen van den onteigende, hoewel vele dezer handelingen niet als kunstmatige verhooging der waarde te achten zijn.

1) Gelijk de Hooge Raad aanneemt bij arresten van 4 Junij 1877, W. 4131, en 12 Februarij 1877, W. 4081, vergelijk bl. 205.

Het gevolg is dat de onteigende dikwijls niet het volle genot van zijn goed, gedurende geruimen tijd zal kunnen hebben. 1)

Behoort de eigenaar, voor deze beperking in den eigendom schadevergoeding te ontvangen?

De Minister van Binnenlandsche Zaken gaf hierop dit antwoord: 2)

»Ik kom tot het bezwaar zelf. Van welken aard is het »bezwaar? Het is eene beperking van de uitoefening van het »regt van eigendom, dat men zich zal moeten getroosten in »het belang van de publieke dienst. De geachte spreker stelt »voor, daarvoor eene schadevergoeding te geven. Ik geloof »dat het bezwaar niet van dien aard is, dat de eigenaar »aanspraak kan hebben op schadevergoeding. Het is een be- »zwaar, gelijk in zoovele andere gevallen op eigenaars van »goederen drukt, ten gevolge van een of ander publiek be- »lang, en de vrijheid, om zoodanigen druk op te leggen zal »wel niemand aan den wetgever betwisten. Maar gesteld, »het is van dien aard, dat bij het berekenen der schadever- »goeding, het bezwaar in aanmerking behoort genomen te »worden. Ik vraag dan, is het mogelijk hier een maatstaf te »bedenken, die ten grondslag kan strekken voor de schade- »vergoeding. Zal de eigenaar niet altijd zeggen, of kunnen »zeggen: ik had voor daar een kasteel te bouwen; ik had »voor, deze of gene planting te doen, of iets anders? Zal »hij niet iedere groote onderneming kunnen noemen, die zou »hebben kunnen uitgevoerd worden, indien het perceel niet »reeds vroeger in het plan was aangeduid? Hoe zal het »mogelijk zijn, dit tegen te spreken? En al ware hier zeker- »heid te verkrijgen, ik geloof men zal, wanneer men door- »denkt, moeten erkennen, dat geen maatstaf voor schade- »loosstelling te vinden is. De bepaling der schadeloosstelling »zal louter willekeurig zijn, of de regter zal, bij meerdere »gestrengheid, de vordering tot schadevergoeding afwijzen. »Hij zal vragen, welke schade er geleden is, en het bewijs »daarvan vorderen. Het bewijs zal niet geleverd kunnen »worden; in de meeste gevallen zal men alleen kunnen zeg- »gen: ik zou dit of dat gedaan hebben.

»Daargelaten nu de redenen, die ik in de eerste plaats »heb bijgebragt, dat men het misbruik aanmoedigt en dat »men zich daardoor, dunkt mij, moet weerhouden gevoelen »om dien toestand van druk te beperken tot het tijdstip van

1) Amsterdam 19 April 1877, W. 4137.
Deskundigen hadden renten toegekend van de schadeloosstelling voor het twee jaren, ingevolge dit artikel, ongebruikt liggen van het terrein. De regtbank verwierp deze schadeloosstelling.

2) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1204¹.

»art. 12 en niet uit te strekken tot het tijdstip van art. 7. »Ik erken, ik heb er zelf vroeger over gedacht. Welk is het »tijdstip van art. 7? Het is het tijdstip van het voorloopig »onderzoek, wanneer nog niet het belang van bijzondere »personen in aanmerking wordt genomen, maar enkel het »algemeen belang. Men zou derhalve kunnen zeggen: wan»neer het perceel aangewezen is in het plan, bij het voor»loopig onderzoek, dan is het tijdstip nog niet aangebroken, »om den eigenaar het bouwen of planten te beletten. Maar »wanneer men denkt aan het te maken misbruik, aan de »kwade trouw, waarmede men te werk zal gaan, ingeval »men alleen het latere tijdstip kiest, dan deinst men, dunkt »mij, terug om te trachten in dat opzigt meer billijk te zijn, »dan, ik erken het, de wet op dit oogenblik is."

In de wet is niet, gelijk voor het nemen van het Koninklijk besluit of den aanvang van het werk, een termijn gesteld, waarbinnen het geding tot onteigening aanhangig moet worden gemaakt.

Het gevolg hiervan is, dat gronden, eenmaal begrepen in een voor eene onteigening gemaakt plan, na de ter visie legging van art. 7, onbepaald belast kunnen blijven met de in dit artikel opgelegde dienstbaarheid.

Men bragt de zaak herhaaldelijk ter sprake in de Kamer. Voornamelijk werd de aandacht gevestigd op twee gevallen. Vóór 25 jaren bestond het plan tot eene groote uitbreiding van Arnhem. Eene groote uitgestrektheid laag gelegen land zoude worden opgehoogd en voor het bouwen geschikt gemaakt. Het algemeen nut der onderneming werd verklaard. Intusschen, van wege de hooge kosten zag men van een groot deel van het werk af, en werden de gronden niet onteigend. Bleven alle gronden, in het plan begrepen, niettemin met de dienstbaarheid belast?

Hetzelfde had plaats met het perceel te Arnhem oorspronkelijk bestemd voor het station van den Staatsspoorweg. Ten gevolge van overleg met de Rijnspoorwegmaatschappij werd elders een gemeenschappelijk station gebouwd, zoodat het oorspronkelijk plan opgegeven werd.

Eindelijk de plannen voor den spoorweg van Rotterdam naar Munster hebben ter visie gelegen. De Maatschappij echter is gefailleerd en de weg komt niet tot stand. Blijven in alle deze gevallen de gronden voortdurend belast? 1)

1) Bijblad 1855—1856, Bijlagen, bl, 689, 690.
Bijblad 1864—1865, Tweede Kamer, bl. 302, 303, 306[3], 352, 353, 372[1].
Bijblad 1878—1879, Tweede Kamer, bl. 588.

Toen dergelijke vraag in het verslag over het wetsontwerp tot verbreeding eener straat te Maastricht herhaald werd, gaf de Regering te kennen, dat geen enkele wet tot onteigening ten behoeve van Rijk, provincie of gemeente onuitgevoerd gebleven was. 1)

De Regering pleegt, waar de onteigenende partij nalatig is, een termijn te stellen, waarbinnen de dagvaarding geschieden moet, en bij gebreke waarvan het Koninklijk besluit tot aanwijzing der perceelen wordt ingetrokken. Hoe nuttig de maatregel ook zij, het bezwaar wordt er niet geheel door weggenomen. Op het eenmaal aangevangen onderzoek kan steeds de onteigening voortgezet worden. 2)

§ 3. III. De waardevermindering van het overgeblevene.

1. *Alleen de waardevermindering van het overgebleven goed komt in aanmerking.*

Als bestanddeel der schadeloosstelling wordt in art. 41 genoemd, de waardevermindering, welke voor de niet onteigende goederen het noodzakelijk gevolg der onteigening is.

1. De waardevermindering van goederen aan *derden* toebehoorende, komt dus niet in aanmerking.

De waardevermindering komt in de wet voor als bestanddeel der schadeloosstelling van den te onteigenen eigenaar. In de voorafgaande en in deze artikelen is slechts sprake van de schadeloosstelling van den eigenaar. Nu vervolgt art. 41: Bij de berekening der schadeloosstelling wordt ook acht gegeven op de waardevermindering. De waardevermindering is dus bestanddeel van de schadeloosstelling van den onteigenden eigenaar. Het onteigend goed en het niet onteigend goed, welks waardevermindering medetelt, moet aan denzelfden eigenaar toebehooren. 3)

1) Bijblad 1865—1866, Tweede Kamer, bl. 705, Bijlagen, bl. 1437.

2) Art. 39 betreft veranderingen, gemaakt door den eigenaar van het te onteigenen goed. Het is dus niet van toepassing op werken, met bewilliging der onteigende partij, voor de onteigening aangelegd door de onteigenende partij, tot wegneming van door de onteigening anders te veroorzaken schade.

H. R. 2 December 1867, W. 2959.

De overneming moet tijdig, dat is bij conclusie van antwoord, bedoeld in art. 24, gevorderd worden. Amsterdam 18 Maart 1872, W. 3461.

3) H. R. 11 Maart 1867, W. 2882.

Amsterdam 28 Junij 1864, W. 2618.

In dien geest werd dan ook beslist, dat geen derde belanghebbende, b. v. de huurder, van niet onteigend goed, schadeloosstelling wegens waardevermindering kan ontvangen. 1)

2. De wet bedoelt het geval, waarin een geheel van goederen, door de onteigening van een deel, verbroken wordt. Het onteigend en het in waarde verminderd niet onteigend goed moeten dus niet alleen aan denzelfden eigenaar toebehooren, maar ook een geheel uitmaken. De waardevermindering is bestanddeel van de schadeloosstelling voor het onteigend goed.

In de memorie van toelichting wordt gezegd: 2)

»Niet alleen echter de waarde van het onteigend goed zelf »behoort in aanmerking te komen, maar ook de verminderde »waarde van het overgeblevene. Zoo het overgeblevene, ten »gevolge der onteigening, buiten staat is de vorige diensten »te bewijzen, moet dit in rekening worden genomen. Indien »dus van verschillende gebouwen, tot één bedrijf noodzake»lijk, één onteigend en de uitoefening van dit bedrijf daar»door onmogelijk wordt, behoort dit te worden vergoed."

In de memorie van beantwoording: 3)

»Wanneer, om het voorbeeld in het Verslag gekozen te »gebruiken, aan den eigenaar eener buitenplaats het daarop »staande huis wordt ontnomen, maar de stal en het koetshuis »met het landgoed worden gelaten, dan is alle schade, welke, »zonder inachtneming van een prijs van affectie, wordt ge»leden, vergoed, zoo de waarde van het huis betaald is, en »daarenboven eene som, gelijkstaande met de vermindering »der waarde van stal, koetshuis en landgoed."

En verder:

»Men stelle, dat gebouwen tot één bedrijf noodzakelijk, »als zoodanig eene gezamenlijke waarde bezitten van *f* 20,000, »dat één dier gebouwen wordt onteigend tegen eene scha»deloosstelling van *f* 6000, en dat de overige gebouwen, die »nu niet meer voor dit bedrijf kunnen dienen, op zich zelve »slechts eene waarde bezitten van *f* 10,000, dan behoeven »die gebouwen daarom niet te worden overgenomen; maar »aan den onteigende zal, boven de *f* 6000 voor het verloren »gebouw, eene som van *f* 4000, krachtens het voorschrift »van art. 41 worden toegelegd."

Men heeft dus blijkbaar bedoeld, de vermindering in waarde van het onroerend goed, dat van het onteigend goed over-

1) Amsterdam 28 Junij 1864, W. 2618.
Tiel 1 Februarij 1867, W. 2879.
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 291. Vergelijk hiervoor bl. 40.
3) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 735.

blijft. Dus niet de vermindering in waarde van ander onroerend, of van roerend goed.

In het stelsel der wet is geene andere opvatting mogelijk. Dat stelsel is de waarde van het goed te vergoeden. Daarom wordt als hoofdbestanddeel der schadeloosstelling, de volle waarde van het goed op zich zelf aangewezen. En nu kan, als aanvulling dezer schadeloosstelling, niet in aanmerking komen de vermindering in waarde van goederen, die met het onteigend goed geen geheel uitmaken. De aanvullende bepaling ware zoodoende eene omverstooting der hoofdbepaling.

De Hooge Raad verliet dit beginsel eenmaal zeer ver, in het arrest van 18 Maart 1872: 1)

»O. dat bij het beklaagde vonnis is beslist, dat de Slochterschuit thans geniet vrijdom van tol op het Damsterdiep, »en dat die vrijdom doordien het Slochterdiep van het Damsterdiep wordt afgesloten, voor den gedaagde verloren zal »gaan; terwijl het als zeker mag worden aangenomen, dat »hem die vrijdom op het scheepvaartkanaal niet zal worden »verleend, zoodat hem door de deskundigen teregt daarvoor »eene som als schadeloosstelling wordt toegekend;

»O. dat tegen die beslissing in de eerste plaats is aangevoerd; dat, blijkens de artt. 3, 10 en 17 en de geheele »strekking van den eersten titel der onteigeningswet, bij »art. 41 dier wet, bij de toekenning van schadevergoeding »voor de in waarde mindering der niet onteigende goederen, »uitsluitend worden verstaan onroerende goederen, zoodat de »verweerder in cassatie geen nadeel zoude lijden als grondeigenaar, maar als aannemer van een middel van vervoer »te water en alzoo ten behoeve van een roerend goed;

»O. dienaangaande, dat in deze alleen sprake kan zijn »van art. 41 der onteigeningswet, voorschrijvende dat bij de »berekening der schadeloosstelling wordt acht gegeven op de »mindere waarde, welke voor de niet onteigende goederen »het noodzakelijk gevolg der onteigening is; en dat daaruit »volgt, dat de overige aangehaalde artikelen, alleen betreffende de onteigende goederen, hierbij buiten aanmerking »behooren te blijven;

»O. dat art. 41 niet alleen zonder eenige beperking spreekt »van niet onteigende goederen en alzoo niet uitsluit de toekenning van schadevergoeding voor een door de onteigening »van goederen verloren regt, waaronder ook vrijdom van tol; »maar dat bovendien eene ruime uitlegging van het woord »goederen overeenkomt met het beginsel der onteigenings-

1) H. R. 18 Maart 1872, W. 3443.

»wet, hetwelk eene geheele en volledige schadeloosstelling »aan den onteigenden eigenaar toekent."

Ook hier weder beroep op het beginsel der volledige schadeloosstelling. Waaruit dit beginsel der wet blijkt, wordt hier niet gezegd. 1)

Deze uitleg der bepaling komt mij intusschen niet juist voor, en wel van wege het verband met art. 40.

De waardevermindering, bedoeld in art. 41, is bestanddeel der schadeloosstelling van art. 40. Art. 40 bepaalt de schadeloosstelling tot de waarde van het goed. Nu kan men, wil men in harmonie met dit voorschrift blijven, in art. 41 onder goederen niet anders dan het overblijvend onroerend goed verstaan.

De Hooge Raad schijnt op bovengemeld gevoelen teruggekomen, blijkens de volgende overweging, voorkomende in een onlangs gewezen arrest: 2)

»O. ten aanzien van de laatste stelling, waarop het middel »rust, dat namelijk art. 41 niet doelt op alle goederen die »aan denzelfden eigenaar toebehooren, maar alleen op dat »gedeelte van een onteigend goed, hetwelk overblijft en niet »onteigend wordt: dat deze stelling geheel op de wet is ge»grond, maar uit het beklaagde vonnis niet blijkt, dat art. »41 in strijd daarmede zoude zijn toegepast."

Waarin moet het verband bestaan tusschen het onteigend en het niet onteigend goed, waarvan de waardevermindering in aanmerking komt?

Het kan bestaan, wanneer de goederen aan elkander grenzen, het kan echter ook zonder dat bestaan. Want het komt hierop aan dat de goederen een geheel uitmaken. Zoodat het verband ook bestaat, waar de goederen eene gemeenschappelijke bestemming hebben, bij voorbeeld tot een bepaalde dienst of gebruik.

De regtbank te Breda nam aan, 3) dat de goederen, hetzij door hunne ligging, hetzij door eene gemeenschappelijke exploitatie, zoo innig verbonden moeten zijn, dat het een niet, of slechts gebrekkig, zonder het ander kan worden gebruikt, en dat zoodanig verband niet bestaat tusschen de perceelen bij een landbouwer in gebruik, wiens bedrijf doorgaans op meer of min uiteenliggende gronden wordt uitgeoefend.

En de regtbank te 's Hertogenbosch 4) onderstelde ook

1) Vergelijk bl. 46 en 194, volgende.
2) H. R. 8 April 1878, W. 4259.
3) Breda 18 September 1855, W. 1689.
4) 's Hertogenbosch 1 Julij 1864, W. 2616.
Zie ook H. R. 11 Maart 1867, W. 2882. Conclusie contra.

blijkbaar, dat art. 41 de verbrokkeling van een goed bedoelt. In het vonnis wordt aangenomen, dat eene bouwhoeve als een geheel moet worden beschouwd, al bestaat zij uit landerijen, die niet allen aan elkander grenzen.

2. *De waardevermindering moet het noodzakelijk gevolg der onteigening zijn.*

Uit het voorschrift van art. 41, dat de waardevermindering der niet onteigende goederen in aanmerking komt, welke noodzakelijk gevolg der onteigening is, volgt vooreerst dat de waardevermindering *zeker* moet zijn. 1) Eventuele, niet zekere waardevermindering wordt dus niet medegerekend.

Ten andere dat de waardevermindering, welke door iets anders veroorzaakt wordt, niet in aanmerking komt, bij voorbeeld de waardevermindering veroorzaakt door het werk waarvoor onteigend wordt.

Aldus werd beslist door de regtbank te Groningen, 2) te Alkmaar, 3) te 's Hertogenbosch 4) en te Rotterdam 5).

Ook de Hooge Raad gaf dergelijke beslissing: 6)

»O. ten aanzien van het tweede gedeelte van dit middel, »dat de vordering tot het mede in rekening brengen van »eventuele schade of waardevermindering, op grond van het »ophouden of althans aanzienlijk verminderen der aanslibbing »van den overblijvenden eigendom, ten gevolge der door de »onteigening beoogde rivierverbetering, is afgewezen: 1°. uit »hoofde van het onzekere der voorgestelde rivierverbetering »zelfs volgens het oordeel der deskundigen; en 2°. omdat in »allen gevalle de eventuele schade of waardevermindering »niet zoozeer zoude zijn het gevolg der onteigening van een »deel der perceelen, als wel van de met die en andere per»ceelen voorgenomen plannen.

»O. dat aangenomen zelfs het zekere van de rivierverbete»ring, en van het daardoor ophouden, immers verminderen, »der aanslibbing, dan nog, geheel in overeenstemming met »het beginsel van wettige verpligting tot schadevergoeding »wegens onteigening, bij het beklaagde vonnis teregt is ver-

1) Een vereischte trouwens voor de inachtneming van *elke* schade, gelijk reeds op bl. 204 werd opgemerkt.

2) Groningen, 24 Maart 1865, R. B. 1865, bl. 386.

3) Alkmaar 8 Februarij 1866, W. 2799, 2824.
Zie vooral het laatste vonnis in W. 2824.
Alkmaar 24 April 1866, R. B. 1867, bl. 535.

4) 's Hertogenbosch 1 Julij 1864, W. 2616.

5) Rotterdam 29 Junij 1868, W. 3058.

6) H. R. 30 Junij 1864, W. 2611; R. 77, 255.

»worpen de vordering om bij de berekening der schade, als »gevolg der onteigening ook die, te verwachten van het »ophouden of verminderen der aanslibbing, ten gevolge der »rivierverbetering, in aanmerking te nemen;

»O. toch, dat, hoezeer onder de vergoeding der schade »moet worden begrepen al wat is een noodzakelijk en regt- »streeksch gevolg der onteigening en onmiddellijk door haar »is veroorzaakt, als zoodanig echter niet kan worden aange- »merkt eene eventuele schade van den onteigende, ontstaan »niet door de onteigening zelve, maar door eene latere ver- »rigting van den onteigenaar, en ten gevolge van het door »hem gebruik maken van zijn regt als eigenaar van het »door de onteigening aan hem overgegane; en dat zoodanige »vordering tot schadevergoeding van een onteigende evenmin »zoude zijn gegrond op het regt van eigendom als die van »elken aan eene rivier grenzenden niet onteigenden eigenaar »tot schadevergoeding, wegens het ophouden of verminderen »van het vooruitzigt op aanslibbing ten gevolge van rivier- »verbetering."

In een spoedig hierop gevolgd arrest werd echter de tegenovergestelde zienswijze gehuldigd, en bleef de Hooge Raad aan deze laatste meening tot heden getrouw. 1) Volgens deze regtspraak moet ook voor de waardevermindering, welke gevolg is van het werk, schadeloos gesteld worden.

Ik zal als voorbeelden twee arresten aanhalen: vooreerst het arrest van 18 April 1865. 2)

Deskundigen hadden eene som berekend ter vergoeding van waardevermindering, veroorzaakt door de lasten en bezwaren, welke de hooge overrid over den aan te leggen spoorweg zou doen ontstaan. De regtbank te Groningen deed dezen post vervallen. Nu besliste de Hooge Raad:

1) H. R. 13 Augustus 1864, W. 2610; R. 77, 306; v. d. H. 29, 1.
H. R. 23 December 1864, W. 2652.
H. R. 18 April 1865, W. 2683; R. 79, 477; v. d. H. 29, 338.
H. R. 19 Junij 1865, W. 2701; R. 80, 234; v. d. H. 29, 50.
H. R. 30 April 1866, W. 2790; v. d. H. 30, 350.
H. R. 24 Augustus 1866, W. 2825.
H. R. 8 October 1866, W. 2845.
H. R. 11 Maart 1867, W. 2882 en 2883; v. d. H. 31, 191.
H. R. 11 Augustus 1868, W. 3034; v. d. H. 33, 1.
H. R. 27 Maart 1871, W. 3306.
H. R. 18 Maart 1872, W. 3443; v. d. H. 36, 575.
H. R. 27 Augustus 1874, W. 3755; R. 107, 247.
H. R. 18 April 1876, W. 3971.
H. R. 8 April 1878, W. 4259.

2) H. R. 18 April 1865, W. 2683; R. 79, 477; v. d. H. 29, 338.

»O. dat dit verschil tusschen de regtbank en het advies »der deskundigen berust op de uitlegging van art. 41 der »wet van 28 Augustus 1851 (S. 125), als zijnde de in dit »artikel voorkomende bepaling, dat bij de berekening der »schadeloosstelling moet worden acht geslagen op de mindere »waarde, welke voor de niet onteigende goederen is het »noodzakelijk gevolg der onteigening, bij het vonnis a quo »opgevat in dien beperkten zin, dat daarbij volstrekt niet »mag worden gelet op het werk, waarvoor de onteigening »geschiedt, en op de daardoor ontstane onvermijdelijke waar- »devermindering van den overigen niet onteigenden grond, »doch dat die uitlegging is onaannemelijk;

»O. toch, dat bij de onteigening krachtens eene wet, »waarbij is toegestaan de onteigening ten algemeenen nutte »voor het bepaald daarbij uitgedrukt werk, al wat daarvoor »is volstrekt onvermijdelijk, en in verband daarmede nood- »zakelijk moet worden verrigt, behoort te worden beschouwd »als een bestanddeel der door de onteigening zelve toege- »bragte schade, en bij gevolg bij de berekening daarvan »mede in aanmerking behoort te worden genomen;

»O. dat de juistheid dezer ruime uitlegging van gezegd »art. 41 wordt bevestigd door artikel 61, volgens hetwelk, »o. a. wanneer het werk, waarvoor de onteigening is ge- »schied, blijkbaar niet zal worden tot stand gebragt, de ont- »eigende bij den regter het afgestane goed kan terugvorderen »in den toestand, waarin het zich alsdan bevindt, doch onder »gehoudenheid, om, in evenredigheid tot de terug ontvangen »waarde, de schadeloosstelling terug te geven;

»O. wat meer in het bijzonder betreft de toepassing van »dit beginsel op het onderwerpelijk geval, dat de onteigening »voor den aanleg van een spoorweg noodwendig vereischt »den aanleg eener spoorbaan; dat deze in casu vordert eene »aanmerkelijke verhooging van den grond en dat derhalve »in deze bij de berekening der schadevergoeding mede be- »hoort te worden gelet op het nadeel, door den onteigende »te ondergaan door de in de plaats stelling van eenen veel »minder gemakkelijken weg dan dien, welken hij bezat, bij- »aldien hij niet was onteigend."

In het arrest van 27 Augustus 1874 1) wordt overwogen als volgt:

»O. wat betreft art. 41 dier wet dat de toepassing daar- »van, bij het bestreden vonnis gegeven, is volkomen juist;

»O. toch, dat het artikel op het oog heeft vergoeding »wegens waardevermindering van aan den onteigende toebe-

1) H. R. 27 Augustus 1874, W. 3755; R. 107, 247.

»hoorende, niet onteigende goederen, wanneer die waarde»vermindering is het noodzakelijk gevolg der onteigening;

»O. nu, dat niet alleen de overgang van het onteigende »op den onteigenaar, in casu door overschrijving in de open»bare registers, is het noodzakelijk gevolg der onteigening; »maar dat zulks ook is de verwezenlijking der bestemming »van het onteigende, vermits toch, zonder die verwezenlij»king, de geheele onteigening zou erlangen eene andere »strekking dan waarvoor zij is te baat genomen en kan »worden aangewend;

»O. dat derhalve onteigening en uitvoering van het ont»worpen werk waarvoor gene geschiedt, onafscheidelijk zamen»hangen, en dat even daarom bij art. 41 is bedoeld *alle* daarbij »aangeduide waardevermindering, die het noodzakelijk gevolg »is van het een of van het ander;

»O. dat dan ook het artikel alleen gewaagt van het nood»zakelijk gevolg der onteigening in het algemeen; en dat het »dus van zelf daaronder begrijpt, behalve de regtstreeksche »gevolgen van den eigendomsovergang op het tijdstip daar»van, ook bovendien de meer verwijderde of middellijke ge»volgen der onteigening, met het oog op de mede daaruit »voortkomende uitvoering des werks, als onafscheidelijk doel »en gevolg van de onteigening;

»O. dat mitsdien waardevermindering als gevolg van uit»voering evenzeer bij gemeld artikel, zij het dan ook als »meer verwijderd maar altoos noodzakelijk gevolg der ont»eigening is bedoeld als ieder ander meer regtstreeksch of »onmiddellijk gevolg; en dat dan ook ten eenenmale buiten »invloed is de van wege den eischer ingeroepen onderschei»ding tusschen regtstreeksch gevolg van het werk en regt»streeksch gevolg der onteigening; vermits die onderscheiding »wegens den zamenhang van het een met het ander, ligt »geheel buiten het ten deze aangehaald artikel;

»O. dat wel onder de noodzakelijke gevolgen der onteige»ning niet te begrijpen zijn eventuele nadeelen van poste»rieure handelingen des onteigenaars opzigtens het ontei»gende, buiten alle verband met en zonder eenige betrekking »op het werk, waarvoor wordt onteigend; maar dat, nu hier »van zoodanige handelingen geen sprake is, en nu de be»stemming van het onteigend perceel is geoordeeld tusschen »partijen in confesso, ter afwending van te voorziene waar»devermindering van het niet onteigende, als noodzakelijk »uit de bestemming zullende voortvloeijen, — geheel over»eenkomstig de wet schadevergoeding is toegekend."

a. Art. 41 beperkt de waardevermindering, welke ver-

goed wordt, tot die, welke noodzakelijk gevolg is der onteigening. Hetgeen gevolg is van iets anders dan de onteigening komt dus niet in aanmerking.

Bepaaldelijk de waardevermindering, welke door het werk veroorzaakt wordt, kan niet noodzakelijk gevolg der onteigening genoemd worden. Want tusschen die schade en de onteigening staat nog eene andere oorzaak, het werk.

De waardevermindering door het werk veroorzaakt, is dus niet noodzakelijk gevolg der onteigening en komt niet in aanmerking.

De Hooge Raad acht ook een niet regtstreeksch, meer verwijderd, gevolg in art. 41 begrepen onder noodzakelijk gevolg. Intusschen kenmerk van een niet regtstreeksch, meer verwijderd, gevolg is, dat er eene andere, onmiddellijke, niet verwijderde, oorzaak daarvoor bestaat. En dan is het gevolg juist niet noodzakelijk.

b. De arresten van den Hoogen Raad steunen echter ook op het volgend argument. Het werk en de onteigening, zeggen de aangehaalde arresten, zijn één.

In welk opzigt zijn onteigening en werk één? De vraag of de onteigening ten algemeenen nutte is, hangt af van het doel, van het werk, waarvoor de onteigening plaats heeft; maar hieruit volgt niet dat de onteigening en het werk ook een zijn ten opzigte der waardevermindering, welke uit ieder dezer oorzaken voortvloeit. Integendeel beide oorzaken, gelijk beider gevolgen zijn uitmuntend te scheiden.

De onteigening is de ontneming van den eigendom, het tot stand brengen van het werk is het gebruik maken van den eigendom. De ontneming kan zeer goed geschieden, zonder dat de spoorweg of het kanaal gemaakt wordt. De waardevermindering gevolg van de ontneming van den eigendom kan zich dus zeer wel openbaren, zonder dat er waardevermindering zij veroorzaakt door het werk.

Daarom is het beroep op de bepaling van art. 61 zoo onverwacht, dat men aantreft in het arrest van 18 April 1865. Volgens deze bepaling kan de onteigende, bij niet uitvoering van het werk, het goed terugvorderen.

Juist uit dit voorschrift blijkt dus dat onteigening mogelijk is zonder uitvoering van het werk. Stel, aan den onteigende is, behalve voor waardevermindering door de onteigening, nog eene aanmerkelijke som toegelegd voor waardevermindering door het werk; het werk wordt niet uitgevoerd, het overblijvend goed wordt dus niet in waarde verminderd; toch zal de onteigende de schadeloosstelling voor waardevermindering door het werk genieten. Immers hij is slechts

bevoegd, hij is niet verpligt, zijn goed in dat geval terug te nemen.

Er is bovendien eene andere bedenking.

Het algemeen nut der onteigening hangt af van het karakter van het werk in het algemeen, niet van de bijzondere wijze van uitvoering. De onteigening ten algemeenen nutte en het werk mogen dus één zijn; dit is niet het geval met de onteigening en de bepaalde wijze van uitvoering. Waardevermindering, welke het gevolg zoude zijn van eene bepaalde wijze van uitvoering is alzoo in elk geval onafhankelijk van de onteigening.

c. Men bezit geen stellige gegevens om te beoordeelen welk nadeel door het werk veroorzaakt worden zal. Hoe kan men nu daarvoor schadeloos stellen?

Immers de schade die uit het werk voortvloeijen zal, hangt af van de wijze waarop het uitgevoerd zal worden. En voor die uitvoering heeft men noch vaste noch onveranderlijke gegevens.

Voor het werk, voor zoover het karakter van algemeen nut er van afhangt, en voor de aanwijzing der te onteigenen perceelen, heeft men vaste onveranderlijke gegevens in de wet tot verklaring van het algemeen nut, en in het Koninklijk besluit tot aanwijzing. Maar voor de wijze van uitvoering bezit men dergelijke gegevens niet. Waarom? omdat de uitvoering tot het laatst vrij moet blijven.

Op deze klip, dat namelijk geen vaste gegevens voor de schade, door het werk te veroorzaken, aanwezig zijn, is men dan ook in de praktijk gestooten.

De Hooge Raad meent onveranderlijke gegevens voor de schade, door het werk te veroorzaken, te vinden in de plannen van het werk, welke, overeenkomstig de artt. 7 en 12, moeten worden nedergelegd ter inzage voor de belanghebbenden.

In een arrest van 12 Februarij 1877, 1) vindt men overwogen:

1) H. R. 12 Februarij 1877, W. 4081.

Insgelijks werd bij arrest van 4 Junij 1877, W. 4131, aangenomen „dat de nederlegging bedoeld bij de artt. 7 en 12 der onteigeningswet, in alle opzigten moet worden beschouwd als de grondslag van geheel het onteigeningsgeding, en de beoordeeling van alles op dat tijdstip moet worden teruggebragt." Zie ook 's Hertogenbosch 20 Junij 1864, W. 2605.

Eene andere beslissing van den Hoogen Raad van 18 Augustus 1873, W. 3627; v. d. H. 38, 420; R. 104, 319; hoewel niet over dezelfde vraag, schijnt met de hier medegedeelde arresten niet geheel in overeenstemming.

»O. daaromtrent, dat hier geen sprake is van een werk. »door de onteigenende partij aan de onteigende aangeboden »ter voorkoming van, zonder dat, te verwachten meerdere »schade, maar van een openbaren weg, begrepen in het »plan van onteigening en daarvan uitmakende een onafschei- »delijk deel; dat dit plan, naar de bedoeling der wet op de »onteigening, is de grondslag der onteigening; en dat der- »halve de onteigenende partij na het vonnis van onteigening »daaraan is gehouden;

»O. dat in overeenstemming daarmede bij het beklaagde »vonnis teregt is verstaan: 1°. dat de onteigenende partij »(zijnde de Staat) was bevoegd zich te verbinden tot het daar- »stellen van den, in het plan begrepen openbaren weg, en »zulks vermits het daarbij niet betreft een buiten den handel »zijnde zaak, een reeds bestaanden openbaren weg, maar »eene verbindtenis tot het praesteren van een geoorloofd feit. »het inrigten van een stuk grond tot een openbaren weg, en

»2°. dat zij ten allen tijde blijft gebonden aan die, deel »en voorwaarde van het werk uitmakende verpligting; en »dat zij, zich onttrekkende, in regten daartoe zou kunnen »worden genoodzaakt, daargelaten de beslissing der vraag of »alsdan (zooals de Regtbank oordeelt) bij analogie zoude zijn »toepasselijk art. 61 der onteigeningswet."

Men ziet hieruit hoe verderfelijk het stelsel werkt, volgens

De onteigenende partij had zich bij het procesverbaal, ter gelegenheid van het locaal onderzoek opgemaakt, verbonden tot het maken van eenig werk. Deze toezegging achtte de Regtbank eene der voorwaarden, waarop het onteigeningswerk plaats heeft.

Nu overwoog de Hooge Raad:

„O., dat deze beslissing in de eerste plaats wordt bestreden met de stel- „ling, dat, hetgeen niet is vervat in het plan, hetwelk ter visie heeft „gelegen, bij de beoordeeling van het werk niet in aanmerking mag komen, „ten ware de onteigenende partij zich regtstreeks tot het maken of her- „stellen van werken jegens de onteigende partij verbonden heeft;" dat „echter die stelling in geen der bij dat middel aangehaalde artikelen van „de onteigeningswet eenigen steun vindt; dat immers de artt. 6, 7 en 12 „van die wet formaliteiten betreffen, wier strekking geheel vreemd is aan „het gevolg, dat de eischer daarmede in verband wil hebben gebragt, „terwijl het aangehaalde art. 25 wel bepaalt, dat de Regtbank aan de ont- „eigenende partij haren eisch niet kan toewijzen, onder anderen, wanneer „de uitgewerkte plans met de daarbij behoorende kaarten en grondteeke- „ningen niet overeenkomstig art. 12 op de secretarien der gemeenten ter „inzage hebben gelegen, maar niet dat de regter, met betrekking tot het „uit te voeren werk en den aankleve daarvan, uitsluitend op die plans, „kaarten en teekeningen acht zou mogen slaan."

Zie ook de conclusie van Mr. Smits voorafgaande aan het arrest H. R. 3 Mei 1875, W. 3855.

hetwelk ook de schade, door het werk veroorzaakt, vergoed moet worden. Uit dit stelsel vloeit eene onjuiste uitlegging voort van een groot aantal bepalingen der wet.

Het plan heeft een geheel andere beteekenis, dan de Hooge Raad daaraan meent te moeten hechten.

Van het plan is in de wet alleen sprake bij de administratieve voorbereiding. In de artt. 7 en 12 wordt de nederlegging der plannen ter inzage voor de belanghebbenden voorgeschreven.

De beteekenis dier nederlegging is een onderzoek te openen over de vraag of het werk is van algemeen nut, en of de onteigening der bepaald aangewezen perceelen daardoor vereischt wordt. Zij is dus een middel van instructie voor de noodzakelijkheid der onteigening.

Maar het plan heeft met het geding, met de verpligtingen der onteigenende partij of met de schadeloosstelling niets te maken.

De plannen zijn dan ook niet definitief. Zij kunnen, na de ter visie legging, gewijzigd worden. Ja zij zijn uit hun aard veranderlijk, want zij worden nedergelegd om de kritiek van het publiek en der belanghebbenden uit te lokken, en naar aanleiding daarvan veranderingen te ondergaan. En na die veranderingen behoeven zij niet op nieuw te worden nedergelegd. Eene hernieuwde nederlegging is alleen voorgeschreven, als de wijziging zoude medebrengen onteigening van andere perceelen dan reeds waren aangewezen; maar eene hernieuwde nederlegging is niet voorgeschreven bij wijziging der plannen, hoeverre zij zich ook uitstrekken moge, die geen onteigening van andere perceelen ten gevolge hebben zoude. Hieruit blijkt juist, dat de nederlegging is eene formaliteit tot waarborg tegen willekeurige beschikking over den eigendom, en niet een maatregel om de verpligting van de onteigenende partij ten opzigte van het werk en den omvang der schadeloosstelling te bepalen.

Geheel in overeenstemming met dit karakter van de nederlegging, formaliteit tot waarborg tegen onnoodige onteigening, wordt in het geding alleen gevorderd overlegging van het *bewijs* dat ter visie legging plaats heeft gehad, maar niet overlegging van de plannen zelve.

Indien toch de plannen dienden om de verpligtingen der onteigenende partij, ten opzigte van het werk, en de dienvolgens verschuldigde schadeloosstelling vast te stellen, dan ware overlegging der plannen zelve in het geding onvermijdelijk geweest.

Het tegendeel is waar. Na de nederlegging neemt de onteigenende partij ze eenvoudig terug, brengt er al of niet

wijziging in, doch zij komen niet meer te voorschijn. Zij behoeven niet in het geding geproduceerd te worden, de onteigende partij kan ze zich, tegen den wil der onteigenende partij niet verschaffen; de partijen, de deskundigen, de regter nemen er, naar de voorschriften der wet, geen kennis van. 1)

Evenzeer ontbreekt in de wet de sanctie, welke niet had mogen ontbreken, zoo de plannen de verpligtingen ten opzigte van het werk en den omvang der schadeloosstelling moesten bepalen.

Wat zal het gevolg zijn, indien het werk, op grond der noodzakelijkheid bij de uitvoering gebleken, anders uitgevoerd wordt, dan in de plannen ontworpen was, en de onteigende dientengevolge meer schade lijdt?

Van eene suppletoire schadeloosstelling, welke bovendien niet voorafgaande zoude zijn, behelst de wet niets. De Hooge Raad neemt aan dat men de onteigenende partij in regten kan noodzaken, het werk uit te voeren overeenkomstig het plan. Het gevolg zou hiervan zijn, dat het algemeen belang wordt achtergesteld bij het bijzonder belang. 2) De wet behelst geenerlei bepaling van die strekking. Art. 61 bepaalt alleen dat de onteigende het goed kan *terugvorderen*, als, door het niet tot stand komen van het werk, blijkt, dat de *onteigening niet noodig* was. Maar eenige bevoegdheid om de uitvoering overeenkomstig het plan, of bij gebreke daarvan het goed terug of meer schadeloosstelling te vorderen, geeft de wet aan den onteigende niet. 3)

1) Anders *welligt* in Belgie. Daar moet, volgens art. 1 der wet van 17 April 1835, onder anderen het plan van het werk worden nedergelegd ter griffie, en moet, volgens art. 5, wanneer het plan niet toepasselijk is op het goed, waarvan de onteigening gevraagd wordt, de vordering ontzegd worden.

Men ontwaart hieruit, hoe gevaarlijk het is uit de Belgische wet en praktijk gronden te ontleenen voor de uitlegging onzer wet.

2) Het kan dikwijls eerst bij de uitvoering blijken hoe het werk gemaakt moet worden, dat is, hoe in het algemeen belang gehandeld dient te worden. Men behoort zich dus vrijheid van de plannen te verzekeren.

Wanneer men aan het vooraf opgemaakte plan bindende kracht toeschreef, zou men de uitvoering van een werk van publiek belang binden aan onveranderlijke aanspraken van bijzondere personen. En dit wil men lezen in eene wet, die, blijkens artt. 17 en 59, er zoo op uit is, bijzondere aanspraken op het voor de publieke dienst bestemd goed te weren.

3) Zie ook H. R. 9 September 1872, W. 3503.

Het Hof te Groningen beslist bij arrest van 12 April 1870, W. 3213, uitdrukkelijk dat belanghebbenden geen vordering hebben wegens de uitvoering van het werk in afwijking van het plan.

Zie ook arrest van datzelfde Hof te Groningen 31 Mei 1870, W. 3218.

Het plan kan dus niet beschouwd worden als eene verbindende beschrijving van het werk, waarvan de omvang der schadeloosstelling afhangt. Zoodat er geene vaste gegevens zijn, waaruit blijkt hoe het werk uitgevoerd zal worden, en dus aan begrooting van, en voorafgaande, schadeloosstelling op dien grond niet gedacht worden kan.

Indien men niettemin vergoeding toekent voor de schade door het werk te veroorzaken, zoo kan, daar het werk anders uitgevoerd kan worden als het plan aanwees, 1) later blijken, dat de schadeloosstelling te laag, maar ook dat zij te hoog bepaald was.

Dergelijke uitkomst is onaannemelijk en een grond meer tegen de stelling, dat ook de schade, door het werk te veroorzaken, volgens art. 41 moet worden vergoed.

d. De gevolgen, welke de toepassing van het stelsel medebragt, maken het ook niet aanbevelenswaardig.

Welke zijn de grenzen, die de Hooge Raad voor het in acht nemen der schade stelt?

α. Wat de zekerheid der door het werk te veroorzaken schade aangaat, neemt de Hooge Raad ook in aanmerking *het gevaar*, dat uit het werk voor het niet onteigend goed ontstaat.

Zoo werd schadeloosstelling toegekend voor het gevaar van inscharing, afkabbeling der oevers door den stroom van eene nieuw te maken rivier, van aftrapping door de bruikers van den, aan het te graven water, komenden oever.

In het arrest van 30 April 1866 2) werd overwogen:

»O. dat de Regtbank bij het beklaagde vonnis heeft aange»nomen, dat er, bij de aanzienlijke wijdte van den nieuwen »riviermond, in verband met de rigting van dezen in de »onmiddellijke nabijheid der Noordzee, voor de inscharing of »afneming der oevers mogelijkheid kan bestaan, doch niet»temin heeft geoordeeld, dat wegens inscharing of afneming »der oevers geene schadeloosstelling behoort te worden toege»kend, en zulks op grond van het onzekere van zoodanig »gevaar; dat echter deze beslissing is in strijd met art. 41 »der onteigeningswet;

»O. toch, dat daarbij is bepaald, dat, bij de berekening

1) In gevallen van andere uitvoering van het werk dan bij het plan ontworpen was, namen het Hof te Groningen en de Hooge Raad aan dat dit aan de onteigening niet in den weg stond.

Groningen, Hof, 31 Mei 1870, W. 3218.

H. R. 7 October 1870, W. 3256. Vergelijk bl. 164.

Maastricht 24 October 1863, W. 2581.

2) H. R. 30 April 1866, W. 2790.

»der schadeloosstelling moet worden acht gegeven op de »mindere waarde, welke voor de niet onteigende goederen »is het noodzakelijk gevolg der onteigening; en dat derhalve »ter toepassing daarvan is voldoende, dat er is waardever»mindering ten gevolge van gevaar, te beschouwen als een »noodzakelijk gevolg der onteigening;

»O. dat de waardevermindering in het onderwerpelijk ge»val is geene eventualiteit, maar eene zekere inderdaad aan»wezige en welbegrootbare schade, het noodwendig gevolg »der onteigening; dat immers het onzekere der inscharing »alleen van invloed kan zijn op de hoegrootheid der schade»loosstelling te dier zake, niet op het al of niet in bereke»ning nemen daarvan bij de begrooting der schade; en dat »de Regtbank, door niet te onderscheiden tusschen de onze»kerheid der inscharing en het niettemin zekere der waar»devermindering, met schending van gezegd artikel, heeft »nagelaten, bij de beoordeeling' van de hoegrootheid der toe »te kennen schadevergoeding, deze waardevermindering mede »in aanmerking te nemen." 1)

De schadeloosstelling voor dit gevaar van inscharing werd door deskundigen gesteld op *f* 176,000, terwijl de waarde der in te scharen gronden zelve door hen geschat was op *f* 44,088. Dit ging den regter toch wat al te ver, zoodat bij het, ingevolge voormeld arrest gewezen vonnis, de schadeloosstelling voor het gevaar van inscharing werd bepaald op drie vierde der geschatte waarde van de bedoelde gronden. 2)

Eene merkwaardige illustratie van de stelling, dat ook het gevaar bij de schadeloosstelling in aanmerking komt, biedt het volgend geval:

De regtbank te Tiel had de volgende schadeloosstelling toegekend: 3)

»O. ten aanzien van het gevaar van inscharing of verlies »van de plaat of het eiland, dat dit eiland in de rivier behoort »onder de verdere aldaar gelegen bezittingen van den ge»daagde, en daarvan niets wordt onteigend: dat het echter »aan de Regtbank, na inzage van het rapport der laatste »deskundigen en van de door eischer zelven overgelegde »kaarten, waarop de normaallijn van den nieuwen Noorde»lijken oever ook over die plaat is getrokken, bijna ontwij»felbaar zeker is voorgekomen, dat door de opruiming van

1) Zie ook H. R. 18 April 1876, W. 3971.

H. R. 8 April 1878, W. 4259 en in het bijzonder ook H. R. 14 Januarij 1878, W. 4209.

2) 's Hage 24 Augustus 1866, W. 2825.

3) Tiel 1 Februarij 1867, W. 2879.

»den steenoven het zuidelijk gedeelte van dit eiland, door »de werking van den stroom, zeer aan afslag zal zijn bloot»gesteld, zooals het dan ook de bedoeling van den waterstaat »schijnt te zijn, een gedeelte van dit eiland te doen oprui»men ten gevolge der opruiming van den steenoven; dat nu »het meerdere of mindere verlies daardoor aan dit eiland, »dat eene grootte heeft van omtrent 27 bunders, te veroor»zaken, wel niet met zekerheid kan worden bepaald, en »zulks wel zal afhangen van de vraag, of die opruiming van »den steenoven wel dadelijk zoodanige stroomverandering zal »te weeg brengen, als de waterstaat daarmede beoogt, doch »dat inscharing en afslag van dit eiland wel als genoegzaam »zeker kan worden gesteld; en dat, bij gebreke van eenigen »meer bepaalden maatstaf deswege, waartoe deze laatste »deskundigen ook niet hebben kunnen komen, het aan de »Regtbank het meest billijk is voorgekomen, dat daarbij acht »geslagen worde op de door den waterstaat over dit eiland »getrokken normaallijn; dat omstreeks tien bunders van dit »eiland, en dus iets minder dan de helft bezuiden die nor»maallijn liggen, en dat door de Regtbank naar aanleiding van »dien maatstaf voor twee vijfden van de geheele oppervlakte »van dit eiland, als vermoedelijk deze of daaromtrent mede »gelijkstaande oppervlakte, door die inscharing ten gevolge »van de opruiming van den steenoven zullende verloren gaan, »schadeloosstelling wordt toegekend."

De cassatie van dit vonnis werd door den Hoogen Raad verworpen, mede op grond der overweging: 1)

»O. dat in deze de rede is niet van vergoeding in het »algemeen voor schade, ontstaan door in de rivieren aan te »leggen werken, maar voor vergoeding van schade ten ge»volge van onteigening; dat dus hier alleen behoort te wor»den gelet op de wet, regelende dat onderwerp; dat echter »de schade, wegens afscharing van een groot gedeelte der »op een naburig eiland of plaat gelegen gronden, is toege»kend niet als een gevolg van eene andere en latere daad »dan de onteigening (de eventuele wegruiming van niet ont»eigende gronden), maar als een regtstreeksch en noodzakelijk »gevolg der onteigening zelve; als zijnde het de bedoeling »van het bestuur van den waterstaat, een gedeelte van het »eiland te doen opruimen, ten gevolge der opruiming van »den onteigenden steenoven, dat is als een noodzakelijk ge»volg dier opruiming, terwijl inscharing of afslag van dit »eiland, als genoegzaam zeker is aangenomen; en dat deze

1) H. R. 11 Maart 1867, W. 2882, in strijd met de conclusie van den Procureur Generaal.

»opruiming, als het eenig doel der onteigening, daarmede »staat in zulk een naauw verband, dat zij daarvan is onaf- »scheidelijk."

Hier werd dus schadeloosstelling toegekend voor ruim tien bunders, omdat de afslag daarvan gewacht kon worden van de werking van den stroom, die wederom te wachten zou zijn van de opruiming van den steenoven, die onteigend werd.

De grens, dien de Hooge Raad niet overschreden wil hebben, wordt mede aangewezen in het arrest van 18 April 1876: 1)

»O. dat dit middel is gerigt tegen twee toegekende posten »van schadevergoeding, en wel de eene van *f* 25, toegewezen »op de overweging; »»dat het overblijvend deel van gezegde »»kadastrale nummers ten gevolge der onteigening een scher- »»pen hoek ten Z. W. zal bekomen, welke door afkabbeling »»met den golfslag en door aftrapping door de bruikers na »»enkele jaren noodwendig rond zal afbrokkelen, en dat bij »»afkabbeling van die strook eene nieuwe waterkant zal »»moeten gevormd worden ten koste van den daarachter »»gelegen bouwgrond;"" — dat daaruit volgt, dat deze ver- »goeding betreft eene wel toekomstige, doch zekere door de »onteigende eigenaresse te lijden schade, en wel een onmid- »dellijk en noodwendig gevolg der onteigening; en dat mits- »dien het bezwaar daartegen is ongegrond;

»O. dat de andere post, waartegen dit middel is gerigt, »is eene schadeloosstelling van *f* 330, daarop gegrond; »»dat, »»wanneer het Rijk langs den te maken militairen weg op »»het onteigende gedeelte boomen zal planten, waartoe het »»als eigenaar het regt heeft, die boomen de morgenzon aan »»eene breedere strook van het westwaarts gelegen overblij- »»vend gedeelte door hunne schaduw zullen ontnemen;"" »dat mitsdien die post niet betreft eene ongetwijfeld te ver- »wachten waardevermindering van het overblijvend gedeelte »grond, ten gevolge van eene door de onteigening veroor- »zaakte mindere geschiktheid daarvan ter bebouwing, maar »slechts de mogelijkheid van zoodanige schade, bij gebruik- »making door den nieuwen eigenaar van zijn regt tot be- »planting; dat zoodanig eventueel nadeel, als afhankelijk »van eene nog geheel onzekere handeling van den toekoms- »tigen eigenaar en waartoe deze eerst nà de onteigening »bevoegd zal worden, niet is een regtstreeksch, en nog »minder een noodzakelijk gevolg van de onteigening zelve »en daarop dus, naar art. 41 der onteigeningswet, bij de »berekening der schadeloosstelling, niet mag worden gelet."

1) H. R. 18 April 1876, W. 3971.

β. De grenzen, die de Hooge Raad stelt, ten aanzien der min of meer verwijderde gevolgen der onteigening, welke bij de schadeloosstelling in aanmerking komen, leert men kennen uit de volgende beslissingen.

De gemeente Beesel verkoopt een buurtweg aan den Staat voor den aanleg van een spoorweg. Door de opheffing van dien buurtweg, lijdt een derde, van wien tevens grond voor den spoorweg onteigend wordt, eenig ongemak. Aan dien derde wordt nu voor dat nadeel, als schade door zijne onteigening veroorzaakt, door den regter schadeloosstelling toegekend, 1) en de Hooge Raad verwerpt het beroep in cassatie tegen deze beslissing, overwegende: 2)

»O. dat de betwiste vergoeding is toegekend voor het »ongerief en de schade, daardoor veroorzaakt, dat de ver»weerders, in plaats van, gelijk voorheen, te kunnen ge»bruiken een regtstreeks van hunne woning naar hun land »leidenden weg thans zullen zijn genoodzaakt te maken een »omweg van 500 ellen; en zulks overeenkomstig het daartoe »betrekkelijk advies der deskundigen, doch in strijd met de »bewering van den eischer, volgens wien dat ongerief en »die schade zouden worden veroorzaakt, niet door de ontei»gening, maar door de opheffing van een door de gemeente »Beesel aan hem verkochten buurtweg;

»O. dat het al of niet gegronde dezer bewering alleen »daarvan afhangt, of in het onderwerpelijk geval de door »den Staat aan den gekochten buurtweg gegeven verandering »van bestemming moet worden beschouwd als eene daad »van derden, voorafgegaan aan en afgescheiden van de ont»eigening, dan wel als eene daad van den onteigenaar in »een onafscheidelijk verband staande met de onteigening, »uitsluitend aan haar toe te schrijven, en alzoo te houden »voor een noodzakelijk gevolg der onteigening;

»O. dat de aangevallen schadevergoeding berust op de »overweging: »»dat, indien in eene gemeente ten gevolge »»eener onteigening een buurtweg wordt gesupprimeerd of »»verlegd, doordat een gedeelte van dien weg door het werk »»wordt ingenomen, de daardoor veroorzaakte schade wel »»door de onteigenende partij, die in hare magt had om ter »»plaatse een overweg te laten bestaan en goedgevonden »»heeft dien weg te nemen, zal dienen te worden vergoed;""

»O. dat daaruit kennelijk volgt, dat niet de verkoop, maar »de opheffing als zoodanig van den tot regtstreeksche ge»meenschap dienende buurtweg, door den regter is beschouwd

1) Roermond 11 Mei 1865, W. 2700.
2) H. R. 19 Junij 1865, W. 2701, tegen de conclusie van Mr. Gregory.

»als eene niet aan de onteigening vreemde en daarmede in »geen verband staande daad van derden, maar als eene ver»rigting van den onteigenaar, een geheel uitmakende met »de onteigening en zonder haar niet zullende zijn geschied;

»O. dat, volgens art. 41 der wet van den 28 Augustus »1851, S. 125, moet worden acht gegeven op de mindere »waarde, welke voor de overgebleven niet onteigende goe»deren is het noodzakelijk gevolg der onteigening;

»O. dat, wanneer het, gelijk in het onderwerpelijk geval, »geldt het aanleggen van een spoorweg, de ongunstige toe»stand, waarin het overblijvende niet onteigende door de »wijze van daarstelling van dien spoorweg geraakt, moet »worden aangemerkt als een noodzakelijk gevolg van zoo»danige onteigening; dat mitsdien alle schade daardoor aan »het onteigende veroorzaakt, moet worden vergoed; en dat »derhalve, door de toekenning van schadevergoeding ter zake »van het bedoelde ongerief, geen der aangehaalde artikelen »is geschonden of verkeerd toegepast."

De buurtweg behoorde niet aan den onteigende, de bedoelde waardevermindering was niet het gevolg van het maken van een werk op zijn grond. Maar men redeneerde aldus: de spoorweg maakt een geheel uit, dus moet ook de schade vergoed worden, die de benadeelde lijdt door dat gedeelte van het werk dat niet op zijn grond, maar dat elders wordt aangelegd. De benadeelde stond, ten aanzien van deze schade, gelijk met ieder ander die, zonder onteigening, schade lijdt door den aanleg van een publiek werk, en werd niettemin daarvoor schadeloos gesteld.

Op deze beslissing is de Hooge Raad teruggekomen, in het volgend geval.

Er zoude, mede op het terrein van den onteigende, een groote spoorwegbrug gebouwd worden. Nu werd door den onteigende niet alleen vergoeding gevraagd voor de schade, aan zijne niet onteigende goederen veroorzaakt, door het gedeelte van het werk, de oprid, dat op zijn onteigend goed gemaakt worden zoude, maar ook voor de schade, veroorzaakt door het geheele werk, elders, dan op den onteigenden grond, waardoor de rivier vernaauwd en de dijken verzwaard moesten worden.

Deze vordering acht de Hooge Raad niet op de wet gegrond, blijkens de volgende beslissing: 1)

»O. dat de aangevallen beslissing betreft de vraag, of als »element der toe te kennen schadevergoeding, naar art. 41 »der onteigeningswet, mede behoorde in aanmerking te komen

1) H. R. 22 Mei 1877, W. 4120.

»de eventuele schade, die zoude kunnen ontstaan voor de »Overbetuwsche dijken, in het bijzonder voor het nader »omschreven dijkvak, door de vernaauwing der nabijgelegen »rivier, ten gevolge der in en over deze aan te leggen met »den spoorweg in verband staande werken;

»O. dat deze vraag bij het beklaagde vonnis ontkennend »is beantwoord, hoofdzakelijk op grond, dat deze reclame »niet is gerigt tegen het werk, waar het hier op aan komt »(dat is tegen dat op te rigten op het onteigende terrein) »maar tegen daarbuiten gelegen werken; en »»dat hieruit »»volgt, dat de schade, welke hier voor de dijken van de »»Overbetuwe wordt geducht, niet gezegd kan worden een »»noodzakelijk gevolg te zijn, noch van de onteigening op »»zich zelve, noch van het werk dat op het onteigend terrein »»zal worden gemaakt, zoodat reeds daarom art. 41 der ont- »»eigeningswet ten deze buiten toepassing moet blijven;""

»O. dat door deze beslissing niet is geschonden art. 41 »der onteigeningswet; dat immers de daarbij toegekende »schadevergoeding moet worden beperkt tot al wat is een »noodzakelijk gevolg der onteigening zelve, daaronder begre- »pen de door den onteigenaar op het onteigende op te rigten »werken; dat in het onderwerpelijk geval geen regtstreeksch »verband bestaat tusschen de onteigening en het beweerd, »van werken daar buiten te duchten, gevaar; en dat de »eischer in cassatie ook al ware hij niet onteigend, dit ge- »vaar zoude moeten deelen met elk ander." 1)

Ook in een ander opzigt, 2) beperkt de Hooge Raad de schade voor welke vergoeding verschuldigd is, tot die, welke voortvloeit uit de onteigening en het werk op het onteigende aangelegd.

De Hooge Raad acht namelijk geene vergoeding verschuldigd voor de schade, die het gevolg is van de exploitatie van het werk.

Het arrest van 16 Maart 1866, 3) zegt hieromtrent:

»O. echter wat aangaat de twee andere punten (de stoornis

1) Gelijke beslissing bevat een arrest H. R. van 8 April 1878, W. 4259. De stelling in jure is dezelfde; de vraag kan alleen zijn of, naar de feitelijke beslissing in het arrest zelf, de toepassing in facto wel de juiste was.

2) De overblijvende gronden, welke aan den te maken spoorweg zullen grenzen, komen onder het verbod van bouwen en planten op zekeren afstand van den spoorweg. Voor deze, noch door de onteigening, noch door het werk, maar door de wet veroorzaakte waardevermindering, kennen de regtbanken te Arnhem bij vonnis van 4 Januarij 1875, W. 3818, en te Zutphen bij vonnis van 13 December 1877, W. 4233, schadeloosstelling toe.

3) H. R. 16 Maart 1866, W. 2778.
H. R. 14 Januarij 1878, W. 4209.

»in den ganzenbouw en de te vreezen nadeelen uit den steen-»kolendamp), dat de daaruit te vreezen nadeelen, behalve »dat ze niet anders kunnen worden beschouwd dan als ge-»heel onzeker en eventueel, niet zijn nadeelen ontstaan uit »den aanleg van den spoorweg, maar uit de exploitatie daar-»van, die eene handeling zal zijn van den onteigenaar, waar-»toe deze na onteigening als eigenaar zal zijn bevoegd, be-»houdens alle wettige aanspraken op schadevergoeding wegens »onregtmatige daad als anderzins, naar het gemeene regt, »zoo daartoe gronden mogen zijn."

De Hooge Raad neemt dus de waardevermindering niet in aanmerking, gevolg van het *geheele* werk, of van de exploitatie van het werk.

Zijn echter beide beperkingen wel zeer aannemelijk in het aangenomen stelsel? Wanneer men eenmaal verwijderde gevolgen der onteigening in aanmerking neemt, is het willekeurig tusschen de eene of andere dezer gevolgen te onderscheiden.

Zoo de onteigening en het werk één zijn en daarom de waardevermindering, welke het werk veroorzaakt, in acht genomen wordt, zoo geldt hetzelfde ten aanzien van de onteigening en het werk in zijn geheel en van de onteigening en de exploitatie. Zoude eene onteigening, voor een fragment spoorwegbrug of voor een niet geexploiteerden spoorweg, ten algemeenen nutte zijn? Of liever: indien de waardevermindering door het werk in zijn geheel of de exploitatie veroorzaakt, niet in aanmerking komt, waarom wordt dan wel vergoed de waardevermindering, welke het gevolg is van den aanleg van het werk op het onteigende.

De Hooge Raad zegt dat de onteigende de schade, veroorzaakt door het werk in zijn geheel, ook al ware hij niet onteigend, zoude moeten deelen met elk ander.

Juist, maar ditzelfde argument geldt in het algemeen voor de waardevermindering, welke door het werk veroorzaakt wordt. Die waardevermindering wordt, ook zonder onteigening, door ieder ander, wiens goed aan het werk grenst, geleden. 1)

De Hooge Raad zegt: de exploitatie is eene handeling, waartoe de eigenaar na de onteigening, bevoegd zal zijn; omdat de zaak hem behoort. Maar de aanleg is evenzeer eene handeling, waartoe de onteigenende partij, na de onteigening, bevoegd zal zijn, omdat de zaak hem behoort.

1) Op dezen grond beroept zich dan ook het arrest H. R. 30 Junij 1864, W. 2611; R. 77, 255, ter beslissing dat de schade, door het werk veroorzaakt, *niet* vergoed wordt. Het arrest werd aangehaald op bl. 215.

Het schijnt dan ook, dat in deze erkenning van de noodzakelijkheid, om op den eenmaal ingeslagen weg, waarop meer verwijderde en middellijke gevolgen der onteigening in aanmerking komen, terug te keeren, een krachtige grond gevonden wordt om het stelsel zelf ernstig bedenkelijk te achten.

e. Het stelsel, dat vergoeding der waardevermindering, ook door het werk veroorzaakt, in aanmerking neemt, schijnt ook daarom onaannemelijk, omdat het eene regeling zoude zijn van een onderwerp, waarvan de regeling in deze wet niet thuis behoort.

Het zoude zijn eene regeling buiten het kader dezer wet, getroffen buiten verband tot het geheel waartoe zij behoort. Ik acht dit in deze logisch zamenhangende, zoo doordachte wet niet aannemelijk.

De bepaling behoort niet tot het kader dezer wet. De wet stelt zich ten doel de middelen aan te wijzen, waarop men tot onteigening geraakt, en de schadeloosstelling voor de onteigening te bepalen. En van welken aard is de bepaling, die men in de wet meent te lezen? Het is een voorschrift omtrent de vergoeding der schade, welke door den aanleg van publieke werken veroorzaakt wordt.

Vergoeding van de schade, veroorzaakt door publieke werken omvat een veel ruimeren kring, dan de gevallen, waarin bij gelegenheid der onteigening voorzien worden kan. Hier kan slechts die vergoeding geregeld worden in een enkel geval, wanneer de benadeelde onteigend wordt, niet echter in de veel talrijker gevallen, waarin openbare werken schade veroorzaken, zonder onteigening.

Het zoude dus zijn eene stuksgewijze regeling buiten verband tot het geheel, waartoe zij behoort. Eenige weinigen, die door publieke werken schade lijden, zouden vergoeding ontvangen, de groote massa niet. 1)

De Regering liet zich in dezen geest uit: 2)

1) Op dit argument beroepen zich de reeds aangehaalde uitspraken.
H. R. 30 Junij 1864, W. 2611; R 77, 255.
's Hertogenbosch 1 Julij 1864, W. 2616.
Groningen, 24 Maart 1865, R. B. 1865, bl. 386.
Alkmaar, 8 Februarij 1866, W. 2799.
Alkmaar, 8 Februarij 1866, W. 2824.

2) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1204[5]. De Advocaat Generaal Smits in de conclusie, voorafgaande aan het arrest van den Hoogen Raad van 11 Augustus 1868, W. 3034, put uit deze discussie een argument voor de meening, dat ook de schade, door het werk veroorzaakt, vergoed worden moet. Hij zegt, de Minister betoogt dat hij, wiens goed niet onteigend wordt, geen aanspraak op vergoeding van schade, door het

»Ik durf den geachten afgevaardigde uit Arnhem niet be-»loven, dat van mijne zijde een voorstel zal uitgaan tot »dergelijke uitbreiding, als hij bedoelt. In zoodanig stelsel, »als door hem wordt voorgestaan, zou ook kunnen worden »geeischt, dat acht wierd geslagen op hetgeen bij het aan-»leggen van publieke werken wordt gewonnen, en dit is »inderdaad ook de strekking van onderscheidene fransche »wetten. Er wordt somtijds verloren, maar somtijds wordt er »ook voordeel behaald. Daargelaten evenwel die bedenking, »geloof ik, dat men, met zoodanige uitbreiding aan art. 41 »te geven, als de geachte spreker schijnt te verlangen, buiten »de grenzen zou gaan van dit ontwerp. De bedoeling van »het ontwerp is, de middelen aan te wijzen om tot onteige-»ning te geraken, daar waar deze strekt tot algemeen nut, »en de schadevergoeding te verzekeren, die in dat geval aan »den onteigende verschuldigd is. Maar nu verder te gaan en »de voorziening der wet uit te strekken over al degenen, »die, niet als eigenaar, niet als derde belanghebbenden, voor-»komen, maar van naderbij of verder af gebaat of geschaad »worden door den aanleg van publieke werken, dit, geloof »ik, valt niet binnen de grenzen van de taak dezer wet." 1)

De Minister wees op de bedenking, dat hier geen waar-devermeerdering, welke aan het publieke werk te danken is, in aanmerking komt. De Hooge Raad nam de waardever-meerdering reeds in aanmerking, blijkens de volgende over-weging: 2)

»O. dat 's regters beslissing mitsdien hierop neerkomt, »dat de bedoelde los en laadplaats in één opzigt nadeel, en »in een ander voordeel voor het aanliggend goed zal ople-»veren, en dat de werkelijke waardevermindering, waarin »zich dit een en ander oplost, behoort te worden geschat »op de zooeven vermelde som; dat deze wijze van schade-»waardering bij art. 41 der onteigeningswet niet wordt ver-

publieke werk veroorzaakt, heeft. Dit sluit, volgens Mr. Smits, in, dat de onteigende wel die schadeloosstelling ontvangt.

Ik merk hiertegen op, dat de afdoende reden, waarom de Minister alleen spreekt van den niet onteigende, hierin gelegen is dat alleen eene vraag van die strekking gedaan was. De heer van Lijnden vroeg, waarom kent de wet geene schadevergoeding toe, aan hem die, buiten onteigening, schade lijdt door een publiek werk.

Het argumentum a contrario komt hier dus niet te pas.

1) Op denzelfden grond achtte de Minister regeling van de schadeloos-stelling voor inundatien, ten behoeve der defensie en waterkeering, niet tehuis in deze wet. Vergelijk het aangeteekende op art. 73.

2) H. R. 18 Augustus 1873, W. 3627.

»boden, en dat zoodanig verbod ook niet kan geacht worden »daarin stilzwijgend opgesloten te liggen; dat immers de »geschiedenis der wetgeving op het stuk van onteigening »wel leert, dat een voorstel, in 1841 gedaan, om in elk »geval, waarin van gronden slechts een gedeelte wordt afge»nomen en het overblijvende geoordeeld wordt door den »aanleg van het werk in waarde te winnen, zulks bij het »begrooten der schadeloosstelling in aanmerking te nemen, »bij de wetgevende magt geen ingang heeft gevonden; doch »dat noch bij de destijds tot stand gekomen wet op de ont»eigening ten algemeenen nutte van den 29 Mei 1841, S. 25, »noch bij de thans geldende, een voorschrift in omgekeerden »zin is gegeven, weshalve de wetgever moet geacht worden »aan den regter te hebben willen overlaten om in elk gegeven »geval, naar gronden van billijkheid, de bedoelde waardever»meerdering al of niet in aanmerking te nemen."

De gevolgtrekking, uit het stilzwijgen der wet afgeleid, dat het al of niet letten op de waardevermeerdering aan den regter overgelaten is, zoude zeer gewaagd schijnen, indien de Hooge Raad niet reeds het stelsel beleed, waarbij ook de schade, welke door het werk veroorzaakt wordt, vergoed moet worden.

In dat stelsel, mag het letten op waardevermeerdering verklaarbaar zijn, het stelsel is, naar het mij voorkomt, niet dat der wet. 1)

Van waardevermeerdering is even weinig als van waardevermindering door het werk in de wet sprake, omdat noch het een noch het ander past in het stelsel der wet.

---

3. *Gevallen, waarin het geheele goed overgenomen moet worden.*

Art. 38.

„Gebouwen, van welke een gedeelte onteigend wordt,

1) De schade door het werk veroorzaakt, wordt ten deele door de zoogenaamde bijwerken vergoed. B. v. verbreking van gemeenschap, door over of parallelwegen, en nieuwe waterlossing. Deze bijwegen moeten, van wege het verband met het publieke werk, gemaakt worden door de onteigenende partij.

Hoe zijn nu deze bijwerken, die gehandhaafd moeten worden, te rijmen met het wettelijk voorschrift dat de schadeloosstelling in geld moet bestaan? — Men heeft er geen ander uitweg op gevonden, dan door aan de onteigenende partij, nevens de schadeloosstelling in geld, het maken der zoogenaamde bijwerken op te leggen. Eene oplossing, welke evenwel in strijd is met het beginsel dat de schadeloosstelling moet zijn voorafgaande en dus in geld moet bestaan. Vergelijk bl. 188.

„moeten, op de vordering des eigenaars bij zijne conclusie, „in art. 24 genoemd, door de onteigenende partij geheel „worden overgenomen.

„Ditzelfde zal met erven moeten geschieden, wanneer „deze door de onteigening tot een vierde hunner uitge„strektheid verminderen of kleiner dan tien vierkante Neder„landsche roeden worden.

„Deze overneming kan echter niet gevorderd worden, „wanneer het overgebleven stuk gronds onmiddellijk aan „een ander erf van denzelfden eigenaar grenst."

1. Soortgelijke bepaling bevat art. 50 der fransche wet van 1841.

Art. 12 onzer wet van 1841 ging veel verder. Niet alleen moest, bij onteigening van een gedeelte, het geheele gebouw, maar ook de aanhoorigheden en tuinen, en omgekeerd wanneer van de aanhoorigheden of tuinen meer dan de helft onteigend werd, moest het daarbij behoorend huis mede overgenomen worden, en de geheele tuin, wanneer de helft er van onteigend werd.

2. Art. 41 bepaalt, dat de waardevermindering van het overblijvende, bestanddeel uitmaakt der schadeloosstelling; dit voorschrift voorziet in het geval, waarin het overgeblevene geheel waardeloos kan zijn voor den onteigende. De wet acht dit geval aanwezig, wanneer van een gebouw een gedeelte wordt onteigend, of wanneer erven tot een vierde hunner uitgestrektheid verminderen of kleiner dan 10 vierkante Nederlandsche roeden worden. De overneming kan gevraagd worden zoowel in het eerste als in het laatste der laatstgenoemde gevallen.

3. De wet onderscheidt het geval, waarin van gebouwen en dat, waarin van erven een gedeelte onteigend wordt. Zoodat nooit een erf behoeft overgenomen te worden, omdat een gebouw gedeeltelijk onteigend werd, en evenmin een gebouw, bij gedeeltelijke onteigening van een erf.

Aldus beslist ten aanzien van de vordering van een onteigende, die, omdat zijn erf zoo klein werd door de onteigening als de wet bepaalt, overneming eischte zijner pannenfabriek. 1)

4. De eigenaar moet de overneming vragen bij de conclusie op de dagvaarding, dat is op den regtsdag of uiterlijk

1) Roermond .... Aug. 1863, W. 2574.

acht dagen later, vóór het interlocutoir dat deskundigen benoemt. Op straffe van verval, gelijk werd uitgemaakt. 1)

Kan de eigenaar zijne vordering weder intrekken, als de begroote schadeloosstelling hem te laag voorkomt? Men bevestigt dit op grond dat het hier een vrijwillige verkoop geldt, waarbij de prijs in gemeen overleg bepaald worden moet. 2)

Dit motief schijnt mij onjuist. De overneming is ten aanzien van de onteigenende partij niet vrijwillig, deze is gedwongen over te nemen op vordering der onteigende partij; de prijs wordt dan ook niet door partijen, maar door den regter bepaald. Om vrijwillige koop en verkoop te zijn, zoude ook de onteigenende partij de bevoegdheid moeten hebben om zich terug te trekken. En dan verviel de geheele bepaling.

Ware de eigenaar tot die latere intrekking bevoegd, dan zou een nieuw geding noodig kunnen zijn tot vaststelling der schadeloosstelling van hetgeen dan onteigend wordt. Eene uitkomst, met het doel der wet, bespoediging, niet overeen te brengen.

Moeten, gelijk sommigen beweren 3), de huurder of zij die zakelijke regten hebben, tot de vordering tot overneming medewerken? De wet stelt dien eisch niet. En er is ook geene reden voor. Of de regten der derde belanghebbenden op de overgenomen perceelen gaan verloren, dan kunnen zij, opkomende, voor de schadeloosstelling in dit verlies waken, òf deze regten gaan niet verloren door de overneming, ook dan is er geen reden den belanghebbende in de overneming te kennen, omdat koop geen invloed heeft op huur en zakelijke regten.

Het is echter de vraag of ook door de overneming, de onteigening, ingevolge dit artikel, huur en zakelijke regten te niet gaan. Voor de bevestiging kan worden aangevoerd dat het goed onteigend wordt en als zoodanig beheerscht wordt door de stellige bepaling van art. 59, volgens welke het goed door de overschrijving vrij van alle lasten en regten overgaat. Aan den anderen kant echter geldt het hier goed dat niet tot de publieke dienst bestemd wordt, maar in den burgerlijken eigendom van de onteigenende partij overgaat, zoodat de reden, waarop het voorschrift, dat alle regten en lasten op het goed vervallen, rust, hier niet bestaat. 4)

1) Amsterdam 18 Maart 1872, W. 3461.
2) Boissevain bl. 106. Anders van Andel bl. 168.
3) Boissevain bl. 107. Anders van Andel bl. 167.
4) Vergelijk de aanteekening op artt. 17 en 59.

B. SCHADELOOSSTELLING VOOR VERLIES VAN HUUR EN ZAKELIJKE REGTEN.

1. Karakter.

Behalve de schadeloosstelling voor het onteigend goed, regelt de wet ook de schadeloosstelling voor de zakelijke regten en huur, op het goed rustende, welke door de onteigening verloren gaan.

Van welke beteekenis deze regeling is, wie alleen als derde belanghebbenden beschouwd worden en welke hunne regten zijn, zie op art. 3, bl. 85, volgende.

Ten opzigte der schadeloosstelling aan derde belanghebbenden, ontmoet men deze tegenstelling. De zakelijke regten zijn een deel van het regt van eigendom, overgegaan op anderen, de schadeloosstelling moet dus slechts één zijn en daaruit zoowel die van den eigenaar als voor het verlies van het zakelijk regt gevonden worden. Huur daarentegen is een zelfstandig regt, er moet dus nevens de schadeloosstelling aan den eigenaar, ook eene schadeloosstelling worden uitgekeerd aan den huurder. 1)

---

2. Huur.

Art. 42.

„Bij onteigening van een verhuurd goed wordt door de „onteigenende partij aan den huurder, wiens huurtijd nog „een of meer jaren moet duren, tot schadeloosstelling eene „som betaald, gelijkstaande aan den huurprijs van twee jaren.

„Indien nogthans de te velde staande vruchten, of de „onkosten welke de huurder aantoont gedurende de laatste „twee jaren aan het goed te hebben besteed, meer beloopen „dan de tweejarige huurprijs, wordt de waarde dier vruchten „of het bedrag dier onkosten als schadeloosstelling betaald.

„Indien de huurder minder dan een jaar huur had, wordt „hem de huurprijs van een vol jaar, of de waarde der te „velde staande vruchten, zoo die meer beloopt, vergoed.

„Indien de verhuring of hare verlenging na een der ter-

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 291. Zie hiervoor bl. 40.

„mijnen, in art. 39 volgens de daarbij vermelde onderschei-„ding aangewezen, heeft plaats gehad, wordt door de ont-„eigenende partij aan den huurder geene schadeloosstelling „betaald, maar heeft deze eene vordering tot schadevergoe-„ding tegen den verhuurder, ten ware anders mogt zijn „overeengekomen."

1. Deze bepaling is geheel nieuw. Zij hakt den Gordiaanschen knoop door. Voor de zeer groote verscheidenheid van gevallen, welke huur oplevert, wordt een algemeene regel gesteld.

Het zal niet moeijelijk zijn hier en daar een geval op te noemen, waarin de regel niet zoo billijk zal werken als in andere. Maar dit is de vraag niet. De vraag is of men, liever dan deze betrekkelijk geringe ongelijkheid, de veel grootere ongelijkheid verkiezen zal, die het gevolg zijn zal van het stellen van geen regel. Dan zal alles afhangen van de waardering van deskundigen, op een gebied, waar niet, gelijk bij de waardering van het goed, de regels zich van zelve stellen, en dus de stuitendste ongelijkheid het gevolg zijn. 1)

Het artikel is van toepassing zoowel op gebouwde als op ongebouwde eigendommen.

2. De huurder ontvangt als schadeloosstelling de huurprijs van een jaar of de waarde der te velde staande vruchten, zoo die meer beloopt, indien de huurtijd minder dan een jaar nog moet duren; indien de huurtijd meer dan een jaar nog moet duren, de huurprijs van twee jaren, of de waarde der te velde staande vruchten, of de onkosten door hem gedurende de laatste twee jaren aan het goed besteed, zoo deze meer beloopen.

3. De regel geldt alleen, waar er een huurprijs, dat is een in geld uitgedrukt, stellig, bedrag, overeengekomen is.

Waar dus, in stede van een bepaalde geldsom, een deel der vruchten voor de huur betaald wordt, behoort de schadeloosstelling door deskundigen gewaardeerd te worden. Wanneer een deel van het land onteigend, en dus slechts een deel der huur verloren wordt, en goed met minder land tegelijk verhuurd was, zal de huurprijs van het deel insgelijks door deskundigen gewaardeerd moeten worden, 2) die dan inzonderheid op de hoedanigheid van het land acht geven zullen.

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 291. Zie hiervoor bl. 40.

2) Zutphen 13 December 1877, W. 4233.

H. R. 8 April 1878, W. 4259.

Volgens dit arrest moet echter ook in dit geval in aanmerking worden genomen de tusschen partijen overeengekomen huurprijs.

4. Mr. van Andel meent dat ter beantwoording der vraag, hoe lang de huurtijd nog duurt, en welke schadeloosstelling aan den huurder uitbetaald worden moet, gerekend moet worden van af het tijdstip, waarop de onteigenende partij zich in het bezit stelt. 1) Deze meening is, geloof ik, niet juist. De huur, die de huurder nog heeft, moet gerekend worden van af het tijdstip waarop het vonnis gewezen wordt. Met een niet bepaald tijdstip, en dat van inbezitneming is onbepaald, kan het vonnis geen rekening houden. Men moet onderstellen dat de onteigenende partij in bezit treedt op het oogenblik, waarop zij daartoe de bevoegdheid verkrijgt. Van dit denkbeeld gaat ook de wet uit blijkens art. 55, dat de onteigenende partij tot betaling der interessen van de schadeloosstelling verpligt, van af den achtsten dag nadat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan.

5. De schadeloosstelling voor het verlies van huur moet aan den huurder worden betaald door de onteigenende partij. Een voorschrift te meer juist, omdat het eene schadeloosstelling is, welke geheel staat buiten die aan den onteigende verschuldigd, voor een zelfstandig regt.

In strijd hiermede werd beslist, 2) dat de schadeloosstelling voor verlies van huur, moet worden uitbetaald aan den eigenaar. Deze beslissing was intusschen het gevolg van het in de daartoe betrekkelijke uitspraken gehuldigd stelsel, volgens hetwelk eene schadeloosstelling moet worden bepaald ook voor huurders die niet opgekomen zijn. Over deze vraag werd reeds gehandeld bij art. 3, bl. 91, 95.

6. De schadeloosstelling aan den huurder is eene zelfstandige schadeloosstelling, boven en behalve die aan den eigenaar. Zij kan dus op geenerlei wijze gevoegd worden bij de laatste. ter beoordeeling van de vraag of het aanbod in de dagvaarding voldoende is. 3)

7. Art. 39 is ook van toepassing op huur. Ten gevolge hiervan werd in een geval, waar derden beweerden eene doorloopende mondelinge huur te hebben aan huizen en gronden annex aan de fabriek, waarin zij werkzaam waren, de vordering tot schadeloosstelling voor huur afgewezen, op grond dat de huur geacht moest worden te zijn verlengd na

1) van Andel, bl. 139.
2) 's Bosch 20 Junij 1864, W. 2605.
H. R. 30 Augustus 1864, W. 2619.
Zutphen 13 December 1877, W. 4233.
3) Anders H. R. 18 April 1876, W. 3971.
H. R. 12 Maart 1877, W. 4099.
Maastricht 2 December 1876, W. 4162.
Vergelijk de aanteekening op art. 22, bl. 147, en op art. 50, bl. 252.

den termijn bepaald in art. 12. 1) En dat degene, die schadeloosstelling voor verlies van huur vraagt, moet aantoonen dat de huur is aangegaan vóór het Koninklijk besluit tot aanwijzing der perceelen. 2)

---

3. Hypotheek.

Art. 43.

„De hypotheekhouder heeft geen regt op eenige afzon„derlijke schadevergoeding. Hij oefent zijn regt alleen uit „op de som, die aan den van zijn erf onteigende is toe„gekend, en zulks onverschillig of zijne schuldvordering al „dan niet opeischbaar zij.

„Hij heeft geen regt, de betaling zijner geheele schuld„vordering te eischen, wanneer slechts een gedeelte van het „verhypothekeerde goed onteigend wordt.

„Wanneer de hypotheek tot zekerheid eener voorwaarde„lijke schuld of eener schuld van onbepaalde grootte is „gesteld, kan de schuldeischer vorderen, dat die som tot „het beloop der in de acte opgegeven waarde in een van „de grootboeken der nationale werkelijke schuld, ter zijner „keuze, worde ingeschreven; in het eerste geval totdat de „onzekerheid omtrent het bestaan der schuld hebbe opge„houden.

„Wanneer de hypotheek tot zekerheid van altijddurende „renten is gesteld, wordt het twintigvoudig bedrag der „jaarlijksche renten uit de schadeloosstelling voldaan."

1. De belgische wet bevat geen regel voor de bepaling der schadeloosstelling van den hypotheekhouder. Alleen behelst art. 22 dier wet eene gelijksoortige bepaling als de tweede alinea van dit artikel.

2. De vraag is gerezen wat de tweede alinea bedoelt. Wil zij zeggen dat de hypotheekhouder, wanneer het verhypo-

1) Tiel 1 Februarij 1867, W. 2879.

2) Arnhem 4 Januarij 1875, W. 3818.

Bij vonnis der regtbank te Maastricht van 2 December 1876, W. 4162, werd beslist, dat geen verhuiskosten aan den huurder verschuldigd zijn.

thekeerd goed ten deele onteigend wordt, zijne geheele schuldvordering niet kan verhalen op de schadeloosstelling, maar slechts in evenredigheid tot het onteigend gedeelte, of wil zij zeggen, dat de vordering slechts voor zooverre opeischbaar wordt, als zij uit de schadeloosstelling verhaald worden kan? In het eerste geval ware zij eene belangrijke afwijking van het beginsel der ondeelbaarheid van de hypotheken. De laatste opvatting schijnt de ware te zijn. De tweede alinea zegt, de hypotheekhouder heeft geen regt de betaling zijner geheele schuldvordering te eischen. Eene verklaring welke alleen daartoe strekt, dat de betaling niet mag worden gevorderd van hetgeen uit de schadeloosstelling niet kan worden verhaald: op de schadeloosstelling toch oefent de hypotheekhouder zelf zijn regt uit volgens de eerste alinea, hij behoeft er geen betaling van te vorderen.

Aldus werd ook beslist door den Hoogen Raad. 1)

3. De gevallen door Mr. van Andel ter sprake gebragt, 2) waarin de hypotheek gevestigd is op vruchtgebruik, opstal, erfpacht, grondrente, komen hier niet in aanmerking. Als derde belanghebbenden toch worden alleen zij beschouwd, die zakelijke regten hebben op »het goed," art. 3.

---

4. Erfdienstbaarheid.

Art. 44.

„Wanneer ten gevolge der onteigening een regt van erf- „dienstbaarheid verloren wordt, zal de vergoeding uit de „aan den onteigende toegekende som worden gevonden, en „daarop bij de bepaling dier som worden gerekend. Bij de „berekening wordt vooral de meerdere of mindere noodza- „kelijkheid dier erfdienstbaarheid, en de mogelijkheid haar „door eene andere te doen vervangen, in het oog gehouden."

1. Het voorschrift der afzonderlijke waardering van de vergoeding voor het verlies eener erfdienstbaarheid, vindt zijn grond in de overweging, dat de erfdienstbaarheid zeer wel eene grootere waarde hebben kan voor het heerschend

1) H. R. 10 Junij 1864, W. 2595.
In denzelfden zin Mr. van Andel, bl. 144.
2) van Andel, bl. 145.

erf, dan het kleine perceel gronds waarde heeft voor den eigenaar van het dienstbaar erf.

De Hooge Raad 1) hechtte dus, naar het schijnt ten onregte, aan deze bepaling de beteekenis dat altijd de vergoeding moet worden bepaald, zoodra slechts, hoe dan ook, den regter blijkt dat er eene erfdienstbaarheid verloren wordt, ook wanneer de regthebbende niet opkomt; vergelijk het aangeteekende op art. 3, bl. 92, volgende.

2. De regtbank te Leeuwarden besliste dat, daar ook verkrijging van grond bij minnelijke schikking onteigening is, art. 44 daarbij van toepassing geacht moet worden, en dus de schadevergoeding voor een verloren servituut gevonden worden moet uit den koopprijs van het goed. 2) Het Hof in Friesland en de Hooge Raad 3) beslisten daarentegen teregt dat art. 44 in dat geval niet van toepassing is. 4).

---

5. Vruchtgebruik, gebruik, bewoning.

Art. 45.

„Hij, die op het onteigende goed een regt van vruchtge-„bruik had, heeft slechts aanspraak op de interessen van „de aan den onteigende als schadeloosstelling toegekende „som, welke op zijn verlangen in een der grootboeken der „nationale werkelijke schuld, ter zijner keuze, wordt inge-„schreven.

„Hetzelfde geldt voor hen, die een regt van gebruik of „bewoning op het onteigende goed hebben, doch alleen tot „een bedrag, berekend naar gelang van hun genot, door „de deskundigen te bepalen.

„Bij onteigening van fideicommissaire goederen, doet de „bezwaarde erfgenaam de schadeloosstelling in een der groot-„boeken inschrijven."

1. Zij, die een regt van vruchtgebruik, gebruik of bewoning hebben op het onteigende goed, kunnen inschrijving

1) H. R. 18 April 1865, W. 2683.
2) Leeuwarden 9 Januarij 1872, W. 3638.
3) Friesland 12 Maart 1873, W. 3638.
H. R. 13 Februarij 1874, W. 3690.
4) Vergelijk het aangeteekende op art. 17, bl. 131.

verlangen van de schadeloosstelling in het grootboek. Bij onteigening van fideicommissaire goederen daarentegen moet die inschrijving altijd gedaan worden door den bezwaarden erfgenaam.

2. Dit laatste is waarschijnlijk de reden, waarom niet van eene bevoegdheid sprake is van den over de hand geroepene om de inschrijving te vorderen.

---

6. Grondrenten, tienden.

Art. 46.

„Zij, die door de onteigening een regt van grondrenten „of tienden verliezen, hebben uit de som, tot schadeloos„stelling aan den schuldpligtige toegewezen, regt op den „afkoopprijs, bij de vestiging bepaald, en, bij gebreke van „zoodanige bepaling, op het twintigvoudig bedrag der jaar„lijksche of gemiddelde opbrengst, volgens de regels in artt. „799 en 800 van het Burgerlijk Wetboek gesteld."

1. Dit artikel gaf bij de beraadslaging aanleiding tot een levendig debat. Velen meenden dat voor verlies van tiendregt bij onteigening geen schadeloosstelling verschuldigd was, omdat dit geval, naar hun oordeel, gelijk staat met het geval, waarin de tiendpligtige eigenaar zijn land anders bebouwt. De Minister antwoordde dat het hier geen verandering van gebruik gold, waardoor de uitoefening van het tiendregt tijdelijk ophield, maar eene definitieve verandering in aard en bestemming, waardoor het tiend*regt* verloren werd. In zijne rede komen eenige hoofdbeginselen ter sprake, waarop het in deze stoffe bijzonder aankomt. Hij zeide: 1)

»Ik zal eerst een woord zeggen over het beginsel zelf, »door den geachten spreker voorgestaan, dat voor tienden »geene schadeloosstelling moet worden gegeven. Wanneer »het tiendregt vervalt, en ik meen dat het vervalt, dan moet »ook schadeloosstelling worden gegeven, zoo men billijk is. »Wat gebeurt? In de gevallen, waarin dit ontwerp voorziet, »wordt het goed genomen uit hetgeen men noemt commer»cium iuris privati en bestemd tot publieke dienst. In zoo»verre derhalve behooren er geene lasten van burgerlijk regt »meer op te rusten. Dit is het beginsel dezer wet, hetgeen

1) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1212².

»reeds aanvankelijk is aangenomen bij art. 17, waar van »minnelijke overeenkomst gesproken wordt, en bevestigd »wordt bij art. 59, waar gezegd wordt: »»Door die over- »»schrijving gaat de eigendom op de onteigenende partij over, »»vrij van alle lasten en regten daarop rustende."" Wan- »neer nu tiendpligtig land weggenomen wordt, wat zal dan »het gevolg zijn? Oordeelt de geachte spreker, dat de tienden »op dat goed blijven kleven ondanks het verbod van de wet, »dat de vergadering, zoo ik hoop, zal goedkeuren? Of meent »hij dat voor die tienden toch schadeloos moet gesteld wor- »den, schoon de wet er dan, bij aanneming van zijn amen- »dement, niet van zal gewagen? Het goed, tot publieke dienst »bestemd, is aan het tiendregt niet meer onderhevig. Dat »regt houdt dan op, en kan niet meer herleven. Het geval »van bestemming tot publieke dienst mag niet gelijkgesteld »worden met eene verwisseling van bouw, met het brengen van »zoodanige vruchten op den grond, die aan tiend niet onder- »hevig zijn. In het geval, waarmede wij hier te doen hebben, »vervallen de tienden ten eenenmale. En nu zou de tiendhef- »fer voor altoos zijn regt verliezen, zonder aanspraak te heb- »ben op schadeloosstelling. Dat komt mij niet billijk voor...."

En verder:

»Ik heb twee bedenkingen tegen de rede van den geachten »spreker. Vooreerst dat hij gelijkstelt twee reeksen van ge- »vallen, die niet gelijkgesteld mogen worden; in de tweede »plaats, dat hij aan eene onderstelling toegeeft, die de wet- »gever niet mag maken.

»De geachte spreker heeft in de eerste plaats gelijkgesteld »twee reeksen van gevallen, die niet mogen worden gelijk- »gesteld. Hij heeft gezegd, er is hier eenvoudig eene ver- »andering van destinatie, en die verandering moet zich de »tiendheffer laten welgevallen. Ja, verandering van destinatie »in het particulier bedrijf, in den handel, op het burgerlijk »terrein, verandering van destinatie, in zooverre deze van »den particulieren bezitter van den grond afhangt, en zij het »gevolg is van eene bijzondere beschikking van dien bezitter, »— zoodanige verandering moet de tiendheffer zich laten wel- »gevallen: dat ligt in den aard van het tiendregt. Maar wan- »neer de verandering van bestemming van dien aard is, dat »die bestemming niet meer blijft op het gebied van het bur- »gerlijk regt, wanneer de grond komt in de magt van het »publiek belang en ophoudt een voorwerp van burgerlijk regt »te zijn, dan is dit eene verandering van destinatie, niet »gelijk te stellen met eene verandering van de wijze van »bebouwen, met den overgang van het goed op een ander »particulier, die er een ander gebruik van maakt.

»In de tweede plaats heeft de geachte spreker toegegeven »aan eene onderstelling, die de wetgever niet mag maken. »Hij onderstelt, dat het goed wel weder in commercium iuris »privati kan terugkeeren. Maar die onderstelling mag de »wetgever niet maken. De onteigening geschiedt met het doel »om bijv. eene vaart te doen graven, een spoorweg aan te »leggen, een groot publiek gebouw op te rigten. Nu mag de »wetgever niet onderstellen, dat het gebouw zal vervallen, »de vaart zal toevallen, de weg verdwijnen en de ploeg »weder zal gaan waar nu de spoortrein loopt. Hij moet on»derstellen dat een publiek werk, eens aangelegd, onderhou»den zal worden. Hetgeen eens ter publieke dienst bestemd »is, moet voor de publieke dienst voor goed verbonden ge»acht worden. Het is geheel iets anders, wanneer een bouw»man van zijn goed andere vruchten verkiest te trekken, of »wanneer het goed, op een anderen overgaande, door dezen »anders bebouwd wordt, dan wanneer, zooals hier, het goed, »eens de bestemming tot publieke dienst gekregen hebbende, »aan het publieke nut verpand blijft."

2. In een geval waarin, verrassend genoeg, deskundigen eene mindere waarde voor tiendregt berekenden ten behoeve van den eigenaar, werd deze door den regter niet toegewezen, daar, integendeel, de schadeloosstelling van den tiendheffer gevonden moet worden uit de schadeloosstelling van den eigenaar. 1)

De Hooge Raad nam aan, dat de geheele schadeloosstelling voor het land vrij van tiendpligt moet worden toegewezen aan den onteigende tiendpligtige. En dat de bepaling van het bedrag, dat hieruit aan den tiendheffer toekomt, tot twintigmaal de geldelijke jaarlijksche opbrengst der tiendheffing gedurende de laatste 15 jaren, bij een in geld gepraesteerd tiend, niet is in strijd met dit artikel. 2)

---

7. Erfpacht. Opstal. Beklemming.

Art. 47.

„Bij verlies ten gevolge van onteigening van eenen in „tijdelijke erfpacht bezeten grond, wordt de vergoeding, aan „den erfpachter verschuldigd, door de deskundigen begroot,

1) Alkmaar 8 Februarij 1866, W. 2824.
2) H. R. 18 April 1876, W. 3971.
Zie ook Utrecht 4 November 1863, R. B. 1864, bl. 306.

„die daarbij letten op den tijd, dien het regt waarschijnlijk „nog zou hebben geduurd.

„Op gelijke wijze bepalen zij, wat uit de schadeloosstel„ling aan hem, die een regt van opstal verliest, zal worden „betaald.

„Bij onteigening van erven, aan het regt van beklemming „onderworpen of in eeuwigdurende erfpacht bezeten, wor„den zoowel de eigenaar als de beklemde meijer, of de „erfpachter in het geding geroepen en de aan elk hunner „verschuldigde schadeloosstelling afzonderlijk begroot."

1. In den regel wordt, ook waar het dominium utile bij een ander is, de onteigening gerigt tegen den eigenaar, en worden zij, die het dominium utile hebben, als derde belanghebbenden beschouwd. Dit vloeit voort uit het stelsel der wet om streng vast te houden aan het begrip van onteigening. In dit artikel is hierop eene uitzondering gemaakt alleen ter zake van het geheel eigenaardig wezen van het regt van beklemming en van eeuwigdurende erfpacht. In de memorie van beantwoording zegt de Regering: 1)

»Het Gouvernement is van oordeel, dat de wet zich aan »het begrip van onteigening streng moet houden; zoodat als »onteigende partij geene andere worde aangemerkt, dan »die werkelijk eigenaar is van het vaste goed. Het ontwerp »beschouwt daarom hen, die slechts het dominium utile heb»ben, als derde belanghebbenden, en stelt alleen het roepen »in het geding van den eigenaar verpligtend.

»Het is waar, art. 47 maakt daarop eene uitzondering. »Zij is er op het advies van deskundigen ingebragt, en zulks »ter zake van het geheel eigenaardig wezen van het regt van »beklemming volgens hetwelk veel meer, dan bij eenig ander »contract, van de regten en verpligtingen van den eigenaar »op den gebruiker (beklemden meijer) overgaat. Ware dit »niet, de Regering zou ook hier van den regel niet zijn »afgeweken."

2. Blijkens de memorie van beantwoording 2) en de beraadslaging 3) moet men aannemen, dat de schadeloosstelling behoort betaald te worden zoowel aan den tijdelijken erfpachter als aan den eeuwigdurenden erfpachter of beklemden meijer, en dat daaruit de eigenaar wordt afgekocht.

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 731.
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 736.
3) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1228[a].

3. Het aanbod in de dagvaarding moet dus gesplitst worden ten aanzien van den eigenaar en van den eeuwigdurenden erfpachter, anders kan de verweerder of de nietigheid der dagvaarding inroepen of tot splitsing van het aanbod concluderen. 1)

---

8. Verdronken landen. Gedeeltelijk verlies.

Art. 48.

„Bij onteigening ingeval van bepoldering en droogmaking „van verdronken landen, wordt aan de onteigenden, overeenkomstig de bepaling van art. 649 van het Burgerlijk „Wetboek, slechts de waarde betaald, waarop die gronden „als verdronken land zullen worden geschat."

1. In de memorie van beantwoording 2) werd, naar aanleiding van eene vraag in het Voorloopig Verslag, opgemerkt, dat de bezwaren, bij inpoldering en droogmaking dikwijls ondervonden, door deze wet vervallen, wanneer te dien einde tot onteigening wordt overgegaan.

2. Onteigening ten behoeve van inpoldering en droogmaking is een der weinige gevallen, waarin het goed niet voor de publieke dienst bestemd wordt, maar overgaat in den eigendom iure privato der onteigenende partij. 3) Gelijk bij de overhoeken vervalt dus ook hier de ratio, 4) waarop de bepaling rust, dat de onteigende grond vrij wordt van de burgerlijke lasten en regten. De wet onderscheidt echter niet; ten behoeve der gronden, welke niet voor de publieke dienst bestemd worden, maakt zij noch hier, noch in art. 59 eene uitzondering. 5)

Mogt bij minnelijke schikking eenig zakelijk regt van een derde verwaarloosd zijn, zoo zal deze zijn regt kunnen blijven uitoefenen, er is toch geene bestemming tot de publieke dienst, die dit belet.

Art. 49.

„Wanneer de onteigening niet den geheelen grond, waar-

1) H. R. 3 April 1877, W. 4101. Vergelijk bl. 146, 252.
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 736.
3) Zie hierover de inleiding, bl. 177. Zie ook bl. 242.
4) Art. 38, bl. 235.
5) van Andel, bl. 153.

„op de in de vorige artikelen genoemde regten rusten, „maar slechts een gedeelte treft, wordt de schadeloosstel-„ling in evenredigheid van het niet onteigende tot het ont-„eigende gedeelte, naar de bovenstaande regels, berekend.”

1. Mr. van Andel 1) meent dat het artikel niet op huur van toepassing is, omdat het spreekt van regten, die op den onteigenden grond rusten. In allen gevalle zal, bij verlies van een gedeelte der huur, art. 42 niet van toepassing zijn, omdat er dan geen stellige, in geld uitgedrukte, huurprijs is, en dus, gelijk dit artikel voorschrijft, de schadeloosstelling door deskundigen berekend moeten worden. 2)

2. De Hooge Raad achtte het artikel van toepassing op verlies eener erfdienstbaarheid. 3)

---

§ 4. KOSTEN.

Art. 50.

„Wanneer de bij het vonnis bepaalde schadevergoeding „meer bedraagt dan het gedane aanbod, wordt de onteige-„nende partij, en in de overige gevallen de verweerder, in „de kosten veroordeeld.”

1. De fransche wet van 1841 bevat in art. 40 het voorschrift dat, zoo de schadeloosstelling het gedane aanbod niet te boven gaat, de partijen, die het geweigerd hebben, in de kosten veroordeeld worden. Zoo de schadeloosstelling gelijk is aan hetgeen partijen gevorderd hebben, zal de administratie in de kosten verwezen worden, en zoo de schadeloosstelling tegelijkertijd hooger is dan het aanbod en lager dan de vordering van partijen, zullen de kosten gecompenseerd worden naar evenredigheid.

De belgische wet van 1835 heeft geene bepaling omtrent de veroordeeling in de kosten.

2. Het wetsontwerp droeg oorspronkelijk eene bepaling voor gelijksoortig aan die der fransche wet. Twee redenen leidden tot de wijziging. Vooreerst omdat, en dit was eene opmerking der Kamer, volgens het voorstel, de onteigende

1) van Andel, bl. 153.
2) Vergelijk bl. 237.
3) H. R. 18 April 1865, W. 2683.

partij ook dan de kosten zoude dragen, als zij teregt meer gevraagd had, 1) ten andere om het vermoeden tegen te gaan, dat de oorspronkelijke redactie kon doen ontstaan, dat de regter bij onteigeningsprocessen niet ultra petita zoude mogen gaan. 2)

3. Volgens het artikel draagt de onteigenende partij de kosten, wanneer de schadeloosstelling meer bedraagt dan het aanbod; en draagt de verweerder de kosten, wanneer de schadeloosstelling evenveel of minder bedraagt dan het aanbod. De veroordeeling in de kosten berust dus alleen op de hoegrootheid der toegekende schadeloosstelling, vergeleken met het aanbod.

Deze bepaling is blijkbaar gegrond op de gedachte, dat het bij dit gedeelte van het geding enkel aankomt op de bepaling van het bedrag der schadeloosstelling. Over de ontvankelijkheid of gegrondheid der vordering wordt beslist in het eerste gedeelte van het geding. In dit tijdperk gekomen, kan het geding alleen loopen over het bedrag der schadeloosstelling. Op de bepaling daarvan alleen kan de veroordeeling in de kosten berusten.

4. Hieruit volgt:

a. dat in alle gevallen, waarin geene uitspraak over de schadeloosstelling wordt gedaan, art. 50 niet van toepassing is, b. v. de nietigverklaring der dagvaarding, de ontzegging van den eisch ex art. 25.

b. dat alle gevallen, waarin de schadeloosstelling bepaald wordt, beheerscht worden door de bepaling in dit artikel vervat.

In alle gevallen van dezen aard, komt het, voor de veroordeeling in de kosten, alleen aan op het vastgesteld bedrag der schadeloosstelling. Voor die gevallen bevat art. 50 de algemeene regel, die bepaaldelijk art. 56 B. R. uitsluit.

Deze eenvoudige zin der bepaling heeft men op verschillende wijzen misverstaan.

De regtbank te 's Hertogenbosch 3) neemt aan, dat art. 50 den regel van art. 56 B. R. niet uitsluit, zoodat het, behalve op de vraag, welke de betrekking tusschen het bepaalde bedrag en het aanbod is, nog zou aankomen op de vraag, wie oorzaak is van het geding.

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 501, 736.
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 735.
3) 's Hertogenbosch 24 Mei 1867, W. 2906, 2908.
's Hertogenbosch 15 Mei 1867, W. 2954.

Neen de wet laat de veroordeeling in de kosten alleen afhangen van het bedrag der schadeloosstelling.

Eene soortgelijke leer volgt de regtbank te Zwolle. 1) Ook zij acht art. 56 B. R. bij de bepaling der schadeloosstelling van toepassing, wanneer de gedaagde het aanbod der dagvaarding aannam. Want, redeneert zij, art. 50 is niet van toepassing bij alle uitspraken over de kosten van onteigeningsgedingen, b. v. niet bij de afwijzing van den eisch ex art. 25.

Het antwoord is, art. 50 geldt voor alle uitspraken, waarin de schadeloosstelling bepaald wordt, en dergelijke uitspraak gaf de Zwolsche regtbank. Bij de afwijzing van den eisch ex art. 25 wordt de schadeloosstelling echter niet bepaald.

De regtbank te Rotterdam 2) besliste, dat de onteigenende partij de kosten moet dragen, ook wanneer de schadeloosstelling niet hooger wordt bepaald dan het aanbod, zoodra den regter blijkt, dat het aanbod om andere redenen teregt verworpen is. Neen op andere redenen komt het niet aan. Die andere redenen kunnen misschien te berde gebragt worden in het eerste gedeelte van het geding. Hier komt het alleen aan op het bedrag waarop de schadeloosstelling bepaald is.

Bij het aanbod had de onteigenende partij eene voorwaarde van onderhoud door de onteigende partij gevoegd, en daarom achtte de regtbank het aanbod teregt verworpen.

Aan dezen uiteenloopenden uitleg heeft de Hooge Raad een einde gemaakt, door te beslissen: 3)

»O. dat als eenig middel van cassatie is voorgesteld: schen- »ding of verkeerde toepassing der artikelen, 3, 18, 22, 24, »27, 47 en 50 onteigeningswet van 28 Augustus 1851, S. 125, »dewijl de Regtbank, hoezeer den onteigenaar veroordeelende »tot betaling eener schadeloosstelling, gelijk aan de som bij »dagvaarding aangeboden, toch de kosten van het geding »heeft gebragt ten laste van den Staat;

»O. dat de bestreden veroordeeling door de Regtbank hoofd- »zakelijk daarop is gegrond, dat de onteigenende partij (wier »aanbod niet is betwist, maar van wie alleen is gevorderd »afzonderlijke begrooting der aan den eigenaar en den erf- »pachter toe te kennen schadevergoeding), alle proceskosten »had kunnen voorkomen door splitsing van haar aanbod hetzij

1) Zwolle 16 Augustus 1877, W. 4166.
Zie ook art. 24, bl. 153, 154.
2) Rotterdam 20 Junij 1878, W. 4294.
3) H. R. 3 April 1877, W. 4101.
Zie ook H. R. 30 November 1863, W. 2544.

»bij hare dagvaarding, hetzij zoodra daartoe was geconclu-»deerd, en de onteigende partijen geen van beiden zijn in »het ongelijk gesteld; en dat daartegen niet obsteert art. 50 »O. W., als alleen ziende op het geval, dat er tusschen par-»tijen bestaat geschil over het bedrag der schadevergoeding, »hetgeen hier het geval niet is, weshalve art. 4 O. W. en »daarmede art. 56 B. R. moeten worden toegepast;

»O. daaromtrent dat art. 50 O. W. voorschrijft: »»wanneer »»de bij het vonnis bepaalde schadevergoeding meer bedraagt »»dan het gedane aanbod, wordt de onteigenende partij, en »»in de overige gevallen de verweerder in de kosten veroor-»»deeld,"" dat daarbij wordt gesteld een algemeene regel, »geldende voor elke uitspraak over de schadeloosstelling, en »diensvolgens de eerste verweerder, als alleen contradicerende »partij, in de kosten had moeten zijn veroordeeld; dat ook, »al moge in de meeste gevallen het geding van onteigening »betreffen de vraag, of het aanbod al of niet voldoende is, »art. 50 echter geen uitzondering toelaat voor het geval dat »de onteigende partij, hoewel om andere redenen het gedaan »aanbod niet aannemende, is geweest de oorzaak van het »geding, of wel de voortzetting daarvan had kunnen voor-»komen, en dat zulks is geweest het geval in deze."

Bij de vraag, wie de kosten dragen moet, heeft men zich dus alleen te houden aan het bedrag der toegekende schadeloosstelling, vergeleken met het aanbod.

Ook waar de onteigenende partij vooraf geene poging tot minnelijke schikking heeft gedaan, zal daarop eene veroordeeling in de kosten niet gegrond kunnen worden. 1)

Even weinig kan, bij de bepaling der schadeloosstelling, eene veroordeeling van den eischer in de kosten worden gegrond op het feit, dat de gedaagde terstond het aanbod in de dagvaarding aangenomen heeft. 2)

1) Vergelijk art. 18, bl. 137.

2) Anders, Maastricht 30 October 1863, W. 2528.

Breda 8 September 1868, W. 3058.

De Tielsche regtbank, 16 November 1877, W. 4181, nam zelfs bij niet verschijning, berusting aan en eene minnelijke overeenkomst, op grond waarvan de onteigenende partij in de kosten veroordeeld werd. Dit werd gecasseerd door den H. R. 21 December 1877, W. 4187.

Zie art. 24. De Hooge Raad brengt de kosten ten laste van den eischer, als de gedaagde aanneemt.

Vordert de gedaagde bovendien een uitweg, die hem ontzegd wordt, zoo moet hij de kosten dragen. H. R. 9 September 1872, W. 3503.

Nemen van meerdere gedaagden eenigen het aanbod aan, en wijzen anderen het af, zoo moeten deze laatsten in de kosten verwezen worden. H. R. 18 Augustus 1873, W. 3627.

Alle deze en soortgelijke vragen buiten het bedrag der schadeloosstelling, moeten hare oplossing vinden in het eerste gedeelte van het geding.

5. Tot de eigenlijk gezegde schadeloosstelling behoort niet de vergoeding, welke een gevolg is van de krachtens art. 38 gevorderde overneming van geheele gebouwen of erven. Dit is geen schadeloosstelling voor hetgeen de onteigenende partij aan de onteigende partij ontneemt, maar voor hetgeen de eerste van de laatste, krachtens uitdrukkelijk voorschrift der wet, overnemen moet. Wanneer dientengevolge de toegekende schadeloosstelling hooger is dan het aanbod, kan de onteigenende partij daarom niet in de kosten veroordeeld worden. 1)

6. Uit de bepaling van art. 50 volgt, dat de uitspraak over de kosten plaats hebben moet, zoodra de schadeloosstelling bepaald wordt.

De beslissing der regtbank te 's Hertogenbosch is hiermede in strijd, volgens welke de uitspraak over de kosten, wanneer ten gevolge van geschil over den eigendom de schadeloosstelling geconsigneerd wordt, uitgesteld moet worden tot de beslissing, aan wien de geconsigneerde gelden moeten worden uitgekeerd. 2)

De regtbank wil de beslissing over de kosten uitstellen tot die over den eigendom. Eerst wanneer blijkt wie eigenaar is, kan worden uitgemaakt, zegt zij, of de gedaagde teregt heeft nagelaten het aanbod aan te nemen. Hiertegen behoeft, dunkt mij, enkel te worden opgemerkt, dat zoodoende de beslissing over de kosten in het onteigeningsgeding, afhankelijk wordt gemaakt van de uitspraak over het geschil betreffende den eigendom, dat is over een ander geschil. De wet wil zonder twijfel uitspraak over de kosten in het onteigeningsgeding, art. 50 laat geene andere opvatting toe; art. 50 zegt dat de »verweerder" veroordeeld worden zal, niet dat »de eigenaar" de kosten dragen zal. Hij wordt veroordeeld, die als eigenaar beschouwd wordt; die kosten komen, ten gevolge der consignatie, ten slotte ten laste van den werkelijken eigenaar. Op gelijke wijze moet ook de ver-

Ten aanzien van verschillende medeeigenaren neemt de regtbank te 's Hertogenbosch hetzelfde aan; wanneer een het aanbod aanneemt en de anderen het afwijzen, moet de eerste vrij van kosten blijven; 's Hertogenbosch 15 Mei 1867, W. 2954.

1) Roermond 1 Augustus 1863, W. 2583.

2) 's Hertogenbosch 24 Mei 1867, W. 2906.

's Hertogenbosch 24 Mei 1867, W. 2908.

tegenwoordiger, die krachtens art. 20 benoemd is, de kosten dragen. 1).

Zoo werden, bij vonnis der regtbank te Haarlem, 2) twee gedaagden, die beide beweerden eigenaar te zijn van een perceel, ten gevolge waarvan de schadeloosstelling geconsigneerd werd, ieder voor de helft in de kosten veroordeeld.

7. Derde belanghebbenden.

Op de aanmerking in het Voorloopig Verslag dat in dit artikel van de derde belanghebbenden geen gewag wordt gemaakt, werd de uitdrukking »verweerder" gebragt in de plaats der uitdrukking »onteigende partij," die in het ontwerp oorspronkelijk gevonden werd. Art. 50 is dus ook van toepassing op de uitspraak over de kosten bij de bepaling der schadeloosstelling aan derde belanghebbenden.

In den regel zal dit praktisch geen gevolg hebben. Want de schadeloosstelling van hen die zakelijke regten hebben, is begrepen in de schadeloosstelling van de onteigende partij. Een afzonderlijk aanbod komt dus niet te pas. Alleen bij beklemregt of erfpacht zal de schadeloosstelling gesplitst moeten worden, zoowel in aanbod als uitspraak. Daar kan dus tegenover den meijer en erfpachter eene veroordeeling in de kosten voorkomen. 3)

Met den huurder is het anders gesteld. Deze ontvangt eene zelfstandige schadeloosstelling. Aan hem moet dus een afzonderlijk bod gedaan worden, en te zijnen opzigte is afzonderlijk uitspraak over de kosten noodig.

Gevolg hiervan is dat het bedrag, aan den huurder toegekend, niet kan geteld worden bij de schadeloosstelling aan de onteigende partij, ter beslissing wie in het hoofdgeding in de kosten moet worden veroordeeld; welke reden zou er ook zijn, de onteigenende partij, die alleen aan den intervenient een te laag aanbod deed, ook in de kosten der hoofdzaak te veroordeelen?

De Hooge Raad neemt het tegenovergestelde aan, 4) op grond dat, volgens art. 42, de schadeloosstelling der huur-

1) Arnhem 1 Februarij 1875, W. 3922.
Anders Rotterdam 20 Junij 1878, W. 4292.
2) Haarlem 30 Julij 1872, W. 3497.
3) H. R. 3 April 1877, W. 4101.
Vergelijk art. 22, bl. 146; art. 47, bl. 246.
4) H. R. 18 April 1876, W. 3971.
H. R. 12 Maart 1877, W. 4099.
's Hertogenbosch 20 Junij 1864, W. 2605.
Zie ook Maastricht 2 December 1876, W. 4162.
Vergelijk art. 22, bl. 147; art. 42, bl. 238.

ders zoude zijn een bestanddeel der geheele schadevergoeding, en, naar art. 22, de bij dagvaarding te vermelden som, welke als schadeloosstelling wordt aangeboden, moet worden opgevat als schadeloosstelling in eens, dat is met betrekking tot allen, die daarop aanspraak hebben.

Eene beslissing der vraag, geeft, naar het mij voorkomt, art. 22 niet. Art. 22 zegt alleen, in het algemeen, dat de dagvaarding de som, die als schadeloosstelling aangeboden wordt, vermelden moet. Uit de bepaling van art. 42 vloeit veeleer het tegendeel voort, en wel dat de schadeloosstelling des huurders geheel op zich zelve met dezen gedebatteerd worden moet. Art. 50, sprekende van den »verweerder" en niet van de »onteigende partij," schijnt de vraag uit te maken. 1)

§ 5. VOORZIENING TEGEN HET VONNIS.

1. Verzet.

Art. 51.

„Wanneer het vonnis bij verstek is gewezen, kan men „daartegen binnen acht dagen na de beteekening, op de „wijze, in het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering „voorgeschreven, in verzet komen."

1. De fransche wet kent geen verzet. De onteigening wordt in Frankrijk gerequireerd door den procureur de la Republique, de onteigende partij wordt niet gedagvaard. Art. 3 der belgische wet laat den defaillant op nieuw dagvaarden tegen een door de Regtbank aan te wijzen dag. Wederom niet verschijnende, wordt niettemin voortgeprocedeerd.

2. Vergelijk het aangeteekende op art. 24, bl. 153.

Na verzet zal het geding op nieuw, op de wijze in deze wet voorgeschreven, gevoerd moeten worden. 2)

---

1) Dat de intervenient, die geconcludeerd heeft tot veroordeeling der partij in de kosten, die zijne vordering mogt tegenspreken, bij niet tegenspraak, zelf de kosten dragen moet, neemt aan Amsterdam 19 Mei 1868, W. 3014.

2) Tiel 16 November 1877, W. 4181, nam bij verstek, berusting aan en eene minnelijke overeenkomst en veroordeelde de onteigenende partij in de kosten, — vernietigd door H. R. 21 December 1877, W. 4187.

2. Hooger beroep.

Art. 52.

„Tegen het vonnis wordt geen hooger beroep toegelaten.

„De voorziening in cassatie moet binnen drie dagen na „de uitspraak plaats hebben.

„Zij geschiedt door eene verklaring ter griffie der regt„bank, die het vonnis heeft gewezen."

1. In het stelsel der fransche wet komt geen hooger beroep te pas. De belgische wet laat het toe, evenals onze wet van 1841.

2. De tegenwoordige wet laat hooger beroep niet toe. Dit hangt zamen met het geheele stelsel der wet. De onteigening is zóó aangelegd, dat de hoofdwaarborgen in de voorbereiding gelegen zijn, en de taak des regters zich tot de beslissing van eenige zeer eenvoudige punten bepaalt. Des regters tusschenkomst dient, wat de onteigening betreft, in hoofdzaak slechts tot de controle of de voorgeschreven formaliteiten zijn in acht genomen, en de bepaling der schadeloosstelling is, na het onderzoek der deskundigen, geene lastige taak. Hooger beroep zoude dus slechts leiden tot vertraging, en zucht tot uitstel bevorderen, zonder eenig wezenlijk belang te dienen. Bovendien staat ten aanzien der regtsvragen nog het beroep in cassatie open.

Geen hooger beroep zoowel van interlocutoir als van eindvonnis is dus regel.

Hierop wordt slechts ééne uitzondering toegelaten in hetzelfde belang, dat tot uitsluiting van het hooger beroep noopte. Ten aanzien van het interlocutoir namelijk, waarbij de eisch tot onteigening wordt ontzegd, is appel toegestaan. Men heeft, omdat dit ten bate komt der onteigenende partij, hierin eene groote ongelijkheid gezien. Doch de ongelijkheid, zoo zij bestaat, ligt in den aard der zaak. Immers de zaak moet altijd met onteigening eindigen. De afgewezen vordering wordt steeds door eene nieuwe vordering achtervolgd. En nu is het juister en eenvoudiger, de zaak in hooger beroep te brengen, dan eene nieuwe vordering, met al hetgeen daartoe behoort, te laten instellen. Hetzelfde motief, dat het hooger beroep deed uitsluiten, bekorting, bespoediging, geldt dus om het hier toe te laten. Het is daarbij niet te doen om de eene partij boven de andere te bevoordeelen; en dit geschiedt ook niet, want de onteigenende partij heeft toch steeds de bevoegdheid, eene

andere vordering in te stellen. Maar bij de onteigening is bij uitnemendheid het algemeen belang betrokken. De behartiging daarvan vordert in den regel uitsluiting, hier toelating, van het hooger beroep. Vergelijk overigens het aangeteekende op art. 26, 27, bl. 167.

3. Cassatie.

1. De cassatie staat tegen het vonnis open, in Frankrijk slechts wegens onbevoegdheid, overschrijding van magt of verzuim van vormen. In Belgie moet men het er voor houden dat de cassatie toegelaten is overeenkomstig de bepalingen van het gemeene regt, gelijk in onze wet van 1841.

2. Een aantal arresten van den Hoogen Raad beslissen dat de cassatie is toegelaten alleen tegen het eindvonnis, niet tegen het interlocutoir. 1) Dit neemt echter niet weg, dat van de vonnissen, naar aanleiding van art. 26 in hooger beroep gewezen, wel de cassatie kan worden gevraagd. 2)

De Hooge Raad neemt aan, dat de procureur die voor de regtbank occupeerde, bevoegd is tot de aanteekening der voorziening in cassatie. 3) En dat de aanteekening der cassatie, als de laatste dag van den termijn op een Zondag valt, nog op den volgenden dag geschieden kan, 4) overeenkomstig art. 4 dezer wet en art. 14 van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering.

Dat de aanteekening ter griffie voorgeschreven is, om eene spoedige ten uitvoerlegging van het vonnis mogelijk te maken, reeds na de drie dagen, deed de Regering uitkomen in de memorie van beantwoording. 5)

3. Er is hier eene geheel nieuwe procedure in cassatie vastgesteld, waardoor die van het Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering buiten toepassing blijft. 6) Natuurlijk slechts voor zooverre de regeling in deze wet strekt. De Hooge Raad nam dan ook aan dat de procesorde in cassatie, voorgeschre-

1) H. R. 7 Maart 1864, W. 2569; v. d. H. 28, 385; R. 76, 276.
H. R. 29 Mei 1865, W. 2697; v. d. H. 29, 444; R. 80, 142.
H. R. 8 October 1866, W. 2845; v. d. H. 30, 445; R. 84, 40.
H. R. 6 April 1869, W. 3108.
H. R. 9 September 1872, W. 3503; v. d. H. 37, 357.
H. R. 18 April 1876, W. 3971.
H. R. 30 Julij 1879, W. 4410.
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 736.
3) H. R. 30 November 1863, W. 2544.
4) H. R. 27 Julij 1852, W. 2595.
5) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 736.
6) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 736.

ven in de wet van 26 Junij 1876, S. 124, van toepassing is op onteigeningszaken. 1)

Zoo werd door den Hoogen Raad beslist, dat consignatie van boete, beteekening van inventaris der justificatoire bescheiden en overlegging van eene expeditie van het vonnis a quo overbodig zijn. 2) Dit alles is trouwens, door de nieuwe regeling der wijze van procederen in cassatie, toch reeds vervallen.

Overigens is de cassatie, wegens alle gronden, waarop ze in het gemeene regt is toegelaten, ook van toepassing op onteigeningszaken.

Art. 53.

„Deze verklaring wordt binnen acht dagen, met eene ont-„wikkeling van de gronden der cassatie, aan de tegenpartij „beteekend, en gaat vergezeld van dagvaarding tegen de „eerstvolgende voor de behandeling van burgerlijke zaken „bestemde, teregtzitting na den in het volgend lid bepaalden „termijn.

„De tegenpartij heeft veertien dagen om, des verkiezende, „te antwoorden.

„In de genoemde teregtzitting nemen de partijen hare „conclusien, des verkiezende bij pleidooi, mits in dezelfde „teregtzitting, nader te ontwikkelen.

„Het openbaar ministerie neemt zijne conclusien in die-„zelfde teregtzitting, of uiterlijk binnen vijf dagen daarna.

„Uiterlijk acht dagen na de teregtzitting spreekt de Hooge „Raad zijn arrest uit.”

1. Artt. 20 en 42 der fransche wet behelzen eene gewijzigde procedure in cassatie, wat de aanbrenging der cassatie betreft, geregeld gelijk in deze wet. Over de verdere behandeling der zaak behelzen zij echter niets. De belgische wet geeft, evenmin als onze vroegere wet, eenig afwijkend voorschrift van het gemeene regt.

2. *Beteekening*. De Hooge Raad beslist, dat het voor de

1) H. R. 9 Januarij 1877, W. 4077, vergeleken met de daarbij behoorende conclusie van Advocaat Generaal Polis.

2) H. R. 27 Julij 1852, W. 2595.

wettigheid der ingestelde cassatie voldoende is, dat uit de beteekening aan de tegenpartij in verband met het beklaagde vonnis kan opgemaakt worden, waartegen en op welke gronden de voorziening is ingesteld, en in het algemeen dat niet art. 406 Wetboek van Burgerlijke Regtsvordering, maar dit art. 53 op het cassatieproces in onteigeningszaken toepasselijk is. 1)

En dat beteekening van het vonnis, zonder reserve van cassatie niet is berusting. 2)

3. *Termijnen.* Reeds bij art. 24, bl. 151, werd opgemerkt, dat bij het onteigeningsgeding het algemeen belang betrokken is, en dat de korte termijnen een der middelen zijn om daarin te voorzien. De voorschriften, welke bespoediging medebrengen, zijn dus van openbare orde, en partijen kunnen daarvan met onderling goedvinden niet afwijken. Ten aanzien van de dagvaarding tegen de eerstvolgende teregtzitting, bij dit artikel voorgeschreven, nam de Hooge Raad eene andere meening aan. Dit voorschrift is, volgens dat arrest, eene bepaling in het belang van partijen. 3) Zie overigens het aangeteekende op art. 24, bl. 151.

4. Hoe moet, na vernietiging door den Hoogen Raad en verwijzing, het geding worden gevoerd? De Hooge Raad nam aan, dat het rapport van den regtercommissaris niet op nieuw behoeft uitgebragt te worden. 4) Zie de bedenking hiertegen op art. 37, bl. 180.

Art. 54.

„**Binnen acht dagen, nadat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan, doet het openbaar ministerie het bij uittreksel in een dagblad der provincie, bij het vonnis aangewezen, plaatsen.**

„**Hetzelfde heeft, met inachtneming van denzelfden termijn, op last van het openbaar ministerie bij den Hoogen Raad plaats, wanneer de voorziening in cassatie tegen het vonnis, waarbij de onteigening werd uitgesproken, verworpen is, of wanneer de Hooge Raad, het vonnis des**

1) H. R. 16 Maart 1866, W. 2778; v. d. H. 30, 265.
2) H. R. 27 Julij 1852, W. 2595.
3) H. R. 15 Junij 1868, W. 3017.
4) H. R. 17 November 1868, W. 3063.

„eersten regters vernietigende, de onteigening uitspreekt, „in welk geval zijn arrest het dagblad aanwijst.”

1. Bekendmaking van het vonnis ook voorgeschreven in art. 15 der fransche wet, en in art. 20 der belgische wet.

2. Het doel der bekendmaking is ongetwijfeld om aan derde belanghebbenden nog de gelegenheid te verschaffen, door beslag te leggen op de schadeloosstelling of anderzins, voor hunne belangen te waken.

3. Het openbaar ministerie is met de bekendmaking belast. Zie het aangeteekende op art. 28, bl. 171.

HOOFDSTUK IV.

Over de betaling van de schadeloosstelling.

Overzigt.

Dit hoofdstuk behelst de bepalingen, welke eene voorafgaande schadeloosstelling waarborgen, maar tevens andere, welke aan de onteigenende partij de middelen schenken, om zich, ten spoedigste, niettegenstaande elk verzet, in het bezit te stellen van het goed, ook bij afwezigheid, onwil of niet medewerking van de onteigende partij.

Drie dagen na het vonnis kan, bij weigering van de onteigende partij om de schadeloosstelling aan te nemen, deze worden aangeboden en geconsigneerd, of, indien op de schadeloosstelling beslag is gelegd, kan zij enkel geconsigneerd worden. Hierna kan de onteigenende partij zich, op bevelschrift van den president der arrondissementsregtbank, in het bezit van het goed stellen en het vonnis doen overschrijven, waardoor de eigendom vrij van alle lasten en regten overgaat op de onteigenende partij.

Is de schadeloosstelling niet betaald of geconsigneerd binnen zes maanden, zoo vervalt het vonnis, terwijl als het werk blijkbaar niet tot stand zal komen, de onteigende het goed terugvorderen kan.

---

1. Het vonnis behoeft niet te worden uitgevoerd door de onteigenende partij. Gevolgen.

Art. 55.

„Het vonnis van onteigening vervalt, wanneer niet binnen

„zes maanden, nadat het in kracht van gewijsde is gegaan, „de schadeloosstelling betaald, of, in de gevallen waarin dit „volgens deze wet kan geschieden, geconsigneerd is. De ont„eigenende partij is alsdan gehouden tot vergoeding der „schade, welke de wederpartij daardoor mogt hebben gele„den. Onder die schade zijn echter niet begrepen de pro„ceskosten, waarin de onteigende mogt zijn veroordeeld, „noch ook het verlies der voordeelen, die de onteigende uit „de onteigening zou hebben getrokken.

„Onder de schadeloosstelling zijn begrepen de wettelijke „interessen daarvan, te rekenen van den achtsten dag nadat „het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan."

1. De fransche wet doet, bij niet betaling of consignatie der schadeloosstelling binnen zes maanden, niet het vonnis vervallen, doch alleen daarna de renten van regtswege loopen. Men vindt dergelijke bepaling niet in de belgische, noch in onze vroegere wet.

2. Uit deze bepaling blijkt, dat de onteigenende partij niet verpligt is, zich in het bezit te stellen van den onteigenden grond. De onteigening is geen contract waaruit de onteigende partij het regt ontleent op onteigening en de onteigenende partij de verpligting het goed over te nemen. 1) Is overgang van het goed in het publiek belang niet meer noodig, zoo kan het achterwege blijven; alleen moet in dat geval de onteigende partij worden schadeloos gesteld voor de schade, haar door de onteigening berokkend, en vervalt het vonnis.

3. Het tweede lid bevat eene strafbepaling op eene vertraagde betaling of consignatie der schadeloosstelling, binnen den termijn van zes maanden.

4. Uit den termijn van zes maanden, waarbinnen de schadeloosstelling moet zijn betaald of geconsigneerd, leidt Mr. van Andel 2) af, dat de schadeloosstelling, welke aan de onteigende partij en aan derde belanghebbenden toekomt, moet worden berekend, van af den tijd, waarop de onteigenende partij in bezit neemt. Reeds bij art. 42, bl. 238, werd opgemerkt, dat dit niet aannemelijk is. De schadeloos-

1) Aldus ook beslist:
H. R. 2 December 1867, W. 2959.
Utrecht 25 October 1867, W. 2952.
Dordrecht 27 Junij 1864, W. 2609.
2) van Andel, bl. 139.

stelling moet berekend worden naar de waarde op een bepaald tijdstip. En het tijdstip der inbezitneming is, bij de vaststelling der schadeloosstelling onbepaald. Als zoodanig bepaald tijdstip kan geen ander in aanmerking komen, dan dat, waarop het vonnis gewezen wordt. De onteigenende partij kan terstond na de uitspraak in bezit nemen. Wil hij eerst later daartoe overgaan, zoo is dit zijne eigene verkiezing. Het vonnis kan slechts rekening houden met het tijdstip, waarop de onteigenende partij de bevoegdheid tot inbezitneming erlangt.

Dat de wetgever niets anders bedoelde blijkt uit de volgende aanhaling uit de memorie van beantwoording, waar de Regering, op de vraag der Kamer of de onteigende partij gedurende die zes maanden de vruchten kan genieten, en of dit voordeel in rekening komen kan bij de schadeloosstelling, 1) antwoordde: »Schoon, van de andere zijde, de ont»eigende eigenaar blijft van zijn goed en daarvan de vruchten »blijft genieten tot aan de overschrijving volgens art. 59, »zou de Regering echter van oordeel zijn, dat hem daarvoor »niets in mindering der schadeloosstelling mag worden in »rekening gebragt. De onteigenende partij is zelve alleen oor»zaak van haar verlies, en mag het niet in hare keuze heb»ben, aan de wederpartij een gedeelte der schadeloosstelling »door het laten van het genot der vruchten te betalen." 2)

5. Van eene consignatie gedurende het geding vóór de uitspraak van het vonnis, om de renten te doen loopen ten behoeve der onteigende partij, kan geen sprake zijn. 3)

---

2. Consignatie. Inbezitstelling.

Art. 56.

„Wanneer zij, tegen wie de onteigening is uitgesproken, „de bepaalde schadeloosstelling weigeren aan te nemen, kan „de onteigenende partij zich in het bezit doen stellen van „het onteigende goed, mits de schadeloosstelling aangeboden „en geconsigneerd zij, op de wijze in de tweede afdeeling „van den vierden titel van het derde boek van het Bur„gerlijk Wetboek bepaald."

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 502.
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 736.
3) Bijblad 1864—1865, Tweede Kamer, bl. 1278[1], 1278[4].

Gelijke bepaling in art. 53 der fransche wet. Art. 12 der belgische wet gebiedt consignatie in alle gevallen.

Art. 57.

„In het geval van het voorgaand artikel wordt de ontei-„genende partij, op bevelschrift van den voorzitter der ar-„rondissementsregtbank, des noods door middel van den „sterken arm, in het bezit der onteigende goederen gesteld.

„Bij haar verzoekschrift aan dien voorzitter, moet zij een „afschrift van het vonnis overleggen, waarbij de onteigening „uitgesproken is, en eene verklaring van den griffier der „arrondissementsregtbank, of, zoo er voorziening in cassatie „heeft plaats gehad, van den griffier bij den Hoogen Raad, „dat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan.

„Ook de acte, waaruit van het aanbod van gereede beta-„ling en van de daarop gevolgde consignatie, of wel alleen „van de consignatie in het geval van het volgend artikel, „blijkt, moet worden overgelegd."

1. Art. 53 der fransche wet geeft ook de bevoegdheid tot inbezitneming aan de onteigenende partij, doch regelt niet de vormen waarin zij moet geschieden. De belgische wet regelt de zaak ongeveer op gelijke wijze als onze wet; alleen wordt daar overlegging van de beteekening van het vonnis vereischt, en geene verklaring waaruit blijkt, dat het vonnis in kracht van gewijsde is gegaan.

2. Hier is sprake van de feitelijke inbezitneming; in art. 59 van den formelen eigendomsovergang. De wet geeft hier aan de onteigenende partij het middel, om zich onder alle omstandigheden, bij weigering of ontstentenis van den onteigende, feitelijk in het bezit te stellen, doch schenkt tevens aan den onteigende de meest afdoende waarborgen tegen onregtmatige, voorbarige inbezitneming.

Art. 58.

„Wanneer onder de onteigenende partij beslag op de „schadeloosstelling gelegd, of wanneer er rangregeling ge-

„vraagd mogt worden, doet zij terstond zonder eenig aanbod „de gelden consigneren en zich op de hierboven bepaalde „wijze in het bezit stellen.”

1. Gelijksoortige bepaling in art. 54 der fransche wet. alleen is daar consignatie voorgeschreven, zoodra er inschrijvingen bestaan op het onteigend goed.

2. Het middel tot inbezitneming wordt in dit artikel gegeven, wanneer er van den kant van derden beletselen worden opgeworpen, dat de schadeloosstelling aan de onteigende partij betaald worde.

---

3. Overschrijving. Lasten en regten.

Art. 59.

„Het vonnis van onteigening wordt, tegen overlegging van „een duplicaat der quitantie van betaalde schadeloosstelling, „of van een afschrift der beschikking van den voorzitter der „arrondissementsregtbank, waarbij de inbezitneming wordt „toegestaan, in de openbare registers, bedoeld bij art. 671, „van het Burgerlijk Wetboek, overgeschreven.

„Door die overschrijving gaat de eigendom op de onteigenende partij over, vrij van alle lasten en regten daarop „rustende. Alleen erfdienstbaarheden kunnen op het onteigende goed gevestigd blijven, doch niet dan met goedvin„den der onteigenende partij.”

1. De fransche en belgische wet doen het vonnis, waarbij de onteigening is uitgesproken, terstond overschrijven op het hypotheekkantoor. De eigendom gaat dus over vóór de regeling der schadeloosstelling. De feitelijke inbezitneming kan eerst geschieden na die regeling.

Het onroerend goed wordt, ook volgens die wetgevingen, bevrijd van alle regten van derde belanghebbenden.

2. De overschrijving in de registers van het kadaster, de formele eigendomsovergang, heeft volgens dit artikel niet plaats dan na betaling der schadeloosstelling of hetgeen daarvoor in de plaats treedt. Door die overschrijving gaat de eigendom over. De onteigenende partij wordt evenwel niet

eigenaar in burgerregtelijken zin van het goed. Dit goed wordt in den regel tot de publieke dienst bestemd. Waar het die bestemming niet verkrijgt of verliest, blijft het of valt het terug in het commercium iuris civilis. Vergelijk het aangeteekende op bl. 77, 80, 124, 235, 244.

3. Een gevolg van deze bestemming is, dat het goed vrij wordt van alle burgerregtelijke lasten en regten, en van deze lasten is in dit artikel sprake. Want eene aanspraak van burgerlijk regt, dat is ten behoeve van een bijzonder persoon, behoort niet te rusten op een tot de openbare dienst bestemd goed, behoort niet te belemmeren dat een goed van dit karakter aan zijne bestemming beantwoorde. Vergelijk het aangeteekende op art. 17. Hierop is slechts ééne uitzondering gemaakt voor de erfdienstbaarheden, doch slechts voor die, welke de onteigenende partij goedvindt op het onteigend goed gevestigd te laten. Dat wil, ook blijkens de gewisselde stukken, zeggen, dat slechts die erfdienstbaarheden toegelaten zijn, welke op geenerlei wijze aan de publieke bestemming van het goed in den weg staan. Regel is dus dat geenerlei regt ten behoeve van een bijzonder persoon op het goed ruste. En de toelating der niet hinderlijke erfdienstbaarheden staat tot dit beginsel als uitzondering tot den regel. Het vermoeden is dus voor elk bepaald geval dat de regel heerscht, de uitzondering zal moeten worden bewezen.

De vraag rijst, of een arrest van den Hoogen Raad, 1) wel volkomen met dit stelsel in overeenstemming is, waarvan eene der overwegingen luidt:

»O. dat, wanneer al aan art. 750 Burgerlijk Wetboek »behoorde te worden gegeven een meer uitgestrekte zin, en »het derhalve mede zoude zijn toepasselijk, wanneer, alleen »ten gevolge eener uit de wet voortvloeijende verhindering, »het gebruik der erfdienstbaarheid zoude zijn onmogelijk ge»worden, dan nog zoodanige onmogelijkheid in het onder»werpelijk geval niet zoude zijn bewezen, daar toch, ook »dan, wanneer het bedoelde perceel ware onteigend, het »aanwezen eener erfdienstbaarheid op den onteigenden grond, »volgens art. 59, derde zinsnede, der wet op de onteigening »ten algemeenen nutte, nog mogelijk zoude zijn."

4. Alleen onteigening bij regterlijke uitspraak doet het goed overgaan vrij van lasten en regten. Niet verkrijging bij minnelijke schikking. In hoeverre dan nog lasten kunnen

1) H. R. 24 April 1868, W. 2998.
Zie ook Friesland 12 December 1860, R. B. 1862, bl. 641, bij welk arrest wordt aangenomen, dat art. 59 niet in den weg staat aan eene negatoria, wanneer de onteigening „ongepraejudicieerd de actio negatoria," door het vonnis was uitgesproken.

blijven rusten op het goed, zie art. 17 en de daar medegedeelde regterlijke uitspraken.

5. De Hooge Raad heeft beslist, dat het vonnis de overlegging der in de eerste alinea bedoelde stukken niet behoeft te gebieden voor de overschrijving; dit gebod vloeit reeds onmiddellijk uit de wet voort. 1)

6. Onder de registratiewet van Frimaire moeten de regten van overgang betaald worden bij onteigening van gronden voor de publieke dienst. Naar het schijnt is dit onjuist, en behoort wat bestemd is tot de dienst van het publiek, niet bezwaard te worden met lasten ten behoeve van het publiek. In andere wetten, b. v. in de pruissische, is dit ook anders geregeld.

Op aandringen van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken werden in 1856 de kosten van overschrijving niet gevorderd van de verkrijging van onteigenden grond voor den geconcessioneerden spoorweg Luik-Maastricht, omdat de onteigening, in de wet tot verklaring van het algemeen nut, was gesteld ten name van den Staat. Vergelijk art. 2, bl. 80.

In de zitting 1856—1857 is een wetsontwerp voorgedragen tot vrijstelling der registratie en overschrijvingsregten bij aankoop of onteigening van gronden voor spoorwegen. 2)

Art. 60.

„Dijk en soortgelijke lasten en alle belastingen, hoegenaamd, waarmede het onteigende goed is bezwaard of die daarvan worden betaald, gaan van den dag, waarop het eindvonnis van onteigening in kracht van gewijsde is gegaan, of waarop, in het geval van art. 57, de inbezitneming heeft plaats gehad, op de onteigenende partij over."

1. Geene dergelijke bepaling in de fransche en belgische wetten. Alleen bepaalt de fransche wet in art. 64 dat de belastingen van het goed, nog een jaar na de overgang, zullen worden toegerekend aan den onteigende voor zijnen census als kiezer of verkiesbaar. Eene bepaling waaruit wel blijkt in welk tijdvak zij voorgeschreven is. Art. 15 onzer wet van 1841 bevat dergelijke bepaling als dit artikel.

2. Deze bepaling bedoelt de publiekregtelijke lasten, in

1) H. R. 15 Februarij 1867, W. 2879.
2) Bijblad 1856—1857, Bijlagen, bl. 1209.

tegenoverstelling van het vorig artikel, waar sprake is van de burgerregtelijke. Zij omvat alle publiekregtelijke lasten in den ruimsten omvang: lasten, waarmede het goed bezwaard is, dat zijn praestatien in natura; belastingen die van het goed betaald worden; alle lasten van welken aard ook, welke betrekking hebben op de waterkeering, dus ook polder- en alle soortgelijke lasten, gelijk blijkt uit de uitdrukking »dijk en soortgelijke lasten en alle belastingen hoegenaamd." »Dijkregt," zeide de Minister van Binnenlandsche Zaken, »is het »regt, dat al die lasten omvat, waarvan in het vervolg bij »de uitvoering van dit artikel sprake kan zijn." 1)

3. De beteekenis van het voorschrift is, niet om de hier bedoelde publiekregtelijke lasten te vestigen, maar alleen om, indien zij bestaan, te bepalen, wanneer zij, bij onteigening, overgaan. Deze algemeene regel sluit dus niet uit dat de polderpligtigheid bij voorbeeld rust op de polderreglementen, zoodat, wanneer deze de gronden voor de publieke dienst bestemd, gelijk de openbare wegen, vrijstellen, men zich op dit artikel niet kan beroepen, om de polderpligtigheid dier gronden te beweren. 2) In de meeste polderreglementen zijn de openbare wegen vrijgesteld, dus zullen de spoorwegen vrij zijn. In het algemeen mag worden aangenomen, dat alleen vruchtdragende grond, in burgerlijken eigendom, publieke lasten betalen moet.

4. Mr. van Andel 3) zoekt te vergeefs naar de reden, waarom de overgang der regten, bij vrijwillige uitvoering van het vonnis, plaats heeft op den dag waarop dat vonnis in kracht van gewijsde is gegaân, en bij inbezitneming door middel van den regtér, van den dag dier inbezitneming. De reden schijnt toch duidelijk. Bij vrijwillige uitvoering hangt het slechts van de onteigenende partij af om terstond in het bezit te treden, zij moet dus ook dadelijk de lasten dragen. In het andere geval hangt de onmiddellijke inbezitneming niet van haar af, maar ontmoet deze belemmering van den kant van den onteigende of van degenen, die op dezen regten beweren te hebben.

5. Het artikel heeft alleen betrekking op grond, onteigend bij regterlijke uitspraak. Bij de minnelijke overeenkomst moet ook bepaald worden, op welken dag de lasten overgaan.

1) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1228[5].
2) Bijblad 1863—1864, Tweede Kamer, bl. 56[3], 564, 566[2]; Eerste Kamer, bl. 148, 149, 160[2].
3) van Andel, bl. 163.

4. Niet tot stand koming van het werk.

Art. 61.

„Indien, ten gevolge van oorzaken, welke de onteigenende „bij magte was uit den weg te ruimen, met het werk, waar- „toe werd onteigend, niet binnen een jaar nadat het eind- „vonnis van onteigening in kracht van gewijsde is gegaan, „aanvang is gemaakt, of de arbeid daaraan meer dan een „jaar mogt zijn gestaakt, of indien uit andere omstandig- „heden is aan te toonen, dat het werk blijkbaar niet tot „stand zal worden gebragt, kan de onteigende bij den regter „het afgestane goed terugvorderen in den toestand, waarin „het zich alsdan bevindt; doch onder gehoudenheid om, in „evenredigheid tot de terugontvangen waarde, de schade- „loosstelling terug te geven."

1. Hetzelfde regt tot terugvordering, wanneer het voor een publiek werk onteigend goed die bestemming niet verkrijgt, wordt aan den onteigende gegeven in de artt. 60 en 61 der fransche wet, art. 23 der belgische wet, tegen den prijs door de jury of den regter te bepalen.

2. In dit artikel wordt het regt van terugvorderen gegeven aan den onteigende, wanneer het werk niet tot stand komt; in art. 76 wordt hem ditzelfde regt gegeven ten aanzien der goederen, welke voor het beoogde doel niet langer noodig zijn. Het goed kan in deze gevallen teruggevorderd worden, omdat dan blijkt dat de onteigening niet noodzakelijk was. 1) Dit is de eenige beteekenis van het voorschrift. Er volgt alleen uit dat de onteigening zonder het werk regtens niet bestaan kan; er volgt niet uit dat, wanneer de onteigening regtens bestaat, de onteigening ten opzigte der schadeloosstelling niet zonder het werk kan worden gedacht. 2) Evenmin volgt er uit dat de onteigende regt heeft op de uitvoering van het werk, overeenkomstig de ontwerpen in de ter visie gelegde plans. 3)

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 737. De Regering zegt daar: „De reden der onteigening is daarmede vervallen."

2) Gelijk de Hooge Raad aannam, arrest van 18 April 1865, W. 2683; 27 Augustus 1874, W. 3755.

Vergelijk het aangeteekende op art. 41, bl. 218.

3) Gelijk de regtbank te Arnhem besliste in haar vonnis, waarop be-

Dat de onteigende meerdere schadeloosstelling vorderen, of de uitvoering der werken vervat in de plans eischen kan, wanneer de onteigenende partij van die plannen afwijkt, staat niet in het artikel. En het zou er toch in moeten staan om bovengemelde opvatting te regtvaardigen. Er staat dat de grond teruggevorderd worden kan, als het werk niet tot stand komt. Afwijking der plannen is een geheel ander geval dan dat, waarin het werk niet tot stand komt. Daarop kan dus art. 61 niet, gelijk het Arnhemsch vonnis meent, van toepassing zijn. Vergelijk bl. 222.

TITEL II.

Over de onteigening bij vestingbouw, den aanleg, het herstel of onderhoud van dijken, bij besmetting of andere dringende omstandigheden.

Overzigt.

In den eersten titel is de onteigening behandeld in gewone gevallen. In dezen titel geldt het eene bijzondere soort van onteigening. Het eigenaardige van deze laatste soort is, dat het algemeen nut der onteigening uit het doel, waartoe zij geschiedt, vestingbouw, waterkeering, afwering van besmetting, onmiddellijk voortvloeit, zoodat geene verklaring van het algemeen nut door de wet noodig is.

Van eene derde soort van onteigening, behandeld in den derden titel, is de in dezen titel bedoelde onteigening wederom in zooverre onderscheiden, dat bij haar voorafgaande schadeloosstelling nog voorgeschreven en mogelijk is. De derde soort van onteigening, in geval van watersnood, oorlog en brand, kenmerkt zich door haar dringend karakter, ten gevolge waarvan aan voorafgaande schadeloosstelling niet kan worden gedacht.

Tot de tweede, in dezen titel behandelde, categorie van onteigening, behooren dus niet *alle* onteigeningen ten behoeve van vestingbouw en waterkeering, doch slechts die, welke van geen dringenden aard zijn. Tot de derde soort behooren de onteigeningen, welke bijzonder dringend zijn, waartoe in

trekking heeft het arrest van den Hoogen Raad van 12 Februarij 1877, W. 4081. De meening der regtbank dat art. 61 van toepassing zoude zijn, wanneer de onteigenende partij zich niet houdt aan de plannen, schijnt den Hoogen Raad, blijkens dit arrest, toch wat bedenkelijk voor te komen.

de eerste plaats gerekend worden, gelijk uit de bepaling der wet blijkt, de onteigening voor vestingbouw en waterkeering bij dreigend gevaar.

De uitdrukking aan het slot van het opschrift van dezen titel »of andere dringende omstandigheden," sluit zich dus in geenen deele aan de regeling aan, gelijk die bij de wet getroffen is. De bijvoeging is uitsluitend hieraan te danken, dat zij op dezelfde onlogische, ondoordachte wijze voorkomt in art. 147 der Grondwet. Gelijk zij daar voorkomt, is eene daarop gegronde regeling niet mogelijk. Die regeling geeft de wet dan ook niet.

De onteigening, geregeld in dezen titel, laat zich terstond in twee onderdeelen verdeelen. De onteigening ten behoeve van vestingbouw en waterkeering, en die tot afwering van besmetting. De laatste is geen eigenlijke onteigening, doch moet als zoodanig beschouwd worden, op grond der stellige bepaling van de Grondwet. De onteigening bij besmetting toch dient niet om met het onteigend goed iets tot stand te brengen, maar om schade af te weren, om te vernietigen; zij is dus politiemaatregel. 1)

Dit verschil in aard brengt ook eene verschillende regeling mede. De onteigening van onroerend goed, ten behoeve van vestingbouw en waterkeering, wordt beheerscht door dezelfde bepalingen als de gewone onteigening, met dit onderscheid alleen dat de bepalingen, betreffende de voorafgaande verklaring van het algemeen nut, hare toepassing missen. Voor de onteigening bij besmetting daarentegen zijn aanmerkelijk gewijzigde en vereenvoudigde regelen voorgeschreven.

HOOFDSTUK I.

Over de onteigening bij vestingbouw, den aanleg, het herstel of onderhoud van dijken.

1. Overzigt.

1. Uit hetgeen hierboven reeds werd opgemerkt, blijkt dat de bedenking ongegrond is, welke, bij de beraadslaging en in de gewisselde stukken, tegen dit hoofdstuk werd ingebragt, als zoude, door deze regeling met voorafgaande schadeloosstelling, het nemen van onverwijlde maatregelen tot waterkeering bij dreigend gevaar onmogelijk gemaakt zijn. Immers op de onteigening bij dreigend gevaar zijn deze

1) Vergelijk hiervoor bl. 63, 65, volgende.

bepalingen niet toepasselijk; die onteigening vindt, blijkens de aldaar voorkomende bepaling van oorlog en watersnood, in den derden titel hare regeling.

Het gebied, waarop de bepalingen der wet bij onteigening voor vestingbouw en waterkeering in gevallen niet van dringenden aard, in de artt. 12—68 vervat, van toepassing zijn, wordt in de gewisselde stukken en in de beraadslaging aldus geteekend:

In het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer werd opgemerkt: 1)

»Meer algemeen dan met opzigt tot den eersten titel van »het ontwerp, heeft men zich bezwaard getoond over den »2den titel, voor zoover die den aanleg, het herstel en onder»houd van dijken betreft. Het geldt daar eene voor de vei»ligheid des lands zeer gewigtige aangelegenheid, thans ten »deele geregeld door de wet van 9 October 1841, die tot »nu toe, in verband met de daarbij in kracht gehoudene »reglementen en keuren der dijk- en polderbesturen, dit on»derwerp beheerscht en, naar men meent, over het geheel »tamelijk bevredigende uitkomsten heeft opgeleverd. Volgens »de tegenwoordige voordragt zou die wet, of ten minste haar »tweede artikel, waarop het hier voornamelijk aankomt, »grootendeels vervallen. In plaats daarvan zou een toestand »geboren worden, waardoor de dijkbesturen voor het onder»houd der dijken aan lastige formaliteiten zouden worden »gebonden; vergoeding zouden moeten geven voor het weg»halen van specien, waar die thans, zonder zoodanige ver»goeding, volgens oude dijkregten, uit de naastgelegene »gronden genomen wordt; en ten minste zooals men de wet »opvat, in oogenblikken van dreigend gevaar verhinderd »zouden worden, onverwijld zoodanige maatregelen te nemen, »als voor het behoud van polders en geheele districten wor»den vereischt."

Vervolgens: 2)

»Over 't geheel meent men, dat de Regering, bij de rege»ling der twee eerste onderdeelen van het hoofdstuk, zich, »voor zooveel het dijkwezen betreft, te veel in den gewonen »toestand heeft verplaatst, en daardoor een wezenlijken mis»slag heeft begaan. Bij gewoon onderhoud, alsmede bij het »verzwaren van dijken, als het de herstelling geldt der schade »door afslag of afplas te weeg gebragt, kunnen de voorge»schrevene bepalingen omtrent het uitlokken van een Ko»ninklijk besluit, of van een besluit van Gedeputeerde Staten,

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 496.
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 502.

»bezwaren medebrengen. Dikwijls zal, door de inachtneming »der vereischte formaliteiten, of van kostbare regtsvormen, »het geschikte tijdstip voor de herstelling voorbijgaan. Het »zal, wat het nemen van specien betreft, in de meeste ge»vallen onmogelijk zijn, vooraf te bepalen, hoe diep de »grond moet worden uitgegraven, en welken grond men »daartoe kiezen zal. Maar deze bezwaren schijnen toch niet »onoverkomelijk.

»Geheel anders zal het zijn in buitengewone omstandig»heden, wanneer het klimmend water eene doorbraak van »den dijk of het bezwijken eener sluis doet vreezen. Dan »is geen enkel oogenblik meer te verliezen. Dan moet het »dijkbestuur geregtigd zijn, zich *dadelijk* in het bezit te »stellen van alle voorwerpen, die dienstig worden geacht, »om de dijken en sluizen te behouden. Het kan, wanneer »eene verzakking van den dijk bespeurd wordt, de onder»grond dreigt weg te schuiven, of doorbraak gevreesd wordt, »volstrekt noodig zijn, zonder eenig verwijl grond in bezit »te nemen voor het aanleggen van een nieuwen of ringdijk, »dammen op te werpen, zich van boomen, rijshout, ja zelfs »van aan den dijk gelegene huizen, bijv. van de zoodanige, »in welker kelders doorstraling van water plaats vindt, »meester te maken. Bij overloop der dijken kan voor de »opkisting iets dergelijks worden vereischt, tot dit alles zou»den de dijkbesturen volgens de voorgedragene bepalingen »niet meer bevoegd zijn, maar daartoe vooraf de goedkeuring »des Konings moeten vragen, of voor zooveel het aardspecien »betreft, in allen gevalle tijdroovende formaliteiten in acht »moeten nemen. Art. 73 der wet biedt dan toch geen hulp»middel aan. Dat artikel slaat alleen op *watersnood*, dat is »op zoodanigen toestand, als de dijken en sluizen bezweken »of door overlooping nutteloos geworden en de daarachter »gelegene landerijen overstroomd zijn. In zoodanig geval »komen er eigenlijk geene dijkbesturen meer te pas, zooals »deze in het genoemde artikel dan ook in 't geheel niet »worden vermeld. De middelen tot redding van menschen, »have en vee zijn dan ter beschikking gesteld van de hoogste »burgerlijke overheid, die te midden der algemeene ramp »alleen te bevelen heeft."

De Regering antwoordde: 1)

»Indien het Gouvernement deze paragraaf van het Verslag »wèl las, heeft men zich, bij gelegenheid van den Tweeden »Titel van dit ontwerp, over de bepaling van het derde lid »van art. 147 der Grondwet bezwaard getoond, en acht men

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 730.

»het uitvoeren dier bepaling, waardoor eenigermate aan de »wet van 9 October 1841 wordt gederogeerd, eene gevaar»lijke verandering. Is deze opvatting des Gouvernements »juist, het kan niet anders antwoorden, dan dat, zijns in»ziens, de bepaling der Grondwet ook dàn dient te worden »uitgevoerd, wanneer men haar liever niet geschreven wenscht.

En verder: 1)

»In de tweede plaats, en dit mag na het voorgaande eenig»zins bevreemdend schijnen, heeft men het laatste lid van »dat artikel der Grondwet in eenen zóó strengen zin op»gevat en aan het woord »watersnood" eene zoo naauwe »beteekenis toegekend, als, naar de meening der Regering, »niet gevorderd wordt. Welligt heeft zij daartoe, tegen hare »bedoeling, door de uitdrukking »dringend of dreigend ge»vaar," in art. 68, aanleiding gegeven; hoewel zij van den »anderen kant, door hare bepaling van »oorlog," in art. 73, »het bewijs gaf, de grondwetsbepaling ruim te willen nemen, »en zich niet, zonder noodzaak, aan den meest beperkenden »uitleg harer bewoordingen te binden. Het Verslag ziet, »blijkens hetgeen in den aanvang van dit hoofdstuk gezegd »wordt, reeds bezwaar in de toepassing der bepalingen van »het ontwerp op gewone gevallen van herstel of onderhoud »van dijken, schoon men dit bezwaar toch »»niet onoverko»»melijk noemt."" Waarschijnlijk is met de laatste bijvoeging »bedoeld, dat men het derde lid van art. 147 der Grondwet, »voor zooveel de waterstaatswerken betreft, als niet geschre»ven wilde beschouwen. De Grondwet vordert ook voor die »werken onteigening, en ontslaat *alleen* van de verklaring »van het algemeen nut door den wetgever.

»Van deze gewone gevallen gaat het Verslag over tot die, »waarin de nood zoo hoog is geklommen, dat geen enkel »oogenblik meer te verliezen is. Ook dat geval behandelt, »naar de opvatting der Regering, de Grondwet, maar in het »laatste lid van art. 147. In dit geval bestaat er inderdaad »*watersnood*. Het denkbeeld echter, om eerst dan watersnood »aan te nemen, wanneer menschen en dieren verdronken, en »de landen overstroomd zijn, schijnt met de Grondwet in »strijd. Zij geeft toch, sprekende van de noodzakelijkheid »eener onverwijlde inbezitneming, te kennen, aan een red»middel te denken; want een redmiddel vereischt dringend »spoed. Maar wanneer alles verloren is, dan is er naauwelijks »grond om eene onverwijlde inbezitneming van eens anders »eigendommen zoo noodzakelijk te achten. De Grondwet kan »dit ook dáárom niet bedoeld hebben, omdat zij watersnood

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 737.

»met oorlog op éene lijn stelt. Is echter watersnood eerst dan »aanwezig, wanneer het water zijne overmeesterende kracht »*heeft* uitgeoefend, dan moest daarmede niet het geval van »oorlog, maar dat, waarin men door den vijand is geslagen, »worden gelijkgesteld.

»Er kan, bij plotselinge verzakking van een dijk, bij storm »of klimmend water, ook zonder dadelijke overstrooming, »nood van water en noodzakelijkheid eener onverwijlde inbe»zitneming der middelen tot voorziening bestaan.

»Ten einde dit boven twijfel, en de meening der wet tegen »de veel te enge opvatting, in het Verslag bedoeld, gewaar»borgd zij, schijnt het nuttig, ook van »»watersnood"" eene »bepaling in de wet op te nemen, en wel in art. 73, naast »die van »oorlog."" Ten gevolge daarvan vallen de woorden »»dringend of dreigend gevaar"" uit art. 68 weg.

»Bij de verklaring, in art. 73 opgenomen, zullen de water»schapsbesturen in de toepassing van n°. 1 en 2 van art. 2 »der wet van 9 October 1841 niet worden gestoord, en zal, »voor gelijke gevallen, hetzelfde regt aan het algemeen be»stuur van den waterstaat zijn verleend."

Bij de beraadslaging zeide de heer van Dam van Isselt: 1)

»In de betrekking waarin ik sta tot den Tielerwaard en tot »de dijken van dat district, heb ik mijne bijzondere aandacht »gewijd aan deze bepalingen en de indruk dien zij op mij »hebben te weeg gebragt, is deze: dat er een verschrikke»lijke last geboren zal worden voor de dijkcollegien uit de »bepalingen van dezen titel. Ik heb intusschen geen middel »gevonden om dit te voorkomen. Er is wel is waar eene »groote tegemoetkoming, namelijk dat men, bij het gewone »herstellen van dijken, en wanneer er alleen aarde onteigend »of vergraven wordt, dat men dan den gewonen weg, met »voorkennis der Gedeputeerde Staten, zal kunnen volgen; »maar ik moet zeggen dat mij een der gevallen ontsnapt »was, thans door den geachten spreker uit Nijmegen in het »midden gebragt, en dat, naar het mij voorkomt, niet juist »door den Minister is gevat geworden. Die spreker heeft »gewag gemaakt van eene dijkbreuk, waardoor een kolk is »ingespoeld, die dan, om het verder indringen van het wa»ter te beletten, wordt omvangen door een kaai. Nu moet »er gewacht worden om het herstellingswerk aan den dijk »te beginnen, totdat, zooals men zegt, het land weder loo»pende wordt, en nu moeten er geen kleine strookjes, »maar zeer groote strooken worden onteigend, om den »nieuw aan te leggen dijk, die zeer zeldzaam in de oude rig-

1) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1227.

»ting kan worden hersteld, te verzekeren vóór dat de winter »invalt.

»Maar ik meen, en dat is mijn troost geweest in dezen »onder het spreken van mijn geachten ambtgenoot, dat men »in dat geval zijne toevlugt zal nemen tot de bepalingen, »gemaakt op onteigening in geval van watersnood. Ik geloof, »mijne heeren, dat het anders niet mogelijk zal wezen, om »een benoodigd stuk grond te verkrijgen, niet alleen in het »volgende jaar, maar in hetzelfde jaar. De meeste leden zullen »zich herinneren den vloed van 1809, waarbij herhaaldelijk »dijkbreuken hebben plaats gehad; ik zal ook nog wijzen op »het jaar 1849, toen in het begin van Februarij de rivieren »hebben gekruid, en in het laatst van Februarij de rivieren »zijn toegevroren. Nu onderstel ik, dat bij de eerste kruijing »van de rivieren eene dijkbreuk heeft plaats gehad; nu moet »oogenblikkelijk de dijk gemaakt worden, omdat de rivier, »zich weder vastzettende, op nieuw met gevaren zou kunnen »bedreigen. En nu geloof ik, dat men in dit geval zijne toe»vlugt zal behooren te nemen tot den volgenden titel, han»delende over onteigening bij watersnood; en dat, wanneer »men ook bij zoodanige dringende omstandigheden al de for»maliteiten zou moeten volgen, die in dit art. 64 zijn voor»geschreven, de termijnen dan inderdaad veel te lang zou»den zijn."

De heer van Nispen van Sevenaer sloot zich hierbij aan: 1)

»Ik geloof, mijne heeren, dat het volkomen juist is, wat »de heer van Dam van Isselt heeft gezegd, dat in dit geval »de bepalingen van art. 73 te baat zullen genomen worden. »Ik geloof dat dit niet aan den minsten twijfel onderhevig »is. Wanneer er toch eene dijkbreuk is, moet uit den aard »der zaak met den meesten spoed voorziening worden aan»gebragt; zoodra het water genoegzaam is afgeloopen om te »kunnen werken, soms wanneer nog niet al het water is »afgeloopen, wanneer de laagten nog met water bedekt zijn, »moet de beringing der doorbraak, de afsluiting van den pol»der door eene ringkade tot stand worden gebragt. Uit den »aard der zaak moet men dan zonder formaliteiten den grond »kunnen nemen waarover de beringing gelegd moet worden, »zoowel als de specie die noodig is om de ringkade daar te »stellen, en er kan dus geene de minste questie zijn dat in »die gevallen art. 73 moet gelden en worden toegepast. Im»mers de beringing der doorbraak, de sluiting van het ge»broken gedeelte der dijken is noodig om voor te komen, dat »bij nieuwe rijzing der rivieren, die soms zeer spoedig weder

1) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1228[6].

»kan volgen, de polder niet bij herhaling worde overstroomd. »De daartoe dienende ringkade moet hoog en sterk genoeg »gemaakt worden om wederstand te kunnen bieden aan hooge »rivierstanden, die nog in den winter, soms ook in het voor- »jaar, in de maanden April en in het begin van Mei, volgen. »Alles wat dus noodig is om de ringkade zoo hoog en zoo »zwaar te maken dat zij in dergelijke omstandigheden den »polder voor herhaalde overstrooming en dus de ingelanden »voor groote schade en bederf kan beveiligen, moet, zonder »eenig verwijl, met kracht en spoed tot stand worden gebragt. »En nu zal het toch wel aan geen den minsten twijfel onder- »hevig zijn, dat men daartoe van de bevoegdheid, die de »bepalingen van art. 73 geven, zal kunnen gebruik maken."

De Minister van Binnenlandsche Zaken gaf hierop ten antwoord: 1)

»Het begrip, dat met deze woorden van de derde alinea »van art. 73 wordt uitgedrukt: »»Door watersnood wordt »»niet enkel het geval verstaan dat dijken zijn doorge- »»broken of overstroomingen hebben plaats gehad, maar »»ook dat van dringend of dreigend gevaar voor doorbraak »»of overstrooming,"" dat begrip moet, meen ik, niet te »naauw beperkt worden, vooral niet daar het door de »wet niet binnen zekere perken is te brengen. In het ver- »slag heeft men eene zeer naauwe beteekenis aan het woord »*watersnood* gegeven. Er wordt ondersteld, dat watersnood »dan alleen aanwezig zou zijn, wanneer alles reeds ver- »dronken is, èn land èn beesten èn menschen, de dijkbe- »sturen misschien er bij. Maar in dat geval kan zeer zeker »van maatregelen, die de onmiddellijke inbezitneming noo- »dig zouden maken geene sprake meer zijn. Mijns inziens, »moet het begrip van *watersnood* toepasselijk worden ver- »klaard overal, waar de onverwijlde inbezitneming noodig »is en ik meen dat dit is overeenkomstig de Grondwet. Daar »staat in de vierde alinea van art. 147: »»wanneer oorlog, »»brand of watersnood eene onverwijlde inbezitneming vor- »»deren."" Nu vordert niet iedere oorlog, iedere brand of »iedere watersnood eene onverwijlde inbezitneming; maar de »vraag: is het gevaar bij die gevallen zoo groot, dat er eene »onverwijlde inbezitneming gevorderd wordt, is overgelaten »aan de beslissing der besturen, aan het oordeel van hen, »die het beleid hebben. Ik ben derhalve genegen een wijden »kring te geven aan de handelingen, die zouden kunnen »worden gepleegd ingeval van watersnood. Nu kan men hon- »derde voorbeelden bijbrengen en misschien in een onder-

1) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1238[1].

»steld voorbeeld eene beslissing geven. Maar dat voorbeeld »zal toch in den regel niet juist uitdrukken de omstandig»heid, zooals die zich zal voordoen, zoodat de beslissing, die »men voor een ondersteld casus geeft, inderdaad practisch »weinig waarde heeft. De geachte spreker uit Gelderland »heeft gisteren een voorbeeld gesteld: er heeft eene dijk»breuk plaats gehad, er heeft zich eene kolk door inspoe»ling gevormd, daaromheen is eene kade gelegd, en vervolgens »moet nu in het laatst van het jaar een nieuwe dijk worden »gemaakt, of de oude hersteld en verzwaard. Nu zou ik niet »durven aannemen, dat in alle gevallen, die onder dat voor»beeld kunnen begrepen zijn, zou kunnen worden gehandeld »met het regt, dat men heeft ingeval van watersnood. De »kade wordt gelegd, en wordt die bevonden niet toereikend »te zijn tot de nieuwe dijk is gelegd of de oude hersteld, »dan kan de kade misschien worden verzwaard. Maar dat in »het gestelde geval al wat er toe behoort, om dien nieuwen »dijk te leggen of den ouden te herstellen, steeds zou moeten »worden bestuurd naar de regelen, die gesteld zijn voor »watersnood, dat zou ik niet durven aannemen. Het kan »wel zijn, dat de toestand, waarin men zich bevindt, na het »leggen van de kade, volstrekt niet zoo gevaarlijk is om eene »onverwijlde inbezitneming te vorderen. Mogt daarentegen »de kade in dergelijken toestand zijn, dat zij vóór den winter »niet behoorlijk dekte, en dat dus het werk van de dijkuit»legging of herstelling met de uiterste snelheid moest wor»den voortgezet of voltooid, *dan* zou men zich welligt bevinden »in het geval, waarin bij de laatste alinea van art. 147 der »Grondwet voorzien is. Maar dien buitengewonen regel uit »te breiden buiten de buitengewone gevallen, en eene streek »gedurende langen tijd, zonder dat er inderdaad gevaar is »voor overstrooming of watersnood, in dien staat van beleg »te houden, dat, geloof ik, zou niet overeenkomen met den »geest van het ontwerp, en ook niet beantwoorden aan de »laatste alinea van art. 147 der Grondwet. Ik meen dus, dat »men weder geen stellig beginsel, geen vasten regel, die moet »worden gevolgd, kan aannemen; dat men bij geene wet of »verordening meer kan zeggen, dan zoo als in art. 73, dat »men waar onverwijlde inbezitneming noodig is, kunne han»delen volgens de regelen, voor het geval van watersnood »gesteld."

2. De onteigening ten behoeve van dijken kan tweeerlei voorwerp hebben, onroerend goed en roerende goederen, in het bijzonder de zoogenaamde aardhaling. Voor deze oneigenlijke onteigening van roerende goederen zijn afwijkende be-

palingen voorgeschreven, daar onteigening in den regel slechts te verstaan is van onroerend goed, en de bepalingen van den geheelen eersten titel slechts op onteigening van onroerend goed toepasselijk zijn. 1)

---

2. Regels voor deze onteigening in het algemeen.

Art. 62.

„Onteigening van onroerende zaken, ten behoeve van „vestingbouw, den aanleg, het herstel of het onderhoud van „dijken, heeft plaats uit kracht van een door Ons, den „Raad van State gehoord, genomen besluit, waarbij de goe„deren, die onteigend moeten worden, naauwkeurig, met „opnoeming hunner kadastrale nommers en van de namen „der in de registers van het kadaster aangeduide eigenaars, „worden aangewezen.

„Dat besluit wordt in het Staatsblad geplaatst."

1. Het besluit wordt genomen, nadat de Raad van State er op gehoord is, en in het Staatsblad geplaatst, overigens moet het op dezelfde wijze ingerigt zijn en bekend worden gemaakt, als bij de gewone onteigening.

2. Onder aanleg, herstel of onderhoud van dijken alles te verstaan, wat tot het gebied der waterkeering behoort. De Minister van Binnenlandsche Zaken zeide hieromtrent: 2)

»De geachte spreker uit Gelderland (de heer van Nispen »van Pannerden) heeft vier vragen geopperd. Vooreerst, zijn »onder het woord dijken te verstaan alle waterkeerende wer»ken? Ik antwoord, ja. Ik geloof, dat het woord in den meest »uitgebreiden zin moet worden opgevat, gelijk dijkregt bij »ons steeds begrepen is in den zin van een regt, alle water»keeringen en alle werkzaamheden met betrekking tot de »waterkeering betreffende. Het is een punt, dat eigenlijk »afhangt van den uitleg, dien men verkiest te geven aan »art. 147 der Grondwet. Maar ik voor mij ben overtuigd, »dat de grondwetgever dààr het woord dijken in den ruim»sten zin heeft genomen.

1) Vergelijk bl. 48, 282.
2) Bijblad 1850—1851, Eerste Kamer, bl. 209.

»In de tweede plaats heeft de geachte spreker van water-»leidingen gesproken. Onteigening tot het verbreeden van »waterleidingen zou ik niet brengen onder dringende omstan-»digheden, 1) dan alleen wanneer de zaak inderdaad dringt, »wanneer de verbreeding dringend noodzakelijk is en spoed »vordert. Buiten het geval van noodzakelijkheid tot onver-»wijlde inbezitneming zou ik dergelijke onteigening brengen »onder de gevallen, begrepen in de 3de alinea van art. 147, »omdat eene waterleiding tot hetzelfde gebied behoort als de »aanleg, het herstel of het onderhoud van dijken. Ik geloof »dat wij hier vooral de woorden niet te letterlijk moeten »nemen."

Art. 63.

„Alvorens dit besluit te nemen worden de belanghebben-„den in staat gesteld, hunne bezwaren tegen de rigting van „het werk kenbaar te maken aan eene commissie, zamen-„gesteld op de wijze bij art. 10 bepaald.

„Waar het den aanleg, het herstel of het onderhoud van „dijken geldt, wordt de commissie mede bijgestaan door „een lid van een der ter plaatse bestaande collegien of be-„sturen, in artt. 1 en 2 der wet van 9 October 1841 „(Staatsblad n°. 42) vermeld.

„Deze commissie houdt in alle gemeenten, onder welke „goederen te onteigenen zijn, ten minste ééne zitting."

Art. 64.

„Art. 9, het laatste lid van art. 10 en de artt. 11 tot „en met 61 zijn ten deze toepasselijk, met uitzondering van „n°. 1 van art. 25."

1. De regeling der administratieve voorbereiding en van het geding is dezelfde als bij de gewone onteigening. Het eenig verschil is dat, daar hier geene wettelijke verklaring van het algemeen nut van het werk noodig is, al hetgeen bij de gewone onteigening daarop betrekking heeft, bij deze ontei-

1) Gelijk de heer van Nispen had betoogd, en in het antwoord der Regering op het Verslag der Tweede Kamer over de ontwerpen tot herziening der Grondwet werd gezegd.

gening vervalt, zoowel in het geding, als de geheele voorafgaande publieke enquete. Alleen wordt hier bepaald, dat bij onteigening voor dijkwerken de commissie uit Gedeputeerde Staten wordt bijgestaan door een lid van de ter plaatse bestaande hooge en andere heemraadschappen, wateringen, waterschappen, dijk- en polderbesturen, en andere dergelijke collegien.

2. De heer van Lijnden achtte de termijnen te lang, waar het onteigening ten behoeve der waterkeering geldt. Hij zeide: 1)

»In art. 11 wordt gevorderd dat de bijeenkomst der com»missie veertien dagen te voren zal worden aangekondigd: »art. 10 schrijft voor dat zij zes weken zal kunnen nemen »om hare werkzaamheden ten einde te brengen; art. 14 be»paalt dat de Koning acht maanden tijd heeft om zijn besluit »te nemen. Het geheel vormt een tijdperk van 10 maanden »die verloopen kunnen eer dat besluit, regelende de onteige»ning in de wereld is. Indien ik dat nu toepas op de zaak »zooals zij zich in het werkelijke leven voordoet, ter erken»ning van een ieder die in de bedoelde streken woont en »deskundige is, dan moet ik doen opmerken dat men ge»woonlijk eerst in April kan weten, welke schade aan de »dijken gedurende den winter veroorzaakt is geworden, dat »dan eerst openbaar worden de gebreken, die gedurende den »afgeloopen winter aan het ligchaam van den dijk zijn geko»men. Dan moet het plan tot verbetering en herstelling »worden opgemaakt; daarmede verloopt ook eenige tijd. Nu »is de geschikste tijd voor de uitvoering van dijkwerken onte»genzeggelijk de zomermaanden en niet dan zelden, bij uiterst »gunstige weersgesteldheid, kan men langer dan tot in de »maand October met die soort van werken voortgaan. Nu »gebeurt het dikwijls, dat bij eene herstelling van den dijk, »vooral wanneer daarmede eene verzwaring of verhooging »gepaard gaat, het ligchaam van den dijk eenigzins moet »worden ingekrompen aan de eene zijde, en uitgezet aan de »andere. Dit neemt een gedeelte grond weg, en ter verkrij»ging van dat stuk grond moet worden onteigend. Indien nu »bij de onteigening van een zoo klein gedeelte grond, ook »moeten worden in acht genomen al die formaliteiten bij deze »artikelen voorgeschreven en de termijnen voor eene ontei»gening bepaald, ook hier geldig blijven, dan zal het werk »niet in den geschikten tijd kunnen worden uitgevoerd. De »Koninklijke goedkeuring zal dan in Februarij komen, ter-

1) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1226.

»wijl het werk in September te voren had behooren voltooid »te zijn.

»Maar ik heb nog een ander geval van veel bedenkelijker »aard op het oog. Er heeft eene dijkbreuk plaats gehad, die »eene kolk heeft veroorzaakt. Nu is het eerste werk een »ringdijk of kade aan te leggen om het verdere indringen van »water te beletten. Hier kan men van art. 73 gebruik maken »en terstond den grond in bezit nemen, daarvoor benoodigd. »Maar wanneer die ringdijk eenmaal ligt, dan moet de door- »gebroken dijk worden voorzien en gedigt. Daartoe is het »dikwijls noodig dat hij wordt verlegd; de herstelling moet »plaats hebben vóór het invallen van den winter, wil men »de landstreek niet aan eene herhaalde overstrooming bloot- »stellen. Maar zoo nu alle termijnen moeten verloopen die »bij dit artikel verbindend zijn verklaard, dan zal weder de »tijd zijn verstreken eer de Koninklijke goedkeuring komt tot »het volvoeren van het werk. *Tien* maanden *kunnen* daartoe »verloopen, en de tijd binnen welken het werk voltooid moet »zijn, is uiterlijk vijf maanden."

De Minister antwoordde: 1)

»De geachte spreker heeft twee gevallen gesteld. Het eerste »was dat het ligchaam van den dijk uitgezet en dus eene »strook lands onteigend moet worden. Het tweede geval was, »dat een dijk gelegd moet worden om eene kolk, ten einde »het ten gevolge van dijkbreuk indringende water tegen te »houden, of dat de dijk moet worden gedigt op een grond, »die tot dusverre niet behoorde aan het dijkbestuur. De ter- »mijnen zullen dan, zegt hij, te lang zijn; het werk zal vóór »den winter niet kunnen worden volvoerd.

»De geachte spreker, die altijd het oog heeft op een klein »strookje gronds, onderstelt in beide gevallen, dat het noodig »zou zijn tot een proces te komen. Maar ik hoop, dat in die »streken, waar zulke geringe werken dikwijls voorkomen, »hetgeen daarvoor noodig is, meestal bij minnelijke overeen- »komst zal worden verkregen. Ik onderstel echter dat men »te strijden heeft met den eigenzin van dezen of genen eige- »naar, die niet genegen zou zijn om zijn strookje gronds tot »behoud van zijn overigen grond (want hij zal wel meer grond »in de buurt hebben) bij minnelijke overeenkomst af te staan. »Wat zal er nu gebeuren? Zijn nu de bij het ontwerp gestelde »termijnen te lang? Het komt mij niet zoo voor. Het dijkbe- »stuur zij slechts diligent; het handele met den meesten spoed. »Het kan de noodige plans bij tijds opmaken. Die plans kun- »nen in April gereed zijn. En welke zijn nu de termijnen, die

1) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1228[5].

»de wet stelt? De eerste termijn is deze, dat uiterlijk veer-»tien dagen vóór dat de commissie zich naar eenige gemeente »begeeft, de aankondiging van de aankomst dier commissie »in die gemeente moet plaats hebben. Men moet dan toch »bij tijds zijn gewaarschuwd, ten einde zijne belangen be-»hoorlijk bij die commissie te kunnen voorstaan. Dit geldt »even goed voor onteigening in het groot, als voor onteige-»ning van een strookje gronds.

»De tweede termijn is die van zes weken, binnen welke »de commissie haar werk moet volbrengen. Maar die termijn »behoeft niet door de commissie te worden afgewacht; zij zal »niet tot het einde daarvan wachten; binnen veertien dagen »zal zij gereed zijn. Dat zijn nu de termijnen, die de geachte »spreker te lang noemt. Ik kan niet inzien dat die termijnen »niet zullen kunnen worden gevolgd in de gevallen, welke hij »bedoelt. Men moet bij het stellen van termijnen geenszins »alleen aan dergelijke kleine werken denken, maar ook aan »groote."

De heer van Lijnden deed opmerken, dat de Minister slechts gesproken had van de twee eerste termijnen, doch dat er nog een termijn was, die van acht maanden voor het nemen van het Koninklijk besluit. 1)

De Minister antwoordde: 2)

»Gisteren heeft de geachte spreker gewaagd van de twee »eerste termijnen als te lang. Hij vindt ze nu niet meer te »lang, maar wel de acht maanden, die de wet voor het nemen »van het besluit toestaat. Wanneer derhalve vertraging te »vreezen is, dan is zij alleen te vreezen van de zijde van het »Gouvernement. En nu mag, dunkt mij, door den wetgever »wel worden aangenomen, dat, wanneer men in zoodanig »geval verkeert, waarop de geachte spreker zich beroepen »heeft, wanneer het geldt een belangrijk werk, dat geen »uitstel gedoogt, dat het Gouvernement dan niet zal toegeven »aan die neiging, welke hij als eene hebbelijkheid van onzen »volksaard schijnt te beschouwen.

»Volgens het amendement zal ten aanzien van dijkwerken »aan het Gouvernement worden voorgeschreven dat het be-»sluit bij belangrijke werken, die geen uitstel gedoogen, zal »moeten worden genomen binnen ééne maand. Mijne Heeren, »dat is een voorschrift, onmogelijk op te volgen. Al gedoogt »het werk geen uitstel, altijd zal er zooveel tijd moeten zijn »om, eerst na behoorlijk onderzoek, een besluit te nemen, »en in belangrijke werken, het aanleggen b. v. van een

1) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1229.
2) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1238'.

»grooten dijk, het maken van een groot waterwerk, zal het, »schoon met spoed moet worden te werk gegaan, in vele ge- »vallen onmogelijk zijn binnen ééne maand een wel over- »wogen besluit te nemen.

»Het geachte lid uit Tiel, de heer van Dam van Isselt, »heeft gezegd, dat het hem onverklaarbaar was, dat ik ééne »maand niet voldoende rekende. Mijne Heeren voor het geval »van een belangrijk waterwerk, en hier wordt juist van be- »langrijke waterwerken gesproken, verzoek ik u te letten op »art. 13. Wat doet de commissie daar bedoeld? Het artikel »zegt: »»Van de mondeling bij haar ingekomen klagten »»maakt de commissie procesverbaal, door de klagers te »»onderteekenen, op, en zendt dit met de haar schriftelijk »»medegedeelde bezwaren, benevens hare meening daarom- »»trent, aan het bij het werk betrokken departement van »»algemeen bestuur. Van dat procesverbaal en dat advies »»moet een afschrift op de secretarien der gemeenten, bin- »»nen welke de commissie hare zittingen gehouden heeft, »»voor ieder, die dit verlangt, ter lezing liggen. Ieder kan »»er, ten zijnen koste, een afschrift van nemen."" Wat is »het doel? Het Gouvernement ontvangt een advies; maar »nu komen er bezwaren in bij het Gouvernement, en dat is »juist voorzien bij dit artikel van de wet. Er komen bezwaren »in van verschillende kanten; die bezwaren moeten worden »onderzocht; de Minister kan die niet onderzoeken in zijn »kabinet, er moet over gecorrespondeerd worden met de »ambtenaren van den waterstaat, welke ambtenaren van den »waterstaat moeten worden gehoord over het rapport van de »commissie, zelfs dan wanneer daartegen niet zeer dringende »bezwaren van verschillende kanten bij het Gouvernement »zijn ingekomen. En nu vraag ik, of het denkbaar zij, dat »bij belangrijke werken, al gedoogden zij geen uitstel, dat »onderzoek, die correspondentie gerekend mag worden te »kunnen afloopen binnen ééne maand, waar ook het water- »werk gelegen zij, waar het ook moet worden gemaakt."

3. De waardevermindering, welke de overblijvende eigendommen ondergaan, omdat zij, bij den aanleg van vestingwerken op het onteigende, binnen den verboden kring komen te liggen, komt bij de bepaling der schadeloosstelling niet in aanmerking. De reden hiervan is, behalve dat deze waardevermindering geen noodzakelijk gevolg der onteigening heeten kan, dat de vergoeding dezer schade, geheel op zich zelf en zonder als onteigening beschouwd te worden, geregeld is in art. 5 der wet van 21 December 1853, S. 128.

De regtbank te Amersfoort liet ook deze waardevermindering buiten berekening, doch op een anderen grond. 1)

---

3. Aardhaling.

Art. 65.

„Wanneer niet de grond zelf onteigend wordt, maar slechts „tot het verrigten van in dezen titel vermelde werken zekere „specien uit den grond noodig geacht worden, mag dit ook „op een besluit van Gedeputeerde Staten of wel der in artt. „1 en 2 der wet van 9 October 1841 (Staatsblad n°. 42) „vermelde collegien en besturen, geschieden.

„Het besluit, door Ons of door de zooeven genoemde „collegien of besturen genomen, wijst zoo naauwkeurig mo- „gelijk de oppervlakte aan, waarover en de diepte, tot welke „de uitgraving zal plaats hebben.

„Behalve de plaatsing in het Staatsblad, in art. 62 voor- „geschreven, wordt het in de Staatscourant en in een dag- „blad der provincie opgenomen.

„De schadeloosstelling bepaalt zich in dat geval tot de „waarde der weggenomen specien en de schade, door die „wegneming aan den grond toegebragt, met inachtneming „der bepaling van art. 41."

1. Dit is eene onteigening van roerende goederen. Eene rariteit op het gebied van onteigening. Onteigening toch wordt gemeenregtelijk slechts verstaan van onroerend goed. De fransche en belgische wetten, gelijk ook onze wet van 1841 waren slechts van toepassing op onroerend goed. Op het nemen van specien werden daarom in art. 21 der wet van 1841 alleen de bepalingen, welke de schadeloosstelling betreffen, van toepassing verklaard. Deze nieuwigheid om ook onteigening van roerende goederen aan te nemen, is alleen gevolg van de stellige bepaling der Grondwet. Zij kan echter, als contra rationem, slechts daar aangenomen worden, waar de wet ze stellig beveelt. En dit is, behalve voor de in dit hoofdstuk genoemde werken, slechts het geval bij

1) Amersfoort 29 September 1866, W. 2897.

inbezitneming van roerende goederen ter afwering van besmetting, bij oorlog en watersnood. 1)

De wet beschouwt de wegneming van specien uit een land, slechts als onteigening van die specien, en niet van het land, waaruit zij gehaald worden. Dit volgt uit de tegenstelling, waarmede het artikel aanvangt: »Wanneer niet de grond »zelf onteigend wordt." In harmonie hiermede wordt slechts de waarde der weggenomen specien en de schade aan den grond toegebragt vergoed, maar niet de waarde van den grond zelven. Hieruit blijkt hoe streng de wetgever het begrip van onteigening handhaaft, en het slechts dan ten aanzien van eenig goed aanneemt, wanneer het in zijn geheel aan den onteigenende overgaat. 2)

2. Niet alleen de eigenlijk gezegde aardhaling voor waterkeerende werken wordt hier geregeld, maar ook waar specien noodig zijn voor de andere werken in dezen titel bedoeld, dat zijn de werken voor vestingbouw en tot afwering van besmetting.

3. Er worden hier, en van wege den aard van den maatregel en omdat op onteigening van roerende goederen slechts andere regels passen kunnen, afwijkende voorschriften gegeven. Het besluit tot de onteigening kan genomen worden behalve door den Koning, ook door Gedeputeerde Staten of de hooge of andere heemraadschappen, wateringen, waterschappen, dijk en polderbesturen, en andere dergelijke collegien. De regels, bij het nemen van het besluit in acht te nemen, zijn, dat zoo naauwkeurig mogelijk de oppervlakte wordt aangewezen waarover, en de diepte, tot welke de uitgraving plaats hebben zal. 3)

De plaatsing geschiedt behalve in het Staatsblad ook in de Staatscourant en in een provinciaal dagblad.

4. Voor de aardhaling in gewone gevallen, doch ook alleen voor deze, bevatten de artt. 65—67 eene afwijking van het bepaalde in art. 2, 3°. der wet van 9 October 1841, S. 42, in zooverre bij dat artikel de bevoegdheid tot aardhaling, ook zonder voorafgaande schadeloosstelling, gegeven was. Dit blijkt o. a. ten duidelijkste uit de oorspronkelijke redactie van art. 68, waarin de toepassing dezer regeling werd uitgesloten in geval van aardhaling bij dringend of dreigend gevaar. Het oorspronkelijk voorstel luidde:

»De artt. 65 tot 67 zijn niet toepasselijk ingeval de specie »wordt genomen bij dringend of dreigend gevaar, of" enz.

1) Vergelijk bl. 48, 276.
2) Vergelijk bl. 52, 62.
3) Zie een Koninklijk besluit tot aardhaling van 12 Junij 1857, S. 48.

Art. 66.

„Bij gebreke van minnelijke schikking benoemt de arrondissementsregtbank, in het geval van het voorgaande artikel, op het verzoekschrift hetzij van hem, die onteigent, „of van den eigenaar van den grond, een of meer deskundigen, in oneffen getale, om een berigt over de schadeloosstelling te geven.

„Bij het verzoekschrift moet een exemplaar van het Staatsblad, waarin Ons besluit, of van de Staatscourant en het „dagblad der provincie, waarin dat der Gedeputeerde Staten „of der andere genoemde collegien of besturen is opgenomen, „worden overgelegd.

„De regtbank benoemt één harer leden, om als commissaris, vergezeld van den griffier, bij het onderzoek der deskundigen tegenwoordig te zijn.

„Zij bepaalt tevens den dag en de plaats, waar en wanneer dat onderzoek zal geschieden. Ten minste tweemaal „vier en twintig uren te voren wordt dit aan de wederpartij „beteekend en afschrift van het exploit ter griffie van de „regtbank nedergelegd. Bij gebreke dier beteekening vervalt „het vonnis.

„Het vonnis wordt aan het gebouw der regtbank aangeplakt, en de griffier roept de deskundigen op.

„Derde belanghebbenden kunnen bij het onderzoek tegenwoordig zijn, ten einde ook hunne schade te doen begrooten.

„De regtercommissaris bepaalt bij het onderzoek den dag, „waarop hij zijn rapport aan de regtbank zal uitbrengen. „Deze dag wordt aan de wederpartij beteekend, zoo zij niet „is verschenen bij het onderzoek, en afschrift van het exploit „ter griffie nedergelegd. Inmiddels liggen het procesverbaal „van den regtercommissaris en het advies der deskundigen „op de griffie ter lezing.

„Op den bepaalden dag nemen, na het rapport van den „regtercommissaris, partijen en derde belanghebbenden hunne „conclusien, welke zij, mits op dezelfde teregtzitting, bij „pleidooi breeder kunnen ontwikkelen.

„De regtbank beslist, na het openbaar ministerie gehoord „te hebben, terstond of op de eerstvolgende teregtzitting.

„Geenerlei andere formaliteiten behoeven hier in acht te „worden genomen.

„Tegen het vonnis, waarbij de onteigening is uitgesproken, „wordt noch verzet, noch hooger beroep, noch beroep in „cassatie toegelaten.

„Het 2de en 3de lid van art. 20, het laatste lid van art. „24, de artt. 29 en 33 en de vijf eerste leden van art. 34, „zijn op de regtsvordering, in dit artikel omschreven, van „toepassing."

Art. 67.

„De wegneming der specien heeft niet plaats dan nadat „de onteigenende partij de schadeloosstelling heeft betaald „of geconsigneerd.

„De artt. 55 tot 58 zijn ook hier van toepassing."

1. Nu de Grondwet verpligtte om ook inbezitneming van roerend goed als onteigening te beschouwen, was eene geheel gewijzigde regeling noodzakelijk. Die gewijzigde regeling bevatten deze artikelen.

Vooreerst wordt niet alleen dat gedeelte der administratieve voorbereiding, dat betrekking heeft op de verklaring van het algemeen nut, weggelaten, maar de geheele administratieve voorbereiding wordt hier gemist.

Als gevolg hiervan loopt het geding, hoewel de regter de onteigening uitspreekt, alleen over de bepaling der schadeloosstelling. Het wordt niet door eene dagvaarding tot onteigening aanhangig gemaakt, maar door een verzoekschrift tot benoeming van een of meer deskundigen. De regtbank bepaalt bij de benoeming tevens dag en plaats van het onderzoek; de termijnen worden zeer verkort; de expertise zeer vereenvoudigd, gelijk in het algemeen, alle formaliteiten; tegen het vonnis wordt geen voorziening toegelaten, noch verzet, noch beroep, noch cassatie. Eindelijk wordt ook hier de voorafgaande betaling of consignatie der schadeloosstelling verzekerd.

2. Dat met de uitdrukking »de artt. 55 tot 58 zijn ook »hier van toepassing," bedoeld wordt dat ook art. 58 toepas-

selijk is, gelijk Mr. van Andel onderstelt, 1) kan geen oogenblik twijfelachtig zijn, daar de memorie van beantwoording verklaart: »Naar aanleiding der gedane vraag, welke beves»tigend moet worden beantwoord, zijn ook de artt. 56, 57 »en 58 toepasselijk verklaard." 2)

Art. 68.

„De artt. 65 tot en met 67 zijn niet toepasselijk, ingeval „de specie wordt genomen van gronden, waarop de verplig„ting tot levering tegen of zonder vergoeding, krachtens „gewoonte of verordening, zoowel als uit anderen hoofde, „mogt rusten. Geene nieuwe verpligting van dezen aard kan „na de afkondiging dezer wet door gewoonte of verordening „worden gevestigd."

1. Aldus luidt nu het artikel ingevolge de wet van 1 Junij 1861, S. 54. Vroeger luidde het: »De artt. 65 tot en met 67 »zijn niet toepasselijk ingeval de specie wordt genomen van »gronden, waarop de verpligting tot levering tegen of zonder »vergoeding mogt rusten." Het was eene overneming van het slot van art. 2, 3°. der wet van 9 October 1841, S. 42. Bij dat artikel werd aan de waterschapsbesturen de bevoegdheid gegeven tot aardhaling tegen schadevergoeding, terwijl aan het slot werd bepaald: »Hiervan zijn uitgezonderd die gron»den, waarop de verpligting tot aardlevering zonder vergoe»ding, of wel tegen eenen bepaalden prijs, mogt rusten."

Tot de verklaring van het artikel, gelijk het nu luidt, gaf aanleiding de uitlegging, welke de Hooge Raad er aan meende te moeten geven.

Het artikel is kennelijk eene overgangsbepaling, welke dient om, nevens den nieuwen regel, hetgeen door den vroegeren regel uitgewerkt was, te handhaven.

Nu ontmoette het artikel soortgelijke uitleg, als aan eene bepaling van hetzelfde karakter, art. 231 der gemeentewet, nog steeds te beurt valt. De Hooge Raad nam aan dat alleen die verpligting tot aardlevering gehandhaafd werd, welke op een burgerregtelijken titel, bepaaldelijk op overeenkomst,

1) van Andel, bl. 179.
2) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 738.

rustte. 1) Hierbij werd voorbijgezien dat het artikel, als overgangsbepaling, alle bestaande verpligtingen, op welken grond ook gevestigd, omvatten moest, en dat handhaving van eene verpligting, op overheidsgebod gegrond, alleen, en van eene verpligting uit overeenkomst juist niet noodig was.

De ontwerper der onteigeningswet, die de redactie van het artikel, gelijk het nu luidt, eveneens aangaf, stelde dit bij de beraadslaging over de wet van 1 Junij 1861 in het licht, toen hij zeide: 2)

»Mijns inziens heeft art. 68 der onteigeningswet eene zeer »bepaalde beteekenis, die welligt niet zou zijn miskend, in»dien het artikel onder de bepalingen van overgang ware »geplaatst; eene beteekenis, die ik in de opvatting van den »Minister evenmin wedervinde als in het gevoelen van den »Hoogen Raad.

»De Minister zeide ons eergisteren dat, volgens hem, art. »68 in de wet niet noodig zou zijn geweest, en dat hij het »ook welligt niet zou hebben voorgesteld. Mij schijnt ook »nu nog dat artikel allezins noodig. Volgens het gevoelen »van den Hoogen Raad bedoelt art. 68 uitsluitend verbindte»nissen, die, mijns inziens, daarin juist *niet* begrepen zijn.

»De wet tot regeling der onteigening van 1851 schreef in »artt. 65 tot 67 de wijze van handelen voor, te volgen wan»neer ten behoeve van aanleg, herstel of onderhoud van dijken »specie uit den grond moest worden weggenomen. Doch nu »rees de vraag: hoe zal het gaan met de tot hiertoe bestaande »verpligtingen om dergelijke specie te leveren? Die verplig»tingen waren afkomstig uit drieerlei bron: òf uit gewoonte, »òf uit verordening, òf uit overeenkomst. Aan de laatste, »verpligtingen uit overeenkomst, had de wetgever van 1851 »geene reden hoegenaamd te denken, want of de overeen»komst had plaats gehad honderd en meer jaren geleden, dan »of zij na uitvaardiging der wet wierd gesloten, het was ten »eenenmale onverschillig. De burgerlijke verbindtenis, daaruit »gesproten, beheerschte altijd in dat bijzonder geval de wet »van onteigening. Derhalve, wanneer de wetgever van 1851 »het noodig keurde van verpligtingen, tot dusver bestaande, »te gewagen, dan kon dit geene andere verpligtingen, dan »door gewoonte of verordening gevestigd, betreffen.

1) H. R. 7 Maart 1861, W. 2256;
Zuid Holland 7 Mei 1860, W. 2189;
Gorinchem 28 Junij 1859, W. 2108;
Nijmegen 26 Februarij 1856, W. 1749;
Gelderland 14 Januarij 1857, W. 1828.
H. R. 19 Februarij 1858, W. 1936.
2) Thorbecke. Bijblad 1860—1861, Tweede Kamer, bl. 669.

»Moest men het voortbestaan van dergelijke verpligtingen »verzekeren? Deed men dat niet, dan zou in al die gevallen, »waar nu krachtens die bestaande verpligtingen van een »bepaald stuk grond de specie kon worden genomen, volgens »de regelen van artt. 65 tot 67 moeten worden onteigend. »De wet kwam in de plaats van het regt of de magt waar»door die verpligtingen voorheen waren gevestigd. De vraag »was, zou men die reeds gevestigde verpligtingen handhaven? »De wetgever besloot, te regt, geloof ik, tot handhaving. En »daartoe alleen strekt art. 68.

»Wij hebben meer dergelijke artikelen in onze wetgeving. »Ik noem slechts art. 231 der gemeentewet. Dat artikel ver»klaart het onderhoud van wegen, straten en andere gemeen»tewerken voor een gemeentelast; doch behoudt de bestaande »wettige verpligtingen van anderen."

En verder: 1)

»Met betrekking tot het onderwerp van art. 68 is het »noodzakelijk, het regt of de magt, waardoor voorheen ver»pligtingen werden opgelegd, van die verpligtingen zelve te »onderscheiden. Art. 68 behoudt die verpligtingen, die be»paalde uitwerkselen, voor zooveel zij bij de afkondiging der »wet in wezen waren; doch de magt, het regt, waaruit zij »waren voortgevloeid, is en blijft afgeschaft."

2. Het artikel, gelijk het nu luidt, behelst niet een nieuw regt, maar is slechts eene verklaring van het oorspronkelijk artikel. Het moet dus geacht worden, van den aanvang af, deel uitgemaakt te hebben der onteigeningswet. Tegen de verbindbaarheid van het artikel in zijne tegenwoordige redactie kan dus niet met regt worden aangevoerd, dat het reeds afgeschafte »verordeningen" (hetgeen wel moet heeten: verpligtingen) weder doet herleven; noch dat het ongrondwettig is, en aan eene wet terugwerkende kracht geeft, 2) daargelaten dat dit laatste, al ware het zoo, nog niet aan de verbindbaarheid in den weg zou staan.

1) Bijblad 1860—1861, Tweede Kamer, bl. 675.
2) Aldus H. R. 28 Februarij 1868, W. 2995.
Zuid Holland, 29 Januarij 1866, W. 2994.
Tiel 17 Maart 1866, W. 2849, 2850.
Anders: Gorinchem 29 December 1863, W. 2549.
Zie ook Themis, 2de serie, XI, 169, XII, 20.

HOOFDSTUK II.

Over onteigening bij besmetting.

1. Overzigt.

De hier voorkomende regeling heeft betrekking op roerend zoowel als op onroerend goed.

De gestelde regels zijn zeer eenvoudig. Er heeft geenerlei administratieve voorbereiding plaats. De Koning neemt het besluit, of, waar de besmetting bijzonder eene provincie bedreigt, Gedeputeerde Staten, en in zeer dringende gevallen het gemeentebestuur. Het besluit moet alleen gegrond zijn op de verklaring van een deskundige.

De onteigening wordt gerigt tegen den eigenaar, de uitspraak der onteigening en bepaling der schadeloosstelling opgedragen aan den kantonregter, op eenvoudig verzoekschrift der onteigenende partij en na eene expertise. Alle termijnen zijn bij uitstek kort en kunnen nog worden verkort; eene eigenlijke instructie, conclusien, rapporten, pleidooijen hebben niet plaats. De formaliteiten, bij de andere onteigening door de tusschenkomst der regtbank en van den regtercommissaris noodzakelijk gemaakt, vervallen hier. Tegen het vonnis is geen voorziening toegelaten.

2. Wijziging der wet voor de gevallen van onteigening tot afwering van

a. *voor menschen besmettelijke ziekten.*

Ten aanzien van de onteigening bij voor menschen besmettelijke ziekten, heeft de wet van 4 December 1872, S. 134, wijziging gebragt.

In deze wet is tot de daar bedoelde onteigening van besmette of van besmetting verdachte voorwerpen, de burgemeester bevoegd verklaard. Overigens is de geheele regeling der wet van 1851 ook op deze onteigening van toepassing.

De ziekten waarop de wet van 4 December 1872, S. 134, van toepassing is, zijn, blijkens art. 1:

»*a*. Aziatische cholera;
»*b*. typhus en febris typhoïdea;
»*c*. pokken (variolae en varioloïdes);
»*d*. roodvonk;
»*e*. diphteritis;
»*f*. mazelen;
»*g*. dysenterie. 1)

1) De laatste ziekte krachtens de wet van 3 December 1874, S. 188.

»Een algemeene maatregel van inwendig bestuur kan deze »wet geheel of gedeeltelijk ook op andere ziekten voor een »bepaalden tijd in aan te wijzen gemeenten, in deelen van »het Rijk of het geheele Rijk van toepassing verklaren. Die »maatregel is niet langer verbindbaar dan gedurende een jaar »na zijne afkondiging, tenzij hij binnen dat tijdperk door de »wet bekrachtigd zij."

De bevoegdheid tot onteigening wordt gegeven in art. 5, luidende:

»De burgemeester is bevoegd, besmette of van besmetting »verdachte voorwerpen ten koste van de gemeente te doen »ontsmetten, of na voorafgaande onteigening te doen vernie»tigen. In zijn daartoe te nemen besluit worden de goederen, »die onteigend moeten worden, met opnoeming van de namen »der eigenaars, aangewezen en wordt daarin wijders melding »gemaakt van de schriftelijke verklaring van een geneeskun»dige, waaruit van de noodzakelijkheid der onteigening blijkt. »Het besluit wordt op de gebruikelijke wijze ter openbare »kennis gebragt. De in het besluit ter onteigening aangewezen »goederen worden door den burgemeester onmiddellijk in be»slag genomen.

»Artt. 70, 71 en 72 van de wet van 28 Augustus 1851 »(Staatsblad no. 125) zijn op deze onteigening toepasselijk."

Bij art. 14 der wet van 28 Maart 1877, S. 35, is hetzelfde bepaald ten aanzien der onteigening van voorwerpen in aanraking geweest met de zieken of lijken op uit zee aankomende schepen, wanneer deze schepen komen uit landen, door den Minister van Binnenlandsche Zaken besmet verklaard door pest, gele koorts of Aziatische cholera en andere bij algemeene maatregel van inwendig bestuur aangewezen ziekten, of wanneer een dezer ziekten tijdens de reis aan boord waargenomen wordt.

b. *besmettelijke veeziekten.*

Ten aanzien van de onteigening bij besmetting door veeziekten heeft de wet van 20 Julij 1870, S. 131, tot regeling van het veeartsenijkundig staatstoezigt en van de veeartsenijkundige politie, eene andere regeling ingevoerd.

Volgens die wet is de burgemeester verpligt te onteigenen overeenkomstig advies of aanwijzing van den districtsveearts of zijn plaatsvervanger. De onteigening wordt gerigt tegen den eigenaar, zijn gemagtigde, den houder of hoeder van het vee of der te onteigenen voorwerpen. De burgemeester benoemt vooraf een deskundige om het vee te waarderen. Neemt hij of de eigenaar met de waardering geen genoegen,

dan benoemt de kantonregter, op verzoek des burgemeesters twee andere deskundigen, die met den eersten bij meerderheid beslissen.

Voor verdacht vee wordt de volle waarde vergoed, voor aangetast vee de helft der waarde als gezond vee; de toestand wordt beoordeeld naar dien van den overgang in het bezit van den burgemeester. De prijs wordt den eigenaar aangeboden, of bij weigering of ontstentenis van dezen bij den gemeenteontvanger gedeponeerd. Van alle handelingen des burgemeesters wordt door hem procesverbaal opgemaakt. De eigenaar kan gedurende zes maanden de schadeloosstelling opvorderen bij den gemeenteontvanger, gedurende vijf jaren bij de consignatiekas.

De gemeente schiet de kosten voor, welke door het Rijk gedragen worden.

Ingeval van overtreding verliest de eigenaar aanspraak op de schadeloosstelling.

Onder vee wordt verstaan de eenhoevige en herkaauwende dieren en de varkens.

De wet van 2 Junij 1875, S. 94, heeft deze regeling ook van toepassing gemaakt op de paarden van het leger, met de vereischte wijzigingen.

Zij is ook van toepassing verklaard, bij de wet van 5 Junij 1875, S. 110, op de onteigening van voorwerpen, welke met dolle honden of katten in aanraking zijn geweest.

Deze onteigening in geval van besmetting door besmettelijke veeziekten onderscheidt zich dus van de gewone onteigening, hierin: dat de districtsveearts eigenlijk de onteigening beslist, hoewel de burgemeester formeel ze beveelt, en dat de schadeloosstelling wordt vastgesteld door deskundigen. De taak des regters bij de gewone onteigening, uitspraak der onteigening en vaststelling der schadeloosstelling, beperkt zich hier tot het benoemen van deskundigen. Eindelijk zijn er andere regels, waarnaar de waarde van het te onteigenen vee bepaald wordt. Onteigening van onroerend goed schijnt bij deze onteigening niet mogelijk, althans er is niet in voorzien, hoewel de bijzondere regeling bestemd is die der gewone onteigening te vervangen.

De gewone wet van onteigening geldt dus nog slechts voor alle andere gevallen dan onteigening bij besmetting door besmettelijke veeziekten, en met deze bijzonderheid, dat ingeval van besmettelijke ziekten voor menschen de burgemeester in den regel tot onteigening bevoegd is.

3. Karakter der onteigening bij besmetting.

1. Het werd reeds opgemerkt dat het hier eigenlijk geen onteigening geldt. De handeling wordt alleen daarom als onteigening beschouwd, omdat de Grondwet dit stellig bepaalt. Onteigening is inbezitneming, om met het in bezit genomen goed iets tot stand te brengen. De inbezitneming bij besmetting heeft daarentegen plaats om schade te weren, zij is inderdaad politiemaatregel. 1)

Men heeft dan ook elke andere handeling, hoewel in het wezen met inbezitneming bij besmetting gelijk, niet als onteigening beschouwd, zoodra men maar vrij meende te zijn van de bepaling der Grondwet.

Zoo wordt bij de wetten van 17 October 1865, S. 121, art. 2, en van 19 April 1867, S. 30, art. 13, vernietiging en onschadelijkmaking bevolen van hetgeen waarmede overtreden is, in geval van besmettelijke veeziekten, ja zelfs bij vrijspraak of ontslag van regtsvervolging, zonder onteigening. In art. 30 der wet van 20 Julij 1870, S. 131, wordt bepaald dat honden, die, in strijd met het gebod van vastleggen, losloopen, van wege de politie, zonder onteigening, kunnen worden gedood. Hetzelfde wordt ten aanzien van dolle honden bepaald door de wet van 5 Junij 1875, S. 110. In een aantal verordeningen komen bepalingen voor tot inbeslagneming en vernietiging van voor de gezondheid schadelijke voorwerpen, of van voorwerpen, waarmede men in overtreding is.

2. Karakter dezer onteigening is niet schadeloosstelling van hem, die door de besmetting schade lijdt, maar afwering van gevaar en schade te duchten van de besmetting. Het is bepaaldelijk bij besmettelijke veeziekten niet te doen om schadeloosstelling van de door de ramp getroffen veehouders, maar alleen om de besmetting te keeren. In een woord de onteigening is niet in het bijzonder maar in het algemeen belang. Zoodat niet alles onteigend moet worden wat voor den bezitter schadelijk is, maar alleen datgene wat noodig is om gevaar voor anderen te keeren.

In de praktijk is hiermede niet altijd voldoende rekening gehouden. 2)

Art. 69.

„Onteigening ter afwering eener gevreesde, of tot het

1) Vergelijk bl. 63, 65, volgende.
2) Bijblad 1862—1863, Tweede Kamer, bl. 215.

„stuiten van den voortgang eener aanwezige, besmetting heeft „plaats uit kracht van een besluit, door Ons genomen, ver„klarende dat daarvoor genoegzame reden bestaat. Wanneer „echter het gevaar slechts voor eene provincie in het bijzon„der te duchten is, kan die verklaring ook bij besluit van „Gedeputeerde Staten geschieden.

„In zeer dringende gevallen kunnen de gemeentebesturen „hiertoe overgaan, mits van hun besluit binnen twee maal „vier en twintig uren aan Gedeputeerde Staten kennis ge„vende.

„In het besluit, zoo van Ons, als van Gedeputeerde „Staten of van het gemeentebestuur, worden de goederen, „die onteigend moeten worden, met opnoeming van de na„men der eigenaars, aangewezen, en wordt daarin wijders „melding gemaakt van de schriftelijke verklaring van eenen „deskundige, waaruit van de noodzakelijkheid dier onteige„ning blijkt.

„Het besluit wordt op de gebruikelijke wijze ter openbare „kennis gebragt, en in een of meer daarbij aan te wijzen „dagbladen geplaatst.

„Indien het besluit de onteigening betreft van besmette „of van besmetting verdachte voorwerpen, kunnen die voor„werpen onmiddellijk of later door of van wege het bestuur, „met de onteigening belast, worden in beslag genomen.

„Gedeputeerde Staten kunnen de toepassing van hun be„sluit aan de gemeentebesturen opdragen."

1. De wet van 20 Julij 1870, S. 131, bevat de volgende artikelen:

Art. 16.

»Bij aangifte eener besmettelijke veeziekte door den eige»naar, houder of hoeder, of wanneer een stuk vee vermoed »wordt door eene besmettelijke ziekte te zijn aangetast, doet »de burgemeester onverwijld door den districtsveearts of, bij »afwezigheid van dezen en van een districtsveearts plaatsver»vanger, in spoedeischende gevallen door eenen geexamineer»den veearts het zieke vee, of dat vermoed wordt ziek te »zijn, onderzoeken. Deze geeft daarvan aan den burgemeester

»schriftelijk verslag, en, zoo het geval hem blijkt van een »besmettelijken aard te zijn, brengt hij daarbij advies uit »omtrent de te nemen maatregelen tot beteugeling der ziekte, »aan welk advies de burgemeester verpligt is, overeenkomstig »de bepalingen dezer wet, onverwijld gevolg te geven, be»houdens zijn beroep op Onzen Minister van Binnenlandsche »Zaken.

»In gevallen van twijfelachtigen aard wordt aan Onzen »Minister van Binnenlandsche Zaken terstond kennis gege»ven. Deze beveelt een onderzoek en schrijft alle die bij de »wet bevolen maatregelen voor, welke door hem noodzakelijk »worden geacht.

Art. 23.

»Onverminderd de bepalingen der wet van 28 Augustus »1851, (Staatsblad n°. 125) voor alle andere gevallen van »onteigening dan die van besmetting bij veeziekten, wordt, »wanneer afmaking van vee noodig is, het besluit daartoe »genomen door den burgemeester. Het vermeldt den eigenaar »van het vee of houdt de verklaring in, dat de eigenaar den »burgemeester onbekend is, en omschrijft het vee; het be»veelt de onmiddellijke inbeslagneming daarvan en moet »berusten op het verslag van den districtsveearts in art. 16 »bedoeld."

2. In den aanhef van art. 69 wordt de kring dezer onteigening volkomen juist omschreven. Het is een maatregel om gevaar voor anderen te keeren, het is geen verzekering van de veehouders tegen schade.

De onteigening is een uiterste maatregel, alleen te nemen, als de voorwaarden daartoe aanwezig zijn. Aan eene onteigening op te ruime schaal werd door eene circulaire van den Minister van Binnenlandsche Zaken van Februarij 1862 een einde gemaakt. Gelijk de Minister mededeelde, onteigende men dikwijls op verlangen van den veehouder, die veel meer belang had bij onteigening dan bij behoud van zijn vee. 1)

Het is de vraag of het eene doeltreffende regeling is om, gelijk bij de wet van 1870 geschiedt, den burgemeester te verpligten het advies van den districtsveearts te volgen en niet zelfstandig te laten handelen.

3. Het advies van deskundigen is, in de wet van 1851 en in die van 1872 betreffende de voor menschen besmettelijke ziekten, de regtvaardiging voor het besluit tot onteigening,

1) Bijlagen 1862—1863, Tweede Kamer, bl. 215.

een waarborg tegen willekeur. In de wet van 1870 gaat het advies veel verder en is verpligtend voor den burgemeester.

4. De wetten van 1851 en 1872 rigten de onteigening tegen den eigenaar. De wet van 1870 tegen den eigenaar, houder of hoeder.

Art. 70.

„Bij gebreke van minnelijke schikking dient, in het geval „van het voorgaand artikel, het bestuur, met de onteigening „belast, een verzoekschrift aan den kantonregter in, strek„kende dat de onteigening door hem worde uitgesproken en „de schadeloosstelling bepaald.

„Bij het verzoekschrift moet het besluit, volgens het voor„gaand artikel genomen, worden overgelegd.

„De kantonregter benoemt daarop onmiddellijk een of „meer deskundigen, in oneffen getale, welke, na beedigd „te zijn, hun oordeel omtrent de hoegrootheid der schade„loosstelling uitbrengen.

Art. 71.

„De kantonregter is met zijnen griffier bij het onderzoek „der deskundigen tegenwoordig. Hij laat terstond van hunne „meening en de gronden, daarvoor door hen aangevoerd, „door zijnen griffier procesverbaal opmaken, en bepaalt on„middellijk daarna of uiterlijk drie maal vier en twintig uren „later, de verschuldigde schadevergoeding.

„De eigenaar wordt, indien hij binnen de gemeente woont, „waar het onderzoek moet plaats hebben, door den kan„tonregter, zooveel noodig schriftelijk, uitgenoodigd, bij het „onderzoek der deskundigen tegenwoordig te zijn; desgelijks, „indien het de onteigening van een besmet voorwerp geldt, „de personen bij welke het gevonden is.

„Derde belanghebbenden kunnen bij het onderzoek tegen„woordig zijn, ten einde ook hunne schade te doen begrooten.

„De artt. 29 en 33 zijn ook hier toepasselijk, behoudens „dat hetgeen dáár van den regtercommissaris gezegd is, op „den kantonregter toepasselijk wordt.

„Geenerlei andere formaliteiten behoeven hier in acht te „worden genomen.

„De termijnen worden, naar gelang der omstandigheden, „door den kantonregter, des noods van uur tot uur, bepaald.

„Tegen het vonnis des kantonregters, waarbij de ontei„gening is uitgesproken, wordt noch verzet, noch hooger „beroep, noch beroep in cassatie toegelaten.

Art. 72.

„De overgang van den eigendom, voor zooverre het roe„rende goederen betreft, heeft niet plaats, dan nadat van „wege het bestuur, met de onteigening belast, de schade„loosstelling is betaald of geconsigneerd; het laatste, wan„neer binnen de gemeente, waar het onteigende goed zich „bevindt, de gelegenheid ontbreekt de betaling te doen, of „de onteigende weigeren mogt op het hem gedane aanbod „de schadevergoeding te ontvangen, of wel, wanneer er be„slag op die penningen mogt zijn gelegd. Art. 55 is ook „hier van toepassing.

„Bij onroerende goederen gelden de bepalingen van het „vierde hoofdstuk van den eersten titel, behoudens dat „hetgeen dáár van den president der regtbank gezegd is, „op den kantonregter toepasselijk wordt, en de overlegging „van de verklaringen des griffiers, in art. 57 voorgeschre„ven, vervalt.

„De schadeloosstelling wordt door het bestuur, met de „onteigening belast, voorgeschoten en komt ten laste van „den Staat. In die provincien echter waar provinciale belas„tingen tot het te keer gaan der besmetting worden gehe„ven, komen de kosten ten laste der provincie."

1. De wet van 20 Julij 1870, S. 131, bevat de volgende bepalingen:

Art. 24.

»De afmaking geschiedt niet dan na voorafgaande ontei»gening.

»Alvorens tot onteigening ter afmaking over te gaan, be-»noemt de burgemeester een deskundige om het vee te waar-»deren, waarbij moet worden in acht genomen, dat voor »verdacht vee de volle waarde, voor vee, door eene besmet-»telijke ziekte aangetast, de helft der waarde, die het in »gezonden toestand zou hebben, wordt berekend.

»De toestand van ziek of verdacht wordt, wat de vergoe-»ding betreft, beoordeeld naar het oogenblik, dat het vee »in het bezit van den burgemeester overgaat.

»Wanneer de burgemeester of de eigenaar of beiden geen »genoegen nemen met de waardering (van welke omstan-»digheid de burgemeester in zijn straks te noemen proces-»verbaal melding maakt), benoemt de kantonregter terstond »bij eenvoudige beschikking, op een verzoek van den bur-»gemeester, twee deskundigen, die met den eersten deskun-»dige beslissen bij meerderheid.

»De, hetzij volgens het tweede of volgens het vierde lid »van dit artikel, getaxeerde prijs wordt den eigenaar aange-»boden en, bij weigering of ontstentenis van den eigenaar, »in handen van den gemeenteontvanger gedeponeerd. Voor »het doen der in dit artikel vermelde aanbieding zijn de vor-»men, voorgeschreven bij het Burgerlijk Wetboek en het Wet-»boek van Burgerlijke Regtsvordering, niet toepasselijk; de »aanbieding wordt, evenals de andere in dit artikel genoemde »handelingen des burgemeesters, of die, waarbij deze tegen-»woordig is, geconstateerd bij procesverbaal van den burge-»meester, op zijn ambtseed opgemaakt.

»Zoowel de burgemeester als de eigenaar kan vorderen, »dat de deskundige of ieder der deskundigen, alvorens te »waarderen, den eed of de belofte aflegge van naar zijn beste »weten de waardering te zullen doen. Deze eed of belofte »wordt in handen van den burgemeester afgelegd.

»Bij afwezigheid van den eigenaar, wordt hij, ten opzigte »der bepalingen van dit artikel, vervangen door zijnen ge-»magtigde ter plaatse, waar het vee zich bevindt, of, zoo »deze ontbreekt, door den houder of hoeder van het vee. De »koopprijs wordt evenwel ten behoeve van afwezige eige-»naars altijd gedeponeerd bij den gemeenteontvanger.

Art. 25.

»Wanneer tot afmaking moet worden overgegaan, of ziek-»tegevallen zijn voorgekomen, die daartoe aanleiding hadden »kunnen geven, is de burgemeester verpligt te onteigenen »en te vernietigen de voorwerpen, door den districtsveearts of, »bij afwezigheid van dezen en van een districtsveearts plaats-»vervanger, in spoedeischende gevallen door eenen geexami-

»neerden veearts aan te wijzen. Deze onteigening geschiedt »op de wijze, in art. 24 vermeld. Het besluit daartoe wordt »genomen op gelijke wijze als dat, in art. 23 bedoeld, en »daarbij kan de inbeslagneming der voorwerpen bevolen »worden.

Art. 26.

»De eigenaar van volgens deze wet afgemaakt vee of van »onteigende voorwerpen, in art. 25 genoemd, die den aan»geboden prijs niet heeft aangenomen, kan dien nog gedu»rende zes maanden bij den gemeenteontvanger in ontvang »nemen.

»Na verloop van dezen termijn wordt de som in de kas »der geregtelijke en vrijwillige consignatien gestort. Het »bewijs van uitbetaling aan den regthebbende of van storting »in de consignatiekas wordt door den gemeenteontvanger aan »de Algemeene Rekenkamer gezonden.

»Voor het overbrengen der gelden naar de consignatiekas »zijn de vormen, voorgeschreven bij art. 1442 van het Bur»gerlijk Wetboek, niet toepasselijk.

»De onteigende kan zich, gedurende vijf jaren na de con»signatie, aan de consignatiekas aanmelden om alsnog de som »te ontvangen. In dat geval worden hem de kosten van »overbrenging in consignatie, door het Rijk voorgeschoten, »gekort.

»Na verloop van deze vijf jaren is de vordering van den »eigenaar verjaard en vervalt de som aan het Rijk. De kosten »blijven in dat geval ten laste van het Rijk.

Art. 27.

»De aanspraak op vergoeding wegens de onteigeningen »krachtens de artt. 24 en 25 vervalt, wanneer de bij art. 13 »voorgeschreven aangifte of de bij art. 14 voorgeschreven »afzondering is verzuimd, of wanneer de eigenaar binnen »den verboden termijn vee heeft gebragt of doen brengen op »stallen, hoeven of weiden, waar eene besmettelijke ziekte »heeft geheerscht, of op eenige andere wijze zijn vee opzet»telijk in verdachten toestand heeft gebragt of doen brengen.

»Ingeval van bevinding van een dezer misdrijven, wordt »de vergoeding wel volgens artt. 24 en 25 bepaald, maar »bij den gemeenteontvanger gesequestreerd tot na afloop van »die strafzaak.

»Ingeval van vrijspraak of van ontslag van regtsvervolging »begint de termijn, vermeld in de eerste alinea van art. 26, »van de uitspraak van het eindvonnis.

»In dat geval zendt de gemeenteontvanger met de qui-

»tantie van den onteigende een ongezegeld afschrift van het »eindvonnis, waarbij de strafzaak in diens voordeel is uitge- »wezen, aan de Algemeene Rekenkamer." 1)

2. Deze regeling onderscheidt zich van die der wet van 1851 hoofdzakelijk hierin, *a.* dat alleen door den burgemeester het besluit genomen wordt, *b.* dat de uitspraak der onteigening en de vaststelling der schadeloosstelling geschiedt zonder medewerking van den regter, maar het eerste door den burgemeester, het laatste door deskundigen.

3. Onteigening van onroerend goed bij besmetting door veeziekten, schijnt voortaan niet meer mogelijk. Althans zijn de bepalingen der wet van 1870 op onteigening van onroerend goed niet toepasselijk; art. 24 handelt slechts over vee dat afgemaakt wordt en art. 25 over te vernietigen voorwerpen. Aan den anderen kant is, blijkens den aanhef van art. 23 en de gewisselde stukken, de nieuwe regeling bestemd om die der wet van 1851, voor het geval van onteigening door besmettelijke veeziekten, te vervangen.

4. Bij de nieuwe wet worden bijzondere regelen voor de schadeloosstelling bepaald. Voor verdacht vee wordt de volle waarde, voor aangetast vee de helft der waarde, die het, gezond, zoude hebben, vergoed. Eene bedenkelijke afwijking van het beginsel dat alleen de waarde van het ontnomen voorwerp, bij onteigening, behoort te worden vergoed. Elke hoogere vergoeding rust op geen grond en is dus willekeurig. Eene premie op het in verdachten toestand verkeeren, moet de regeling verlammend werken op de veerkracht van den veehouder, waar hij voor de gezondheid van zijn vee te zorgen heeft. De bepaling werd niet zonder strijd aangenomen. 2)

5. Op bladz. 292 werd reeds opgemerkt, dat geene onteigening en schadeloosstelling te pas komt, dan waar dit ter wering van besmetting vereischt wordt; de onteigening geschiedt bepaaldelijk niet om de veehouders schadeloos te stellen.

De bepalingen der nieuwe wet, volgens welke de aanspraak op schadeloosstelling vervalt, bij verzuim van aangifte, afzondering, bij verboden vervoer, sluiten zich hierbij aan.

1) In art. 28 worden eenige nieuwe regelen gesteld omtrent het voorschieten der kosten door de gemeenten, en der verstrekkingen in rekening door de schatkist, waar de gemeentekas ontoereikend blijkt.

2) Bijblad 1869—1870, Tweede Kamer, bl. 1826—1829.

De Hooge Raad maakte uit, 1) dat de beslissing, of het verzuim bestaat, uitsluitend staat ter beoordeeling van den strafregter, zoodat, waar deze vrijspreekt of ontslaat van regtsvervolging, de schadeloosstelling niet meer, op grond van het beweerd verzuim geweigerd worden kan.

Bij verschillende uitspraken werd beslist, dat art. 14 der wet van 1870, afzondering bevelende, slechts ziet op het geval dat het vee is op stal, bij de kudde of in het land van den eigenaar, alzoo alvorens er eenig vervoer plaats heeft, dus niet als het vee ter markt is; in dat geval is de eigenaar slechts verpligt tot aangifte. 2)

6. In een geval, waarin de onteigenende partij verzuimd had de kosten, waarin zij op de interventie van den medeeigenaar veroordeeld was, met de schadeloosstelling aan te bieden en te consigneren, werd door het Geregtshof te Arnhem de inbezitstelling, krachtens bevelschrift van den president der regtbank, als eene onregtmatige daad beschouwd, welke tot schadevergoeding verpligt. 3) Het Hof neemt aan dat aanbod en consignatie der schadeloosstelling onvermijdelijke voorwaarde voor eene wettige inbezitstelling is, en dat dit aanbod en deze consignatie, daar zij op de wijze, bij het Burgerlijk Wetboek voorgeschreven, moet geschieden, niet geldig is, tenzij tevens de kosten, waarin de onteigenende partij, ook op de interventie van den medeeigenaar, veroordeeld is, aangeboden zijn.

7. Geen beediging van deskundigen, dan waar burgemeester of eigenaar dit verlangen, volgens de wet van 1870. 4)

8. De redenen voor de bepaling, volgens welke de kosten der onteigening tot afwering van besmetting ten laste van het Rijk komen, werden door den Minister aldus ontwikkeld: 5)

»Ik erken, Mijne Heeren, ik ben niet dan na lange over»weging gekomen tot het besluit om het voorstel zóó te doen, »als nu is geschied. De kosten kunnen gebragt worden ten

1) H. R. 4 Mei 1877, W. 4111.

2) Groningen 25 October 1876, W. 4058.
Hoorn 7 Februarij 1877, W. 4148.

3) Arnhem, geregtshof, 30 Junij 1880. Deze aanteekening behoort te huis op de artt. 56 en 57. De uitspraak kwam eerst ter mijner kennis, toen tot hiertoe reeds was afgedrukt. Van daar dat zij hier voorkomt.

4) Afgemaakt en begraven onteigend vee, is geene res derelicta en dus diefstal daarvan mogelijk.
H. R. 14 Januarij 1868, W. 2976.

5) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1238[a].

»laste van de provincie, maar het kan niet anders gebeuren »dan bij de wet. Voor het brengen dier kosten op de pro»vinciale begrooting, pleiten deze en gene redenen. Daarvoor »pleit, zoo het mij voorkomt, vooral dit, dat dergelijke »rampen, dergelijke buitengewone maatregelen van onteige»ning, meestal slechts in sommige provincien noodig worden, »terwijl de meeste provincien van de ramp verschoond blij»ven. In zooverre zou de zaak als een provinciale last, als »eene provinciale ramp kunnen worden beschouwd en be»handeld. Maar er pleit, dunkt mij, meer dan eene reden »tegen, en die redenen, die er tegen pleiten, hebben mij »overgehaald.

»Vooreerst, het geldt hier een belang, waarbij de provincie, »door dergelijke besmetting getroffen, wel in de eerste plaats »is betrokken, maar dat toch in de gevolgen kan zijn en »meest altoos is een algemeen belang. Er moet ook in het »belang der overige provincien worden gewaakt, dat die »ziekte zich niet uitbreide. En zoo nu onteigening noodig is »om de verspreiding tegen te gaan, dan is de onteigening »een maatregel van algemeen nut en algemeen belang.

»In de tweede plaats, de onteigening, zoo zij bevolen »wordt, zal worden bevolen in verband met eene wet, die »bij mijn departement is ontworpen en bij de hervatting van »de zittingen der Staten Generaal zal worden voorgesteld; »eene wet houdende politiemaatregelen in geval van besmet»ting; en ik geloof niemand twijfelt er aan, dat zulke poli»tiemaatregelen worden vereischt. Welnu, zoodanige ontei»gening, als waarvan hier sprake is, zal dan uitvoering zijn »van algemeene voorschriften van politie, en het schijnt als »algemeene regel te moeten gelden, dat de kosten daarvan »worden gebragt ten laste van de schatkist.

»In de derde plaats, acht ik het volstrekt niet wensche»lijk, eenige aanleiding te laten tot uitbreiding der provin»ciale kassen. Ik wensch de provinciale finantiele huishouding »binnen de naauwste perken te besluiten, en wanneer deze »last nu gelegd wierd op de provincie, dan zou die provin»ciale finantiele huishouding eene aanmerkelijke uitbreiding »kunnen erlangen.

»Daarbij komt nu nog ten laatste deze reden, eene, zoo mij »voorkomt, insgelijks klemmende reden van publieke dienst. »Ik wil volstrekt niet beslissen dat het, om zulke besmet»telijke ziekten tegen te gaan, noodig is zijne toevlugt tot »dergelijke onteigening te nemen met oogmerk om het vee »af te maken. Het is mij voorgekomen, dat veel pleit voor »de meening van diegenen, die zeggen: »»Laat aan de zaak »»haren loop; gij zult toch met het nemen van zulke bui-

»»tengewone maatregelen het doel niet bereiken."" Maar ik »wil die vraag nu niet beslissen; ik wil aannemen, dat men, »om de ziekte tegen te gaan, hetzij in sommige bijzondere »gevallen, hetzij bij een algemeenen maatregel, in het publiek »belang moet besluiten tot de onteigening om het vee te doen »afmaken. Welnu, wanneer dat noodig zal zijn, zal dan de »uitvoering, die toch toevertrouwd moet blijven aan de pro- »vinciale en gemeentebesturen, niet veel beter zijn verzekerd, »wanneer de kosten van die uitvoering ten laste van de »schatkist komen, dan wanneer zij blijven ten laste van de »provincie? Zoo men, om het zoo eens uit te drukken, ten »koste van de beurs van een ander een kostbaren maatregel »mag nemen, zal men zich niet lang bedenken, althans niet »zoolang als wanneer men zelf de kosten moet dragen. En nu »komt het er juist op aan, dat men niet aarzelt, niet toeft, »wanneer het besluit tot onteigening genomen is. De berei- »king van het doel is dus beter verzekerd of gewaarborgd, »wanneer dit beginsel hier in het algemeen wordt gesteld."

En vervolgens: 1)

»Maar in de tweede plaats vestig ik de aandacht daarop, »dat hier wel is gezegd, dat in geval van onteigening de »kosten zullen komen ten laste van den Staat; maar alleen »bij die politiemaatregelen, die van staatswege worden voor- »geschreven. Wordt nu onteigening, met het doel om het »vee af te maken, door den wetgever beschouwd als een »maatregel, òf niet te nemen, òf zeer zeldzaam te nemen, »dan zal het regt om dien maatregel te nemen bij die poli- »tiebepalingen uitstekend worden beperkt. En wanneer nu »de provinciale Staten in gewesten, door die besmettelijke »veeziekte bijzonder geteisterd, oordeelen dat er krachtige »maatregelen tot stuiting van het kwaad moeten worden »genomen, dan zullen zij geene genoegzame ondersteuning »vinden in de wet. Zij zullen dan doen gelijk de Staten van »Groningen en de Staten van Friesland hebben gedaan; zij »zullen zich, in het belang der provincie, verpligt rekenen, »om een maatregel te nemen, die werken zal over de ge- »heele provincie, eene krachtige provinciale verordening »maken. Maar in dat geval is het natuurlijk, dat de schade- »vergoeding zal moeten komen ten laste van de provinciale »fondsen, omdat dan de schadeloosstelling niet zal gegeven »worden ten gevolge van rijksvoorschriften, maar ten gevolge »van provinciale voorschriften."

1) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1238[4].

TITEL III.

Over onteigening bij oorlog, brand of watersnood.

Overzigt.

De derde soort van onteigening, waarbij noch voorafgaande verklaring van het algemeen nut, noch voorafgaande schadeloosstelling in aanmerking komt. Alle administratieve voorbereiding en procedure tot uitspraak der onteigening of vaststelling der schadevergoeding vervalt dus. Geen andere regels dan om te verklaren wie bevoegd is tot de onteigening, in welke gevallen zij geoorloofd is, en hoe de schadeloosstelling wordt betaald.

Deze onteigening is slechts van toepassing bij oorlog, brand of watersnood. Ware de bepaling der Grondwet logisch, dan zoude deze vorm van onteigening in alle gevallen van dringenden aard voorgeschreven zijn. De wetgever was echter aan de bepaling der Grondwet gebonden.

Oorlog en watersnood. Dat wil zeggen de onteigeningen bij landsverdediging of waterkeering, welke van dringenden aard zijn, blijkens de bepalingen in art. 73 van hetgeen onder oorlog en watersnood te verstaan is. Bij onteigening, ten behoeve van vestingbouw en waterkeering in gewone omstandigheden, moet dus voorafgaande schadeloosstelling gegeven worden; waar onverwijlde inbezitneming gevorderd wordt, is men geheel vrij, zoowel van voorafgaande verklaring van het algemeen nut, als van voorafgaande schadeloosstelling.

Art. 73.

„Wanneer in geval van oorlog, brand of watersnood, oogen„blikkelijke inbezitneming volstrekt noodzakelijk geacht wordt, „kan deze op last van de hoogste burgerlijke of militaire „overheid, ter plaatse aanwezig, geschieden.

„Ingeval van watersnood kan die last ook door de be„trokken collegien en besturen, in artt. 1 en 2 der wet van „den 9 October 1841 (Staatsblad n°. 42) vermeld, of door „de hoofden dier collegien en besturen, gelijk door hunne „daartoe gemagtigde leden, worden gegeven.

„Door oorlog wordt hier niet enkel openbaar verklaarde oor„log, maar ook het geval verstaan, waarin vestingen of ver„sterkte plaatsen in staat van oorlog of van beleg zijn gesteld.

„Door watersnood wordt niet enkel het geval verstaan, „dat dijken zijn doorgebroken of overstroomingen hebben „plaats gehad, maar ook dat van dringend of dreigend ge„vaar voor doorbraak of overstrooming.

„De eigendom gaat onmiddellijk op dengene over, in „wiens naam de inbezitneming is geschied, vrij van alle „lasten en regten daarop rustende. Alle in art. 60 genoemde „lasten of belastingen, waarmede het onteigende goed is be„zwaard, gaan van den dag der inbezitneming op hem over.

Art. 74.

„Zoodra mogelijk na de onteigening, moet degene, die „haar bevolen heeft, aan de onteigenden geregtelijk eene „schadevergoeding doen aanbieden, of in de gevallen, in art. „58 genoemd, consigneren.

„Indien dit aanbod of die consignatie niet binnen drie „maanden is geschied, alsmede wanneer met het aangebo„dene of geconsigneerde geen genoegen wordt genomen, kan „de schadevergoeding in regten door de onteigenden worden „gevorderd.

„In het eerste geval kan de Staat, de provincie, de ge„meente of het waterschap de bedoelde schadeloosstelling „van hen, die de onteigening gelast hebben, persoonlijk „terugvorderen, ten ware het verzuim buiten hunne schuld „mogt hebben plaats gehad.

Art. 75.

„De wettelijke interessen der verschuldigde schadevergoe„ding moeten van den dag der inbezitneming aan de ont„eigenden worden betaald.”

1. De bepaling door de wet gegeven van oorlog en watersnood breidt den kring, waarin deze soort van onteigening

toepasselijk is, uit tot de gevallen, welke onverwijlde inbezitneming vorderen. Zij wordt hierdoor, in het algemeen, de onteigening in gevallen van dringenden aard ten behoeve van vestingbouw en waterkeering. 1)

2. Van oorlog geeft de wet van 29 Maart 1877, S. 53, betrekkelijk de inkwartieringen en het onderhoud van krijgsvolk, de transporten en leverantien voor het leger en de vestingen, eene andere bepaling. Daaronder wordt, volgens art. 31, ook het geval begrepen, waarin de militie wegens oorlogsgevaar buitengewoon onder de wapenen geroepen en gehouden wordt.

3. De heer van Eck vroeg bij dit artikel of voor onderwaterzetting bij oorlog geen schadevergoeding moest worden toegekend. Hij erkende dat het daarbij geen onteigening gold, omdat niet het geheele goed, maar het genot daarvan slechts ontnomen werd. 2)

De Minister antwoordde: 3)

»Ik zal eerst den geachten spreker uit Zeeland antwoor»den, dat, mijns inziens, bij deze wet in geen geval derge»lijke regeling zou kunnen te pas komen. De geachte spreker »heeft zich wel beroepen op art. 65, maar dat artikel ziet op »een geheel ander geval. Hij spreekt van het onder water »zetten van gronden, en art. 65 ziet op het geval van wer»kelijke onteigening, schoon niet van onroerend maar van »roerend goed. Binnen die grenzen van onteigening moet deze »wet, mijns inziens, blijven. 4)

»De tweede vraag, door den geachten spreker gedaan, zou »ik op dit oogenblik niet durven beantwoorden. Ik heb niet »doorgedacht over de vraag, of bij eene andere wet, eene »wet, die het uitvloeisel zal zijn van art. 187 der Grondwet, »schadeloosstelling behoort te worden verzekerd in dat geval. »Ik kan op dit oogenblik daarop geen antwoord geven. Eerst »zou ik moeten nagaan het vestingregt in het algemeen, de »verschillende belangen en regten, die daarmede in verband »staan, om ja of neen te kunnen zeggen. In allen gevalle kan »dergelijke schadevergoeding, ook wanneer zij behoorde te »worden toegekend, niet bij deze wet worden geregeld," 5)

1) Zie ter bepaling van het gebied, waarop de bepalingen betreffende watersnood van toepassing zijn, bl. 268 en volgende.

2) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1235.

3) Bijblad 1850—1851, Tweede Kamer, bl. 1238.

4) Vergelijk het hierboven op bl. 50 en 52 betoogde.

5) Vergelijk hierboven bl. 231, waar de vraag behandeld wordt, of, krachtens deze wet, de schade, veroorzaakt door het werk, moet worden vergoed. Die vraag moet ontkend worden op denzelfden grond, waarop de Minister zich hier beroept.

De heer van Nispen van Pannerden vestigde de aandacht op de inundatien door overlaten.

De Minister antwoordde: 1)

»In de vierde plaats heeft de geachte spreker gewaagd »van inundatie in gewone tijden. Dat is een onderwerp, »Mijne Heeren, mijns inziens, vreemd aan deze wet, want »inundatie is geene onteigening. Het land kan geinundeerd »zijn en toch blijft de eigenaar in zijn bezit. 2) In hoeverre »daaromtrent bepaaldelijk eene nadere wet zal worden voor»gedragen, kan ik nu niet zeggen. Alleen dit meen ik in het »algemeen wel te kunnen zeggen, dat, mijns inziens, de »regeling van het al dan niet verleenen van schadevergoeding »wegens inundatie in gewone tijden zal moeten plaats hebben »bij de wet, regelende het bestuur van den waterstaat."

4. De regels, omtrent het in staat van oorlog of beleg stellen, vindt men in de nog geldende fransche wet van 10 Julij 1791, en het keizerlijk decreet van 24 December 1811.

Art. 76.

„Wanneer hij in wiens naam de onteigening gelast is, „den eigendom van het goed niet langer voor het beoogde „doel noodig acht, en er nog geene drie jaren sedert de „onteigening verloopen zijn, is de onteigende, bij voorkeur „boven alle anderen, tegen betaling van den prijs, door des„kundigen te begrooten, tot de verkrijging daarvan gereg„tigd."

Deze bepaling staat verkeerdelijk in den titel: »Over ont»eigening bij oorlog, brand of watersnood," daar zij toch zonder eenigen twijfel voor alle gevallen van onteigening gelden moet. Intusschen werd, om de letterknechterij, welke van wege deze reden de niet toepasselijkheid mogt beweren, te voorkomen, in een geval van gewone onteigening voorzien bij de wet van 22 December 1865, S. 144. 3)

De bepaling is even ontwijfelbaar van toepassing, zoowel op het geval van geregtelijke onteigening als van afstand bij minnelijke schikking.

1) Bijblad 1850—1851, Eerste Kamer, bl. 206, 210.
2) Vergelijk het hierboven op bl. 50 en 52 betoogde.
3) Bijblad 1865—1866, Eerste Kamer, bl. 42, 70[3].
Bijblad 1864—1865, Eerste Kamer, bl. 218[4].

SLOTBEPALINGEN.

Art. 77.

„Op de gevallen, waarin volgens art. 187 der Grondwet „moet worden voorzien, is deze wet niet toepasselijk."

In die gevallen is voorzien bij de wet van 29 Maart 1877, S. 53.

Art. 78.

„De wet van 29 Mei 1841 (Staatsblad nº. 19) is ingetrokken.

„Zij blijft intusschen toepasselijk op regtsvorderingen tot „onteigening vóór de afkondiging dezer wet aangevangen.

„Het zal desniettemin aan de onteigenende partij vrijstaan, „van hare volgens de vorige wet aangevangen regtsvorde- „ring, zoolang nog geen vonnis in de zaak is gewezen, „afstand te doen en eene nieuwe volgens deze wet in te „stellen. In dat geval moet zij alle kosten, door de weder- „partij tot op het doen van dien afstand gemaakt, betalen.

„Zij kan tot die betaling genoodzaakt worden op het „enkel bevelschrift van den voorzitter der arrondissements- „regtbank, gesteld aan den voet van den door de weder- „partij opgemaakten staat van kosten.

„Dit bevelschrift is uitvoerbaar bij voorraad."

1. Betrekking tot art. 2 der wet van 9 October 1841, S. 42. Van hetgeen sub 1º. en 2º. in dat artikel voorgeschreven wordt, wijkt deze wet nergens af. Art. 2, 1º. en 2º. der wet van 9 October 1841 omschrijft de magt der waterschapsbesturen. Deze zullen, zoowel na als voor de onteigeningswet, naar dat voorschrift kunnen handelen.

De Minister merkte daaromtrent op: 1)

»Bij de verklaring in art. 73 opgenomen, zullen de water- »schapsbesturen in de toepassing van nº. 1 en 2 van art. 2 »der wet van 9 October 1841 niet worden gestoord, en zal, »voor gelijke gevallen, hetzelfde regt aan het algemeen be- »stuur van den waterstaat zijn verleend."

Alleen wordt van nₒ. 3 van art. 2 der wet van 9 October

1) Bijblad 1850—1851, Bijlagen, bl. 737.

1841, ten deele door de onteigeningswet afgeweken. Bij n°. 3 wordt de bevoegdheid tot aardhaling gegeven, zonder daarbij gevoegd gebod tot voorafgaande schadeloosstelling.

Ten gevolge van de bepaling in de onteigeningswet van hetgeen onder watersnood begrepen is, zal de bevoegdheid, gelijk zij in art. 2, n°. 3 der wet van 1841 gegeven is, in gevallen van dringenden aard blijven bestaan.

Alleen in gewone gevallen van aardhaling, zullen ingevolge de onteigeningswet, de aldaar voorgeschreven vormen opgevolgd en voorafgaande schadeloosstelling moeten gegeven worden, en wordt dus in zooverre van de wet van 1841 afgeweken. 1)

De Minister zeide hieromtrent: 2)

»De derde vraag van den geachter spreker was, of ten »gevolge van de aanneming van dit ontwerp, art. 2 van de »wet van 9 October 1841 zou vervallen? Ik geloof, dat art. »2 in het algemeen zal blijven, maar er zal eene verandering »komen ten aanzien van n°. 3 van dat artikel, ten aanzien »namelijk van de bepaling, dat men aarde zal mogen halen »ter naaster lage en minste schade, behoudens behoorlijke »schadevergoeding, zoo mogelijk vooraf te begrooten. Die »verandering, welke deze wet in de wet van 1841 maakt, »is een onvermijdelijk gevolg van art. 147 der Grondwet, en »de betrekking in dit opzigt van dit ontwerp tot n°. 3 van »art. 2 van de wet van 1841 is duidelijk aangewezen in de »stukken met de Tweede Kamer der Staten-Generaal gewis»seld. Daar had men zich ook, zoo mij voorkwam, een over»dreven begrip gevormd van de afschaffende kracht van deze »wet met betrekking tot die wet van 1841. Inderdaad be»perkt zich hetgeen in de wet van 1841 vervalt of vervallen »zal, tot zeer weinig."

2. Art. 3 der wet van 24 Februarij 1806 bepaalt:

»Een ieder zal in zijn welhebbend regt van aanwas van »en tot gronden, of van en tot opgekomen platen, gehand»haafd worden, en ingeval de goede gesteldheid der rivieren »of stroomen, naar het oordeel van het Gouvernement, mogt »vorderen, gronden ten nutte van het algemeen te occuperen, »of door te maken werken te doen afnemen, zal zulks door »eene billijke schadevergoeding vergoed worden, tot zoodanige »waarde, als bij eene, de occupatie zoo doenlijk voorafgaande »tauxatie van deskundige personen, bepaald zal worden."

De Hooge Raad acht dit artikel door de latere onteige-

1) Vergelijk bl. 283.

2) Bijblad 1850—1851, Eerste Kamer, bl. 210.

ningswetten vervallen, 1) voor zooverre het de occupatie van gronden regelt; en dat het waterstaatsbestuur de kribben, voor een openbaar werk, niet mag vasthechten op gronden aan bijzondere personen toebehoorende. De beslissing, voor zooverre zij daarin mogt opgesloten liggen, dat dergelijk vasthechten van kribben onteigening is, ware in strijd met het begrip der onteigening, gelijk boven betoogd werd. 2)

De bepaling omtrent het door werken doen afnemen van gronden, in art. 3 der wet van 1806 voorkomende, acht de Hooge Raad niet vervallen door de latere onteigeningswetten, op grond dat deze handeling niet te beschouwen is als onteigening ten algemeenen nutte. 3)

1) H. R. 29 Junij 1871, W. 3399, 3468. Zie ook hiervoor bl. 51, 52, 54.

2) Bl. 50, volgende. Zie ook bl. 62.

3) H. R. 29 Februarij 1872, W. 3431.

Zie ook H. R. 11 Junij 1869, W. 3119.

INHOUD.

HOOFDSTUK III.

1) Men vergelijke ook aanteekening 6 op art. 72, welke eigenlijk hier tehuis behoort, doch door de ontvangst der hierop betrekking hebbende uitspraak eerst na het afdrukken, op art. 72 kon worden vermeld.

AANGEHAALDE EN BEHANDELDE REGTERLIJKE UITSPRAKEN.

